

HEILSFEITEN EN HEILSTOE-EIGENING
IN PREKEN VAN DOMINEE BOER

ADRIAAN PATER

Heilsfeiten en heilstoe-eigening in enkele preken van ds. G. Boer
juli 2012

Adriaan Pater: *Heilsfeiten en heilstoe-eigening*, Heilsfeiten en heilstoe-eigening in enkele preken van ds. G. Boer, © juli 2012

[27 juli 2012 om 10:34]

INHOUDSOPGAVE

1	VERANTWOORDING	1	
1.1	Motivatie, afbakening en vraagstelling	1	1
1.1.1	Motivatie	1	
1.1.2	Uitgangspunt	1	
1.1.3	Terrein van onderzoek	2	
1.1.4	Voorwerp van onderzoek	2	
1.1.5	Probleemstelling	3	
1.2	Werkwijze en methode	3	
1.2.1	Verantwoording van selectie	3	
1.2.2	Wijze van transcriptie	5	
1.2.3	De gekozen methode van analyse	5	5
1.2.4	Stappen van de methode	6	
1.3	Relevantie	10	
1.3.1	Staat van het onderzoek	10	
1.3.2	Bijdrage aan het onderzoek	11	
1.3.3	Belang en grenzen van het onderzoek	11	11
1.4	Opbouw	12	
2	DOGMATISCHE BEGRIPPEN	13	
2.1	Heilsfeiten	13	
2.1.1	De staat van vernedering en verhoging	14	14
2.2	Verwerving en toepassing	15	
2.3	Toe-eigening	17	
2.4	Excurs: prediking en dogmatiek	20	
3	PRAKTISCH THEOLOGISCH KADER	21	
3.1	Het kerkelijk jaar	21	
3.2	Heilsfeiten in de homiletiek	22	
3.2.1	Dijk	23	
3.2.2	Allen	28	
3.2.3	Müller	29	
3.2.4	Conclusie	30	
3.3	Toe-eigening en toepassing in de homiletiek	30	30
3.3.1	Applicatio	31	
3.3.2	Hoekstra	31	
3.3.3	Velema	36	
3.4	Toe-eigening en heilsfeiten	40	
3.4.1	Dijk	40	
3.4.2	Müller	41	
3.5	Samenvatting	43	
4	WIE WAS DOMINEE BOER?	45	
4.1	Predikant in de Hervormde Kerk	45	
4.2	Levensloop	46	
4.2.1	Jeugd en voorbereiding op het ambt	46	46
4.2.2	Dominee in en na de oorlog	46	

4.2.3	Richtingenstrijd	47	
4.2.4	De moderne tijd	47	
4.2.5	Zoetermeer	48	
4.3	Theologische wortels	49	
5	PREEK A OVER 1 TIMOTHEÛS 3:16	51	
5.1	Tekst van preek A	51	
5.2	Structuur van preek A	62	
5.3	Beschrijving van preek A	64	
5.3.1	Inleiding (r. 22-90)	64	
5.3.2	Het heilsgebeuren (r. 92-334)	64	
5.3.3	De heilsproclamatie (r. 234-334)	66	
5.3.4	De heilstriomf (r. 336-457)	67	
5.3.5	Slot	69	
5.4	Analyse van preek A	70	
5.4.1	God	70	
5.4.2	Tekst	74	
5.4.3	Gemeente	75	
5.4.4	Prediker	80	
5.5	Interpretatie van preek A	80	
5.5.1	Individu	80	
5.5.2	Gemeente	81	
5.5.3	Samenleving	81	
5.6	Samenvatting	81	
6	PREEK B OVER JOHANNES 18:11	83	
6.1	Tekst van preek B	83	
6.2	Structuur van preek B	92	
6.3	Beschrijving van preek B	93	
6.3.1	Inleiding (r. 1-23)	93	
6.3.2	Jezus wijst het zwaard af (r. 23-215)	93	
6.3.3	Jezus kiest de drinkbeker (r. 216-437)	95	
6.4	Analyse van preek B	98	
6.4.1	God	98	
6.4.2	Tekst	101	
6.4.3	Gemeente	101	
6.4.4	Prediker	105	
6.5	Interpretatie van preek B	106	
6.5.1	Individu	106	
6.5.2	Gemeente	107	
6.5.3	Samenleving	107	
6.6	Samenvatting	107	
7	PREEK C OVER 2 TIMOTHEÛS 2:8	109	
7.1	Tekst van preek C	109	
7.2	Structuur van preek C	120	
7.3	Beschrijving van preek C	120	
7.3.1	Introductie	120	
7.3.2	Jezus Christus de uit de doden Opgewekte	121	
7.3.3	Uit het geslacht van David	122	

7.3.4	Naar mijn evangelie	123
7.3.5	Houd in gedachtenis	124
7.4	Analyse van preek c	126
7.4.1	God	126
7.4.2	Tekst	129
7.4.3	Gemeente	130
7.4.4	Prediker	136
7.5	Interpretatie van preek c	136
7.5.1	Individu	136
7.5.2	Gemeente	138
7.5.3	Samenleving	138
7.6	Samenvatting	138
8	PREEK D OVER HANDELINGEN 2:5-13	141
8.1	Tekst van preek D	141
8.2	Structuur van preek D	153
8.3	Beschrijving van preek D	153
8.3.1	Inleiding	153
8.3.2	Zijn niet die daar spreken Galileeërs?	154
8.3.3	Hoe horen wij hen in onze eigen taal?	156
8.3.4	Wat wil toch dit zeggen?	157
8.3.5	En anderen spottende, zeiden: Zij zijn vol zoete wijn.	159
8.4	Analyse van preek D	161
8.4.1	Triniteit	161
8.4.2	Tekst	166
8.4.3	Gemeente	169
8.4.4	Prediker	177
8.5	Interpretatie van preek D	177
8.5.1	Individu	177
8.5.2	Gemeente	178
8.5.3	Samenleving	179
8.6	Samenvatting	179
9	PREEK E OVER FILIPPENZEN 3:20	181
9.1	Tekst van dooptoespraak E	181
9.2	Tekst van preek E	183
9.3	Structuur van preek E	192
9.4	Beschrijving preek E	193
9.4.1	De context (r. 1-85)	193
9.4.2	Onze wandel (r. 86-130)	195
9.4.3	Is in de hemelen (r. 132-269)	195
9.4.4	waaruit wij de Zaligmaker verwachten, na- melijk de Heere Jezus Christus (r. 270-324)	198
9.4.5	Velen wandelen anders (r. 321-397)	199
9.5	Analyse van preek E	201
9.5.1	Triniteit	201
9.5.2	Tekst	203
9.5.3	Gemeente	205

9.5.4	Prediker	212
9.6	Interpretatie van preek E	213
9.6.1	Individu	213
9.6.2	Gemeente	215
9.6.3	Samenleving	215
9.7	Samenvatting	215
10	CONCLUSIE	217
10.1	Synthese	217
10.1.1	Triniteit	217
10.1.2	Heilsfeiten	220
10.1.3	Gemeente	223
10.1.4	Heilstoepassing	227
10.1.5	Tekst	231
10.1.6	Prediker	233
10.2	Beantwoording van de probleemstelling	234
10.2.1	Conclusie	240
10.3	Evaluatie	241
10.3.1	In het licht van de theorie	241
10.3.2	In het licht van de modernere homiletiek	244
10.3.3	Praktische relevantie	246
A	APPENDIX A: BESCHIKBARE AUDIO EN DE SELECTIE	249
A.1	Audio preken	249
A.2	Audio preken over de heilsfeiten	249
B	APPENDIX B: CLASSIFICATIE VAN LIJDENSPREKEN	251
	BIBLIOGRAFIE	253

VERANTWOORDING

1.1 MOTIVATIE, AFBAKENING EN VRAAGSTELLING

1.1.1 *Motivatie*

Op de feestdagen van het kerkelijk jaar wordt er in de meeste kerken in ons land gepreekt over de heilsfeiten. Daardoor komen elk jaar dezelfde heilsfeiten, en vaak ook dezelfde Schriftgedeelten, terug. Op eerste Kerstdag is zoals bekend meestal Lukas 2 aan de orde en op eerste Pinksterdag Handelingen 2.

Deze praktijk stelt de prediker ieder jaar opnieuw voor de taak preken te houden over dezelfde heilsfeiten en soms zelfs over dezelfde bijbeltekst. Dit stelt een prediker die niet ieder jaar dezelfde preek wil houden voor een complex van homiletische vragen: Hoe zorg ik voor variatie van gezichtspunten? Hoe breng ik steeds weer andere aspecten en elementen van de tekst en van het heilsfeit naar voren? En hoe doe ik dat evenwichtig zodat ik in de preek niet aan de boodschap van de tekst of aan het heilsfeit zelf voorbij ga? Maar ook de vraag: Welke relevantie heeft het gebeurde van toen voor de hoorders van nu? En hoe geef ik dat homiletisch vorm?

Als we bij deze vragen een stapje terug doen dan komen we bij meer fundamentele vragen terecht, zoals: Welke theologische lijnen zijn er met betrekking tot de heilsfeiten te trekken? En op welke manier krijgen de heilsfeiten en hun theologische interpretatie in de praktijk van de prediking eigenlijk betekenis voor de hoorders? Welke hermeneutische en psychologische mechanismen spelen daarbij een rol? En wat vraagt dit vervolgens van de preek en van de prediker? Hoe kan een prediker de preek vanuit deze mechanismen de preek op verantwoorde wijze vorm geven?

Dit complex van vragen is de motivatie om in deze scriptie te kijken naar de betekenis van de heilsfeiten zoals deze vorm krijgt in concrete preken. Daarvoor heb ik als casus een aantal preken van dominee G. Boer genomen.

1.1.2 *Uitgangspunt*

Bij dit onderzoek neem ik mijn uitgangspunt in de traditie van de gereformeerde theologie. Deze traditie levert namelijk een kader of instrumentarium om over de betekenis van de heilsfeiten te spreken. Gereformeerde theologen hebben op grond van de Schrift gesteld dat wat in de heilsfeiten is gebeurd een uitwerking

heeft. Er is zowel een uitwerking naar de wereld als naar de gelovigen en dat zowel individueel als gemeenschappelijk.

Zij hebben hierbij een onderscheid gemaakt tussen *heilsverwerking* en *heilstoepassing* of heilstoe-eigening. Enigszins schematisch gezegd: Christus heeft door Zijn dood en opstanding het heil verdiend en verworven en de Heilige Geest zorgt ervoor dat mensen in dat heil gaan delen. De Heilige Geest gebruikt hiervoor de heilsmiddelen. Een belangrijk, zo niet het belangrijkste heilsmiddel is hierbij de prediking. Het belangrijkste doel van de prediking is dan ook het uitdelen of het bemiddelen van heil.

In het licht van de gereformeerde theologie kan de vraag hoe de heilsfeiten in de prediking voor de hoorders betekenis krijgen, ook geformuleerd worden als: Hoe wordt het heil in de prediking bemiddeld? Dit heeft dan dus zowel betrekking op de heilsfeiten als op de heilstoe-eigening. Zowel de heilsfeiten als de heilstoe-eigening zijn zoals gezegd onderdeel van het heil. In de woorden van [Van Ruler \[1971a\]](#): de *ontdekkings* of *ontdekking* is, weliswaar geen voorwaarde voor het heil, maar wel een noodzakelijk moment en een noodzakelijke modus van het heil [p. 55]. Wil de prediking, prediking zijn van het volle heil dan is de vraag relevant hoe dit moment en deze modus van heil in de prediking aan het orde komt of althans kan komen.

1.1.3 *Terrein van onderzoek*

In deze scriptie zullen dus concrete preken onderzocht worden op de manier waarop de heilsfeiten en de heilstoepassing en het verband tussen deze beide grootheden in de prediking aan de orde komen. Daarmee begeeft deze scriptie zich op het terrein van de praktische theologie.

In de praktische theologie wordt onderzoek gedaan naar gestalten van geleefd geloof. In dit geval zijn dat de te onderzoeken preken. Nauwkeurig aangeduid, begeeft deze scriptie zich dus op het terrein van de homiletiek als sub-discipline van de praktische theologie. De invalshoek bij dit onderzoek is zowel theologisch als hermeneutisch: er wordt nagegaan hoe de heilsfeiten en heilstoe-eigening in deze preken naar voren komen. De resultaten van dit onderzoek kunnen dan eventueel weer dienen voor verdere homiletische bezinning op de heilsfeiten en heilstoe-eigening in de prediking.

1.1.4 *Voorwerp van onderzoek*

Er is voor gekozen voor de analyse van een vijftal preken van dominee G. Boer door hem gehouden rond de kerkelijke feestdagen. Een belangrijke reden om dominee Boer te kiezen is dat hij bekend staat als een *bevindelijk* prediker. Het valt dus te

verwachten dat behalve de heilsfeiten ook de toe-eigening van het heil in zijn preken zal functioneren.

Daar komt nog bij dat dominee Boer in kringen van de Gereformeerde Bond een grote invloed heeft gehad en dat zijn prediking nog altijd bewondering oogst. Dat geldt zowel onder predikanten als onder andere gemeenteleden, zowel uit kringen binnen de Protestantse Kerk in Nederland als ook voor predikanten in de Hersteld Hervormde Kerk en ook daarbuiten.

Deze belangstelling blijkt onder andere uit het verschijnen van een biografie over hem door [Van der Graaf \[2005\]](#) en de uitgave van een aantal boeken met preken [Boer \[2007, 2009a,b, 2010a,b\]](#). Ook is er een website over dominee Boer en zijn prediking.¹ Het is weliswaar bijna veertig jaar geleden dat deze preken gehouden zijn, toch doen ze nog altijd verrassend fris aan en weten ze mensen nog steeds aan te spreken.

1.1.5 *Probleemstelling*

De probleemstelling luidt: *Op welke manier komen de heilsfeiten, de heilstoe-eigening en het verband hiertussen naar voren in een selectie van vijf op band bewaard gebleven preken over de teksten: 1 Timotheüs 3:16, Johannes 18:11, 2 Timotheüs 2:8, Fillipenzen 3:20 en Handelingen 2:5-13, gehouden door dominee G. Boer, tegen het einde van zijn aardse leven, in zijn laatste gemeente Zoetermeer?*

1.2 WERKWIJZE EN METHODE

1.2.1 *Verantwoording van de selectie van preken*

Deze verhandeling richt zich op preken over teksten die te maken hebben met de heilsfeiten. Het ligt in de lijn der verwachting dat in deze preken het verband tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening aan de orde komt.

Van dominee Boer zijn zowel op schrift als op geluidsdragers een behoorlijk aantal preken bewaard gebleven. Jan [van der Graaf \[2005, p. 206–230\]](#) geeft een overzicht van op schrift gestelde preken. In de reeks *Genade voor genade* zijn twee hemelvaartpreken (1951,1956) en één pinksterpreek (1960) te vinden. Verder schreef hij vijf schetsen in de reeks *Postille* (1961/1962) die allen gericht zijn op Hemelvaart en Pinksteren [p. 228].

Preken over de geboorte, de opstanding en de wederkomst waren dus nog niet op schrift beschikbaar. De preken gebruikt voor dit onderzoek zijn vanuit MP3-formaat op schrift gezet.² Zeer waarschijnlijk komen deze preken alle uit de jaren 1969–1971, de tijd dat dominee Boer predikant was in Zoetermeer. Dit

¹ <http://www.passievoorhetevangelie.nl/>

² Met dank aan dominee G.H. Kruijmer die mij deze ter beschikking heeft gesteld.

valt onder meer af te leiden uit het feit dat hij in al deze preken Zoetermeer uitdrukkelijk noemt.

De keuze voor deze periode is aan de ene kant praktisch, omdat mij vooral audio preken uit deze periode ter beschikking stonden, maar ook inhoudelijk: omdat Zoetermeer de laatste gemeente is die dominee Boer diende, is het aannemelijk dat deze preken behoren tot de meest rijpe vrucht van zijn ambtelijke bediening.

Om de omvang van het onderzoek te beperken is uit de beschikbare preken (zie appendix A) een selectie gemaakt. Daarbij is gepoogd alle heilsfeiten zoveel mogelijk aan de orde te laten komen. Teksten waarin dus potentieel meerdere heilsfeiten naar voren komen hadden bij de selectie prioriteit boven teksten waarin slechts één heilsfeit aan de orde komt.

De tekst over 1 Timotheüs 3 vers 16 heeft betrekking op de incarnatie, maar kan (afhankelijk van hoe de tekst uitgelegd wordt) ook betrokken worden op Pasen en Hemelvaart. Om deze reden is aan deze tekst de voorkeur gegeven boven teksten die meer bijzonder op het Kerstfeest gericht zijn zoals teksten uit Lukas 2. De preek over 1 Timotheüs 3 vers 16 is gehouden na het Kerstfeest op de laatste zondag van het burgerlijk jaar blijkens het gebed voor de prediking. In Johannes 18 vers 11 gaat het over “de drinkbeker die Mij de Vader gegeven heeft”. Dit heeft zowel betrekking op het lijden als op het sterven van Jezus. Er had ook een preek gekozen kunnen worden meer specifiek op Goede Vrijdag gericht, maar op deze manier kan hopelijk ook de lijdenstijd meegenomen worden. De tekst 2 Timotheüs 2 vers 8 is een tekst die zowel betrekking heeft op de opstanding als ook op de incarnatie. Daarom verdiende deze tekst voorrang boven teksten die meer in het bijzonder betrekking hadden op de opstanding en op Pasen. Fillipenzen 3 vers 20 heeft betrekking zowel op het feit van Hemelvaart alsook op dat heilsfeit dat nog komen moet, de Wederkomst. De preek over deze tekst is gezien de inhoud van de preken waarschijnlijk gehouden in de week na de preek 2 Timotheüs 2 vers 8. Dominee Boer verwijst namelijk terug naar het voorbeeld van grof vuil, dat hij in beide preken aanhaalt. De tekst Handelingen 2 vers 5 tot en met 13 tenslotte is vooral gekozen vanwege de verwijzing naar “de grote werken Gods” in Handelingen 2:11, de bijbelse terminologie voor heilsfeiten.

De preken zijn alle uit het Nieuwe Testament, maar dat is bij de heilsfeiten al snel het geval.³ Door aan teksten die potentieel betrekking hebben op meer heilsfeiten prioriteit te geven zijn de brieven, met name de pastorale brieven, in deze selectie

³ Van de beschikbare preken die meer direct betrekking hebben op de heilsfeiten gaan er vier over een Oud Testamentische tekst: twee staan in relatie tot de komst van Christus in het vlees (Maleachi 4:2 en 4:6) en twee staan in relatie tot de uitstorting van de Heilige Geest (Jesaja 44:3-5 en Numeri 11:26-30). Zie appendix A.2.

oververtegenwoordigd. De evangeliën zijn daarentegen ondervertegenwoordigd, de synoptische evangeliën ontbreken zelfs geheel. Dit is een gevolg van het gekozen selectie criterium. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de synoptische evangeliën.

1.2.2 *Wijze van transcriptie*

Het transcriberen van een preek van audio formaat naar tekst is een vak apart. Het is soms al moeilijk om te bepalen waar een zin begint en waar een zin eindigt. Zo lopen zinnen bijvoorbeeld in elkaar over of zijn anakoloet. Ook is het moeilijk om de nadrukken precies op te pakken en weer te geven. Er zijn wel manieren om zaken als prosodie en nadruk weer te geven [zie bijvoorbeeld [Edwards & Lampert, 1993](#); [Powers, 2005](#)]⁴

Hoewel een stembuiging een verschil kan maken in interpretatie, gaan dergelijke annotatie systemen te ver voor het doel van dit onderzoek. Het gaat in de voorliggende studie vooral om theologische inhoud. De voordelen van het precies transcriberen, inclusief stijging en daling van de stem enzovoorts, wegen niet op tegen het nadeel dat dit zeer veel tijd kost.

De transcriptie is dus niet precies, maar precies genoeg voor het beoogde doel en de vraagstelling. Dit betekent wel dat de afbakening van de zinnen, even goed als de indeling in paragrafen door mij is aangebracht. Om de tekst zo goed mogelijk leesbaar te maken zijn evidente versprekingen en vergissingen van dominee Boer stilzwijgend gecorrigeerd, behalve waar het misschien wel aannemelijk, maar niet zeker is dat hij een vergissing maakt. Verder is de tekst zo letterlijk mogelijk weergegeven. De tekst tussen haken is niet uitgesproken maar toegevoegd voor de leesbaarheid.

1.2.3 *De gekozen methode van analyse*

De preken worden geanalyseerd aan de hand van de zogenaamde *Heidelberger Methode*. Deze methode is vooral verbonden met Rudolf Bohren en zijn school [[Wöhrle, 2006](#), p. 185]. Wat de voorliggende studie betreft wordt echter nauw aangesloten bij de aanpassingen en beschrijving van deze methode zoals gegeven door [Graafland & Moehn \[1993\]](#).

Natuurlijk zijn er andere methoden van preekanalyse. Vrij recent heeft [Pleizier \[2010\]](#) de zogenaamde *Grounded Theory* toegepast. Wie een overzicht wil van een aantal methoden van analyse kan terecht bij [Engemann \[2011, p. 363–402\]](#) of [Wöhrle \[2006\]](#).

⁴ Zie ook: <http://www.andons.co.uk/FDTL/MAIN/CeliaContent.htm>. En voor een bibliografie over transcriptie: <http://www.linguistics.ucsb.edu/projects/transcription/bibliography>. Beide laatst bezocht op 19 augustus 2011.

Het is hier niet de plaats om al deze methoden te bespreken. De keuze voor de Heidelberger Methode is ingegeven door verschillende motieven. Een voordeel van deze methode is dat zij zich uitdrukkelijk bezighoudt met de theologie van de preek. Een ander voordeel is dat zij flexibel toepasbaar is en aangepast kan worden aan de vraagstelling zoals deze opgesteld is.

Wöhrle [2006] beschrijft de Heidelberger Methode kritisch [p. 185-189]. Deze methode heeft minder aandacht voor de persoonlijkheid van de prediker en voor de opbouw en structuur van de prediking dan zij wil. Ze concludeert dat deze methode niet dient tot “Überprüfung eines bestimmten Predigtkonzepts” [p. 189]. Afgezien van de vraag of deze kritiek helemaal terecht is, is zij voor de onderhavige studie niet relevant, omdat dit niet het doel van deze studie is. Ook haar opmerking, zonder enige steekhoudende argumentatie, dat de Heidelberger Methode geen vorm van analyse is, maar een vervangen van de te analyseren preek met een andere preek [p. 189], zegt meer over Wöhrle dan over de bewuste methode.

1.2.4 *Stappen van de methode*

1.2.4.1 *Beschrijving*

De methode begint met een beschrijving van de preek [Graafland & Moehn, 1993, p. 62]. Daardoor wordt onder andere de structuur en het verloop van de preek duidelijk

1.2.4.2 *Analyse*

Daarna volgt de analyse van de preek op vier assen: God, de bijbeltekst, de gemeente en de prediker, aan de hand van vragen. In zekere zin gaat het steeds om dezelfde vraag onder een ander gezichtspunt, namelijk hoe in de preek het verband tussen deze vier elementen functioneert. Maar voor elke as valt de vraag in een aantal vragen uiteén: op elke as kan een cluster van vragen gesteld worden. Deze vragen kunnen aangepast worden om die aspecten of themata te belichten waarin de onderzoeker geïnteresseerd is [p. 63]. Ze kunnen ook op de te onderzoeken preek zelf worden aangepast [p. 63 n. 4].

Hier volgt een opsomming van de vragen die in dit onderzoek gebruikt worden. De gebruikte formuleringen zijn voor een deel overgenomen uit het artikel van Graafland & Moehn [1993, p. 62 n. 3 en p. 63]:

- A. Hoe spreekt de preek over de Drie-enige God? Welke Namen worden gebruikt? Wat wordt er over de Goddelijke Personen gezegd?

- B. In hoeverre is de preek aan de Schrift ontleend? Klinkt in de preek de taal van de Schrift? Op welke manier komt de tekst aan de orde? Wordt de tekst ook vanuit de context belicht?
- C. Hoe komt de gemeente ter sprake? Hoe ziet en benadert de prediker de gemeente? Op welke manier betreft de prediker de hoorders (tot participatie) in de preek? Is de preek alleen aanspraak of ook dialoog? Op welke manier komen tegenwerpingen en vragen aan de orde? Wat doet de prediker met de context en de leef- en ervaringswereld van de hoorders? Brengt de prediker de hoorders in gesprek met de tekst? Wat valt te zeggen over de taal en het niveau van de preek? Geeft de prediker hulpmiddelen om het gehoorde in de praktijk van het leven te vertalen? Hoe wordt omgegaan met ongelof, twijfel, aanvechting, geloofsvragen? Welke kerkelijke, historische, maatschappelijke achtergronden komen in de preek tot uitdrukking?

Deze vragen zullen niet allemaal en voor elke preek tot in detail beantwoord worden. Bij deze vraag gaat het om twee hoofdvragen: Hoe de prediker de gemeente ziet en hoe de gemeente de ruimte krijgt om in de preek te participeren.

- D. Hoe komt de prediker zelf in de preek naar voren? Wat brengt de prediker van zichzelf mee?

Deze vraag kan onder andere beantwoord worden aan de hand van de manier waarop de prediker het woord *ik* gebruikt. Manfred Josuttis onderscheidt zes verschillende manieren waarop dat kan gebeuren [zie Engemann, 2011, p. 77-79]: (1) Een *verificatorisch ik* waarbij de eigen ervaring gebruikt wordt om de boodschap te bewijzen of te onderstrepen. (2) Een *confessorisch ik* waarbij het verschil dat bestaat tussen de boodschap en het geleefde leven in het eigen bestaan beleden wordt. (3) Een *biografisch ik* waarbij de boodschap in de ervaringshorizon van de eigen levensgeschiedenis ter sprake gebracht wordt, het gaat hierbij meer om de relevantie van de boodschap dan om de waarheid ervan. (4) Een *exemplarisch ik* waarbij de prediker zich als eerste hoorder van het Bijbelwoord presenteert. (5) Een *representatief ik* waarbij de prediker plaatsvervangend voor de hoorder als "ik" spreekt. En (6) een *fictief ik* waarbij de prediker zich verplaatst in het ik van een derde, bijvoorbeeld een bijbels figuur.

Deze manieren van *ik* gebruik zijn niet scherp te onderscheiden [p. 78] maar deze typologie kan helpen bij de analyse. Een zelfde soort typologie zou wellicht voor het persoonlijk voornaamwoord *wij* opgezet kunnen worden. Een *inclusief*

wij is een *wij* waarmee de prediker zichzelf en de hoorders aanduidt. Maar *wij* kan ook als een *pluralis majestatis* gebruikt worden. Of ook als een *representatief wij* waarbij een spreker spreekt als exemplaar of vertegenwoordiger van een groep. Met het gebruik van *wij* zegt de prediker vaak iets over een groep mensen, maar ook altijd iets over zichzelf. Het letten op persoonlijke voornaamwoorden is een goede manier om de aanwezigheid van de prediker in de preek op het spoor te komen, hoewel misschien niet de enige manier.

Omdat het belangrijkste aandachtspunt van deze studie is hoe dominee Boer de heilsfeiten, de heilstoe-eigening en het verband tussen deze beide in de geselecteerde preken naar voren brengt, zal hier afzonderlijk aandacht voor zijn, door middel van de volgende vragen:

- E. Wat wordt er gezegd over de heilsfeiten? En breder: wat over Gods daden in de geschiedenis, dus over de heilshistorie in het algemeen?
- F. Wat wordt er gezegd over de toepassing van het heil? Wat over de daden van God aan de hoorders? Hoe wordt dit verbonden met de hoorders? Hoe komt de beleving van het heil aan de orde? Hoe komt de samenhang tussen heilsfeiten en heilstoepassing naar voren?

De vragen over de heilsfeiten bij E zijn feitelijk een subcategorie van de vragen over God bij A. En de vragen over de toepassing van het heil bij F kunnen gezien worden als een subcategorie van de vragen over de gemeente bij C. De behandeling van deze vragen zal dan ook onder de betreffende kopjes worden ondergebracht.

1.2.4.3 *Interpretatie*

Op de analyse volgt een interpretatie van de preek. De term *interpretatie* kan misverstanden oproepen. Bij interpretatie gaat het om betekenis(verlening). Maar in deze stap van de analyse gaat het niet zozeer om de semantische betekenis als wel om de betekenis voor de hoorder, de gemeente en de wereld. Het is een stap nog verder naar de werkelijkheid waarop de preek gericht is, zoals Graafland & Moehn [1993] formuleren gaat het hierbij om “de mogelijkheden die in de preek verborgen liggen”[p. 63], de mogelijke uitwerking van de preek.

Bij *mogelijke uitwerking* kan gedacht worden aan drie dingen. Ten eerste aan de *concrete* of *daadwerkelijke* uitwerking: wat de preek daadwerkelijk in het leven van de hoorders teweeg heeft gebracht of uitwerkte. Dit zou onderzocht kunnen worden door

kwalitatief en kwantitatief empirisch onderzoek bij de hoorders door middel van diepte interviews en vragenlijsten. Dit valt buiten de scopus van dit onderzoek.

Ten tweede kunnen we denken aan de *bedoelde* uitwerking: de uitwerking die de prediker in of met deze preek waarschijnlijk (en mogelijk onbewust) op het oog had. Dit kan in verband gebracht worden met een onderscheid dat Long [2005] maakt tussen de *focus* en de *function* van een preek. De focus is het centrale, controlerende en samenvattende thema van de preek: dat waarover de preek gaat. De function is wat de prediker hoopt dat de preek zal uitwerken of veroorzaken bij de hoorders [p. 108-109]. In de Heidelberger Methode gaat de analyse vooral over de focus of (theologische) inhoud van de preek, en de interpretatie vooral om de uitwerking of function van de preek.

De prediker zou, indien hij nog onder ons was, naar de *bedoelde uitwerking* gevraagd kunnen worden. Ook dit valt buiten de scopus. Daarbij zou het overigens de vraag zijn of de prediker zich zijn bedoeling goed herinnert en of hij zich (volledig) van zijn eigen bedoelingen bewust was. De prediker heeft waarschijnlijk niet over alles wat hij in de preek zegt even diep nagedacht en dan ook niet altijd op het niveau van function.

Daarbij komt nog dat een preek ook *onbedoelde* uitwerkingen kan hebben hebben. Bij de interpretatie gaat het niet slechts om de (reconstructie van de) bedoelingen van de prediker, een interpretatie *e mente auctoris*, maar het gaat even zeer om hoe de preek gehoord wordt, om de *mogelijke* uitwerking op de hoorders. Het gaat hier ook om de vraag: "Wat hebben de hoorders aan de preek?", of, preciezer geformuleerd: "Wat zouden ze er aan (gehad) kunnen hebben?" Deze vraag kan behalve door empirisch onderzoek, even goed beantwoord worden door hiervan een *inschatting* te maken. Dat maakt deze stap in de methode weliswaar subjectief, maar interpretatie heeft nu eenmaal altijd een zekere mate van subjectiviteit.

De uitwerking van de preek kan vervolgens op drie terreinen onderzocht worden. *Ten eerste*, wat is de betekenis voor of het effect op *de hoorder als individu*, dus op persoonlijk of pastoraal vlak. Dit kan nog verder ingevuld worden wat betreft de beleving, het bidden, denken en handelen. *Ten tweede*, wat is de betekenis voor of het effect op *de gemeente*? Wat is de ecclesiologische uitwerking? Wat voor een soort gemeente ontstaat als deze preek in de praktijk gebracht wordt? *Ten derde*, wat is de betekenis of het effect *voor de samenleving*? Het gaat hier om politiek-culturele fenomenen die in de preek aan de orde komen. Wat voor een soort samenleving ontstaat er als deze preek in de praktijk gebracht wordt?

1.2.4.4 *Samenvatting en evaluatie*

Graafland & Moehn [1993] voegen na hun analyse en interpretatie nog een evaluatie toe. Zij evalueren de preek van M.J.G. van der Velden in het licht van zijn theologisch denken.

In deze scriptie zal op de analyse en interpretatie ook een selectieve samenvatting en evaluatie volgen. Niet zozeer een evaluatie van de preek in het licht van het theologisch denken van dominee G. Boer, dat zou een extra hoofdstuk vergen waarin (de ontwikkeling in) zijn theologisch denken gereconstrueerd wordt. Daarom zal slechts de vinger gelegd worden bij wat opvalt in de besproken preek. Het is een poging te formuleren wat het eigene van de besproken preek is en waarop in de preek de nadruk valt. Op deze manier komen dan na vijf preken besproken te hebben wellicht enkele karakteristieken van de prediking van Boer naar voren. De vraag naar het eigene van de preek zal in het bijzonder beantwoord worden met het oog op de probleemstelling. Er zal omschreven worden op welke elementen van de heilsfeiten en heilstoe-eigening in de besproken preek de nadruk valt en of hier een verband tussen (gelegd) is. Zo komen dan wellicht ook karakteristieken van de prediking van Boer *op dit punt* naar voren.

1.3 RELEVANTIE

In de rest van dit hoofdstuk verantwoord ik de probleemstelling, door in te gaan op de mogelijke relevantie van het onderzoek.

1.3.1 *Staat van het onderzoek*

De verhouding tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening in de prediking van dominee Boer is nog nooit onderzocht. Meer algemeen is er voor zover ik weet nog nooit onderzoek gedaan naar de verhouding tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening in de praktijk van de prediking. Wel is over *de prediking* van dominee Boer in het algemeen geschreven, namelijk door Van der Graaf [2005, p. 206–230]. Hij geeft een samenvattende bespreking van een aantal preken, maar geen integrale of systematische analyse. Dat is ook niet zijn bedoeling. Hij brengt “slechts markante momenten [...] in beeld” [p. 207]. Ook behandelt hij alleen preken die in druk verschenen zijn.

In tegenstelling hiermee is het onderzoek dat voor u ligt niet slechts gericht op markante momenten. Er wordt een integrale analyse gegeven van vijf preken, waarbij wel ingezoomd wordt op het thema van heilsfeiten en heilstoe-eigening. Ook worden in plaats van reeds op schrift staande preken, preken geanalyseerd die tot op heden alleen in audio vorm beschikbaar waren.

1.3.2 *Bijdrage van de onderhavige studie aan het onderzoek*

Over de verhouding tussen de heilsfeiten en heilstoe-eigening bij Boer, maar dan niet zo zeer in de prediking schrijft [Van der Graaf \[2005, p. 323-336\]](#) ook. Hij spitst dat vooral toe op het werk van de Heilige Geest vanuit Pinksteren. Vanuit een aantal artikelen en een meditatie geeft hij op dit punt enige theologische lijnen in het denken van dominee Boer weer. Hier komt het verband tussen heilsfeiten en heilsorde uitdrukkelijk aan de orde. Dominee Boer ziet een voortgang in het geestelijk leven waarbij er “een meegaan van alle heilsfeiten in de heilsorde” is [p. 330]. Daarmee is de vraag hoe dit functioneert in de prediking van Boer nog niet beantwoord.

[Van der Graaf \[2005\]](#) brengt ook het heilsfeit van Pasen kort ter sprake. Hij citeert daarbij een artikel van [Balke \[1962\]](#) over dit heilsfeit. Volgens [Van der Graaf \[2005, p. 402\]](#) geeft dit artikel indirect enig inzicht in de visie van dominee Boer omdat hij enthousiast was over dit artikel. [Balke \[1962\]](#) stelt in dit artikel de vraag naar het verband tussen *heilsorde* en *heilshistorie*: “[...] hoe we de heilsfeiten in verband moeten brengen met de *ordo salutis*” [p. 36].

Verder werpt [Van der Graaf \[2005\]](#) met betrekking tot de heilsorde de vraag op: “hoe Boer, met name in zijn visie op rechtvaardiging, wedergeboorte en zekerheid des geloofs, stond in de traditie van zijn leermeester I. Kievit” [p. 400]. Hij ziet hier een verschil tussen dominee Boer en dominee J. van Sliedregt, door hem beide gekarakteriseerd als leerlingen van I. Kievit. Van Sliedregt preekte een *vierschaarbeleving*, waarin de zondaar beleeft dat God de Vader om Christus wil zijn of haar zonden vergeeft. Volgens [Van der Graaf \[2005\]](#) heeft Boer “die vierschaarbeleving nooit gepreikt. Boer [...] was zelfstandig genoeg om ook theologisch zijn eigen weg te gaan” [p. 403].

In wat wel het “Baarnse milieu” is genoemd, een kring van predikanten rondom I. Kievit, namen de heilsfeiten een belangrijke plaats in. Dat blijkt uit een citaat van [Balke \[1992, p. 194\]](#): het accent lag “niet op de ervaring of bevinding van de mens maar op hetgeen ervaren werd, namelijk de grote rijkdom van het heil, die in de heilsfeiten verankerd ligt en die vooral met Pasen en Pinksteren tot z’n hoogtepunt komt. Daarvan werd op indrukwekkende wijze getuigd met een doxologische spits” [[Van der Graaf, 2005, p. 50](#)].

1.3.3 *Belang en grenzen van het onderzoek*

Er is mij verder geen onderzoek bekend naar de verhouding tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening in de praktijk van de prediking in het algemeen. Wel kwam ik enkele opmerkingen tegen

van A. Baars over dit verband bij de Christelijke Gereformeerde professor G. Wisse, in een inleiding op Wisses boek over de heilsfeiten [Wisse & Baars, 2007, p. 15-20]. Baars werpt hier de suggestie op om onderzoek te doen naar de vraag of volgens Wisse de heilsfeiten chronologisch terug komen in de beleving van de gelovige [p. 16] waarbij het gehele werk van Wisse betrokken dient te worden [p. 18], dus ook zijn preken.

De vraag die Baars beantwoord wil zien voor Wisse en ook voor zijn preken is meer toegespitst dan de vraag in de voorliggende studie, omdat het Baars gaat om het chronologische aspect van de beleving van de heilsfeiten. De onderhavige studie richt zich op de verhouding heilsfeiten en heilstoe-eigening in het algemeen.

Blijkbaar ziet Baars het belang van onderzoek naar deze materie. Wanneer we helder krijgen hoe predikanten uit het nog niet zo verre verleden deze zaken in hun prediking benaderden, dan kan ons dat helpen bij de bezinning op de vraag hoe in deze tijd deze fundamentele gereformeerde notities in de praktijk van de prediking aan de orde kunnen komen.

Gezien de grenzen van deze studie was het niet mogelijk meer dan vijf preken te analyseren. Ook was het niet mogelijk andere predikanten bij het onderzoek te betrekken, bijvoorbeeld meerdere predikanten uit de Baarnse kring. In vervolg onderzoek kan dit wel gebeuren, waarbij dan zowel diversiteit als overeenkomst in benadering naar voren kan komen, waarmee een meer gefundeerd antwoord gegeven kan worden op de vragen opgeworpen door Van der Graaf [2005, p. 400].

1.4 OPBOUW

Nu de probleemstelling, de methode en de relevantie van het onderzoek verantwoord zijn wil ik in hoofdstuk twee en drie ingaan op het theoretisch kader van de vraagstelling. Het gaat er daarbij om de probleemstelling te verhelderen en de begrippen in een dogmatisch en praktisch theologisch kader te plaatsen. In hoofdstuk vier wil ik dan kort ingaan op het leven van dominee G. Boer om zo ook enigszins de historische en maatschappelijke context en achtergrond te schetsen waartegen zijn preken verstaan kunnen worden. In de hoofdstukken vijf tot en met negen worden de gekozen preken geanalyseerd. In hoofdstuk tien worden de resultaten op een rij gezet en een antwoord op de probleemstelling gegeven. Daarop volgt nog een evaluatie.

Om de in de probleemstelling gebruikte begrippen, en daarmee de probleemstelling zelf, helder te krijgen en te operationaliseren, is een analyse van deze begrippen nodig. In dit en het volgende hoofdstuk zullen deze begrippen verhelderd worden. Daarbij is het nodig in te gaan op het theoretisch kader.

Met de keuze van de begrippen *heilsfeit* en *heilstoe-eigening* of *heilstoepassing* is een theoretisch raster gekozen waarmee deze preken benaderd worden. Het zijn begrippen die oorspronkelijk hun niche hebben in de gereformeerde dogmatiek. In dit hoofdstuk komt daarom vooral de dogmatiek aan de orde. In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de praktisch theologische en dan bijzonder de homiletische relevantie van deze begrippen aangezien de vraagstelling zich beweegt op het snijvlak van de dogmatiek en de homiletiek.

Het gaat er in dit hoofdstuk uitdrukkelijk niet om een kader te schetsen waarbinnen de preken van dominee Boer verstaan moeten worden. De begrippen worden gedefinieerd ten behoeve van het onderzoek. Alleen als duidelijk is wat de begrippen uit de probleemstelling betekenen, is ook duidelijk waarop het onderzoek zich richt. De probleemstelling stuurt immers het onderzoek.

2.1 HEILSFEITEN

Meestal wordt bij de benaming *heilsfeiten* gedacht aan de gebeurtenissen die herdacht worden op de grote Christelijke feesten, de geboorte van Christus met Kerst, Zijn sterven op Goede Vrijdag, Zijn opstanding uit de dood met Pasen, Zijn Hemelvaart, de uitstorting van de Heilige Geest met Pinksteren. Meestal wordt Zijn wederkomst als het laatste heilsfeit gezien. Hoewel de wederkomst op de laatste drie zondagen van het kerkelijk jaar, de zondagen van de voleinding en de eeuwigheidszondag, vaak ter sprake komt, en de tweede komst ook in de periode van advent niet onvermeld blijft, is er toch geen afzonderlijke feestdag voor dit heilsfeit, aangezien dit heilsfeit nog staat te gebeuren.

De opsomming van deze heilsfeiten roept wel enige vragen op. De twaalf artikelen maken bijvoorbeeld een onderscheid tussen de ontvangenis van Christus en Zijn geboorte. Is hier sprake van twee afzonderlijke heilsfeiten? In hoeverre zijn bijvoorbeeld Zijn doop in de Jordaan en de verheerlijking op de berg ook

heilsfeiten? Welke criteria zijn er waaraan een gebeurtenis moet voldoen om een heilsfeit te zijn?

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, om een definitie op te stellen voor het verschijnsel *heilsfeit*. Jansen [z.j.] omschrijft heilsfeiten zeer ruim als “alle daadwerkelijk plaats gehad hebbende gebeurtenissen, die op het heil of de zaligheid in Christus betrekking hebben.” Deze definitie is als zodanig te vaag. In bepaalde opzichten staan *alle* gebeurtenissen in de geschiedenis, in meer of mindere mate, in betrekking tot Christus en Zijn heil. Dat zou betekenen dat alle geschiedenis onder deze definitie valt. Hoe dan ook sluit deze definitie de hele *heilsgeschiedenis* in. Dat lijkt Jansen [z.j.] impliciet te erkennen als hij een onderscheid maakt tussen het “Het eene en alles in zich sluitende heilsfeit” waarbij het gaat om “het feit van Jezus’ geboorte zelf, Zijn komst op aarde om zondaren zalig te maken”, en de “heilsfeiten die in het Oude Testament voorafgaan” en de “heilsfeiten, welke in het Nieuwe Testament er op volgen”.

Het lijkt zinvol om, min of meer in navolging van deze opmerking van Jansen [z.j.] de genoemde heilsfeiten van geboorte, sterven, opstanding, hemelvaart, uitstorting van de Geest en wederkomst samen te vatten in “het ene alles in zich sluitende heilsfeit”. De heilsfeiten kun één voor één verbonden worden aan de *trappen van vernedering en verhoging* zoals deze beschreven zijn in de gereformeerde theologie. Daarmee kunnen de heilsfeiten dus christologisch gedefinieerd worden.

Natuurlijk zijn in alle heilsfeiten ook de Vader en de Zoon betrokken, maar als het om een definitie gaat dan kan de insteek het makkelijkst vanuit de christologie genomen worden. Vanuit dit perspectief kan het hele leven van Jezus Christus vanaf het begin van Zijn menswording, ook na Zijn opstanding en nu in de hemel, tot en met Zijn wederkomst op de wolken van de hemel en het overgeven van het Koninkrijk aan Zijn Vader, als het ene alles omvattende heilsfeit gezien worden. Hierin kunnen dan bepaalde momenten onderscheiden worden die bijzonder als heilsfeit aangeduid kunnen worden. Hiernaast kunnen dan eventueel ook heilsfeiten in ruimere zin worden erkent, zoals de door Jansen [z.j.] genoemde andere daden van God in de heilsgeschiedenis.

2.1.1 *De staat van vernedering en verhoging*

De verwerving van het heil wordt in de gereformeerde theologie vaak verbonden met de staat van Christus’ vernedering en de toepassing van het heil met de staat van Christus’ verhoging [zo bijvoorbeeld Gravemeijer z.j., p. 319 en Heppe 1958, p. 387-403].

Heppe [1958] noemt als trappen van vernedering Zijn geboorte, Zijn moeitevolle leven, Zijn dood en hellevaart [p. 387]. Grave-

meijer [z.j.] voegt nog Zijn begrafenis toe [p. 413–421]. De eerste trap is te verbinden met Kerst. Voor “het moeitevolle leven” van de Heere Jezus is eigenlijk geen kerkelijke feestdag, maar meestal wordt in het kerkelijk jaar tussen Kerst en Goede Vrijdag over het leven van Christus gepreekt. Zijn lijden komt vooral aan de orde in de lijdenstijd. De laatste trappen van Christus’ vernedering zijn alle te verbinden met de Goede Vrijdag.

De trappen van Christus’ verhoging zijn: Zijn opstanding uit de dood, Zijn hemelvaart, het zitten aan Gods rechterhand en Zijn wederkomst. Hepppe [1958] noemt alleen de eerste drie. Hij merkt hierover op: “Diese dreifache Erhöhung wurde Christus zuteil, nicht damit dessen Erlösungswerk (das keiner Ergänzung bedurfte) vollendet, sondern damit es geoffenbart, verherrlicht und den Erwählten zugeeignet werde . . .” [p. 389].

De kerkelijke feesten Pasen en Hemelvaart zijn direct te verbinden met deze trappen van verhoging. Het Pinksterfeest, waarop de uitstorting van de Heilige Geest wordt herdacht, is verbonden met Zijn zitten aan de rechterhand van God. Daar doet Hij voorbede op grond van Zijn verdienste, waardoor Hij als Middelaar de Geest van de Vader ontvangt en kan zenden (vgl. Handelingen 2:33).

De toepassing van het heil is met deze trappen van verhoging verbonden, en dan in het bijzonder met het heilsfeit van Pinksteren. De toepassing van het heil is het werk van Christus, door middel van Zijn Heilige Geest. Pinksteren kan genoemd worden de toepassing van het heil aan de kerk als geheel. In dat opzicht is het een éénmalig onherhaalbaar gebeuren. Het is in die zin te onderscheiden van de toepassing van het heil in het leven van de individuele gelovige. Maar het zitten aan de rechterhand van God houdt wel méér in dan de éénmalige Pinkstergebeurtenis. Het betekent dat de Heere Jezus daar nú zit, en dat Hij als Middelaar het verworven heil ook vandaag uitdeelt. Deze individuele toepassing van het heil is heilsfeit in de ruimere zin van het woord. Zo spreekt Jansen [z.j.] over de “geestelijke heilsfeiten van wedergeboorte en bekering, welke aldoor plaats hebben”.

Het blijkt dat elk heilsfeit (in engere zin) zijn eigen specifieke betekenis heeft. Tegelijk blijkt ook de complexe verhouding tussen de drie grootheden: heilsfeiten, heilsverwerving en heilstoepassing.

2.2 VERWERVING EN TOEPASSING

Als gereformeerd theoloog was dominee Boer natuurlijk op de hoogte van het onderscheid tussen verwerving en toepassing. Zo schrijft hij in een kritiek op het rapport over de verzoening over de voorwerpelijke en onderwerpelijke lijn van de verzoening “Christus heeft buiten ons het heil verworven, maar de

Geest brengt het heil tot ons door de uitwendige roeping van de prediking en de inwendige roeping in onze harten" [Van der Graaf, 2005, p. 396].

Calvijn maakte reeds het onderscheid tussen verwerving en toepassing van het heil. In dit verband gebruikt Calvijn zowel de term *redemptio* of verlossing als *salus* of zaligheid. Boek twee van de laatste uitgave van zijn Institutie heeft als opschrift *De cognitione Dei redemptoris in Christo*¹ [Calvinus, 1864, p. 175]. Hoofdstuk 16, het één na laatste hoofdstuk van dit tweede boek, gaat over: "hoe Christus de onderdelen van zijn taak als Verlosser heeft voldaan opdat Hij voor ons de zaligheid zou verwerven;² waarbij over Zijn dood en opstanding en hemelvaart gehandeld wordt." [Calvinus, 1864, p. 367]. Dit wekt de indruk dat Calvijn de opstanding en hemelvaart ook bij de verwerving (*acquisitio*) van de zaligheid (*salus*) rekent.

Het hele derde boek van de Institutie gaat feitelijk over de toepassing van het heil. Het opschrift van dit boek luidt: "De wijze van het omhelzen³ van de genade van Christus, en welke vruchten hieruit voor ons voortkomen en welke effecten hieruit volgen⁴" [Calvinus, 1864, p. 393]. Dit is feitelijk een definitie van wat toe-eigening eigenlijk is. En het eerste waar Calvijn in boek drie dan ook op ingaat, is het werk van de Heilige Geest. Hoofdstuk één heeft als opschrift: "Wat er over Christus gezegd is, komt ons ten goede door de verborgen werking van de Geest" [Calvijn, 2009, p.524] waarop direct een verhandeling over het geloof volgt in hoofdstuk twee.

Bij een scholasticus als Petrus van Mastricht [1725] zien we een soortgelijke behandeling van dit onderscheid. In *liber* vijf behandelt hij het genadeverbond, de namen, de persoon en de ambten van de Middelaar en Zijn trappen van vernedering en verhoging, onder de titel: *De redemptione Christi*, "Over de verlossing door Christus". In *liber* zes handelt hij *de redemptionis applicatione*, over de toepassing van de verlossing.

Kuyper [z.j.] behandelt in zijn dictaten dogmatiek eerst een *locus de foedere en de Christo*, wat hij karakteriseert als "het opus salutis buiten ons". De toepassing van het heil plaatst hij onder het kopje *de salute*, door hem gekarakteriseerd als "het opus salutis in, aan en door ons" [p. 16].

Het gaat te ver om hier de verschillende termen die in dit verband gebruikt worden, zoals *heil*, *redding*, *verlossing*, *zaligheid* en *genade* precies te definieëren, de aspecten die zij belichten en hun samenhang te bespreken. Een aantal aspecten kunnen duidelijk worden door een citaat van Calvinus [2009] en van Van Mastricht [1725].

1 Over de kennis van God de Verlosser in Christus

2 *ut nobis salutem acquireret*

3 *percipiendae* ook te vertalen als: "deelnemen aan" [Calvijn, 2009, p. 524].

4 *et qui effectus consequantur*: "en wat dit in ons uitwerkt" [Calvijn, 2009, p. 524].

Calvijn beschrijft de relatie tussen Christus en het heil in zijn *Institutie* boek twee, hoofdstuk 16, paragraaf 19. Hij zegt daar dat alle zaligheid ligt in Christus, de gaven van de Geest in Zijn zalving, kracht in Zijn heerschappij, reinheid in Zijn ontvangenis, ontferming in Zijn geboorte, verlossing in Zijn lijden, vrijspraak in Zijn veroordeling, bevrijding van de vloek in Zijn kruis, voldoening in Zijn offer, reiniging in Zijn bloed, verzoening met God in Zijn nederdalen ter hel, doding van ons vlees in Zijn graf, vernieuwing van het leven en onsterfelijkheid in Zijn opstanding, het beërven van het Koninkrijk in zijn ingaan in de hemel, bescherming, onbezorgdheid, overvloed, rijkdom aan al het goede in Zijn koninklijke heerschappij, onbevreesd uitzien naar het oordeel in Zijn wederkomst [Calvijn, 2009, p. 516].

Van Mastricht [1725] die zich richt op *redemptio* definieert dit als verlossing van *geestelijke dienstbaarheid*⁵ en van alle ellende die daar bij hoort⁶ zoals onder andere de vijandschap en toorn van God en de eeuwige verdoemenis.⁷ Tegelijk is het verlossing *tot geestelijke vrijheid*⁸ en wat daar bij hoort, namelijk de genade of gunst van God en al het goede dat daaruit voortvloeit⁹ [p. 712].

2.3 TOE-EIGENING: ORDE VAN HET HEIL ÉN MEER

We hebben al gezien dat de titel van boek drie van de *Institutie* feitelijk een definitie geeft van wat toepassing of toe-eigening is. Van Mastricht [1725] definieert toepassing als toe-eigening. In zijn hoofdstuk *de natura applicationis* [p. 737-747], definieert hij *redemptio applicatio* als “De toe-eigening van Christus en Zijn weldaden, waardoor al de dingen, die Christus als Middelaar geleden en gedaan heeft, daadwerkelijk effectief (of: krachtdadig) gemaakt worden, in bepaalde mensen”¹⁰ [p. 739].

Voor Van Mastricht [1725] is de toe-eigening iets wat zowel van de kant van God bekeken kan worden, God eigent mensen het heil toe, als van de kant van de mens, de mens eigent zich het heil toe. Zo stelt hij: “Deze toe-eigening wordt deels bediend door God en deels door hen die verlost zullen worden”¹¹ [p. 739-740]. Daarbij gaat de toepassing van God vooraf aan die van de mens [p. 741-742], ook is de toepassing niet afhankelijk van de vrije wil van de mens [p. 743].

Van Mastricht [1725] bespreekt vervolgens de *daden* van toepassing: roeping, wedergeboorte en bekering, het *fundament* van

5 *servitus spiritualis* met verwijzing naar Hebreëen 11:14 en Lukas 1:71-74.

6 Letterlijk: *cum omni miseriarum caterva, quæ hac servitute continetur*.

7 *inimicitia et ira Dei, condemnatione æterna, aliisque*

8 *libertas spiritualis* met verwijzing naar Galaten 5:1.

9 *gratia Dei, omniumque bonorum affluentia*

10 *Christi et beneficiorum ejus appropriatio, quæ omnia illa, quæ Christus ut Mediator passus est et egit, actu efficacia redduntur, in certis quibusdam hominibus.*

11 *appropriatio ista procuratur partim à Deo, partim ab ipsis redimendis.*

de toepassing: de eenheid met Christus, de toegepaste *weldaden*: rechtvaardiging, aanneming tot kinderen, heiliging en heerlijkmaking, het *voorwerp* van toepassing: de Kerk, de *middelen* en *instrumenten* van toepassing: De dienst van het Woord en de sacramenten, de tucht en regering van de kerk. Dit geeft een indruk van wat de toepassing van het heil omvat.

Op deze manier opgevat valt de hele ecclesiologie onder de toepassing van het heil. Dit is iets waar [Kuyper \[z.j.\]](#) zich tegen verzet, volgens hem is de locus *de ecclesia* product, dus geen onderdeel, van deze toegepaste genade [p. 16]. Als bijvoorbeeld [A Brakel \(1717\)](#) de ecclesiologie tussen de Christologie en de toepassing van het heil zet, of beter nog: de toepassing van het heil uit de ecclesiologie laat voortvloeien, dan laat [Kuyper \[z.j.\]](#) het woord "Rome" vallen [p. 17]. Volgens [van 't Spijker \[1993\]](#) is dit juist een positie "die karakteristiek is voor het gereformeerde denken" [p. 223]. Om met [van Ruler \[1971b\]](#) te spreken: de toepassing van het heil bestaat mede in de bemiddeling van het heil [p. 119].

Hiermee is nog niet alles gezegd. Volgens [Muller \[1985\]](#) is de term *applicatio salutis* synoniem met de term *ordo salutis* of heilsorde [p. 43]. De *ordo salutis* wordt door [Dijk \[z.j.\]](#) omschreven als "den weg, waarlangs Christus ons door den Heiligen Geest in het bezit stelt van de weldaden die Hij voor ons verworven heeft." Vervolgens somt hij een aantal weldaden op waaronder roeping, wedergeboorte, geloof, bekering, rechtvaardigmaking, heiligmaking, heerlijkmaking. Het noemen van de laatste twee betekent feitelijk dat zowel de ethiek, voortvloeiend uit de heiligmaking, als de (persoonlijke) eschatologie, de heerlijkmaking en voltooiing, onder de toepassing van het heil gerekend kunnen worden.

Ook zaken als geloof, hoop, liefde, vrede, vreugde, vertroosting vallen volgens [Dijk \[z.j.\]](#) onder de weldaden van Christus. Hij citeert [Bavinck](#) (overigens zonder precieze bronvermelding) die stelde dat een volledige opsomming van de weldaden van Christus onmogelijk is, "want zij omvatten alles, wat de gemeente in haar geheel en iedere geloovige (sic) in het bijzonder, door alle tijden heen, in alle toestanden en omstandigheden, in voren tegenspoed, in nood en dood, in leven en sterven, aan deze zijde des grafs en hiernamaals tot in alle eeuwigheid toe, uit de volheid van Christus ontvangen heeft, ontvangt en ontvangen zal" [p. 524]. Op deze wijze gedefinieerd zou beargumenteerd kunnen worden dat de toepassing van het heil ook bijvoorbeeld het dagelijks brood van de gelovigen omvat.

[Velema \[1989\]](#) geeft feitelijk twee definities van toe-eigening van het heil. Enerzijds geeft hij aan het bij toe-eigening van het heil gaat om de manier waarop "de mens *deel krijgt* en *deel houdt* [cursivering oorspronkelijk] aan het heil" [p. 41]. Dit heeft te

maken met de ervaringen die “de Heilige Geest de mens die in het heil gaat delen en die daarin blijft delen, doet doormaken” [p. 41]. Maar de toe-eigening van het heil gaat niet op in deze “ervaring van het geloof” of “bevinding”. Het gaat “om de weg die de Geest met de mens gaat, die in het heil deelt” [p. 43]. Dit kan dan ook niet los behandeld worden van “het Woord als middel waardoor de Heilige Geest het geloof werkt” [p. 41]. In die zin stemt [Velema \[1989\]](#) overeen met [\[van Ruler, 1971b, p. 199\]](#) als hij de bemiddeling van het heil tot de toepassing van het heil rekent [zie boven].

Wel valt in de bespreking van [Velema \[1989\]](#) de nadruk onmiskenbaar op de “ervaring van het geloof” die hij verder invult als: “leven met God door Christus in de kracht van de Heilige Geest”, “de beleving van [...] rechtvaardiging en heiliging, [...] het geloof in al zijn gestalten (positief en negatief)”, “het vertrouwen op Gods vaderlijke zorg en de overgave aan Zijn genadige, barmhartige en wijze leiding, alsook de verwachting van Jezus’ wederkomst, die de voleinding van Zijn werk betekent.” [p. 42].

[Verboom \[1989\]](#) verbindt de toe-eigening van het heil sterk met de vraag: “hoe krijg ik een genadig God”. Daarbij legt hij de nadruk op *ik* en op *genade* [p. 66-69]. De kern van het heil ziet hij als de verzoening met God en de vergeving van zonde, hoewel het heil zelf veel breder is en het heil toegepast wordt in alle relaties waarin de mens staat [p. 69-70]. [Verboom \[1989\]](#) gaat ook in op de verhouding tussen heilsverwerving en heilstoepassing. Hij ziet deze beide als met elkaar vervlochten, omdat de Heilige Geest die het heil toepast ook door Christus verworven is. Met antwoord 20 van de Heidelbergse Catechismus zegt hij dat toepassing inlijving in Christus is en al Zijn weldaden aannemen [p. 72].

Opmerkelijk is dat [Velema \[1989\]](#) niet veel aandacht geeft aan de heilsfeiten. Hij geeft aan dat wie “Christus in de noodzaak en het heil van Zijn eerste komst kent” gericht zal zijn op Zijn wederkomst [p. 57]. Ook geeft hij aan dat het heil inhoudt “al de schatten en weldaden welke de Here Jezus Christus verworven heeft voor de Zijnen” [p. 44]. Daarmee raakt hij dus even aan de heilsverwerving. Ook geeft hij aan, als hij met zijn uitleg van de Geest en Zijn werk en begrippen als geloof, hoop en liefde dat hij “eigenlijk bezig [is] het door Christus verworven heil in allerlei weldaden uiteen te leggen”. Op deze manier legt hij dus een verband tussen verwerving en toepassing. Want: “de beleving van deze weldaden hoort bij de toeëigening van het heil” [p. 57].

Over het in deze scriptie onderzochte *verband tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening* zegt hij verder feitelijk niets. Dit heeft wellicht daarmee te maken dat hij de heilstoe-eigening vooral beschrijft als een werk van de Geest. In deze scriptie is de vraag hoe de weldaden uit de heilsfeiten voortvloeien. Met andere woorden: wat de heilsfeiten in het leven van de gemeente als geheel en

van het gelovige individu in het bijzonder teweeg brengen of uitwerken. Het is ook mogelijk de onderzoeksvraag te formuleren in termen van het voorwerpelijke en onderwerpelijke aspect van het heil. Hiervoor is niet gekozen aangezien dit een discussie van de termen voorwerpelijk en onderwerpelijk noodzakelijk zou maken.

De vraag is nu hoe heilsverwerving, heilstoe-eigening en het verband tussen beide in de preken van dominee Boer naar voren komen. Daarbij gaat het in eerste instantie om expliciete verwoording van de heilsfeiten en de heilstoe-eigening en eventuele relaties die tussen beide gelegd worden. Maar zelden functioneert de theologie in een preek enkel en alleen expliciet. Een preek heeft altijd een theologische inbedding. Er zijn vaak ook theologische vooronderstellingen die impliciet blijven. In dit onderzoek zal ook geprobeerd worden expliciet te maken hoe de theologie, of theologische vooronderstellingen, en dan natuurlijk bijzonder op het punt van de heilsfeiten en de heilstoe-eigening, de keuzes die in de preek gemaakt worden beïnvloeden en bepalen.

2.4 EXCURS: PREDIKING EN DOGMATIEK

Muis [2008] wijst erop dat iedereen feitelijk zijn eigen dogmatiek heeft. De dogmatische thema's die ons bezighouden zullen in een bijbeltekst eerder onze aandacht trekken dan thema's die ons niet interesseren [p. 72–73]. Ook zijn we volgens hem geneigd die zaken te benadrukken die toch al helder voor ons waren: “we zijn geneigd telkens dezelfde accenten te leggen en andere niet” [p. 73]. Daarnaast heeft ook de gemeente vaak een eigen dogmatiek.

Muis [2008] ziet de dogmatiek van de kerk als geheel, als een middel om onze eigen eenzijdigheden te corrigeren. Ook kan zij helpen om een eenzijdige tekst in het geheel van de openbaring te plaatsen en om lege plekken in de tekst in te vullen. Daarbij is een valkuil dat niet langer de tekst de boodschap de preek bepaalt, maar dat de dogmatiek de preek overwoekert. Wanneer aandacht gegeven wordt aan hoe dogmatische vooronderstellingen in de preek functioneren dan gaat het hier allereerst om deze vooronderstellingen op het spoor te komen. Maar in zekere zin kan deze vraag ook worden ondergebracht bij de vragen over de plaats van de tekst in de preek (item B op blz. 7).

De vraagstelling van deze thesis is vooral gericht op de theologische inhoud van de te onderzoeken preken, maar omdat het hier gaat om concrete preken die gehouden zijn in een concrete situatie waarin contextuele en communicatieve aspecten meekomen, zullen ook deze aspecten aan de orde komen. De theologische inhoud is immers niet los verkrijgbaar van de context, de communicatie en vorm.

Het gaat hier om praktisch theologisch onderzoek: onderzoek naar gestalten van geleefd geloof. Daarom zal in dit hoofdstuk praktische theologische en dan voornamelijk homiletische literatuur besproken worden die verder helpt om het onderwerp te plaatsen, de begrippen te definiëren en te operationaliseren, en om straks de resultaten van het onderzoek te evalueren.

3.1 HET KERKELIJK JAAR

In de homiletieken komen de heilsfeiten aan de orde in verband met het kerkelijk of liturgisch jaar, bijvoorbeeld bij [Dijk \[1955, p. 309-376\]](#), [Hoekstra \[1926/1973, p. 255-269\]](#) en [Müller \[1996, p. 315-372\]](#). Zij geven allen praktische aanwijzingen voor prediking op de verschillende tijden in het kerkelijk jaar. Een bundel met artikelen speciaal gericht op de prediking van de heilsfeiten met de feestdagen is [Breit & Nörenberg \[1975\]](#). [Müller \[1996, p. 314\]](#) wijst nog op de homiletiek van [Mildenberger \[1984\]](#). Ook hij behandelt het kerkelijk jaar.

Vanzelfsprekend geven ook de verschillende postilles aanwijzingen bij de prediking op de feestdagen. Met dit verschil dat in de postilles deze aanwijzingen zich toespitsen op specifieke teksten terwijl een homiletiek meer algemeen blijft, waarbij bepaalde teksten wel als voorbeeld kunnen fungeren [Müller \[1996, p. 314\]](#).

Bezinning op het kerkelijk jaar heeft niet alleen een plaats in de homiletiek, maar meer nog in de liturgiek. De eenheid tussen liturgie en prediking als onderdeel van de liturgie is deels gegeven doordat het in zowel liturgie als prediking om hetzelfde kerkelijk jaar en om dezelfde heilsfeiten gaat [Engemann \[vgl. bijv. 2011, p. 326-359\]](#).¹

¹ Voor meer informatie over het kerkelijk jaar in het algemeen zie de bespreking door [Dijk \[1955, p. 309-314\]](#), de verwijzingen bij [Müller \[1996, n. 533, p. 314\]](#) en [Monshouwer \[1998\]](#). In de bespreking van het kerkelijk jaar die [Müller \[1996\]](#) zelf geeft, sluit hij (overigens net als [Monshouwer \[1998\]](#)) aan bij de Oud

De heilsfeiten hebben dus een *breder* praktisch theologisch belang. Pasen speelt niet alleen vanwege het kerkelijk jaar maar ook vanwege de zondag als dag van de opstanding een rol in de liturgiek. Leven en praxis van de Kerk worden voor een groot deel gestructureerd en gevuld door de heilsfeiten. Daarbij kunnen we ook nog denken aan de beide sacramenten, zowel doop als avond. Deze zijn bijbels-theologisch verbonden met de heilsfeiten: voor het avondmaal zie bijv. 1 Cor. 11:23-26; voor de doop zie bijv. Rom. 6.

Niet alleen leven en praxis, maar ook het belijden van de Kerk wordt (deels) gestructureerd door de heilsfeiten. Zij komen uitdrukkelijk aan de orde in dat gedeelte van het apostolicum dat handelt over Christus. Dat deel van het apostolicum dat over de Geest gaat kan verbonden worden aan Pinksteren. En op deze manier komen de heilsfeiten ook aan de orde in de catechismi die handelen over deze artikelen.

Zowel Dijk [1955, p. 312] als Müller [1996, p. 234-236] wijzen er, in navolging van Trillhaas [1964, p. 99], terecht op dat de prediking op de feestdagen in die zin een vorm van "Lehrpredigt" is: de gemeente wordt in het bijzonder op de feestdagen vanuit de Schrift in deze geloofsartikelen onderwezen. Müller [1996] noemt het kerkelijk jaar zelfs een "op de tijdlijn geprojecteerde geloofsbelijdenis" [p. 322]. De heilsfeiten zijn dan ook zaak van confessie en van catechese en hebben dus ook een plaats in het vakgebied van de symboliek en catechetiek.

3.2 HEILSFEITEN IN DE HOMILETIK

Behalve in homiletische werken over de prediking in het algemeen zijn er ook een aantal specifieke studies verschenen waarin meer empirisch onderzoek is gedaan naar de prediking van de heilsfeiten. Zo heeft bijvoorbeeld Zwanzger [1985] systematisch, homiletisch en hermeneutisch onderzoek gedaan naar lijdenspreken van Duitse theologen uit de 19de eeuw. Op basis van de theologische inhoud komt hij negen soorten van lijdenspreken. De karakterisering die hij geeft zijn instructief,² maar zijn gezien de scopus van deze scriptie hier niet zo relevant.

Weyel [1999] heeft onderzoek gedaan naar Pasen als thema in de Göttinger Predigtmeditationen. Ze wijst erop dat, omdat het feitelijk iedere zondag Pasen is, we in aansluiting bij Josuttis [1975] de Paasprediking als prototype van iedere prediking kunnen beschouwen. Zij spitst haar vraagstelling toe op de bemiddeling van bijbelteksten naar de hedendaagse werkelijkheid.

Testamentische feesten. Het Nieuwe Testament kent geen heilige dagen en het kerkelijk jaar is in een complex historisch proces ontstaan, niet als aanpassing, maar als tegenhanger van de natuurfeesten [Müller, 1996, p. 315-322].

² Zie het overzicht in Appendix B.

Daarmee raakt haar onderzoek enigszins aan het onderwerp van deze scriptie al is de benadering verschillend. Voor min of meer empirisch onderzoek naar de prediking met Pasen wijst zij nog op Cheong [1994]; Dreher [1951]; Krause [1965] en Quade [1994]. Hierboven werd reeds gewezen op de bundel van Breit & Nörenberg [1975].

Vanzelfsprekend kan hier slechts worden ingegaan op een deel van de beschikbare literatuur. Wat het Nederlandse taalgebied betreft is hier gekozen voor twee klassieke werken door respectievelijk Hoekstra [1926/1973] en Dijk [1955]. Verder nog voor een artikel van Allen [1992] en voor de homiletiek van Müller [1996].

Hoekstra [1926/1973, p. 255-269] beperkt zich voornamelijk tot het suggereren van teksten voor de verschillende feestdagen, te beginnen met “de adventtijd” [p. 258]. De teksten worden ingedeeld op soort tekst. Hij geeft voor sommige teksten voorbeelden van een thema en verdeling in punten voor de preek. Ook geeft hij meer algemene aanwijzingen, vaak waarschuwingen om de prediking niet te laten ontsporen, bijvoorbeeld dat bij het preken over de geschiedenis de Hoofdpersoon Christus in het middelpunt moet staan en niet de “nevenfiguren” [p. 261, 264].

3.2.1 Dijk

Dijk [1955, p. 309-376] heeft een soortgelijke aanpak als Hoekstra [1926/1973], maar is uitgebreider. Zowel wat betreft het suggereren van teksten als wat betreft de uitwerking daarvan. Hij voegt hele schetsen toe. Ook geeft hij meer “regula” [p. 333] of “eisen” [p. 317] waaraan de preken moeten voldoen.

Hij behandelt het kerkelijk jaar als *komen* en *werk* van Christus. Ook hij begint met Advent, dat hij samen met Kerst onderbrengt onder *Christus komt in Zijn vernedering*. Advent is het begin, het “preludium” van alle heilsfeiten inclusief de parousie [p. 315]. Het is een voorbereiding om “godvruchtig kerstfeest” te vieren [p. 317] maar tegelijk op alle heilsfeiten. Het thema van de prediking is: Christus is de Komende, “Hij komt, Die gekomen is en overwonnen heeft en wederkomen zal” [p. 315]. De preken zijn niet zuiver eschatologisch, de nadruk valt op de vleeswording, maar het eschatologische mag niet ontbreken [p. 315]. We verwachten hem niet meer zoals de eerste keer. In de Kersttijd klinkt dan de “feestelijke boodschap [...] van de vleeswording des Woord” [p. 320].

3.2.1.1 Vernedering

Onder *Christus werk in Zijn vernedering* behandelt hij Zijn omwandeling en Zijn lijden en sterven. Elke episode uit Zijn omwandeling moet belicht worden als Middelaarswerk, “in het licht van

de opdracht en de raad des Vaders" [p. 330]. Want Christus komt elk ogenblik om de wil van de Vader te doen, "is altijd in de dingen Zijns Vaders, en draagt de ganse tijd van Zijn leven de toorn des Vaders; deze verlossing predikt Hij aan de schare, en Hij bevestigt Zijn woord door tekenen" [p. 330]. Verder is "alles onderworpen" aan de komst van het Koninkrijk Zijn prediking, Zijn wonderen als tekenen, manifestaties van de krachten van het Koninkrijk" [p. 330].

In de prediking van de lijdenstijd moet scherp "het waarom van het lijden" uitkomen, zowel in het algemeen als toegespitst op de betreffende perikoop [p. 333]. Het gaat om het borgtochtelijke, plaatsbekledende, plaatsvervangende, het statistische, de voldoening die Christus aan de Vader gaf door het dragen van de straf, van Gods toorn. Het kruis mag niet "verzwakt en gedeformeerd" worden [p. 341]. Elke gedachte aan martelaarschap moet vermeden worden. Zijn lijden is geen "angstig lot maar een dood, die Hij in gehoorzaamheid verricht" [p. 333].

De prediking "moet laten zien", hoe Christus én door Zijn passieve én door Zijn actieve gehoorzaamheid aan Gods recht voldaan heeft, "waardoor de verzoening tot stand is gebracht" [p. 333]. Deze voldoening is volkomen: Hij is volkomen gehoorzaam geweest. De zonden zijn volkomen betaald omdat Hij "geheel tot zonde" is geworden. De straf is geheel gedragen. Zijn vernedering en "Zijn triomf over satan en dood" is volkomen. Er blijft niets te doen over wat "het sacrificium en de satisfactie betreft" [p. 341].

Maar *in* het lijden is er ook de overwinning. "Christus bezwijkt niet; Hij triomfeert, over Zijn vijanden, over satan, over de dood [...] midden in Zijn lijden" is Hij "meer dan overwinnaar" [p. 334]. Er is "geen stukje lijdenshistorie of ge proeft er de overwinning in" [p. 340]. Niet zo dat het lijden vermindert of er een pauze valt, maar "lijdend verzoent en stervend overwint Hij, en Zijn offer draagt, omdat het een volkomen, heilig, onberispelijk offer aan de Vader is, terstond vrucht". Aan het kruis spreekt hij van het paradijs. "De zegepraal toeft niet tot Pasen", maar is er al in het lijden, in zijn sterven en begraving [p. 340].

3.2.1.2 *Verhoging*

Vervolgens behandelt Dijk [1955] onder *Christus komst in Zijn verhoging* Pasen en Hemelvaart. In de Paastijd moet elke preek beheerst worden door het "de Heer is waarlijk opgestaan" [p. 344]. Daarbij hoort ook de lichamelijke van de opstanding, die dan ook in de prediking naar voren moet komen. Ook de stoffelijke wereld wordt gered [p. 343-344, 352]. Er dient gepreekt "dat door Christus opstanding Zijn lijden en sterven hun beslag kregen en vruchten kunnen dragen; wij zeker zijn van de gerechtigheid, die Hij voor ons verwierf; wij ons verblijden mogen in het nieuwe

leven, dat Hij aan het licht bracht, en wij kunnen jubelen over onze zalige opstanding en de vernieuwing der wereld. Dood, waar is uw prikkel!" [p. 343]

Ook op de zondagen rondom hemelvaartsdag wil Dijk [1955] teksten behandelen die met hemelvaart in verband staan [p. 355]. Het thema wat de prediking doortrekt is dat "Christus in de hemel juist voor de kerk op aarde de bron van haar vrede en troost en de zekerheid van haar overwinning en zaligheid is" [p. 355]. De gemeente heeft daarom evenals de discipelen hun weg met vreugde gaan, hemelsgezind zijn, het hoofd en hart naar boven richten om Jezus te verwachten [p. 356]. Ook hier moet het eschatologisch element klinken [p. 355]. De gemeente moet doordrongen worden van de noodzaak van de hemelvaart. De redenen die Dijk [1955] dan geeft zijn: om op grond van Zijn offer voorspraak te doen bij de Vader, om als voorloper de weg naar de hemel te banen en in het Vaderhuis plaats te bereiden, om door de Geest die Hij uitstort Zijn werk toe te passen en om het boek met de zeven zegels te openen en zo Zijn wederkomst voor te bereiden [p. 355]. Ook moet de gemeente doordrongen worden van het nut of de zegen die voor ons ligt in: Zijn voorbede, Zijn regering en bescherming, de waarborg dat Hij ons tot Zich neemt, de hemelse gezindheid die Hij in ons hart werkt door de Geest, Zijn heerlijke toekomst [p. 355].

Onder *Christus werk in Zijn verhoging* behandelt Dijk [1955] Pinksteren en de voortgang daarvan. Pinksteren is "voor alle dingen Christusfeest" [p. 360]. Ook hier moet Christus gepredikt worden "Die Zijn heil uitstort in en door de Geest" Die, na als priester met Zijn bloed ingegaan te zijn nu zegent vanuit het heiligdom "en Zijn heerlijkheid openbaart [...] door de werking des Geestes, Die alle harten vervult met Zijn warmte en kracht" [p. 361]. Hij is het die de Vader bad om de andere Trooster, Die de Vader geeft door Hem. Ook de Geest en de Vader komen dus ter sprake! In de prediking kan dan ook ook het verband met het Pinksterfeest van Israël aan de orde komen: het feest van "de inwoning Gods onder Zijn volk (Sinai) en het feest van de voltooide oogst" [p. 360, 361].

Pinksteren is een noodzakelijk feit dat "geen heil verwerft maar het verworven heil toepast en uitdeelt" [p. 361]. De gemeente moet doordrongen worden "dat zonder Pinksteren niemand aan de kerstvreugde of de paasoverwinning iets zou hebben; dat het juist de Geest Gods is, Die ons Christus en al Zijn weldaden deelachtig maakt, en dat in Hem de volle stromen der genade zijn uitgestort op alle vlees" [p. 360]. Rond de Pinksteren moet dus gepreekt worden over de toepassing van het heil aan het individu, over de vruchten van de Geest. Maar "niet minder minder" over "het werk der kerk naar buiten in de worsteling met en om de wereld" [p. 360, 361, 365]. Over zending en evangelisatie toen en

nu [p. 367]. Hoe “Christus door Zijn Geest Zijn kerk vergadert en Zijn rijk doet komen”, niet alleen “de redding van enkele zielen” [p. 367]. Zending en evangelisatie zijn betrokken in de strijd tussen de hemel en de hel. Het werk van de Geest, veroorzaakt “botsing en crisis [. . .] er ontstaat strijd, vervolging, verdrukking”. Maar “door die strijd heen baant de Geest Gods de weg voor het koninkrijk der hemelen, dat zich spoedt naar de grote en doorluchtige dag des Heren, als de Geest met Zijn werk gereed zal zijn, en Jezus weerkomt op de wolken [p. 360]. Er zij dan ook “de blijmoedige toon van het geloof” [p. 367]: Christus heeft de wereld overwonnen, de gemeente wordt tot het laatste lid vergaderd, het Koninkrijk wordt vol [p. 368].

Tenslotte behandelt Dijk [1955] *De komst van Christus in Zijn parousie*: Zijn lichamelijke en zichtbare verschijning en wederkomst op de wolken met daaraan verbonden: de opstanding van de doden, de loutering en vernieuwing van deze wereld, de gerechtelijke vrijspraak tot eeuwig leven, en ook de uitspraak tot eeuwig verderf, die niet verzwegen mag worden [p. 373]. De prediker dient zich hierbij niet te verliezen in het hoe, met fantastische schilderingen en uitbeeldingen, maar moet bij de hoofdzaken blijven [p. 372, 373]. Het gaat erom de gemeente “voor te bereiden op de grote dag”, “haar tot waakzaamheid en verlangen aan te sporen”, tot “een meer eschatologisch-gericht leven als volle werkelijkheidsmensen” [p. 372]. De prediker “wekke de gemeente op tot waken, tot wachten, tot worstelen, tot werken” [p. 373]. Hierbij hoort ook het belichten van de tijd waarin de gemeente leeft “met de eschatologische verschijnselen, die nu merkbaar zijn” [p. 373]. Dijk [1955] behandelt dan ook de “tekenen der tijden” waarin het Maranatha klinkt. Hij onderscheidt “lichtvolle” tekenen, zoals de prediking van het Evangelie, en “donkere en schokkende” tekenen. Deze opnieuw onderscheiden “in de vijfvoudige relatie waarin de mens in dit leven staat” [p. 371]. Catastrofale zaken, zoals aardbevingen, zijn “voorboden van de de grote dag van het gericht” waarop de aarde bewogen wordt en “grote Koning de wereld oordelen zal”. In dit alles gaat het dan ook “om Jezus Christus en de voltooiing van Zijn koninkrijk” [p. 373].

3.2.1.3 Algemene aanwijzingen

Er zijn aanwijzingen die Dijk [1955] bij verschillende heilsfeiten herhaalt. In het algemeen blijkt uit zijn aanwijzingen een sterke nadruk op de *historia salutis et revelationis*. Het gaat om de prediking van “wat er gebeurd is”, om geschiedenis dus, om wat Jezus gedaan en geleden heeft en wat om wat Hij doet [p. 333]. Hij neemt stelling tegen vervluchting en pneumatisering van het heilsgebeuren [p. 314]. Aan de andere kant betekent dit ook dat, bijvoorbeeld met Kerst en Pasen, op de preekstoel geen apologetische verdediging van de incarnatie of de opstanding mag klinken,

hoewel apologetische elementen een plaats kunnen krijgen, gaat het om verkondiging van de heilshistorie [p. 321, 343] om het werk van de Drie-enige God [p. 344, 360].

De nadruk op historie betekent onder andere dat er een voortgang is in heilsgeschiedenis en heilsopenbaring. Deze voortgang moet in de prediking naar voren komen. Bijvoorbeeld de ontwikkeling in de heilsgeschiedenis, zoals de verwachting en het verlangen naar de Messias dat in het Oude Testament hoe langer hoe dieper [p. 317]; de ontwikkeling van vijandschap tegen Jezus die op de kruisiging uitloopt [p. 331]. Zo staan ook de heilsfeiten in een onderling verband dat in de preken naar voren dient te komen [p. 344, 355, 373].

Aandacht voor heilshistorische plaats van een perikoop betekent homiletisch gezien ook aandacht voor de heilshistorische positie van de hoorders. Er is een verschil tussen toen en nu. Er moet volgens Dijk [1955] in de preek wel aandacht zijn voor hoe gelovigen in de betreffende tijd de heilsgebeurtenissen beleefden, maar we mogen niet vergeten dat wij na Bethlehem, Golgotha, Pasen en Pinksteren leven. De teksten mogen niet behandeld worden alsof deze feiten niet geschied zijn [p. 315]. Er moet juist gepreekt worden dát ze geschied zijn.

Hij legt ook de vinger bij het éénmalige, het unieke van de heilsfeiten. Over het lijden van Christus zegt hij bijvoorbeeld: "We staan met al ons inzicht in de Schriften en met al onze vrede in de verzoening door het bloed des kruises, altijd op een afstand van de diepten van Jezus smarten, en we moeten ook geen enkele poging doen om die afstand te verkleinen of te overbruggen" [p. 332]. Wat dit betreft dient er in de prediking "eerbied" en "heilige huiver" te zijn. We dienen "op onze hoede zijn voor een speculatieve of niet-speculatieve maar dan toch klaar-betogende ontleding van wat de Heiland daar doorworsteld heeft en hoe Hij door deze diepten gegaan is" [p. 332].

De prediker dient indien dat in een perikoop aan de orde is, in te gaan op de mensen om Jezus heen. Maar zij moeten wel "nevenfiguren" blijven, Christus is de hoofdpersoon [p. 321, 344, 373]. Zij dienen ook wel "psychologisch gezien worden" maar dan toch vooral in hun verhouding tot Christus [p. 331]. Bij de verloochening van Christus door Petrus gaat het aan de ene kant om zijn ergernis aan het lijden, maar ook om het lijden dat hij met zijn verloochening Christus aandoet [p. 333]. Bij de verschijning van de Opgestane aan Zijn discipelen gaat het daarom dat Hij de Zijn verweesde discipelen troost en hen voorbereidt om van Hem te getuigen [p. 344]. In de preek dient er dan ook aandacht voor te zijn dat Jezus verschillende mensen op verschillende manieren behandelt [p. 344].

Er moet ook aandacht gegeven worden aan de concrete details die in een perikoop genoemd worden, de historische bijzonder-

heden, de fijne trekken van de geschiedenis. Deze doen er toe en mogen niet verwaarloosd worden [p. 322, 333, 355, 361]. Een voorbeeld hiervan is een conclusie die hij trekt uit het feit dat de hemelvaart zich in stilte voltrok: "Naarmate de vernedering diep is openbaart zich Gods heerlijkheid in rijke vormen (kerstnacht), en nu de verhoging tot de troon des Vaders reikt wordt het op aarde sober en stil, omdat het hier duidelijk moet worden, dat Christus rijk niet komt met uitwendig gelaat, en dat de Geest Gods van binnen uit Zijn heil uitwerkt." [p. 354-355].

Behalve op prediking van de heilshistorie legt Dijk [1955] ook de nadruk op de verkondiging van het Woord. Deze stelt hij tegenover het cultiveren van stemmingen, wijdingsmystiek en sentimentaliteit [p. 317, 322, 332]. Hij geeft aan dat de gemeente behalve in het heilsfeit ook onderwezen moet worden "in het geheimenis van de heilsverkondiging; bij de daad komt het woord". De prediking komt voort uit de heilsfeiten. Bijvoorbeeld met Kerst is er de verkondiging "van de ene engel, van de zingende engelenkoren, straks van predikende herders en van de jubelende Simeon en Anna". Zo is het woord dat nu verkondigd wordt "voortzetting [...] van wat in Efrata's veld verkondigd is" [p. 322]. Wat dit betreft moet er aandacht besteed worden aan de "engelendienst". Zij zijn "de eerste boodschappers" van Christus "levenstriomf; bij de geboorte, bij de opstanding, bij de hemelvaart", een taak die met Pinksteren door de apostelen wordt overgenomen [p. 344]. De discipelen zijn getuige van de opstanding en hemelvaart om na Pinksteren getuigen te zijn [p. 354].

Zelfs in de manier waarop Dijk [1955] de gesuggereerde teksten voor de preek categoriseert valt iets van zijn theologie te bemerken. Zo wijst hij voor de kerstpreken expliciet de indeling van Hoekstra [1926/1973] af [Dijk, 1955, p. 316-317]. In zijn indeling zit opmerkelijk genoeg iets van een beweging van factum naar applicatio, zo wil hij in de eerste Paasdienst preken over "het feit der opstanding", in de tweede dienst over "de openbaring der opstandingsheerlijkheid" en de derde Paasdienst over "de vrucht der Paasprediking" [p. 344-345]. Met Pinksteren gaat de eerste dienst over het Pinksterfeest, de tweede dienst over de Pinkstervrucht en de derde dienst over de Pinksterverklaring [p. 362].

3.2.2 Allen

Allen [1992] benadrukt (net als Müller [1996, p. 234-236] en Trilhaas [1964, p. 99]) het didactische aspect van het kerkelijk jaar: het maakt ons de hoofdelementen van het Christelijk geloof bewust [p. 236]. [It] "teaches those who do not know the Christian story. It reminds those who forget aspects of it. Those who follow the story year after year often discover riches which they have

previously missed" [p. 238]. Het kerkelijk jaar bepaalt deels de preek: "The sermon refracts the gospel through the lens of the season" [p. 238]. De prediker preekt niet slechts een tekst maar vraagt: "How does this text illumine the season?" en: "How does the season illumine the ext?" [p. 238]. Doordat het kerkelijk jaar en het leesrooster zich concentreren op God's beloften en initiatief helpen zij waken tegen moralisme en werkgerechtigheid. "At the same time [. . . they . . .] reinforce the qualities and social life which flow from Christian identity (ethics)" [p. 238].

3.2.3 Müller

Net als Hoekstra [1926/1973] en Dijk [1955] noemt Müller [1996] teksten of perikopen en geeft hij daarbij voorbeelden van hoe deze naar de prediking toe uitgewerkt kunnen worden. Maar waar bij Hoekstra [1926/1973] en Dijk [1955] deze teksten en hun uitwerking meer functioneren als suggestie, functioneren ze bij Müller [1996] veel meer als een illustratie bij de algemene aanwijzingen die hij geeft. Het gaat Müller [1996] dan ook veel meer om de algemene theologische hoofdlijnen waarmee de heilsfeiten benaderd kunnen worden.

Hij begint zijn behandeling met Pasen omdat van daaruit het liturgisch jaar is ontstaan. Pasen is ook het uitgangspunt voor het kerygma over de gekruisigde Heer [p. 322]. En het kruis is daar onmiddellijk en onlosmakelijk mee verbonden. Vanuit Pasen blijkt de *heilsbetekenis* van het kruis, zowel exemplarisch als sacramenteel [p. 319-320, p. 323, p. 325-327].

De opstanding is de definitieve, eschatologische gebeurtenis: de dood heeft niet het laatste woord [p. 329]. Maar op Goede Vrijdag én op Pasen dient aan zowel aan kruis als opstanding voluit recht gedaan te worden, zonder dat het één af doet aan de ernst en het gewicht van het ander [p. 323]. Paasprediking mag niet ontaarden in onchristelijk triomfalisme [p. 336].

De opstanding is een werk van de Geest en zo wijst de prediking op Goede Vrijdag en Pasen ook vooruit naar Pinksteren [p. 330]. Pinksteren is de "gekroonde afsluiting van het Christusgebeuren dat met Kerst begint", het is de "Zelfvoorstelling van de gekruisigde en opgewekte Heere in de Geest aan de Zijnen" [p. 341-342]. De hemelvaart begrijpt Müller [1996] dan ook vanuit Pinksteren: Christus regeert aan de rechterhand van God in Geest en waarheid [p. 342].

Kruis (en opstanding) geven ook de uitleg aan het leven, de woorden en de werken van Jezus, omdat Hij Zijn leven lang onderweg was naar Golgotha [p. 322, Doerne 1955, p. 54]. In de prediking dient de samenhang tussen Jezus' boodschap van het Rijk van God en Zijn dood en Pasen duidelijk te worden

[p. 324]. In het bijzonder op Goede Vrijdag en met Pasen, maar ook in de lijdenstijd én door het hele kerkelijk jaar, want uiteindelijk is alle Christelijke prediking, prediking van het kruis (1 Korinthe 2:2) [p. 325].

Na “Kreuz und Auferstehung im Kirchenjahr” [p. 322-348] behandelt Müller [1996] dan, korter, “Advent, Weihnachten, Epiphánias” [p. 348-360]. Met advent verwacht de gemeente iemand die reeds lang gekomen is, de Opgestane die naar de hemel gevaren is, Die tegelijk aanwezig is [p. 350-351]. Drie aspecten zijn te onderscheiden: “de komst in het vlees die ons het ware gezicht van de Vader in de hemel openbaart, de dagelijkse komst waarin ik Hem in het geloof erkennen en ontvangen mag, de komst aan het einde van alle dagen, waar ik gerechtvaardigd gesteld wordt in de eeuwigheid” [p. 351-352]. Hierbij hoort de boetprediking van Johannes de Doper: de vergeving van zonde kan slechts in zijn grote betekenis begrepen worden door wie zijn of haar schuld bewust is. In de ontmoeting met de Komende komt het tot *metanoia* die zich uit in daden [p. 353-354]. Een derde element is de lofprijs van God voor Zijn komen in de wereld, zoals bij Maria en Zacharias [p. 354-355].

3.2.4 Conclusie

3.3 TOE-EIGENING EN TOEPASSING IN DE HOMILETIK

De toe-eigening of toepassing van het heil zijn niet slechts dogmatische categoriën maar hebben duidelijk ook een praktisch theologische kant. Het gaat hierbij immers om het geleefde en beleefde geloof, dus om de praktijk. Velema [1989, p. 41] geeft aan dat, ondanks de toegenomen aandacht voor de hoorder in de homiletiek, de toe-eigening van het heil niet of nauwelijks aan de orde komt.³ Wel bespreekt hij [p. 45-50] twee historische, min of meer empirische, studies naar de praktijk van prediking in de de Nadere Reformatie door Brienen [1974] en bij Ralph en Ebenezer Erskine door van Harten [1986]. In deze studies is er ruim aandacht voor de vraag van de toe-eigening.

Inderdaad stond de toe-eigening vroeger meer in het middelpunt van de belangstelling,⁴ maar aangezien de toe-eigening van het heil “een veelzijdig en veelomvattend onderwerp is” [Velema, 1989, p. 42], ontbreken elementen ervan in de nieuwere werken zeker niet. Zo behandelt Müller [1996] het onderwerp weliswaar niet afzonderlijk maar brengt hij bij de bespreking van de heils-

³ Verboom [1989, p. 67-69] constateert eenzelfde lacune wat betreft aandacht voor de toe-eigening in de recente literatuur op het gebied van pastoraat. Zie voor de redenen die hij hier voor geeft: paragraaf 10.3.3.

⁴ Op het gebied van pastoraat valt bijvoorbeeld te denken aan een praktisch werk als dat van Schuts [1709]. Hij handelt in de vorm van samenspraken specifiek over de toe-eigening van het heil bij verschillende categorieën van zieken.

feiten wel degelijk elementen van toe-eigening naar voren [zie hieronder: 3.4.2]. Dat geldt ook voor Dijk [1955] [zie 3.4.1].

Voordat hier wordt ingegaan op de relatie heilsfeiten en heilstoe-eigening zullen eerst twee homileten naar voren gehaald worden die geschreven hebben over de heilstoe-eigening of toepassing in de homiletiek, namelijk Hoekstra [1926/1973] en het reeds geciteerde artikel van Velema [1989].

3.3.1 *Applicatio*

Van belang is hier het verband tussen de toe-eigening of toepassing van het heil, de *applicatio salutis*, een meer dogmatisch begrip, en de *applicatio Verbi Dei* de toepassing van het Woord “op het leven van de hoorders” [Velema, 1989, p. 45], dus een meer homiletisch begrip. Het is een moeilijke vraag in hoeverre deze beide begrippen geïdentificeerd en onderscheiden kunnen en moeten worden.

Velema [1989] beschrijft in aansluiting bij Brienen [1974] de homiletische toepassing in de Nadere Reformatie als volgt: “Bij de toepassing gaat het erom de HERE zelf te kennen en het verkondigde heil persoonlijk te ervaren. In de toepassing dringen de predikers door tot in de schuilhoeken van het menselijk hart en stellen zij zich in op de verschillende toestanden van het geestelijke leven. De mens wordt met alle ernst voor de heiligheid van God geplaatst en voor eigen zondigheid” [p. 46]. Hij citeert Brienen [1974]: “Aangedrongen wordt op een hartelijk, persoonlijk en gevoelig kennen der waarheden en van de gemeenschap in Christus, wat zich ook onvermijdelijk moet openbaren in heel het leven” [p. 71]. De prediker wil leiding geven aan (het groeiproces) van het geestelijk leven. Daarbij gaat het erom dat “het heil door middel van het Woord reëel ingaat in de menselijke existentie, en dat het daar voelbaar en merkbaar is” [Velema, 1989, p. 46]. Hierbij is dus “het werk van de Heilige Geest, Die het uit Christus neemt en in de Zijnen toepast, volop aan de orde” [p. 46]. Op grond van deze beschrijvingen kan gezegd geconcludeerd worden dat het doel van de homiletische toepassing (*applicatio Verbi Dei*) de toepassing van het heil (*applicatio salutis*) is.

3.3.2 *Hoekstra*

Hoekstra [1926/1973] geeft aan dat de bediening van het Woord bestaat in *explicatio* en *applicatio* [p. 299].⁵ Bij applicatie gaat het over de zogenaamde *usus*, het nut dat uit een tekst afgeleid kan worden, de wijze waarop een tekst gebruikt kan worden. De

⁵ Hiermee bedoelt hij explicatie en applicatie van het woord. Geheel in lijn met de verwachting ziet de Rooms-katholieke Wiederkehr [1982] de prediking als explicatie en applicatie van de eucharistieviering [p. 256-268].

uitleg van de tekst wordt aangepast voor een concrete groep van hoorders [p. 299]. Hoekstra [1926/1973] citeert op dit punt Knibbe [1682] die over de toepassing zegt: “Het is een overtuigende toeëigening van de verklaarde woorden, door verscheidene gebruiken, middelen, beweegredenen en vertroosting, op de ziel en staat der toehoorderen.” [p. 299, n. 1].⁶

Hoekstra [1926/1973] legt een nauw verband tussen de toepassing van de tekst voor de preek, de toepassing van het woord en de toepassing of toeëigening van het heil:

“De prediker heeft niet alleen de heilswaarheid objectief voor te stellen, maar ook zich te beijveren, dat zij subjectief worde toegeëigend. Hij moet niet alleen de Christus aanwijzen, maar ook tot Christus leiden en als het ware zijn hoorders bij de hand nemen, om hen met de Heere Christus in gemeenschap te brengen. Hij moet een poging wagen om met het woord van de tekst in te dringen in de harten van de hoorders en het daar te laten werken tot levensvernieuwing.” [Hoekstra, 1926/1973, p. 300]

Het element van toepassing in de prediking onderbouwt hij Bijbels theologisch (dus vanuit de Schrift zelf), met een verwijzing naar 2 Tim. 3:16-17, 4:2 en 1 Kor. 14:3. De toepassing is het moeilijkste element van de preek [p. 312]. Er wordt grote vaardigheid “vereischt, om juist op die punten het licht van den tekst te laten vallen, die voor de gemeente des Heeren het meest van belang zijn” [p. 302]. Hiervoor zijn geen regels te geven [p. 303]. De toepassing dient daarom “vrucht van langen, zwaren geestesarbeid en van ootmoedig gebed” te zijn [p. 301].

De hoofdgedachte van de tekst, de “speciale heilsgedachte welke de Heere in de tekst openbaart” dient de hele preek, zowel in verklaring als toepassing te beheersen en “op verschillende wijzen, naar onderscheiden gezichtspunten, in de subjectieve sfeer getransponeerd” te worden en dat zo specifiek mogelijk. Daarnaast is er ook ruimte om de “nevengedachten” van de tekst toe te passen, er “praktische observaties” bij te maken, maar dit mag nooit de hoofdgedachte van de tekst verdringen [p. 301].

⁶ Knibbe [1682] verwijst daarbij naar “de orde” die Paulus doorgaans aanhield in zijn brieven: hij verklaarde eerst “de grondwaarheden der zaligheid, die hij dan tot de praktijk krachtig aandrong.” Hier ligt een relatie met het onderscheid tussen “indicatief” en “imperatief” zoals bijvoorbeeld [Ridderbos, 1966, p. 279] dit afleidt uit de brieven van Paulus [zie ook Dennison 1979]. Dit onderscheid komt soms ook terug in de homiletiek: bijvoorbeeld Chapell [2005, p. 326], Greidanus [1988, p. 165, 326] en Robinson [2001, p. 103] brengen het kort naar voren.

3.3.2.1 *Toepassing op het geestelijk leven*

De toepassing gaat over alle terreinen van het leven van de mens, zowel op macro als op microniveau [p. 301-302]. Hoekstra [1926/1973] geeft hierbij prioriteit aan de toepassing op het geestelijke leven: “de applicatie projecteert de tekstgedachten in de allereerste plaats in het geestelijke of bevindelijke leven” [p. 302]. Dit is noodzakelijk: er moet worden ingegaan op de geestelijke noden van de hoorders. Hun ziel moet gevoed worden [p. 304-305].

Hoekstra [1926/1973] waarschuwt de bevinding niet te beperken tot het “het reiligeus-emotionele”, de “affecten”, het “gemoedelijke”. De prediking richt zich ook op de intellectuele en volitionele, omdat tot Christelijke geloofservaring of bevinding ook “acten van het denkend en strevend ik” horen [p. 302]. Zo onderscheidt hij drie *usus*: een *usus didacticus*, vooral gericht op het juiste inzicht en op redeneringen in het hart, een *usus protrepticus* waarbij de tekst wordt aangewend op “het streef- en wilsleven in zijn onderscheiden zones, zodat motieven worden afgegeven om het goede te doen en het kwade na te laten”, en een *usus empoëticus*, ook wel *mysticus vel paraeneticus*, vooral gericht op de “religieuze aandoeningen”, die óf de affecten in actie zet óf “het onrust gemoed” door “uit de tekst afgeleide quietieven [sic]” tot kalmte brengt [p. 302-303].

De toepassing op het geestelijk leven heeft onder andere plaats doordat de prediker laten zien “wat er in het hart omgaat” [p. 307]. Hij beschrijft “typerende verschijnselen”, legt de “verborgen roerselen” van het zieleleven” en “de schuilhoeken van het hart” bloot [p. 306-307]. Hij moet geen specifieke mensen beschrijven maar “het zieleleven van onderscheiden individuen” karakteriseren “in algemeen omlijning” [p. 306].

Door deze beschrijving worden de hoorders in de gelegenheid gesteld de opmerkingen van de predikant op zichzelf toe te passen. Zo zullen ze bijvoorbeeld de medicijnen tot genezing van hun geestelijke kwalen tot zich nemen. Maar het mag niet blijven bij beschrijving van geestelijke toestanden. De geestelijke toestanden moeten ook geduid worden. De prediker moet bijvoorbeeld de ernst van de situatie aangeven en waarschuwen. Tegenwerpingen en uitvluchten moeten weerlegd en beantwoord worden. De prediking is ook appel en vermaan en oproep tot bekering. Zij lokt en nodigt. Naast de boetbazuin en de klaagtoon van verootmoediging klinkt het fluitspel van het evangelie: wet en evangelie gaan hand in hand [p. 306-308].

3.3.2.2 *Het geloofsleven en haar toestanden*

In de toepassing wordt het “veelkleurige religieuze leven” bestraald met het licht van de tekst. De ene keer is dit meer onder-

wijzend, een andere keer meer vermanend of juist vertroostend.⁷ Vanzelfsprekend gaat niet elke tekst over iedere zielstoestand, de tekst mag nooit naar een bepaalde kant gedraaid worden [p. 305]

De toepassing richt zich op de verschillende toestanden van het geloofsleven, met haar "hoogten en diepten, ontwikkeling en inzinking, een bloesem- en een vrucht periode", zoals: "bekommernis over den zondigen aard, geringen voortgang op den weg van de heiligmaking, niet verzekerd zijn van het deelgenootschap aan Christus, traagheid in de dienst van God, geestelijke dorheid en verachtering in de genade, aardsghezindheid, blijdschap in God over de vergeving van de zonden, toenemende lust om de Heere te vrezen, genot van de gemeenschap met God, liefde tot Christus en Zijn Woord, verlangen naar de hemel." Daarnaast ook op geestelijke ziekten zoals "intellectualisme, werkheiligheid, kerkisme, confessioneel indifferentisme, lijdelijkheid, quietisme [sic], mysticisme, methodisme, enz." [p. 304].

3.3.2.3 *De onbekeerden*

De tekst dient toegepast te worden op de gelovigen, maar ook op hen die niet kwamen "tot de hartgrondige keuze om de Heere te dienen en aan de kennis van het eigen hart vreemd zijn" [p. 307]. In de preek moet het onderscheid tussen hen die God vrezen en hen die het Evangelie ongehoorzaam zijn zo "scherp en duidelijk mogelijk" naar voren komen, zodat iedere hoorder kan weten "of hij tot de kudde van de Goede Herder behoort, ja dan nee" [p. 303]. Deze scheidslijn kan op verschillende manieren getekend worden afhankelijk van de tekst. Iedere positieve beschrijving van de gelovigen heeft zijn tegendeel [p. 303-304].

Hoekstra [1926/1973] geeft aan dat onbekeerd weliswaar onbekeerd is, maar hij geeft aan dat in de prediking wel onderscheid gemaakt moet worden. Er zijn mensen die niet ver zijn van het Koninkrijk, mensen die het niet interesseert, mensen die door werken zalig willen worden, mensen die in beslag genomen worden door de wereld, mensen met een gedaante van godzaligheid maar die toch Jezus niet werkelijk liefhebben [p. 306-307].

3.3.2.4 *De prediker*

De prediker moet kennis hebben van het zieleleven. Hiervoor geeft Hoekstra [1926/1973] vier bronnen. De Heilige Schrift is de hoofdbron. Daarin vinden we "de gangen des Geestes in het menselijk hart bij wedergeboorte, geloof, bekering, heiligmaking, verzegeling en verzekering" [p. 308]. De tweede bron is het eigen geestelijk leven van de prediker. De prediker mag deze kennis gebruiken voor zijn beschrijvingen, maar niet in de "ik-vorm" op de kansel brengen [p. 309]. Als derde en vierde bron noemt

⁷ Hier komt de drieslag verstand, wil, gevoel weer terug.

Hoekstra [1926/1973] de herderlijke omgang met de leden van de gemeente en de studie van de psychologie [p. 309-310].⁸

3.3.2.5 *Het natuurlijk leven*

Volgens Hoekstra [1926/1973] moet de prediking leiding geven en de weg wijzen. Hierbij onderscheidt hij geestelijk en natuurlijk leven [p. 312]. Wel is er een relatie tussen beide: de omstandigheden van het leven hebben invloed op het geestelijk leven, bijvoorbeeld ziekte, sterfgevallen, tegenspoed, voorspoed, eerbetoon, verachting of spot. Er zijn ook zielstoestanden die verband houden met onze levenspositie en leeftijd. Niet iedereen staat bijvoorbeeld in dezelfde mate aan dezelfde geestelijke gevaren bloot [p. 304].

Het natuurlijk leven behelst volgens Hoekstra [1926/1973] huis, school, “de woelige maatschappij met al haar moeilijkheden en verzoeken” [p. 304], de staat, maar ook het kerkelijk leven met “de vele vraagstukken” [p. 312]. De aanwijzingen die hij voor de verschillende gebieden geeft zijn vooral ethisch van aard.⁹ Daarbij benadrukt hij de individuele verantwoordelijkheid. Gods Woord biedt vooral algemene principia en lijnen. Bijvoorbeeld in de “parænetische gedeelten” in de brieven van Paulus [p. 314]. Vaak moet aan het geweten van de hoorder overgelaten worden hoe in concrete gevallen gehandeld dient te worden [p. 314].

De voorbeelden van Hoekstra [1926/1973] dekken vooral de micro ethiek. Hij noemt bijvoorbeeld de omgang met elkaar en vraagstukken rond geboortebeperving en vrijetijdsbesteding. Ook op sociaal-economisch gebied zijn de aanwijzing, ook als het gaat over eerlijke handel en rechten en plicht van werknemers, vooral individueel [p. 313]. Bij het politiek leven noemt hij het burgerschap van christenen, maar hier komen ook macro elementen naar voren als hij spreekt over de taken van de overheid, zoals het handhaven van zondagsrust, publieke eerbaarheid en beschermen van het eigendom van burgers.

Hoekstra [1926/1973] behandelt tenslotte ook nog de belichting van het wereldgebeuren vanuit het Woord. Dit rekent hij dus ook tot de toepassing. Hij geeft aan dat dit sober moet gebeuren, zonder dat de prediker doet alsof hij de raad van God kent. Hij

8 Daarbij noemt hij verschillende vormen van psychologie, o.a. wat wij vandaag de dag ontwikkelingspsychologie zouden noemen. De psychologie heeft voor Hoekstra [1926/1973] ook een breder homiletisch belang: ze geeft de prediker informatie over “hoe de opmerkzaamheid wordt gewekt, waar de vermoedheidsdrempel ligt [...] hoe de affecten in actie gezet, de begeerten geprikkeld worden, enz. enz.” [p. 310].

9 Zoals we gezien hebben [2.3] kan de ethiek ook tot de heilstoe-eigening gerekend worden.

wijst op de preken van Calvijn als voorbeeld van hoe preken actueel kunnen zijn [p. 315].¹⁰

3.3.3 *Velema*

Velema [1989] ziet de toe-eigening van het heil vooral als het werk van de Heilige Geest. Het gaat daarbij om Zijn vernieuwend werk en alle aspecten daarvan: de verlichting en leiding door, de vrucht van en verzegeling met de Geest. De negatieve keerzijde hiervan is het bedroeven en uitblussen van de Geest. Hij noemt hier de strijd tussen vlees en Geest als “een apart moment”. “Strijd hoort wezenlijk bij de toeëigening van het heil” [p. 56]. De vernieuwing door de Geest houdt in dat de Geest in het hart geloof in Christus, hoop op Zijn wederkomst en liefde “tot de HERE”, Zijn dienst en Zijn gebod werkt. Hierbij horen vertrouwen, zekerheid en vreugde in God. Maar ook ervaringen van het tegendeel: “het ontberen van Gods nabijheid en steun” [p. 57].

Het geheim van de toe-eigening is dat “de Geest het Woord gebruikt om aan zondaren het heil toe te eigen” [p. 63]. Hieruit leidt hij vier elementen af: “de Geest die [...] toeëigent”, “het heil dat [...] wordt toegeëigend”, “het Woord als middel” en “de mens aan wie de Geest het heil” door het Woord toe-eigent [p. 42]. De Geest zorgt voor “het existentiële van de geloofsbeleving” en dat het “verkondigde heil” door de gelovige wordt ervaren “als de hem door de Geest geschonken werkelijkheid” [p. 45].

De Geest is het eigenlijke subject van de toe-eigening. Hij eigent het heil toe, maar natuurlijk niet los van Christus en van de Vader [p. 53, 54, 56]. Hiervoor gebruikt de Geest de prediking als middel “bij uitstek” [p. 45]. Dit gaat niet automatisch, de Geest is vrij om het heil al dan niet toe te eigenen [p. 45]. Hierbij zijn de hoorders overigens niet alleen object, maar ook handelend subject: zij geloven, bekeren zich, belijden schuld, aanvaarden het heil. Dat zijn allemaal werkzaamheden [p. 44].

Het Woord is niet alleen als middel bij de toe-eigening betrokken. Prediking is verkondiging en uitleg van het Woord. Bij de uitleg van het Woord komt dan toe-eigening aan de orde, omdat het in het Woord ook over de toe-eigening gaat [p. 43, 63]. Al de elementen van de toe-eigening komen dan in de prediking aan de orde. Allereerst “het heil dat door de Geest aan de mens wordt toegeëigend” [p. 63]. Maar er wordt ook onderwijs gegeven over “de Geest Die het doet” [p. 45, 63] “als Subject van de toe-eigening” [p. 48]. Ook de hoorder die “ontvangt en leert geloven” [p. 63] komt aan de orde. Dit “komt niet in mindering op het Woord, maar dient juist de beleving van het Woord dat in de prediking ontvouwd wordt” [p. 63].

¹⁰ Hier komt de vraag op in hoeverre de belichting van de actualiteit vanuit het Woord tot de heilstoe-eigening behoort.

3.3.3.1 *Nadere Reformatie en de Erskines*

Vanuit [Brienen, 1974, p. 69-76] somt Velema [1989, p. 46-47] een aantal aspecten van de toe-eigening van het heil op zoals deze naar voren kwamen in de prediking van Nadere Reformatie. Zo werden de verschillende “gestalten van de geloofservaring” [p. 49] of houdingen “waarin een ziel kan staan tegenover God” beschreven: de hoogten en diepten, het juichen en zuchten, aarzelen en vrijmoedigheid, dorheid en frisheid, liefde voor de Heiland, genot in zijn nabijheid, droefheid om zijn afwezigheid [p. 46]. Ook kwamen “kenmerken van het niet en wel behoren tot de kinderen Gods” aan de orde [p. 46]. Het ging erom duidelijk te maken wat echt en vals is, wat het werk van de Geest is en “wat mensen voor werk van de Geest uitgeven, maar wat ten diepste hun eigen werk is” [p. 48]. Verder werden in de preken allerlei “geestelijke moeilijkheden en worstelingen van de gemeenteleden” openlijk en dialogisch behandeld, en werd hen daarin een weg gewezen. Dit is het “religieus-psychologische element” [p. 46]. Tenslotte werden de hoorders ingedeeld in en aangesproken volgens bepaalde categorieën. De hoofdcategorieën van bekeerd en onbekeerd werden verder onderverdeeld naar “graden van verwijderd zijn van het heil of naar graden van verharding of verstikt zijn in de zonde” [Brienen, 1974, p. 160]. De bekeerden werden bijvoorbeeld ingedeeld in bekommerden, meer geoefenden en verzekerden.

Vanuit van Harten [1986] gaat Velema [1989] in op enkele aspecten van toe-eigening in de preken van de Ralph en Ebenezer Erskine. Zij preekten de wet in zijn “aanklagende en overtuigende functie”, tot verbrijzeling van het zondaarshart voor Gods aangezicht. Maar dit in dienst van het evangelie, om zo de beloften die betrokken zijn op de noden van de hoorders ingang te doen vinden: “De beloften zijn er tot vervulling van de noden en de noden zijn er om de heerlijkheid van de beloften te laten uitkomen” [p. 50]. Hun prediking was prediking van de belofte waarvan Christus de inhoud is: “In de beloften geeft de HERE Zichzelf” [p. 50]. Hierdoor viel ook nadruk op het geloof, want deel hebben aan dit heil kan alleen in de weg van geloof [van Harten, 1986, p. 146]. Een ander aspect was de behandeling van ethische en pastorale vragen op de preekstoel, de zogenaamde *cases of conscience*. De Erskines behandelden vooral vragen van het geestelijk leven. van Harten [1986] noemt hier: “klachten over de zonden en de schuld . . . over doodsheid, hardheid en geestelijke blindheid . . . het besef hebben een verworpene . . . te zijn of gebukt gaan onder geestelijke verlatingen of duivelse bestrijdingen [. . .] onmacht en onwil” [p. 130].

3.3.3.2 *Geen volgorde*

Één gemeenschappelijk element van de prediking van de Nadere Reformatie en van de Erskines wijst [Velema \[1989\]](#) nadrukkelijk af. In de preek mag geen volgorde in de beleving van wet en evangelie voorgeschreven worden. Weliswaar was bij de Erskines de verbrijzeling door de wet niet als een voorwaarde voor de prediking van het evangelie, maar de toe-eigening verloopt toch in twee fasen: door de overtuiging van zonde zien wij af van eigen gerechtigheid en komt er plaats voor het evangelie [p. 49-50].

In de prediking van de Nadere Reformatie zou het “na-elkaar van wet en evangelie” ervoor gezorgd hebben dat de classificatie van hoorders uiteindelijk een volgorde van stadia wordt die de hoorders moeten doorlopen [p. 48]. In de stukken ellende, verlossing en dankbaarheid uit het tweede antwoord van de Heidelbergse Catechismus ziet [Velema \[1989\]](#) geen volgorde maar aspecten van de toe-eigening. Het eerste antwoord ziet hij als een (trinitarisch gestructureerde) “inhoudelijke beschrijving van wat de gelovige belijdt en ervaart” [p. 53].

3.3.3.3 *Geloof en ervaring*

Het geloof in Christus staat bij [Velema \[1989\]](#) “als beslissend” voorop [p. 53]. *Geloof* is bij de toe-eigening “een kernwoord” [p. 51]. Het Woord wil geloofd en beleefd worden. Door het Woord hebben we met God Zelf te maken en komt er persoonlijke kennis van en vertrouwen op God. Hij omschrijft het geloof dan ook als “afzien van onszelf en opzien tot de Here. In deze beide bewegingen krijgen zelfkennis en Godskennis gestalte”. Hier hoort dan ook kennis van de zonde, van de verlossing en de dankbaarheid bij [p. 56]. Het geloof is “teken van de levendmaking door de Heilige Geest” [p. 52]. Omdat het geloof ervaring bij zich heeft hoort bij het spreken over geloof ook de bevinding aan de orde te komen: de “standen, ervaringen, houdingen en gewetensgevallen”. Er zijn “ervaringen zonder welke het deel hebben aan het heil niet denkbaar is” [p. 51].

Wel waarschuwt [Velema \[1989\]](#) ervoor dat ervaringen niet tot norm mogen worden. Het Woord blijft norm [p. 63] en de Geest gaat met ieder Zijn weg [p. 43]. Daarin spelen ook verschillen in karakter, psyche, levensgang en beleving een rol. Hoewel deze verschillen het heil niet in de weg staan en niet beslissend zijn geven ze de beleving wel een “bepaalde kleur” [p. 44].

3.3.3.4 *Kenmerken*

De toeëigening van het heil wordt volgens [Velema \[1989\]](#) voornamelijk herkend “aan geestelijke groei” [p. 63]. Dat het geloof levend is blijkt “door functionering, door groei en door vruchten” [p. 58]. Het geloof heeft dus kenmerken. Hij wijst onder andere

op de Heidelbergse Catechismus die in zondag 32 aangeeft dat de gelovigen verzekerd kunnen zijn van hun geloof uit de vruchten. Dit brengt hij in verband met de vruchten van de verkiezing waarover de Dordtse Leerregels spreken: het waar geloof in Christus, de kinderlijke vreze Gods, honger en dorst naar de gerechtigheid droefheid die naar God is over de zonde. Zij zeggen daarover dat de gelovigen deze vruchten in zichzelf met geestelijke blijdschap en heilig vermaak waar nemen [p. 58, 52].

In de prediking mag dit levend geloof en haar kenmerken als vruchten van de Geest beschreven worden. En dan vooral positief geformuleerd, hoewel “tegenover het negatieve van de dood” [p. 59]. Daarbij gaat het er uitdrukkelijk niet om een langs een ander manier “dan die van het geloof tot zekerheid te komen” of om een “bewijsgrond voor de echtheid van het geloof” als “een tweede grond naast de zekerheid die het geloof aan zijn voorwerp (Gods beloften in Jezus Christus) ontleent” [p. 58].

3.3.3.5 *Onderscheidingen*

Binnen het geloof ziet [Velema \[1989\]](#) ook onderscheid in trappen en maten: zwak geloof, klein geloof, toevluchtnemend en verzekerd geloof. Ook dit kan in de prediking naar voren komen. Dit zijn geen verschillende soorten geloof maar wijzen waarop het geloof functioneert en maten waarin een gelovige het geloof beoefent. De verschillen liggen in “de gelovige zelf als subject” [p. 59].

Voor de verscheidenheid onder de hoorder, hun situatie en geestelijke positie waarop de Geest inwerkt als Hij het heil toeëigent, dient de prediker oog te hebben [p. 60]. Hiervoor geeft hij in aansluiting bij Bucer een klassificatie van gemeenteleden: verloren schapen, onbewust dwalende schapen, gewonde schapen die in zonde gevallen zijn en boete moeten tonen, zwakke schapen die teveel bezig zijn met uiterlijke vorm en de gunst van de wereld, sterke schapen die leven uit geloof en voeding en bewaring nodig hebben [p. 60-61]. Het geestelijk portret van mensen moet getekend worden. Niet om dit normatief te stellen, maar als “insprekingspunt ... zo is de mens voor wie het heil bestemd is eraan toe. Hier bevindt hij zich. Hier wil de Geest hem aangrijpen om bekering, groei en bloei te brengen” [p. 61].

3.3.3.6 *Belemmeringen*

Het vernieuwend werk van de Geest staat tegenover het negatieve waarvan de Geest verlost als Hij deel geeft aan het heil, wat de mens in zichzelf is en uit zichzelf doet [p. 52]. [Velema \[1989\]](#) gaat ook in op gestalten die de groei belemmeren of de gezondheid van het geloof nadelig beïnvloeden [p. 59]. Er zijn zonden die het toeëigenende werk van de Geest in de weg staan, hoewel de

Geest deze tegenwerking weet te overwinnen. In de prediking dient “de weg gewezen wordt, waarlangs de Geest de weerstand overwint en de groei doet plaatsvinden. Dat is de weg van het onderkennen van onze zonden, van het belijden van onze schuld, de bede om vergeving en de hartelijke bereidheid om tegen de zonden te strijden” [p. 60].

3.3.3.7 *Gebed*

Er zijn ook middelen die geestelijke groei bevorderen, zoals het gebed. [Velema \[1989\]](#) noemt dit de “ademhaling van het geloof”. Er is geen leven met God zonder gebed. Het gebed heeft een belangrijke functie in de toe-eigening van het heil: “In het gebed richt de gelovige zich tot God om Zijn Woord aan te grijpen en daarop te reageren; om het beloofde van God te smeken en de Here in Zijn goedheid en trouw te prijzen” [p. 56].

3.4 TOE-EIGENING EN HEILSFEITEN

Tenslotte nog een aantal opmerkingen van [Dijk \[1955\]](#) en [Müller \[1996\]](#) over hoe de toepassing in verband met de heilsfeiten dient te functioneren in de prediking.

3.4.1 *Dijk*

[Dijk \[1955\]](#) maakt bij zijn behandeling van het kerkelijk jaar meerdere opmerkingen over de toepassing van het heil. De woorden die hij hierbij herhaaldelijk gebruikt zijn “vrucht”, “deelachtig maken” of: “doen delen in”, “weldaden” en “toepassing”.

Zo moet in de kerstprediking “de heilsvrucht” naar voren komen “die uitkomt in het geloof van de herders, in de vreugde in Jeruzalem [...] in de aanbidding der wijzen.” De gemeente moet “met ernst” voorgehouden worden “dat zonder deze vrucht er geen deel aan het heilswonder en aan het heilsfeest is” [p. 322].

In de lijdenspreken moet duidelijk worden dat Christus “De gerechtigheid die Hij in Zijn borgtochtelijk lijden en sterven aangebracht heeft, ons kan deelachtig maken” [p. 341]. Ook moet het gaan over “de lijdensvrucht” waarmee hij doelt op “onze houding tegenover Christus lijden; het besef van onze doemwaardigheid [...] de vrede des harten [...] en roemen [...] in het gevloekte kruis van Christus” [p. 334].

Pasen is het heilsfeit waarin behalve de aanvaarding van de volbrachte voldoening ook “de uitwerking en de toepassing” ervan door Christus “ligt opgesloten” [p. 344]. Christus is opgewekt om onze rechtvaardiging. Hij overwon de dood om in Zijn heerlijkheid in te gaan “om de Zijnen te doen delen in alle weldaden, die Hij in Zijn lijden en sterven voor hen verworven heeft”: Zijn

gerechtigheid, om ons door Zijn kracht op te wekken, en “om ons in Zijn levenstriomf een zeker pand te geven van onze zalige opstanding” [p. 342, 344]. “Hij deelt Zijn weldaden uit met wijsheid, en in de orde, die voor deze discipelen en discipelinnen heilzaam is” [p. 344]. Zo wil hij dan alle plaats voor “de verkondiging van de heilsvrucht op Pasen voor ons; wie is de levende Heer voor mij? blijkt Zijn levenskracht in mijn leven; *ik leef doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij* (Gal. 2:20); heeft door Hem de dood voor mij zijn verschrikking verloren? de persoonlijke zekerheid: *ik weet: mijn Goël leeft.*” [p. 344]

In de prediking na Pinksteren dient “het werk van de Geest als de toepassing van Christus werk in het volle licht” te komen. De gemeente moet onderwezen worden in het werk van de Geest in ons (roeping, wedergeboorte, bekering, geloof, rechtvaardiging, heiliging, heilservering en bevinding, volharding en verheerlijking) maar niet minder in het werk van de Geest in “het werk der kerk naar buiten in de worsteling met en om de wereld” [p. 361]. Tegen allerlei geestdrijverij is het noodzakelijk “te prediken wat het waarachtige Geesteswerk en de ware mystiek is” [p. 365]. De gemeente moet bepaald worden “bij de vrucht des Geestes, waarover Paulus spreekt” en opgewekt worden om deze vruchten voort te brengen “om de wereld te winnen en God te verheerlijken” [p. 361]. Doel is dus de *gloria Dei*.

3.4.2 Müller

Müller [1996] haalt als het over Kruis en Opstanding gaat, Luther aan: dat Christus gekruisigd en opgestaan is, betekent nog niet dat Hij *voor mij* gekruisigd en opgestaan is [p. 330]. Hij geeft aan dat er bij de verkondiging van kruis slechts twee mogelijkheden zijn om zich tot Jezus te verhouden in geloof of ongeloof [p. 330]. Zij die door het geloof met Jezus verbonden zijn, komen op die manier in de eeuwige tegenwoordigheid van God [p. 328]. In 1 Korinthe 15 ziet hij toe-eigening van de eigen opstanding uit de doden in de opstanding van Christus [p. 329]. Vanwege Pinksteren moet de prediker de hoorders ook “een blik gunnen op hun eigen verhouding tot de dood” en tot de overwinning van Jezus op die dood [p. 330] “Wie door Jezus in de diepste kern van zijn bestaan geraakt wordt, in hem of haar wordt opnieuw Jezus verhouding tot leven en dood geboren” [p. 330-331]. Deze stap die de prediker moet maken is “methodisch niet in te oefenen, noch in te calculeren, omdat ook de prediker geen meester over zijn geloof is, maar net als de hoorders op het genadegeschenk moet wachten.” Hij moet luisteren naar God [Jes. 50:4] om het geheim van Pasen aan te kunnen wijzen [p. 331].

Hij ziet bijbelteksten over de opstanding als “geloofsuitspraken waarin de eerste christenen getracht hebben hun ervaring

in een voor anderen begrijpelijke boodschap te gieten [...] De hedendaagse prediking moet de omgekeerde weg gaan" [p. 337]. Spreken over de opstanding gaat over de grenzen van de tijd en onze ervaringsmogelijkheden heen. Dit dient in de preek naar voren te komen [p. 329-330]. Hij wijst op het onderscheid tussen *fides historica*, gebaseerd op ervaring, en *fides apprehensiva*, gebaseerd op openbaring. Bij de verkondiging van Pasen gaat het om openbaring. Hierdoor werd het bestaan van de eerste christenen omgekeerd: verloochenaars werden belijders. Deze ommekeer dient op prediker en hoorders overgedragen te worden. De ontmoeting met de levende Heere wordt ook hen ten deel in het horen van het Woord. Daarbij gaat het niet om de belevenis maar om de gehoorzaamheid aan het Woord waardoor Hij ons Zichzelf wil doen ontmoeten [p. 338]. Dit werkt hij vervolgens concreet uit in een "Kurzandacht" over Mattheüs 28:1-10 [p. 339-341].

Pinksteren doet volgens Müller [1996] uitkomen dat we "niet uit eigen verstand noch kracht" in Jezus Christus onze Heere geloven, maar dat de Heilige Geest ons door het Evangelie geroepen heeft [p. 341]. Hij noemt vijf vooronderstellingen die volgens Doerne [1955, p. 93] de Pinksterprediking begeleiden: 1. De Geest kan slechts in geloof door het Woord ontvangen worden, de kerk kan niet over Hem beschikken. 2. De Geest is de Geest van Christus, niet een al-doorademend-principe. 3. In de Geest is de verhoogde Christus aanwezig. Deze tegenwoordigheid ligt aan alle prediking ten grondslag. De Geest getuigt in het Woord van Hem. De pinksterprediking gaat niet over de Geest of over tekenen van vuur, licht en wind, maar zoals de preek van Petrus op de eerste Pinksterdag over Jezus die de beloofde Christus is, door onze schuld gekruisigd, door de Vader verhoogd en daarom onze Heere. 4. De Geest zorgt voor de eenheid van de kerk. 5. De Geest zorgt voor een persoonlijk christendom, dus geen vanzelfsprekendheid [p. 342-343, p. 345-346].

Müller [1996] onderscheidt het "brutum factum" van de uitstorting van de Geest en wat dit betekent [p. 345]. De hoofdlijn van Pinksteren is de eschatologische gave van de Geest van God aan het hele Godsvolk. Dit is een innerlijke verandering die de mens niet zelf bewerkstelligt, maar die God vrij in hem werkt: het Godsvolk krijgt een nieuw hart dat de wil van God erkent en doet. Dit "kan niet los van de Gekruisigde begrepen worden: Hij is het die in de vervulling van zijn zending deze verandering bewerkstelligt die zich in een erkennen van Zijn ware wezen en in ware dienst aan God uit" [p. 343-344].

3.5 SAMENVATTING

In de homiletiek vinden we doordenking van preken over de heilsfeiten, over het functioneren van de heilstoe-eigening in de prediking. Ook vinden we in de geraadpleegde literatuur doordenking van hoe de heilsfeiten in de prediking in relatie tot de heilstoe-eigening of het geestelijk leven functioneren. Bij de geraadpleegde auteurs heeft dit laatste echter geen afzonderlijke plaats maar maakt onderdeel uit van de bezinning op de prediking van de heilsfeiten in het algemeen.

De heilstoe-eigening moet hierbij niet te smal verstaan worden. Zowel [Velema \[1989\]](#) als [Hoekstra \[1926/1973\]](#) verstaan er feitelijk het hele geestelijk of bevindelijk leven onder. Daar kunnen we dan ook de ethiek bij betrekken. Dit is relevant voor het onderzoek. De apostel Paulus legt in de Schrift ook regelmatig verband tussen de heilsfeiten en de levenswandel van de gelovigen. Als voorbeeld kan hier Romeinen 6:4 genoemd worden: “Wij zijn dan met Hem begraven, door den doop in den dood, opdat, gelijkewijs Christus uit de doden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden.” Het is goed om er rekening mee te houden dat dergelijke verbanden ook in de preken van Boer gevonden kunnen worden.

Misschien is het goed hier nog een aantal dimensies van de relatie tussen heilsfeiten en heilstoe-eigening te benoemen. Er is sprake van een historische relatie: een relatie tussen wat toen gebeurde en welke effecten dat nu nog heeft. Er is sprake van een relatie tussen Christologie en Pneumatologie, de Geest past toe wat Christus verworven heeft. Vaak wordt over deze relatie gesproken in termen van *voorwerpelijk* en *onderwerpelijk*. Het is echter de vraag of deze termen wel zo verhelderend zijn. Er is ook sprake van een relatie tussen het verworven heil van de Drie-enige God en de mens. Deze relatie is zowel collectief als individueel. [Verboom \[1989\]](#) legt er de nadruk op dat de toe-eigening ook te maken heeft met het verbond. Dat hebben we ook gezien bij [van Mastricht \[1725\]](#), die zowel verwerving als toepassing onder het genadeverbond laat vallen. Er is dan ook een relatie tussen het verworven heil en de heilsmiddelen zoals de kerk, de sacramenten en de prediking zelf.

Nu de omvattendheid van het onderwerp duidelijk is en het onderwerp gesitueerd is zal in het volgende hoofdstuk kort worden ingegaan op het leven en de persoon van dominee Boer.

WIE WAS DOMINEE BOER?

In dit hoofdstuk wordt een korte schets van het leven van Boer gegeven. Dit om enig inzicht te krijgen in de persoon achter de preken die hier geanalyseerd worden. Ook kan hierdoor enigszins de achtergrond geschetst worden waartegen deze preken verstaan moeten worden. Een uitgebreide beschrijving van zijn leven is hier niet nodig. Zie daarvoor het werk van [Van der Graaf \[2005\]](#), waarop alle informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd.

4.1 PREDIKANT IN DE HERVORMDE KERK

Gijsbert Boer (1913–1972) was predikant in de Nederlandse Hervormde Kerk van 1943 tot aan zijn vervroegde emeritaat in 1971. Hij diende achtereenvolgens de gemeenten van Eemnes-Buiten (1943-1946), Putten (1946-1949), Gouda (1949-1956), Lunteren (1956-1960), Huizen (1960-1965), Katwijk aan Zee (1965-1969) en Zoetermeer (1969-1971).

[Van der Graaf \[2005\]](#) karakteriseert hem onder andere als een “markant prediker” [p. 7] en “voluit gereformeerd theoloog” [p. 10]. W. Aalders noemde hem “diep en zuiver calvinistisch” [p. 183]. Zijn zoon, dominee G. Boer junior, karakteriseert het geheim van zijn prediking en pastoraat als “de verborgen omgang met God” [p. 44]. In de prediking deed Boer hetzelfde als wat hij eens schreef over dominee L. Kievit: “de diepste dingen in eigentijdse woorden [...] vertolken zonder iets van de inhoud kwijt te raken” [p. 155]. [Van der Graaf \[2005\]](#) schrijft verder “In zijn pastoraat was hij een ruim mens. ‘Er was bij hem plaats voor iedere idioot en zondaar.’ [...] mensen die door hun seksuele geaardheid, homofilie, pedofilie, met de nek werden aangekeken konden rekenen op zijn pastorale aandacht.” [p. 44]

Een tijd lang, van 1951 tot 1969 maakte hij deel uit van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond. Misschien is dominee Boer buiten de kring van de Gereformeerde Bond het meest bekend geworden door de discussie met professor H. Berkhof in zowel *Woord en Dienst* als *de Waarheidsvriend* over de modaliteiten in de Nederlandse Hervormde Kerk [p. 257-265]

4.2 LEVENSLOOP

4.2.1 *Jeugd en voorbereiding op het ambt*

In 1913 werd Gijsbert Boer geboren in Bodegraven [p. 11]. Zijn vader had daar een winkel waarin hij sigaren, tabak, koffie en thee verkocht [p. 18-19]. In het milieu waarin hij opgroeide namen kerk en geloof een belangrijke plaats in [p. 22]. Zo is zijn vader bijvoorbeeld diaken en ouderling geweest in de Hervormde gemeente van Bodegraven [p. 19]. Deze gemeente werd sinds 1910 gediend door een predikant van de Gereformeerde Bond, onder andere door S. van Dorp (1910-1917), F. Kijftebelt (1918-1920), H.A. Leenmans (1920-1924), G.A. Pott (1924-1929) C.W. Kruishoop (1930-1934) en P.A.A. Klusener (1925-1945) [p. 22].

Over zijn opvoeding zegt Boer zelf: “opgevoed . . . in de vreze des Heeren. Aan mijn wieg stond een biddende moeder en een geestelijk beschroomde, afhankelijke vader, die aan het eind van zijn leven in volle ruimte heenging.” [p. 23].

Al jong had hij het verlangen om predikant te worden [p. 24]. Voor het zover was is hij eerst nog in militaire dienst geweest en heeft hij gewerkt als timmerman. Op dertigjarige leeftijd zou hij predikant worden. Na staatsexamen gymnasium te hebben gedaan, en zijn theologiestudie te hebben gevolgd, die hij in drie jaar afrondde [p. 26] werd hij vicaris bij dominee J. D. van Hof in Rotterdam-Delfshaven.

Na een bombardement op Rotterdam-Delfshaven ligt hij 24 uur lang onder het puin evenals zijn hospita, die niet gelovig is. Hier komt hij “oog in oog met God” te staan. Hij bidt en zingt psalmen. Zij zijn de enige uit de hele flat die het overleven. Deze ingrijpende ervaring heeft volgens [Van der Graaf \[2005\]](#) zijn leven en zijn prediking gestempeld [p. 27-28]. Zijn hospita legde later belijdenis van het geloof af [p. 27].

4.2.2 *Dominee in en na de oorlog (Eemnes-Buiten en Putten)*

Op 21 april 1943 houdt hij zijn proefpreek over Psalm 116:3-5. Op 23 augustus van dat jaar krijgt hij een beroep uit Eemnes-Buiten. Op 26 oktober treedt hij in het huwelijk met Wilhelmina Hendrina Dorothea Dam uit Zwammerdam. Op 31 oktober 1943 wordt hij in Eemnes-Buiten bevestigd door dominee I. Kievit.

Hij begint zijn predikantschap dus in de oorlog. Hij schrijft er later over: “Wij lagen aan het front en zagen de verderfengel boven de gemeente staan, totdat God zeide: Het is genoeg. Toen kwam de bevrijding! Het was een tijd van vele benauwdheden, maar ook van vele uitreddingen” [p. 52]. [Van der Graaf \[2005\]](#) wijst op brieven van mevrouw Van Luin waarin ze dominee Boer betuigt “van de liefde en de heerlijkheid van Christus, van Zijn

heilswerk voor een arme zondaar, opkomend uit de verzoening door voldoening op het kruis van Golgotha" [p. 56]. De prediking van Boer zou in deze tijd meer gaan over "vaderlijke toorn" dan evangelisch zijn [p. 59].

In 1946 wordt hij weer door I. Kievit, bevestigd in Putten in de vacature van ds. C.B. Holland, die daar, volgens Boer, "diepe voren" had getrokken "door de prediking van de gerechtigheid Gods" [p. 65]. Ook de vreselijke gebeurtenissen van de oorlog hadden diepe sporen getrokken in Putten. In die jaren mocht dominee Boer samen met L. Kievit (de zoon van I.) meemaken dat veel mensen tot een geestelijke doorbraak kwamen [p. 71].

4.2.3 *Richtingenstrijd (Gouda en Lunteren)*

Op 25 september 1949 wordt dominee Boer, opnieuw door I. Kievit, bevestigd in Gouda [p. 84]. In deze gemeente kwam hij terecht in een richtingenstrijd, eerst met de midden-orthodoxen [p. 82] en later ook met vrijzinnigen [p. 87-89]. Als dominee Boer voorgaat in de Westerkerk zijn er soms zoveel mensen dat ze moeten blijven staan. Dit heeft waarschijnlijk mede te maken met de problemen in de Gerefomeerde Gemeente in die tijd [p. 84-86].

Op 26 februari 1956 wordt hij bevestigd door L. Kievit in Lunteren [p. 109]. Hier komt hij terecht in veel problemen. Een confessionele groep wil een eigen kerkelijk leven, er zijn besprekingen over de verkiezing, de verzoening en de wedergeboorte. In een kerkenraadsverslag, vinden we onder andere de opmerking "In de verzoening is gebleken dat de eenheid van de verwerving en de toepassing vaak in het geding was". Vooral gebrek aan herkenning is er op het punt van het werk van de Heilige Geest, en van "de drie Personen in ons" [p. 113]. De kritiek van de confessionele groep is onder andere dat de prediking voorwaardelijk is. Men komt tot de conclusie dat de wegen scheiden [p. 114]. Volgens R.J. van de Hoef werd Boer in Lunteren geleidelijk milder. De vader van professor A. van de Beek was ouderling in Lunteren. Volgens Van de Beek, die overigens slechts 13 jaar oud was toen Boer uit Lunteren vertrok, waren de jaren in Lunteren voor Boer zwaar [p. 119].

4.2.4 *De moderne tijd*

Op 26 juni 1960 doet dominee Boer intrede in Huizen. [Van der Graaf \[2005\]](#) karakteriseert deze periode als een apostolaire explosie. Er komt in Huizen in die tijd een vijfde predikantsplaats. In deze tijd houdt hij zijn preken over Genesis, waarin hij volgens [Van der Graaf \[2005\]](#) stelt dat "de Bijbel ons geen wetenschappelijke weergave van de feiten geeft" [p. 136].

Dominee Boer peilde de mensen en de tijd. Zo onderkent hij in het groeiende Huizen de invloed van de moderne samenleving op de mensen. Hij roept de gemeenteleden op om midden in het moderne leven te staan [p. 129]. Hij vraagt hen bijvoorbeeld: “Worstelen wij met God om te weten welke weg Hij met ons wil gaan? [...] is Hij bezig een grote zuivering voor te bereiden en zegt Hij: Ik heb de gemeente van Huizen eeuwenlang bearbeid en nu ga ik hen werpen in de maalstroom van het moderne leven van het jaar 1960? Betekent die zuivering, dat al wie Hem met de mond belijdt en niet met het hart, uitgeschift wordt? [...] Zijn wij als gemeente aan het verdiepen of aan het verstrakken en verstarren? [...] Of zal de gemeente zo doortrokken worden met de kracht van de Heilige Geest, dat de gemeente als een stad op een berg is? Dat zij als een zoutend zout de nieuwe samenlevingsverbanden doortrekt? Zal zij zo branden van liefde voor de zaak van het Koninkrijk Gods dat zij vol meedogen tot de afgedoodden onder de eigen bevolking gaat en in de huid probeert te kruipen van de van buiten ingekomenen?” [p. 127].

Bij zijn afscheid van Huizen heeft hij het over de zeventuizend die de knie voor Baäl niet gebogen hebben. Hij zegt in zijn afscheidsprek: “Wat God met u gaat doen weet ik niet. Wel weet ik dat ge een moeilijke tijd tegemoet gaat, waarin niet in de eerste plaats de wijsheid, het inzicht, het beleid doorslaggevend zal zijn - hoe noodzakelijk ook - maar de verborgen omgang Gods, die zich openbaart in een zich telkens vernieuwend leven naar Gods Woord.” [p. 144]

Nadat dominee Boer eind 1964 een toezegging van beroep heeft aangenomen van Katwijk aan Zee moet hij geopereerd worden aan zijn hartkransslagader [p. 142]. Ook op kerkelijk gebied zijn het spannende tijden. Zo spelen in deze periode onder andere de kwestie van de verzoening en van de vrouw in het ambt [p. 148-149]. Boer schrijft zelf dat in deze tijd het verval van de kerk hem diep heeft aangegrepen [p. 145]. Op 27 juni 1965 wordt hij bevestigd in Katwijk door zijn voorganger W.L. Tukker [p. 147]. In Katwijk zijn de verhoudingen tussen “Bonders” en confessionelen goed te noemen [p. 154]. Een moderne ontwikkeling waar dominee Boer afwijzend tegenover staat is het gebruik van de pil [p. 163].

4.2.5 *Zoetermeer*

Op zondag 5 oktober 1969 doet dominee Boer intrede in Zoetermeer met Psalm 39:8 “En nu wat verwacht ik o Heere? Mijn hoop die is op U”. In Zoetermeer wordt Boer twee dagen vrijgesteld voor het werk dat hij doet in de bredere verbanden van de kerk en voor de Gereformeerde Bond. Maar op dokters advies moet hij voor het voorzitterschap van de Bond bedanken [p. 165]. In

1970 treedt zijn zoon Bert als zendingspredikant in dienst van de GZB om naar Ambon te gaan [p. 168].

Eind 1969, begin 1970 is er in Zoetermeer een bijeenkomst over 'de toekomst van de kerk' waar professor Berkhof en doctor Graafland een referaat houden [p. 168]. Van der Graaf [2005] schrijft onder de periode in Zoetermeer vooral over de ontkerstening en het verval van de kerk.

Boer ziet een verharding waardoor mensen niet meer bereikbaar zijn met het Evangelie: "Er is een geslacht, dat door de bodem van het Evangelie is heengezakt, bij wie de vloer harder is dan diamant. Dan is er (menselijk gesproken) geen enkele mogelijkheid meer om de mensen te bereiken. Men heeft dan geen behoefte meer aan God. Dit is een oordeel Gods op de ondankbaarheid voor Zijn heilig Woord. De verkilling en de versterving volgen dan elkaar op" [p. 167]. Tegelijk keert hij zich tegen activisme: "Dan moet de kerk dit en moet de kerk dat. Zij raakt vermoeid, belast en topzwaar. Zij gaat gebukt onder de noden van deze tijd [...] maar zij komt niet tot Christus Zelf om in Hem rust te vinden." [p. 167]

In een preek zegt Boer: "Terwijl God de doodsklok luidt over de kerk van Nederland vanwege haar onbekeerlijkheid, is deze kerk bezig haar diepste geheim te verliezen, zich in te wikkelen in de huidige voorbijgaande gestalte van de wereld" [p. 177].

Dit alles wil niet zeggen dat er in Zoetermeer niets gebeurt. Volgens Boer heeft iedereen in de gemeente een taak, maar niet alles moet worden "dood georganiseerd in commissies" [p. 172]. In 1971 wordt drs. C. Blenk aangesteld als evangelist. Dit is, volgens Boer, vanwege de "vervreemding" van velen van het Evangelie, "een dringend nodige zaak" [p. 169].

Boer is overleden op 17 januari 1973 [p. 182]. Dominee J. van Sliedregt noemt hem in zijn toespraak bij het graf "een profeet Gods" [p. 186].

4.3 THEOLOGISCHE WORTELS

In een interview met het kerkblad van Zoetermeer in 1969 noemt Boer een aantal mensen "aan wie hij veel te danken heeft": professor J. Severijn, professor M. van Rhijn, dominee I. Kievit, dominee C.B. Holland, en zijn ouders [p. 165]. In een interview met het Leidsch Dagblad, waarschijnlijk 1968, noemt hij mensen, die niet helemaal op dezelfde theologische lijn liggen, maar waar hij wel veel bewondering voor heeft, professor Sevenster, vrijzinnig "maar van wie ik veel geleerd heb", professor Berkhof, professor dr. J. de Graaf, voorzitter van 'Kerk en Vrede' [p. 157] Leervicaris J.C. Schuurman wijst erop dat dominee Boer veel Kohlbrugge las en weg was van Spurgeon [p. 95]

In dit en de volgende hoofdstukken zullen de gekozen preken geanalyseerd worden aan de hand van de in paragraaf 1.2.3 besproken Heidelberger Methode. Voor het gemak zal de eerste preek, geanalyseerd in dit hoofdstuk preek A genoemd worden.

In dit hoofdstuk wordt een preek over 1 Timotheüs 3:16 geanalyseerd. De dienst waarin deze preek werd gehouden was een avonddienst op de laatste zondag van het burgerlijk jaar, zoals blijkt uit de rest van de opname. Deze dienst had de volgende liturgie: Votum en groet, Lofzang van Simeon vers 2, Geloofsbelijdenis, Psalm 150:1, Schriftlezingen: Johannes 1:14-18 en 1 Timotheüs 3:1-16, Gebed, Afkondiging van de tekst en punten voor de preek, Psalm 108:1 en 2, Psalm 21:5, Psalm 25:7.

5.1 TEKST VAN PREEK A

Hieronder volgt allereerst de afkondiging van de tekst en punten voor de preek:

1 Gemeente, wij willen u vanavond het Woord des Heeren bedienen
2 uit het u voorgelezen hoofdstuk 1 Timotheüs 3 en daarvan het
3 16e vers.

4 Als u een Bijbeltje hebt, zoek het dan op gemeente, en als u
5 geen Bijbeltje bij u hebt denk er dan de volgende keer aan om
6 altijd een Bijbeltje bij u te hebben, dan kunt u de tekst op de voet
7 volgen. Dat is wel eens nodig. Altijd nodig.

8 1 Timotheüs 3:16 "En buiten alle twijfel, de verborgenheid der
9 godzaligheid is groot; God is geopenbaard in het vlees, is gerecht-
10 vaardigd in den Geest, is gezien van de engelen, is gepredikt
11 onder de heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in
12 heerlijkheid."

13 Gemeente, we vinden daarin drie lijnen. Het gaat in de eerste
14 plaats over het heilsgebeuren. Kijkt u maar na: "God is geopen-
15 baard in het vlees." Dan gaat het over de heilsproclamatie, of
16 de verkondiging: "is gepredikt onder de heidenen". En dan gaat
17 het over de heilstriomf: "is geloofd in de wereld." Dus: over het
18 heilsgebeuren, de heilsverkondiging en de heilstriomf.

19

20 [Psalm 108:1 en 2]

21

22 U hebt het wel gehoord gemeente, dat het in 1 Timotheüs 3 gaat
23 over de plichten van de oudsten, de voorgangers, de ouderlingen

24 en de diakenen. Bovenal over de vereisten, waaronder wij allen
 25 wegzinken, wanneer wij op zo scherpe indringende wijze, Paulus,
 26 Timotheüs, zijn leerling, horen vermanen om in de gemeente orde
 27 op zaken te stellen en de raden der gemeente, de voorgangers, te
 28 vormen.

29 Merkwaardig is dat Paulus deze dingen nooit technisch, zuiver
 30 zakelijk, doet, maar altijd op een geestelijke wijze verbonden doet
 31 zijn met het hart van het Evangelie, want zegt hij op het eind: Zo
 32 ik vertoef – het is wel zijn bedoeling om zo spoedig mogelijk te
 33 komen – maar als ik wat uitblijf, dan weet je vast Timotheüs hoe
 34 je in het huis Gods moet verkeren.

35 Dat huis Gods kunnen we ook vertalen met huisgezin, zoals
 36 de gemeente van de levende God, het huisgezin van God is. Dat
 37 is even wat! Een kwalificatie, een waardering van God uit: het
 38 huisgezin van God.

39 En zoals er in elk gezin, in uw gezin en in mijn gezin, spelregels
 40 in acht moeten worden genomen, zo zijn er ook regels in de
 41 gemeente Gods die men in acht heeft te nemen, op straffe van
 42 verachtering in de genade en bedroefing van de Heilige Geest.
 43 Opdat men wete hoe men in het huisgezin Gods heeft te verkeren.

44 En dan in één keer horen wij dat die gemeente is een pilaar, een
 45 vastigheid der waarheid. Een pilaar maakt op ons de indruk van
 46 de onverzettelijkheid, van het zichzelf de eeuwen gelijk blijven,
 47 al weten we dat die pilaren ook afkalveren [sic!] en tenslotte
 48 verpulveren. Een pilaar, en het wordt nog versterkt met dat
 49 woord vastheid, een pilaar en vastheid der waarheid. Dat wil dus
 50 zeggen dat in de gemeente, met al de vragen die in haar leven, en
 51 bij al de moeiten die in haar moeten worden doorstreden, dat in
 52 die gemeente er ontwijfelbare zekerheid moet zijn over het hart
 53 van het Evangelie.

54 En daaraan is Paulus nu juist toe in onze tekst, als hij naar
 55 alle waarschijnlijkheid een oudchristelijke hymne aanhaalt, dat
 56 is een lofdicht op de levende God. En in die hymne, wil hij
 57 eigenlijk reciteren wat in die oudchristelijke gemeente bekend
 58 was. Want er zijn brokstukken, gemeente, flarden van liederen
 59 die in de oud christelijke gemeente gezongen werden, in de Bijbel
 60 terecht gekomen. Die vinden we ook in het boek der Openbaring,
 61 in het lofdicht op het Lam. En hier hebben we ook zo'n oud
 62 christelijke hymne, een lofdicht, een lofverering, een verering
 63 van God waarin als het ware in een heel korte samenvatting de
 64 gemeente uiting geeft aan wat God haar heeft geopenbaard, terug
 65 geeft wat God haar heeft gezegd.

66 Dat is merkwaardig, gemeente, dat Paulus dit noemt de ver-
 67 borgenheid, die buiten alle twijfel is, daar komen we op het eind
 68 op terug. Die verborgenheid der godzaligheid, die is groot. En
 69 die blijkt te bestaan in drie regels, die ook weer onderverdeeld
 70 kunnen worden, maar die drie regels die kunt ge wel onthouden,

71 dat is: het heilsgebeuren, “groot is de verborgenheid der godza-
 72 ligheid, God is geopenbaard in het vlees”. En dan volgt daarop:
 73 is gerechtvaardigd, in de Geest. Daar zullen we straks wel op
 74 terug komen wat dat betekent. Dat is het heilsgebeuren.

75 En in de tweede plaats wordt er gesproken over de heilspro-
 76 clamatie, de heilsverkondiging: “Is gezien door de engelen”, wat
 77 dat ook maar betekenen mag, daarover straks. En “is gepredikt
 78 onder de heidenen”. Dat wil zeggen: God heeft dus Zijn Zoon
 79 geopenbaard, die gezien is door de engelen, en die gerechtvaar-
 80 digd is in de Geest, en die gepredikt is onder de heidenen. En
 81 dan ook het derde en beslissende: de heilstriomf, “Is geloofd in
 82 de wereld, is opgenomen in heerlijkheid.”

83 Korter, gemeente, kan haast het Evangelie niet worden samen-
 84 gevat. Ook niet vanwege de scherpe tegenstellingen die er zijn.
 85 Denk maar aan God in het vlees. Dat zijn voor ons besef twee on-
 86 overbrugbare tegenstellingen. En in de tweede plaats, de engelen,
 87 dan zijn we in de hemelse gewesten, die hebben wat gezien. En
 88 dan de heidenen op de aarde, die het Evangelie horen. En in de
 89 derde plaats: het is geloofd in de wereld. Dan staan we hier weer.
 90 Maar Hij is opgenomen in heerlijkheid.

91
 92 We beginnen dus bij één. “Buiten alle twijfel, de verborgenheid
 93 der godzaligheid is groot. God geopenbaard in het vlees is ge-
 94 rechtvaardigd in de Geest.”

95 Wanneer Paulus spreekt van een verborgenheid, gemeente,
 96 dan bedoeld hij, dat het God wel van eeuwigheid bekend was,
 97 maar dat geen sterveling daar enige notie van had, dat dat ooit
 98 kon gebeuren. Dat dat tot die tijd verborgen was gehouden, met
 99 opzet, van Gods kant.

100 Ja, het was wel voorafgeschaduwd in het Oude Testament,
 101 dat daar een heel diep mysterie, een diepe verborgenheid, in
 102 God was, toen de tabernakel en de tempel werden gebouwd.
 103 Want in het heilige der heiligen staat de Ark. U weet het. En
 104 daar op de bodem van de Ark liggen de twee stenen tafelen, de
 105 tien woorden Gods, de decaloog. En daarboven vinden wij het
 106 verzoendeksel, waarop de hogepriester éénmaal in het jaar het
 107 bloed sprengt. En daarboven zien wij Cherubim staan, die net met
 108 de vleugels elkaar raken; met het gezicht voorovergebogen staan,
 109 vol verwondering en verbazing. We zouden zeggen, nieuwsgierig
 110 in de heilige zin van het woord, om er toch maar achter te komen,
 111 wat dat betekende, dat God verzoend woonde bij Zijn volk. De
 112 wet onder het bloed, dat wil zeggen, de wet onder de verzoening,
 113 opgenomen in het kader van het verbond der genade.

114 Gemeente, en nu staat hier: “groot is de verborgenheid der god-
 115 zaligheid, God geopenbaard in het vlees.” Vlees betekent in de
 116 Bijbel steeds: zwak, broos, sterfelijk, vergankelijk. En daar nauw
 117 aan verbonden betekent het: van God vervreemd, van zichzelf uit

118 nooit de weg terug kunnen vindend tot God, want niemand heeft
 119 ooit God gezien. Wie kan zijn vinger opsteken om te zeggen: "Ik
 120 heb God gezien zoals Hij is?" Dat kan niet. Want dat overleef
 121 je niet. Want God en vlees zijn in de Bijbel diepe tegenstellin-
 122 gen. Als we God zoals Hij is zouden tegenkomen dan waren
 123 wij verpulverd, verbrand tot as. Zo'n afstand, zo'n tegenstelling,
 124 zo'n toorn, zo'n geladenheid is er tussen God en het vlees. Kijk
 125 gemeente, dat wordt ons in die eerste strofe aangediend, dat Zijn
 126 majesteit en Zijn gloed over ons is, zodat wij "Wee mij", moeten
 127 uitroepen. Dat heel het menselijk leven met al haar sierlijkheid
 128 en bevalligheid, een droombeeld is, zo voorbij trekt.

129 Nu zegt de apostel: "Groot is de verborgenheid der godzalig-
 130 heid, God geopenbaard in het vlees." "Geopenbaard." Het is net
 131 als in een kamer waar moeder de gordijnen wegschuift. Eerst was
 132 het pikkedonker en nu straalt het licht zo naar binnen. En wie
 133 heeft die gordijnen weggeschoven? De mens? Ja kunt u denken.
 134 God Zelf! God Zelf treedt uit Zijn verborgenheid, schuift het
 135 gordijn voor Hem weg, als Hij in het vlees komt. Gemeente, wat
 136 is dat een wonder!

137 Want wat wil vlees, wat wil een mens? Een mens wil omhoog.
 138 Een mens wil zomaar omhoog. Gaat ook zomaar omhoog. Wil
 139 op Gods troon zitten en God van de troon af trekken. Dat is uw
 140 bestaan en dat is mijn bestaan. God ontdekke ons er allen aan.
 141 Wij willen God van de troon stoten. En vlees als het een beetje
 142 vromer wordt wil wat hebben. Wil er zelf tussen uitspringen,
 143 als het een beetje in de klem komt, als het een beetje gewetens-
 144 overtuigingen krijgt. Vlees heeft nog een verdorven verstand,
 145 dat hoe scherpzinnig dat ook mag zijn, altijd in dienst staat van
 146 dat verdorven hart om de argumenten tegen God in te brengen.
 147 Vlees wil als het nog wat vromer wordt, wat hebben waarop het
 148 rust, waarop het steunt; niet God geopenbaard in het vlees, maar
 149 allerlei dingen die daar omheen liggen, maar die het toch niet
 150 zijn.

151 Gemeente, maar waar God werkt gaat het anders toe, want
 152 daar komt de vraag aan de orde, niet alleen: "Wie is God", maar
 153 "Hoe blijft God God tegenover mij? Hoe wordt Zijn eer niet
 154 gekrenkt? Hoe blijft Zijn heilige wet als een zuil overeind staan,
 155 onaantastbaar? Waar blijven mijn zonden? Waar zijn ze gebleven
 156 en waar blijven ze voortdurend? Waar heb ik een gegronde hoop
 157 voor de eeuwigheid?" Kijk, gemeente, dat zijn wettige vragen.
 158 Want daar gaat het om: God.

159 Gemeente, wat is het een wonder dat God is geopenbaard in
 160 het vlees. Want wij mensen zijn als gevallen mensen, paradijs
 161 mensen zijn we niet meer, daar hoeven we het niet lang over
 162 te hebben. Maar als gevallen mensen, hebben wij ons element
 163 in de zonde, dat is vreselijk. We hebben geen idee van de wil
 164 en de wet Gods. Gemeente, hoor de oplossing in het antwoord

165 van de apostel: "God", dat is de Zoon van God, "geopenbaard
 166 in het vlees." Wij willen omhoog, en Hij wilde omlaag. Dat is
 167 Kerstfeest. Waar alle vlees lag neergeslagen tegen de grond, daar
 168 daalde de Zoon Gods in ons vlees en bloed af en kwam Hij in
 169 een beestenstal. Lager kon het niet. En dat is zo'n onuitsprekelijk
 170 wonder, gemeente. Want Hij bleef die Hij was: de Zoon van God,
 171 maar Hij werd wat Hij niet was: mens, vlees. Het Woord is vlees
 172 geworden, dat hebben we gelezen, dat betekent onder dezelfde
 173 levens- en stervens wet. Hij die sterk was werd zwak.

174 Gemeente, is dat niet een goddelijk wonder dat hier verkondigd
 175 wordt door de oud christelijke gemeente, onder de inspiratie van
 176 de Heilige Geest: "Groot is de verborgenheid der godzaligheid,
 177 God geopenbaard in het vlees." Dat wil zeggen: Hij is bij ons in
 178 de straat komen wonen. Hij gooit Zijn genade niet op de straat,
 179 want het is altijd: Zoekt en gij zult Hem vinden. En indien ge
 180 naar Mij vraagt, met geheel uw hart, zo zal Ik van u gevonden
 181 worden, dus niet met een gedeeld hart. Maar Hij is bij ons in de
 182 straat komen wonen. Hij is in ons bestaan ingegaan, in heel ons
 183 menszijn, met al de angsten, met al de verschrikkingen, met al de
 184 vreugden, met al de ziekten, met al de zorgen, met al de zonden.

185 Ja, zegt u, maar is dat niet teveel gezegd? Nee. In gelijkheid
 186 van zondig vlees. Hijzelf, was God zij gedankt, de Zondeloze,
 187 maar Hij heeft ze wel in Zijn lichaam gedragen, dat staat er
 188 ook. In gelijkheid, gemeente, zo is Hij opgegroeid, zo is Hij man
 189 geworden, en zo heeft alle vlees zich op Hem gestort, want God
 190 geopenbaard in het vlees, dat was voor onze mensheid, voor ons
 191 mensen, een doodsteek. Want dat betekende dat God alle vlees
 192 veroordeelde en veroordeelt, ook vanavond. En dat wil vlees
 193 zich nooit laten zeggen. Want als een mens alles uit de hand
 194 geslagen wordt, en soms zeer terecht, dan laait de vijandschap
 195 in hem op. Gemeente, God geopenbaard in het vlees wil zeggen:
 196 alle vlees wierp zich op Hem en sloeg God geopenbaard in het
 197 vlees aan het kruis.

198 Maar dat kan toch niet, zegt u? Dat kan toch zo niet blijven?
 199 Nee, dat is de tweede versregel van dat eerste gedeelte van het
 200 heilsgebeuren: "is gerechtvaardigd in de Geest." Wat betekent
 201 dat zegt u? Nu dat betekent: Hij is gerehabiliteerd. Stel dat hier
 202 in Zoetemeer iemand woont die door het slijk wordt gehaald in
 203 de pers. En die dient een aanklacht in bij de officier van justitie.
 204 En nu wordt die redactie gedwongen om een stuk op te nemen,
 205 dat alle laster en dat alles wat over hem of haar verteld is, ook
 206 inderdaad laster is. Dan is die man, hoeveel wonden hij ook
 207 overhoudt, gerehabiliteerd.

208 Heeft God het er bij laten zitten? Dat alle vlees Zijn Zoon
 209 aan het kruis sloeg. Kunt u denken. Hij heeft Hem gerehabili-
 210 teerd. Dat betekent: in het gelijk gesteld. Wanneer zegt u? Op
 211 de Paasmorgen. Alles grijpt hier in elkaar: kruis en graf hadden

212 nooit kunnen aanduiden, dat het was God geopenbaard in het
 213 vlees, want God ging schuil in het vlees. Hij heeft de heerlijkheid
 214 van het Zoonschap afgelegd, en Hij is de Zoon Gods geworden
 215 zegt de apostel Paulus, door de Geest der heiligmaking, uit de
 216 opstanding der doden.

217 Dat betekent niet, dat Hij het voordien niet was, want wij leren
 218 u niet, u hoeft van dat vreemde woord niet te schrikken, een
 219 adoptiaanse christologie. Adoptie dat wil zeggen, dat weet u,
 220 u neemt een kind aan. En christologie is de leer van Christus.
 221 En dan zijn er altijd geweest, die zijn er in onze kerk vandaag
 222 nog, die zeggen Hij was de Zoon van God niet, nee, Hij was een
 223 zoon van Jozef en Maria, net als wij, maar Hij werd het, door
 224 Zijn opstanding uit de doden. Dat wemelt, ook soms in synodale
 225 geschriften, van dergelijke ketterijen. Maar gemeente, het is wel
 226 waar, dat God Hem publiekelijk gerehabiliteerd heeft. En wie
 227 kwam er aan te pas? De Heilige Geest. Die heeft Hem uit de
 228 doden doen opstaan, zeker, een werk van de Vader en de Zoon,
 229 maar vooral hier van de Heilige Geest.

230 Gemeente, wat is dat groot, dat heilsgebeuren: "God geopen-
 231 baard in het vlees, is gerechtvaardigd, in" of ook "door middel
 232 van, de Heilige Geest."

233

234 Dan gaan we naar twee: dat is de heilsproclamatie. Lees het maar
 235 na in uw bijbeltje. Dan gaat het weer over twee leden: "is gezien
 236 door de engelen, is gepredikt onder de heidenen."

237 Tot de verborgenheid der godzaligheid behoort niet alleen het
 238 voornemen Gods, dat Hij bij Zichzelf had en dat zich in het
 239 gebeuren van Bethlehem voltrok, maar daar behoort ook bij, de
 240 bekendmaking, de proclamatie, de verkondiging. Want God kan
 241 het niet voor Zich houden, het is trouwens ook voor de mensen
 242 bestemd, en de engelen, gemeente, zijn er bij.

243 Want dat weten we toch. Daar komen engelen aan te pas bij
 244 Zacharias, en bij Maria en bij Jozef. Maar wie heeft er ooit zoveel
 245 gezien als boven Bethlehems stal? Een grote schare van engelen,
 246 hemelse heirlegers zegt de Bijbel, braken in een jubel uit, toen
 247 ze zagen, want dat hebben ze gezien, zagen, "is gezien door de
 248 engelen", toen ze zagen dat kind in de kribbe. "God geopenbaard
 249 in het vlees." Gemeente, dat konden die engelen niet voor zich
 250 houden, en die hebben gezongen: Ere aan God in de hoogste
 251 hemelen, en vrede op aarde, in de mensen van het welbehagen.

252 En wat in het oude Testament door die Cherubim al niet ver-
 253 staan werd, nog minder bevroed, dat hebben die engelen gezien.
 254 Ze waren zegt de apostel op een andere plaats, begerig om in
 255 te zien in die verborgenheid, maar ze konden het niet. Want ze
 256 hadden niet gezondigd, althans deze [sc. engelen] niet, ze waren
 257 niet begenadigd. Ze konden nooit zeggen: Mij de voornaamste
 258 der zondaren, mij is genade geschied.

259 Maar nu zien ze het, en ze voelen het vanuit de verte aan,
 260 ze zijn erbij en ze blijven bij Hem. Ook als Hij kruipt als een
 261 worm door Gethsémané. Ook als Hij uit de doden opstaat, en een
 262 engel des Heeren als een bliksemstraal, naar dat graf komt, om
 263 die steen weg te rollen en Christus behulpzaam te zijn, bij Zijn
 264 opstanding. En ze hebben snelle voeten om mannen en vrouwen
 265 te ontmoeten en de boodschappen mee te delen,

266 Gemeente, Hij is gezien van de engelen. Dat wil zeggen, God
 267 heeft het bekend gemaakt in de hemelse gewesten. Daar wonen
 268 wij niet. Maar de engelen wel. Maar Hij heeft het ook bekend
 269 gemaakt op de aarde. Hij is gepredikt zegt Paulus onder de
 270 heidenen. De nieuwe vertaling heeft: onder de volken, maar dat
 271 zijn de heidenen. Want buiten het Joodse volk, waren heidenen,
 272 van welke religie ze dan ook waren.

273 En nu staan we helemaal, gemeente, verbaasd. Dat de verborgenheid der godzaligheid groot is, dat heilsgebeuren, maar ook de heilsproclamatie hoort erbij. Zodat we nooit kunnen zeggen:
 274 Ja, daar is ergens een verborgenheid der godzaligheid en daar
 275 is op tienduizend kilometer afstand een prediking en als die
 276 mekaar eens een keer mogen raken. Nee! God heeft van meet
 277 aan, de prediking van het Evangelie vervlochten, ingeschoven in
 278 de verborgenheid der godzaligheid. Let daar op!

281 Gemeente, wat wordt dat groot, want ik heb van mijn jeugd
 282 af aan ingeprent gekregen een diepe eerbied voor de prediking.
 283 Maar wat moest dan de prediking voor ons allen niet zijn? Als
 284 we horen: is verkondigd onder de heidenen, ver weg en dicht
 285 bij. Verkondigd. Is gepredikt, is uitgezegd. Dat wil zeggen: niet
 286 de prediking brengt de verborgenheid der godzaligheid voort.
 287 Dat beweren mensen in Amsterdam. Maar de verborgenheid der
 288 godzaligheid brengt de prediking voort, sluit die in.

289 Gemeente, daarom gaan Gods getuigen uit, dat zijn de apostelen en dat zijn de evangelisten en dat zijn de dienaren des
 290 Woords, en wie dat nog meer mogen zijn. Dat Evangelie krijgt
 291 om zo te zeggen wieken, vleugels, het is net als een zaadje dat
 292 door een wind wordt opgenomen en een heel eind verder wordt
 293 neergeworpen en niemand let er op. Maar het sterft in de aarde,
 294 het ontkiemt, en het brengt vrucht voort. Wat is die verborgenheid der godzaligheid groot. God geopenbaard in het vlees, maar
 295 ook gepredikt onder de heidenen.

298 Wat hebben de apostelen dat getrouw gedaan, bijzonder Paulus.
 299 Wat heeft hij Hem bloedend omhoog gehouden, zelfs op de
 300 Areopagus. Gemeente, en wat is de kracht van Kerstfeest? Wat
 301 is de kracht van de kerk, ook in Zoetermeer? Het opheffen van
 302 het heilig Evangelie, in het heilig recht Gods, dat is de kracht. En
 303 de rest kunt u allemaal vergeten, daar blijft geen draad van over,
 304 geen spaan.

305 Wat is dat groot gemeente, dat God niet alleen apostelen gaf,
 306 maar toen ze dood waren ook zorgde dat hun woorden werden
 307 te boek gesteld, het Schrift geworden woord. Eerst het vlees
 308 geworden Woord en dan het Schrift geworden woord, de Bijbel.
 309 Dat we uit die Bijbel een onuitputtelijke fontein hebben om te
 310 prediken. Want Christus is gekomen. Hij wordt gepredikt, jawel,
 311 maar naar de Schriften.

312 En gemeente, dat moet nu nog gebeuren, dat mag gebeuren,
 313 opdat u onbedrieglijke zekerheid zoudt hebben, dat het maar niet
 314 een verhaaltje is, maar niet een mythe, maar niet een verdichting,
 315 en dat er niet ter discussie stelt, en dat wij niet zo creatief zijn dat
 316 wij allerlei dingen voortbrengen, want wat wij voortbrengen dat
 317 zijn spinraggen. Maar dat we horen, die oud christelijke gemeente,
 318 zingen: God geopenbaard in het vlees. Is gerechtvaardigd in de
 319 Geest. Is gezien van de engelen. Is gepredikt onder de heidenen.

320 Gemeente, wat is dat een wonder, dat dat Evangelie heel de
 321 wereld bijna rond is. Ik woonde laatst een vergadering bij van
 322 de zending en er werd gezegd dat het zo moeilijk is om nog
 323 een terrein te vinden, waar het pure heidendom is en nog geen
 324 christelijke kerk in de omgeving is. Ze zijn er nog wel, maar
 325 ze zijn sporadisch. Hoewel er ontzaglijk veel mensen van het
 326 Evangelie toch niet hebben gehoord. Maar dan is de wederkomst
 327 van Christus dicht bij. Want dit Evangelie des Koninkrijks moet
 328 gepredikt worden onder de volkeren, onder de heidenen, en
 329 dan zal het einde zijn. Dat betekent niet dat alle mensen zalig
 330 worden. Maar dat betekent wel dat allerlei volkeren, natieën en
 331 tongen, ervan gehoord zullen hebben. En dat Evangelie kijkt niet
 332 naar blank of bruin of zwart. Het overbrugt alle rassentegenstel-
 333 lingen het overbrugt alle veten en kloven en wat er nog meer
 334 onder de mensen te doen valt. Het verzoent! Wat een proclamatie!

335
 336 En het derde gemeente wat hier staat, dat kunnen we schikken
 337 onder de heilstriomf. Hij "is geloofd in de wereld. Is opgenomen
 338 in heerlijkheid." Weer twee regels.

339 "Is geloofd in de wereld." Gemeente, dat is een wonder. Ja,
 340 je kunt hier de één niet tegenover de ander zetten, want het
 341 zit allemaal aan elkaar vast. Het is één groot wonder. Maar zeg
 342 het nu zelf eens, wij die van beneden zijn, wij die uit de aarde
 343 aards zijn, wij die tot in de vezelen van onze ziel tot deze wereld
 344 behoren, wij die van afkomst zover van God aflaggen, is het niet
 345 een wonder, dat er één is in Zoetermeer die dat gelooft? En laten
 346 we hopen en verwachten dat het er vele meer zijn.

347 Maar is het niet een wonder, gemeente? Dat behoort ook bij
 348 die verborgenheid der godzaligheid. Dat zit er ook aan vast.
 349 Mijn Woord keert niet ledig terug. "Is geloofd in de wereld."
 350 Gemeente, maar hoe kan dat nu? Wel, dat komt omdat Christus
 351 er Zelf achter staat. En we hebben Hem nu niet meer te zoeken in

352 de kribbe. We hebben Hem nu niet aan elkander door te geven.
 353 Maar we hebben nu, gemeente, alleen maar te denken: Hij is
 354 aan de rechterhand van de Vader. Zeker Hij is en Hij blijft tot
 355 op zekere hoogte God in het vlees, in de kribbe, in de prediking
 356 wel te verstaan, maar wij mogen Hem niet terug drukken in de
 357 kribbe. Dan is er een heleboel kerst-gesol afgesneden, want de
 358 mensen bedriegen zich nooit meer dan op Kerst.

359 Gemeente, Hij is "opgenomen in heerlijkheid." Jawel, maar
 360 in de prediking heeft Hij een zwaard. En met dat zwaard komt
 361 Hij in de prediking van het Evangelie tot de mens, en met dat
 362 zwaard des Geestes, doorsteekt Christus vijanden in het hart.
 363 Bent u gewond, getroffen, zodat u er onderdoor ging? En dat u
 364 zei: Ik ben één grote tegenstander van Hem? Want half gebroken
 365 is eigenlijk nog helemaal niet gebroken. Maar gemeente, het is
 366 precies eender als met een jager. Als iemand gaat jagen dan
 367 zijn de half aangeschotenen, die kruipen weg. Maar die, die hij
 368 doodschiet die zijn voor hem. En zo is het ook met het Evangelie.
 369 De half aangeschotenen, wat er ook van terecht kome, die kruipen
 370 weg. Maar de doden die zijn voor Hem. De gedoden, die Hij
 371 doodt met het zwaard van Zijn Woord. Dat is dat felle zwaard
 372 van de Heilige Geest, van de blinkende tegenwoordigheid Gods,
 373 en van de afgronden die er leven in onze ziel.

374 Gemeente, wat is het een wonder, dat het Woord is een zwaard
 375 van de Geest, maar ook een zaad der wedergeboorte, dat zo
 376 van de kansels af gestrooid wordt. En dat ontkiemt, en wat een
 377 vrucht, wanneer doden levend worden. Wat een vrucht, wanneer
 378 achterdochtige mensen, die zeggen: "Zou het wel waar zijn, zou
 379 het geen sprookje zijn?" Die zeggen: "Waar is God, en als Hij
 380 ergens is, wat doet Hij?" Achterdochtige mensen, achterdochtig
 381 ook in de vraag: "Zou het wel voor mij zijn." Gemeente, wat is
 382 het een wonder, wanneer achterdochtige mensen, vertrouwens-
 383 volle mensen worden, die het geloven met heel hun ziel, en met
 384 heel hun hart, en dat onwilligen gewillig worden gemaakt, dat
 385 wanhopigen worden vervuld met een levende hoop. Dat mensen
 386 die zich net zo vast gemetseld hebben als wie dan ook maar,
 387 worden uitgebroken. Mensen die zichzelf vergelijken met een
 388 vogeltje dat met de pootjes verward zit in een net en zegt: "Ik
 389 kan er niet uitkomen." Dat hoort allemaal bij de prediking en de
 390 vrucht van de verborgenheid der godzaligheid.

391 Wat een vrucht gemeente, want we hebben een woord nodig
 392 midden in de dood. We liggen midden in de dood. We hebben een
 393 woord nodig waarop we leven kunnen en sterven kunnen. Het
 394 kan ons laatste Kerstfeest zijn. Een woord waaraan we houvast
 395 hebben, dat met ons mee gaat. Een woord waardoor al onze
 396 zonden en al onze ellende en al ons niets zijn van ons wordt
 397 afgenomen en ge u geborgen weet in de ontfermingen Gods.

398 Gemeente, dat is nu de vrucht, van Kerst, ook bij u? Van God
399 geopenbaard in het vlees.

400 Paulus kan d'r niet over ophouden. Hij zegt ergens: Het Evan-
401 gelie is tot u gekomen, gelijk ook in de gehele wereld. Och, Paulus
402 wist toen nog niet hoe groot de wereld was. Dat was de man
403 ook niet kwalijk te nemen. Maar hij bedoelde daarmee: overal
404 waar hij maar een voet kon zetten, het is ongelofelijk wat deze
405 man in zijn leven heeft gedaan. "Gelijk ook in de hele wereld,
406 en het brengt vrucht voort, gelijk ook onder u, van die dag af
407 dat gij het gehoord hebt." Gemeente, dat is even wat. Er zit hier
408 misschien vanavond iemand in de kerk, die denkt: waar die man
409 het precies over heeft dat begrijp ik niet, die het voor het eerst
410 hoort. Dat kan raak zijn. Van die dag af, zegt de apostel, dat gij
411 het gehoord hebt. En de waarheid Gods in waarheid bekend hebt.
412 Gods waarheid heeft mijn aanbeveling niet nodig. Maar het heeft
413 een overmacht. Wie geraakt wordt, die wordt geraakt. Wie het
414 mee neemt, die neemt het mee. Maar het Evangelie is een kracht
415 Gods tot zaligheid.

416 Gemeente, het wordt: "Alles is tegen." Voor de Heere Jezus was
417 er geen plaats. U weet het. En voor het Evangelie is er geen plaats.
418 En toch is de Heere Jezus geboren. En toch worden er mensen
419 wederomgeboren. Het kan niet en het gebeurt toch. Dat komt
420 van Gods kant. U kunt uzelf radicaal en totaal afschrijven, maar
421 des Heeren macht nooit en te nimmer. Want de prediking komt
422 aan, de prediking landt. En in plaats van een hemelbestormer
423 wordt ge een arme zondaar.

424 Gemeente en dan hebben wij het nakijken. Ja, maar in de
425 goede zin. Want als het geloofd wordt in de wereld, en dat wordt
426 het, dan is het doordat Christus aan de rechterhand Gods is, Zijn
427 triomf is er al. Al is Hij in Zijn lichaam nog in doodssmarten. Hij is
428 al boven, Hij is al geïntoniseerd, dat betekent: op Zijn troon gaan
429 zitten, in heerlijkheid. Daar is het loflied. In de hemel, gemeente,
430 wordt veel gezongen. Op kerst ook, dat mag. Als u maar weet, dat
431 het precies eender is als met de verkeerde verkondiging, [dat] ook
432 door het verkeerde lied de meeste ketterijen er in komen. Er is
433 een kerkvader geweest die gezegd heeft dat de meeste ketterijen
434 zingende de gemeente zijn binnengekomen. Laten we ons houden
435 aan het pure woord. Maar er wordt gezongen gemeente, het
436 reine, het zuiver lied. We hebben gezongen na het apostolicum:
437 "Voor Zijn troon", misschien is daar uw moeder bij, of uw vader,
438 mogelijk beide, of uw grootvader of uw broer. "Voor Zijn troon
439 en hier beneden." Ja dat is de triomferende kerk. Die houden
440 er nooit mee op. Och daar kunnen wij nauwelijks over spreken
441 gemeente. Wat dat zal zijn. Want dat heeft geen oog gezien. En
442 geen oor gehoord. En het is in geen mensenhart opgeklommen,
443 wat God bereid heeft. Laten wij bij alle pijnlijk gemis en verlies,
444 voor zover zij in Christus ontslapen zijn, want denk erom dat wij

445 de mensen niet in de hemel hebben te zetten die God er buiten
 446 zet. Maar laten wij ze die rust niet misgunnen, en bovenal God
 447 Zijn lof gunnen. Onafgebroken, van heler harte.

448 Wel gemeente, dat doet de aarde, dat doet de kerk op aarde ge-
 449 broken. En er zijn lofzangen, oden, hymnen, dankzeggingen,
 450 smeekgebeden, daarop woont de Heilige Israëls. Wonderlijk
 451 woord: God woont op de lofzangen van Israël. Ja, zelfs in het
 452 dogma, dat is een op, in formule gebrachte leerstelling, waarvan
 453 je zegt: "Droog als gort." Nee, zelfs in het dogma ruist het lied,
 454 als je het maar horen kan. Als je het maar horen kan, in die
 455 twaalf artikelen klinkt het lied. Het zijn maar niet zo twaalf dorre
 456 artikelen, artikel van wetboek zoveel en zo, nee!, maar het is één
 457 levend kloppend geheel.

458 Tenslotte, gemeente: Het staat buiten alle twijfel. De apostel
 459 heeft het buiten alle twijfel gesteld dat de verborgenheid der
 460 godzaligheid groot is. En we leven in een tijd waarin de gemeente
 461 wordt aangevreten door ik weet niet door welke crises en twijfels.
 462 Dat is mode, soms ook een stuk nood. De apostel zegt van God
 463 uit: en buiten alle twijfel, dat staat dus vast gemeente. Maar dat
 464 staat altijd vast in die verbinding tussen God geopenbaard in het
 465 vlees, de prediking en het geloof. Dan zeggen we: Groot is de
 466 verborgenheid der godzaligheid.

467 De Efeziërs hadden een hele dag werk om door de stad heen
 468 te schreeuwen: Groot is de Diana der Efeziërs. Och zegt die
 469 stadschrijvers: dat weten we allemaal al lang. Want hij wou die
 470 mensen tot rust brengen. Maar wie met God in aanraking komt,
 471 gemeente, die leert, drie dingen: Hoe groot zijn zonden en ellen-
 472 den zijn. Hoe die er van verlost wordt. En hoe die God daarvoor
 473 dankbaar zal zijn. En als het hier nu in het hart gaat: "God ge-
 474 openbaard in het vlees, gepredikt en geloofd" dan gaat een mens
 475 stamelen, net als een kind. Misschien bent u wel eens in de gebe-
 476 den zo bezig geweest dat u ging stamelen. Dat u er zo dichtbij
 477 was, dat God beter gezegd, zo dicht bij u was, dat ge er van
 478 ging stamelen. En dat ge op een bepaald moment geen woorden
 479 meer kon vinden. Groot, zo groot, zo geweldig groot want waar
 480 komen we vandaan gemeente? En Wie is God? Dat Hij zo lief
 481 deze wereld had dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft.

482 Daar ligt ook een waarschuwing in. Dat als wij op zo grote
 483 zaligheid geen acht geven, er geen slachtoffer voor ons overblijft.
 484 Dat is ook wat. Op zo grote zaligheid, geen slachtoffer voor de
 485 zonde, dan blijf je er eeuwig onder bedolven, onder de toorn
 486 Gods. Dat is een waarschuwing, een indringende waarschuwing
 487 ook.

488 Maar de apostel die heeft het over het grote, over het geweldige
 489 dat hij zegt: "Hoe groot is het goed dat Gij wilt geven, hem wiens
 490 oprechte geest u vreest" en dient. Wel, als het in de beleving
 491 komt, en daar hoort het, dat hoort bij de verborgenheid der

492 godzaligheid. U kunt nooit zeggen: “Daar ligt de Bijbel en verder
 493 niks.” Nee, die Bijbel heeft te maken met God, die heeft te maken
 494 met Christus, met de Geest, met de prediking, met de gemeente
 495 en vooral met het geloof.

496 Gemeente, wat is dat groot, als een mens gaat stamelen en dat
 497 de vrucht, ook van de kerstprediking, als we naar het Oud en
 498 Nieuw gaan, wordt groot. Ja zeer groot, onuitsprekelijk groot,
 499 is de verborgenheid der godzaligheid: God geopenbaard in het
 500 vlees, is gerechtvaardigd in de Geest, is gezien van de engelen,
 501 gepredikt onder de heiden, is geloofd in de wereld, is opgenomen
 502 in heerlijkheid.

503 Amen.

5.2 STRUCTUUR VAN PREEK A

De verborgenheid der Godzaligheid

A. Inleiding (r. 22-90)

1. Tekst in context: regels in de gemeente zijn verbonden met het hart van het Evangelie dat zeker moet zijn (r. 22-53).
2. Aard en structuur van de tekst: een hymne (r. 54-65) met drie strofen (r. 66-90).

B. Het heilsgebeuren: (r. 92-334)

1. *God is geopenbaard in het vlees* (r. 92-193)
 - a) In het Oude Testament was Gods voornemen verborgen, voorbeeld: de engelen. (r. 91-135).
 - b) Vlees, het zwakke en zondige, kan niet terug naar God, overleeft de openbaring van God niet (r. 114-128).
 - c) God openbaart Zichzelf (r. 129-136).
 - d) De mens, ook de vrome mens, gaat tegen God in (r. 137-150). Waar God werkt komt de vraag naar God, daar gaat het om Hem (r. 151-158).
 - e) De openbaring van God in het vlees is antwoord op onze zondeval. Het wonder is dat waar wij omhoog wilde Hij zich vernederde, bij ons in de straat kwam wonen, de zonde droeg, terwijl het vlees Hem aan het kruis sloeg (r. 159-184).
2. *is gerechtvaardigd in de Geest*: Hij werd gerehabiliteerd, in het gelijk gesteld, door de opstanding uit de doden door de Geest (r. 194-230).

C. De heilsproclamatie: (r. 234-334)

1. *is gezien door de engelen*: de engelen waren erbij en zagen het in Bethlehem, in Gethsémané, bij de opstanding, in de hemelse gewesten en hebben het verkondigd (r. 234-268)
 2. *is gepredikt onder de heidenen*:
 - a) De prediking is onderdeel van de verborgenheid van de godzaligheid (r. 268-288).
 - b) Daarom werd het Evangelie door apostelen en wordt het tot op vandaag verkondigd (r. 289-304) daarom hebben we de Bijbel (r. 305-311) opdat u zekerheid zou hebben (r. 312-319).
 - c) Als het overal verkondigd is komt Christus terug (r. 320-334).
- d. De heilstriomf: (r. 336-457)
1. *is geloofd in de wereld*: (r. 336-423)
 - a) Het wonder dat één het gelooft, hoort ook bij de verborgenheid van de godzaligheid (r. 336-348)
 - b) Christus *opgenomen in heerlijkheid* doet dat (r. 349-359).
 - c) Hij maakt onwilligen gewillig, achterdochtige mensen vertrouwensvol (r. 359-390).
 - d) Een woord midden in de dood (r. 391-399).
 - e) Het brengt overal vrucht voort (r. 400-407), Gods waarheid heeft overmacht (r. 407-415).
 - f) Waar het niet kan, landt de prediking en wordt u een arme zondaar (r. 416-423).
 2. Dat is omdat Christus *is opgenomen in heerlijkheid*: (r. 424-457)
 - a) In de heerlijkheid, die niet te bevatten is, is het loflied (r. 424-447).
 - b) Hier op aarde nog gebroken in de geloofsbelijdenis (r. 448-457).
- e. Slot: (r. 458-503)
1. Dit staat *buiten alle twijfel* (r. 458-465).
 2. Dit is *groot* (r. 465-503).
 - a) Stamelen over de liefde van God (r. 465-480)
 - b) Ook een waarschuwing: Het wil geloofd en beleefd worden. (r. 482-495)
 - c) Wat is dat groot (r. 496-503)

5.3 BESCHRIJVING VAN PREEK A

Voordat de preek begint is reeds de te behandelen tekst voorgelezen. Ook is de structuur van de preek in “drie lijnen” vanuit de tekst afgeleid (r. 1-18).

5.3.1 *Inleiding (r. 22-90)*

De preek begint met een directe aanspraak, “U”, tot de hoorders (r. 22). In enkele zinnen resumeert de prediker de Schriftlezing en schetst zo de context van het te behandelen vers (r. 23-28). Daarbij geeft hij een reactie op de Schriftlezing en identificeert hij zich met de hoorders door “wij” te gebruiken (r. 24-25). De relatie tussen de context en de tekst is een relatie tussen voorschriften (r. 24-25) en het “hart van het Evangelie” (r. 31, r. 52-54, 83-84).

Vanuit de brede context zoomt de prediker in op de verzen 14 en 15, die aan het vers voor de preek voorafgaan (r. 31-34), met daarin twee beelden van de gemeente. Zij is “huisgezin Gods” wat tot verwondering stemt (r. 39-43). Hieruit concludeert de prediker dat er regels dienen te zijn (r. 39-43). Zij is “pilaar” en “vastigheid der waarheid” met als consequentie dat er in de gemeente, ondanks vragen en moeiten, zekerheid moet zijn over het Evangelie (r. 49-53).

Daarmee is de prediker bij de tekst. Hij gaat in op het genre van de tekst (r. 54-63) en duidt dit theologisch: de gemeente geeft hier terug “wat God haar heeft gezegd” (r. 63-65). Vervolgens bespreekt de prediker drie delen van de tekst (met de belofte daar op terug te komen) en de tegenstellingen in de tekst, die telkens een tegenstelling tussen boven en beneden zijn (r. 69-90). De hoorder weet nu wat in de preek behandeld zal worden.

5.3.2 *Het heilsgebeuren (r. 92-334)*

Vervolgens legt de prediker feitelijk één voor één woorden uit de tekst uit. (Deze woorden zijn hier cursief weergegeven.)

Verborgenschap legt hij uit als: “dat het God wel van eeuwigheid bekend was, maar dat geen sterveling daar enige notitie van had” (r. 96-97). De woorden *het* en *daar* in deze zin worden niet expliciet gemaakt, maar lijken terug te verwijzen naar de onderdelen van het vers voor de preek (vgl. r. 66-69). God had een voornemen dat hij verborgen hield tot op het moment dat Hij het uitvoerde (r. 98-99). Er was een “diep mysterie [...] in God” dat in het Oude Testament werd “voorafgeschaduwd” (r. 100). Hij geeft een voorbeeld: de engelen boven de Ark wilden weten hoe God verzoend kon wonen bij Zijn volk (r. 111). (Daarmee legt hij een verband tussen verborgenheid en verzoening.)

Vlees legt hij uit als “zwak, broos, sterfelijk, vergankelijk” (r. 115). Daaraan verbindt hij: vervreemd van God, de weg niet terug kunnen vinden naar God (r. 116-118) en dat niemand ooit God gezien heeft (r. 118-119), een stilzwijgende aanhaling uit de tweede schriftlezing (Joh. 1:18a). Hierin betreft hij de hoorders door te hen vragen wie kan zeggen God gezien te hebben en hij beantwoordt de vraag onmiddellijk met: “Dat kan niet . . . dat overleef je niet” (r. 120). De reden hiervoor is de “afstand” en “toorn” tussen God en het vlees (r. 123-124). Hierbij schakelt de prediker van *vlees* naar “ons” en “wij” (r. 126).

Geopenbaard legt hij uit met een voorbeeld van moeder die “de gordijnen wegschuift” (r. 131). Niet de mens maar God openbaart en “treedt uit Zijn verborgenheid [. . .] als Hij in het vlees komt” (r. 134-135). De prediker benoemt dit als “een wonder”. (Uitdrukkingen van verwondering klinken op meerdere plaatsen in de preek.) Vervolgens maakt hij duidelijk waarom dit een wonder is (r. 136-197): “Wij willen omhoog, en Hij wilde omlaag” (r. 166).

Het omhoog willen van de mens is God van de troon af willen halen en er zelf op willen zitten (r. 138-139). Op deze beschrijving volgt een directe declaratie: “Dat is uw bestaan en dat is mijn bestaan” en een wens: “God ontdekke ons er allen aan” (r. 139-140). Zo worden de hoorders betrokken, ook bij de volgende beschrijving van het vrome vlees dat “argumenten tegen God” in brengt (r. 146) en rust op iets anders dan “God geopenbaard in het vlees” (r. 148). Hiertegenover worden hoorders met vragen die “aan de orde” komen “waar God werkt” gerust gesteld. Wettige vragen zijn vragen waarin het gaat om God (r. 157-158). Tegelijk wordt de gemeente zo geleerd wat de juiste vragen zijn.

De prediker spreekt over *wij* “gevallen mensen” die *ons* “element in de zonde” hebben. De kennis van de wil en wet van God is weg (r. 164-165). Hij kwalificeert: “dat is vreselijk” (r. 162-163).

Hiertegenover zet de prediker het wonder dat de Zoon van God mens werd, expliciet verwijzend naar de tweede schriftlezing Johannes 1:14a: “Het Woord is vlees geworden”, wat hij uitlegt als “onder dezelfde levens- en stervenswet” (r. 170-173). Hij brengt dit dichtbij met een beeld: “Hij is bij ons in de straat komen wonen” (r. 177-178). Niet dat Zijn genade “op straat” ligt (r. 178). De noodzaak van bekering blijft: God zoeken met een volkomen hart (r. 181).

Hij voegt nog een uitleg toe: Hij is in ons bestaan, ons mens-zijn, ingegaan, met alle angsten, verschrikkingen, vreugden, ziekten, zorgen en zonden (r. 182-184). Op de tegenwerping of dit niet te ver gaat, klinkt de Schrift: in gelijkheid van zondig vlees, de Zondeloze, de zonden in Zijn lichaam gedragen (r. 185-187).¹

¹ vgl. resp. Rom. 8:3m, Heb. 4:15, 1Pet. 2:24

De prediker legt uit hoe dit toen en nu (“ook vanavond”) een doodsteek is voor “ons mensen” en veroordeling van “alle vlees” (r. 189-192). Het slaat “alles uit handen” waardoor er vijandschap komt en alle vlees “God geopenbaard in het vlees aan het kruis” sloeg.

Een aantal keer legt de prediker een vraag op de lippen van de hoorder. De vraag “dat kan toch niet zo blijven” (r. 198) functioneert als overgang naar de uitleg van *gerechtvaardigd in de Geest*. *Rechtvaardigen* legt hij uit als rehabiliteren, wat hij verder uitlegt met een voorbeeld en vervolgens toepast op Gods rehabilitatie van Zijn Zoon als *in het gelijk stellen* (r. 201-210).

Op de vraag: “wanneer” volgt het antwoord: “Pasen”. Zonder Pasen was het niet duidelijk geweest dat Jezus God is “want God ging schuil in het vlees” (r. 211-213). Hij beschrijft Christus vernedering: “Hij heeft de heerlijkheid van het Zoonschap afgelegd.”² Opmerkelijk genoeg haalt de prediker hier Romeinen 1:4 aan in een vertaling die afwijkt van de Statenvertaling: “Hij is de Zoon God geworden” (r. 213-216). De reden hiervoor lijkt te liggen bij synodale geschriften waarin hij adoptiaanse elementen aantroef (r. 224)? Hij legt uit dat de opstanding is *door middel van de Heilige Geest* (r. 217-231).

5.3.3 De heilsproclamatie (r. 234-334)

De overgang van het vorige punt naar dit punt heeft plaats door het behandelde vers te citeren met de aanmoediging om in de Bijbel te kijken (r. 234-235, vlg. r. 4-7). De prediker stelt dat de bekendmaking van het heilsgebeuren hoort bij de verborgenheid der godzaligheid, met als reden: “God kan het niet voor Zich houden, het is [. . .] voor de mensen bestemd” (r. 240-242)

Is gezien door de engelen wordt betrokken op verschillende heilsfeiten. Bij alle heilsfeiten zijn de engelen betrokken en vaak als predikers: met Kerst (r. 249-250), in Gethsémané om Christus te versterken (r. 260)³, op de Paasmorgen. En tenslotte als God “het” (heilsgebeuren?) bekend maakt in de hemelse gewesten (met de hemelvaart?) (r. 241-268).⁴

De heilsfeiten gingen dus van prediking vergezeld. Deze prediking ging naar de *heidene*n. Dit ontlokt de prediker een uiting van verwondering: “Nu staan we helemaal [. . .] verbaasd” (r. 273).

² vgl. Fillip. 2

³ De prediker gebruikt *Hem* en *Hij* zonder dat in het direct voorafgaande Christus is genoemd.

⁴ De prediker grijpt terug op de engelen boven de Ark (zie r. 100-114). Wat engelen in het Oude Testament niet begrepen zagen ze nu (vgl. 1 Petrus 1:12). Toch kunnen de engelen het wonder “Mij de voornaamste der zondaren is genade geschied” (naar 1 Tim. 1:15) niet begrijpen (r. 257-258).

De prediking is “vervlochten, ingeschoven in de verborgenheid der godzaligheid” (r. 279-280). De prediker onderstreept dit met het vermaan: “Let daar op!” (r. 280). Daarom is de prediking ook “groot” (r. 281). De prediker brengt persoonlijke ervaring in: hij kreeg eerbied ingeprent voor de prediking (r. 282) en stelt de (retorische) vraag: “Wat moest . . . de prediking voor ons allen niet zijn?” (r. 283).

“De verborgenheid der godzaligheid brengt de prediking voort, sluit die in” (r. 287-288).⁵ Daarom wordt het Evangelie overal gepreikt. De prediker gebruikt voor de prediking het beeld van een zaadje, door de wind meegenomen – “niemand let er op”, dat sterft en vrucht voortbrengt (r. 289-297).

Hij geeft het voorbeeld van de prediking van Paulus, die Christus “bloedend omhoog” hield. Op de vraag wat de kracht van Kerstfeest en “van de kerk, ook in Zoetermeer” is antwoordt de prediker: “Het opheffen van het heilig Evangelie, in het heilig recht Gods, dat is de kracht.” Zo maakt hij de relevantie van de prediking voor de hoorders duidelijk. Dit is zelfs zo belangrijk, dat hij hen als volgt aanspreekt: “de rest kunt u allemaal vergeten, daar blijft geen draad van over, geen spaan” (r. 298-305).

Dat “we” de Bijbel hebben, “een onuitputtelijke fontein [. . .] om te prediken” blijkt ook gevolg van de prediking van de apostelen (r. 305-310). De prediking is “naar de Schriften” (r. 310-311).⁶ Dit garandeert voor de hoorders de zekerheid van de boodschap⁷. De prediker contrasteert de “spinraggen” van ons mensen met wat de oudchristelijke gemeente zingt (r. 315-319).

De regels 320-334 zijn een intermezzo. De prediker vertelt een persoonlijke ervaring van een vergadering over de zending.⁸ Als het Evangelie overal verkondigd is komt Christus weer.⁹ Hij benoemt wat het Evangelie concreet in de wereld uitwerkt: “Het overbrugt alle rassentegenstellingen . . . alle veten en kloven . . . Het verzoent! Wat een proclamatie!” (r. 332-334).¹⁰

5.3.4 *De heilstriomf (r. 336-457)*

De prediker introduceert het derde punt (r. 336-338) en spreekt verwondering uit over het “*is geloofd in de wereld*” (r. 339). Hij

⁵ Volgens de prediker keert de Amsterdamse school dit om.

⁶ met een echo van 1 Cor. 15:3-4.

⁷ De termen die de prediker gebruikt om aan te geven wat het Evangelie niet is hebben impliciet te maken met 2 Pet. 1:16.

⁸ De zoon van dominee Boer werd zendingspredikant.

⁹ met aanhaling van Mattheüs 24:14

¹⁰ Deze opmerking kan te maken hebben zowel met de beweging van Martin Luther King in de VS in de jaren zestig als ook met de apartheid in Zuid-Afrika die in de jaren zeventig aangescherpt werd, maar waar in Nederland en internationaal ook meer verzet tegen kwam.

roept de hoorder op een positie te kiezen: “Maar zeg het nu zelf eens” (r. 341-342). Tegen de achtergrond van wat “wij” zijn (van beneden¹¹, uit de aarde aards¹² en ver van God af) stelt hij een vraag die functioneert als oproep om mee in te stemmen, namelijk of het geen wonder is “dat er één is in Zoetermeer die dat gelooft?” (r. 344-346).

Tegelijk verkondigt hij dat het inderdaad gebeurt: de prediking wordt geloofd in de wereld (r. 349).¹³ Op de vraag hoe dit kan, antwoordt hij: “omdat Christus er Zelf achter staat” (r. 350-351). De prediker legt hier een relatie met het “opgenomen in heerlijkheid.” Christus is niet langer in de kribbe¹⁴ Hij is verheerlijkt.

Dat het geloofd wordt is doordat Christus in de prediking met het zwaard van de Geest¹⁵ vijanden doorsteekt¹⁶ (r. 359-362). De prediker stelt een persoonlijke vraag: “Bent u gewond, getroffen, zodat u er onderdoor ging?” (r. 363). Dat laatste legt hij uit als zeggen: “Ik ben één grote tegenstander van Hem” (r. 364). Met het beeld van een jager maakt hij duidelijk dat “half gebroken” (r. 365) niet genoeg is: Aangeschoten dieren kruipen weg, gedoden zijn voor de jager (r. 365-370). Gedood zijn houdt in: gedood zijn met “het zwaard van Zijn Woord”, het “felle zwaard van de Heilige Geest [...] van de blinkende tegenwoordigheid Gods en van de afgronden die er leven in onze ziel” (r. 371-373).

Vervolgens neemt hij een ander beeld op, om uit te leggen hoe mensen tot geloof komen: het Woord als zaad van wedergeboorte (r. 375) dat ontkiemt. Opnieuw de toon van verwondering: “wat een vrucht, wanneer doden levend worden” (r. 376-377) en “achterdochtige mensen, vertrouwensvolle mensen worden, die het geloven” (r. 382-383). De prediker benoemt de vragen van deze mensen: of het geen sprookje is en waar God is, maar ook “Zou het wel voor mij zijn” (r. 381).

Het tot geloof komen is bevrijdend: onwilligen worden gewillig, hopelozen worden vervuld met levende hoop. Met een beeld: vast gemetselde mensen, vogeltjes met de pootjes verward in een net, komen vrij. Dit hoort allemaal “bij de prediking en de vrucht van de verborgenheid der godzaligheid” (r. 389-390).

De prediker benoemt de noodzaak van de prediking: “midden in de dood” hebben we “een woord nodig waarop we kunnen leven en sterven”, dat “houvast” geeft, “waardoor al onze zonden en al onze ellende en al ons niet zijn van ons wordt afgenomen en ge u geborgen weet in de ontfermingen Gods” (r. 391-397). De

¹¹ Joh. 8:36

¹² 1 Cor. 15:47

¹³ met verwijzing naar Jesaja 5:11 “Mijn Woord keert niet ledig terug”.

¹⁴ Alleen in een bepaalde zin, in de prediking. In verband hiermee heeft hij kritiek op “kerst-gesol” (valse romantiek en sentimentaliteit?) waarmee mensen zich bedriegen (r. 357-358).

¹⁵ Efz. 6:17, Heb. 4:12

¹⁶ Een echo van Psalm 45:4-6.

prediker vraagt of dit bij ons zo is (r. 398) en waarschuwt: “Het kan ons laatste Kerstfeest zijn” (r. 393-394).

Het evangelie heeft een overmacht (r. 412-413) wat de prediker introduceert en illustreert met Kolossenzen 1:6 en een korte uitleg van deze tekst. De eerste keer dat iemand het Woord van God hoort kan het “raak zijn” (407-410). Het Evangelie is kracht van God tot zaligheid (r. 414-415).¹⁷ De overmacht blijkt hierin dat alles tegen is, het kan niet, maar gebeurt toch. Hij trekt een parallel tussen de geboorte van Christus en het Evangelie. Voor beiden is geen plaats toch werd Hij geboren en worden mensen wedergeboren. “Dat komt van Gods kant” De prediker brengt dit naar de hoorders toe door hen aan te spreken en te bemoedigen: “U kunt uzelf radicaal en totaal afschrijven, maar des Heeren macht nooit en te nimmer. Want de prediking komt aan, de prediking landt” (r. 419-422) Hij beschrijft ook het effect: “in plaats van een hemelbestormer wordt ge een arme zondaar” (r. 422-423).

Dat de prediking geloofd wordt komt door dat Christus *is opgenomen in heerlijkheid* en aan de rechterhand van God is: “zijn triomf is er al [...] Hij is al boven [...] op Zijn troon [...] in heerlijkheid” (r. 427-429).

Door het thema heerlijkheid komt de prediker op een nieuw thema: het loflied in de hemel.¹⁸ Met een verwijzing naar de gezongen Psalm 150:1 gaat hij in op de triomferende kerk. Hier zijn geen woorden voor.¹⁹

Hij komt op het gemis en van verlies van geliefden en roept op om hen de hemel niet te misgunnen, maar vooral God Zijn lof te gunnen. Tegelijk waarschuwt hij wel om mensen niet in de hemel te zetten “die God er buiten zet” (r. 445-446). Ook de kerk op aarde zingt²⁰ en ook in het dogma “ruist het lied” (r. 453).

5.3.5 Slot

De prediker gaat terug naar het begin van de tekst: *buiten alle twijfel*. De “crises en twijfels” waardoor de gemeente wordt “aan-gevreten” benoemt hij beide als “mode” alsook als “nood” (r. 457-462). Het evangelie staat vast, maar altijd “in die verbinding tussen God geopenbaard in het vlees, de prediking en het geloof. Dan zeggen we: Groot is de verborgenheid der godzaligheid” (r. 464-466). Vervolgens gaat hij verder in op het woord *groot*.

Hij beschrijft dat iemand die “met God in aanraking komt”, de drie stukken van de catechismus leert: “Hoe groot zijn zonden en ellenden zijn, hoe hij daarvan verlost wordt en hoe hij God

¹⁷ Rom. 1:16

¹⁸ Tussendoor komt hij op zingen met Kerst, met een waarschuwing tegen ketterij.

¹⁹ Waarbij hij alludeert op 1 Corinthe 2:9 en Psalm 31:20.

²⁰ God woont op de lofzangen van Israël, Psalm 22:4.

daarvoor dankbaar zal zijn" (r. 471-473). Hij haalt de tekst naar het hart: "als het hier nu in het hart gaat: God geopenbaard [...] dan gaat een mens stamelen, net als een kind." Direct stelt hij een vraag: "Misschien bent u wel eens in de gebeden zo bezig geweest [...] dat God [...] zo dicht bij u was, dat ge ervan ging stamelen?" (r. 475-478). Opnieuw komt het woordenloze ter sprake.

Met herhaling van het woord groot drukt de prediker verwondering uit over Wie God is dat Hij de wereld lief had en Zijn eniggeboren Zoon gaf.²¹ Dat geldt ook voor de uitdrukking: "Hoe groot is het goed dat Gij wil geven, hem wiens oprechte geest u vreest" (r. 489-490).²²

De keerzijde hiervan is de waarschuwing: "als wij op zo grote zaligheid geen acht geven" blijft er geen slachtoffer over voor de zonde.²³ "dan blijf je er eeuwig onder bedolven, onder de toorn God" (r. 485-486).²⁴

De prediker maakt duidelijk dat bij de verborgenheid der godzaligheid de beleving hoort. De Bijbel op zich is niet genoeg, die heeft te maken met God, Christus, de Geest, de prediking, de gemeente, "en vooral met het geloof" (r. 495). De prediker houdt de reactie van de hoorder open door te formuleren met "als": "wat is dat groot, als een mens gaat stamelen en dat de vrucht [...] wordt groot" (r. 496-498). De prediker citeert tot slot de tekst maar wijzigt het begin: "Ja, zeer groot, onuitsprekelijk groot is de verborgenheid der godzaligheid ..." (r. 498-499).

5.4 ANALYSE VAN PREEK A

5.4.1 *God*

God is in de preek allereerst Degene Die een verborgen voornemen heeft (r. 101-102, r. 238) dat Hij op Zijn tijd uitvoert (r. 96-99). Hij openbaart dit aan Zijn Gemeente (r. 64). Volgens de prediker is dit de *verborgenheid der godzaligheid* zoals deze genoemd wordt in de tekst. Daar hoort alles bij wat in de tekst voor de preek naar voren komt (r. 68-69).

De prediker spreekt op twee manieren over de openbaring door God. God openbaart Zijn Zoon (r. 78) en God openbaart Zichzelf door Zijn komst in het vlees (r. 134). Deze openbaring van God in het vlees heeft zowel een kant van oordeel (r. 191) als ook een kant van redding (r. 481). De openbaring van God is dan ook een genadig wonder (r. 159-160, 169). Want er is een afstand, tegenstelling, toorn, geladenheid tussen God en ons mensen,

²¹ Joh. 3:16

²² Opnieuw Psalm 31:20 (en 1 Corinthe 2:9).

²³ Heb. 10:26

²⁴ Joh. 3:36

aangeduid als vlees (r. 80, r. 123-128). Maar in Christus komt God in ons bestaan (r. 177-184).

God is dan ook de God van het heilsgebeuren. Hij is het die Zijn Zoon opwerkt uit de dood en Hem zo rehabiliteert (r. 208-211, 226). God is even zeer de God van de heilsproclamatie. Het is God die het heilsgebeuren bekend maakt “in de hemelse gewesten” (r. 266). God heeft niet alleen tot het heilsgebeuren besloten, maar ook tot de verkondiging van het Evangelie. Hij heeft de prediking vervlochten in en met *de verborgenheid van de godzaligheid* (r. 278-279). Het is dan ook God die apostelen gaf. Hij gaf hen de ook de woorden (r. 462-463) en zorgde ervoor dat het woord Schrift werd (r. 305-307).

Op die manier zorgt God er dan voor dat het heil niet alleen tot stand komt, maar ook bij mensen komt. Dat mensen deel krijgen aan het heil. Hij zorgt er door Zijn kracht voor dat mensen Zijn waarheid die gepredikt wordt geloven Evenzeer als het heilsgebeuren, komt het geloof van Gods kant. Hij maakt mensen van hemelbestormers arme zondaren (r. 411-422). Hij werkt vragen in het hart van mensen waarbij het om Hemzelf gaat (r. 151-154). God is dan ook een God die heel dichtbij komt zodat je gaat stamelen over de liefde van God (r. 480-481).

5.4.1.1 *God de Zoon*

Het is opmerkelijk dat de verschillende namen die de prediker gebruikt vrij sterk verbonden worden aan bepaalde thema's. De aanduiding “Heere Jezus” gebruikt de prediker uitsluitend in verband met Zijn geboorte (r. 416-418). De aanduiding *Christus* vooral in verband met verhoging en verheerlijking. De aanduiding *Zoon* gebruikt hij vooral om de vleeswording en het Zoon-schap uit te leggen.²⁵

Zo legt hij uit dat het bij de uitdrukking *God geopenbaard in het vlees* gaat over God de Zoon (r. 165-168). Daarmee worden deze woorden uit de tekst een alternatieve aanduiding voor de Zoon.²⁶ Echter als de prediker zegt dat hierin God uit Zijn verborgenheid treedt (r. 134) dan is dit God de Vader. Met andere woorden: in het vlees worden van God de Zoon openbaart de Vader Zichzelf.

Verder legt hij uit dat het Zoon-schap niet adoptiaans verstaan moet worden, dus alsof Hij op zeker moment niet de Zoon van God was. Door Zijn vleeswording ging Hij in ons bestaan in (r. 167-184) maar ook toen bleef Hij Zoon van God (r. 170). Wel legde Hij “de heerlijkheid van het Zoon-schap” (niet het Zoon-

²⁵ Namelijk in de tweede helft van het onderdeel *heilsgebeuren* bij de behandeling van de woorden *gerechtvaardigd in de Geest*. De aanduiding *Zoon* komt 7 keer voor in r. 165-228, daarnaast alleen in r. 78 en r. 481.

²⁶ Daarmee is de prediker textgemäß: de woorden “God (is) (geopenbaard) in het vlees” komen in de preek vaker voor (24 keer) dan de aanduiding *Zoon* (9 keer).

schap zelf) af (r. 214) wat vooral blijkt in zijn kruisiging als Zoon van God (r. 188-197, r. 208). Hij is ook de Zondeloze die de zonde draagt (r. 185-187). "Kruis en graf" laten niet zien dat Hij God is "want God ging schuil in het vlees" (r. 211-213). Op de Paasmorgen blijkt hij (toch) de Zoon van God te zijn (r. 198-211).

De naam *Christus* valt laat in de preek (in r. 220 om uit te leggen wat christologie is) en wordt vooral gebruikt in de onderdelen van de preek die gaan over *is gepredikt onder de heidenen* en *is geloofd in de wereld*; dus vooral in verband met Zijn verhoging en verheerlijking en opmerkelijk genoeg ná de hoge concentratie van de aanduiding *Zoon* (r. 165-222). Het is Christus die is opgestaan (r.263) en die is opgenomen in heerlijkheid (r. 359). Hij is niet meer in de kribbe, maar aan de rechterhand van de Vader op zijn troon, in triomf (r. 352-354, r. 426). Het is Christus die wederkomt (r. 327).

Verder beschrijft de prediker vooral de relatie van Christus tot de prediking. Het is Christus die gepreekt wordt (r. 310) en Hij staat daar Zelf achter (r. 350). In de prediking heeft Hij een zwaard waarmee Hij zijn vijanden doorsteekt (r. 362), waarmee ze voor Hem gewonnen worden.

5.4.1.2 *God de Heilige Geest*

De Heilige Geest heeft weinig zelfstandigheid in de prediking. Het meeste zelfstandigheid heeft Hij nog waar de prediker vanuit de tekst uitlegt dat de Geest Christus rechtvaardigt door Hem uit de doden op te wekken maar dit krijgt niet erg veel aandacht (r. 227-229). De Geest is in de preek vooral de Geest van het Woord. Hij inspireerde de oudchristelijke gemeente tot de tekst (r. 175-176). Het is Christus die het zwaard van de Geest hanteert in de prediking (r. 362, r. 371-375). De Geest heeft te maken met de Bijbel en ook wel met de prediking, de gemeente en het geloof (r. 493-495). Hij blijkt ook bedroeft te kunnen worden door de gemeente (r. 42, vgl. Efz. 4:30).

5.4.1.3 *Heilsfeiten*

De verschillende heilsfeiten komen op erg verschillende momenten in de preek naar voren. Alleen de komst van de Geest met Pinksteren komt niet aan de orde. Een aantal heilsfeiten worden beschreven onder het punt *heilsgebeuren*. Deze beschrijving gebeurt vanuit de verwondering (r. 170, 174), daarbij wordt aan het heilsgebeuren ook meteen enige duiding gegeven (r. 165-232). Onder het punt *heilsproclamatie* is de beschrijving meer *matter of fact* (r. 237-269).

God geopenbaard in het vlees duidt de incarnatie aan: de Zoon van God daalde af in ons vlees en bloed en kwam in een beestenstal. De prediker presenteert dit als oplossing of antwoord

op het feit dat wij gevallen mensen zijn. Deze aanduiding van de incarnatie als oplossing (r. 164-169) volgt dan ook op de beschrijving van het probleem (r. 114-164). Daarna werkt hij verder uit wat incarnatie wil zeggen: komen onder dezelfde levens- en stervenswet, ingaan in ons bestaan, in ons menszijn met al de verschrikkingen vreugden, ziekten, zorgen en zonden (r. 170-184).

De prediker beredeneert vervolgens hoe de kruisiging aan de incarnatie verbonden is. Christus is de Zondeloze die de zonden draagt (r. 186-187). De woorden zo “is Hij opgegroeid, zo is Hij man geworden, en zo heeft alle vlees zich op Hem gestort” suggereren dat Hij Zijn hele leven de zonden gedragen heeft en Zijn hele leven prooi was voor het vlees. Vanaf het begin was er voor Hem geen plaats (r. 416-418).

De openbaring van God in het vlees is opmerkelijk genoeg “voor onze mensheid, voor ons mensen, een doodsteek”, want het betekende “dat God alle vlees veroordeelde en veroordeelt” (r. 190-192). De vleeswording en het zondeloze leven van Jezus heeft dus een kant van oordeel. Omdat het vlees zich dit oordeel niet laat gezeggen, wierp het zich op “God geopenbaard in het vlees” om Hem aan het kruis te slaan (r. 193-197). De prediker verbindt de kruisiging dus nauw aan het *God geopenbaard in het vlees* (r. 195). De kruisiging wordt vooral verbonden met miskenning en niet zo zeer met verzoening.²⁷

De opstanding verklaart de prediker als een reactie van God op de kruisiging van Zijn Zoon. Daarbij legt hij eerst uit dat God Hem rehabiliteert of rechtvaardigt door middel van de Heilige Geest. De opstanding laat zien dat Hij (toch) de Zoon van God is (r. 198-211).

De uitdrukking *opgenomen in heerlijkheid* heeft te maken met Zijn zitten in triomf op Zijn troon aan de rechterhand van de Vader (r. 354, r. 426-429). Deze verheerlijking van Christus lijkt de prediker vooral te verbinden aan de effectiviteit van de prediking: Het is omdat de verheerlijkte Christus Zelf achter de prediking staat dat het Evangelie daadwerkelijk geloofd wordt in de wereld (r. 350-354, r. 425-426). Op zijn beurt is de voortgang van de prediking van het Evangelie is ook verbonden aan het heilsfeit van de wederkomst: als alle volken het gehoord hebben dan is de wederkomst van Christus dichtbij (r. 327).

Daarnaast legt de prediker een relatie tussen de verheerlijkte Christus en Zijn Kerk. Christus is “in Zijn lichaam” (de Kerk op aarde) “nog in doodsmarten” (r. 427). Maar hij heeft het daarnaast ook over hen die in Christus ontslapen zijn en daarom met Hem in Zijn heerlijkheid zijn (r. 444).

²⁷ De verzoening als zodanig komt alleen aan de orde in r. 111-113; als verzoening tussen mensen in r. 334

5.4.2 *Tekst*

De prediker zet in bij de context van de tekst. Deze wordt vooral tekstueel benaderd. Enkele historische elementen komen aan de orde, maar slechts op een paar momenten, bijvoorbeeld dat het woorden zijn van de apostel Paulus (r. 269-272, 458) en een lofzang van de oudchristelijke gemeente (r. 317-318).

De preek is ingedeeld door de structuur van de tekst te volgen. Daarbij introduceert de prediker steeds bepaalde onderdelen uit de tekst en legt deze uit. Deze uitleg is deels filologisch exegetisch (bijv. r. 269-272). Om de lege plekken van de tekst in te vullen (vgl. 2.4) worden vaak andere bijbelteksten gebruikt (bijv. Romeinen 1:4 in r. 214-216). Deels is de uitleg ook theologisch (bijv. Romeinen 1:14 is niet adoptiaans r. 217-224; of vgl. de uitleg van *verborgenheid* r. 95-113). De uitleg loopt vaak over in een stuk verkondiging (bijv. vanuit het begrip *vlees* wordt onze gevallen toestand verkondigd). Soms gaat de prediker vrij snel door de uitleg naar de praktijk (bijv. na de uitleg van *vlees*, volgt een Bijbeltekst ter verklaring “niemand heeft ooit God gezien” (r. 118) en daarna meteen een vraag aan de hoorders.)

De prediker maakt verbanden tussen de verschillende onderdelen van de tekst impliciet duidelijk. Bijvoorbeeld door eerst uit te leggen wat *vlees* is en dan uit te leggen wat *geopenbaard* is, terug te grijpen op *vlees* en dan vervolgens de combinatie *geopenbaard in het vlees* uit te leggen (r. 115-197). De prediker introduceert een nieuw onderdeel van de tekst vaak door een verband te leggen tussen hetgeen hij betoogt heeft en het nieuwe onderdeel van de tekst. Deze verbanden kunnen gezien worden als een impliciete uitleg van de verbanden in de tekst. Zo verduidelijkt hij het verband tussen vers 15 en vers 16 van 1 Timotheüs met de zin dat er “zekerheid moet zijn over het hart van het Evangelie” (r. 54). Of, om iets anders te noemen, hij geeft bijvoorbeeld aan het begin van de tekst aan dat er in de tekst “scherpe tegenstellingen” (r. 84) zijn. Op het moment dat hij de overgang maakt van het ene onderdeel van de tekst naar een volgend onderdeel benoemt hij deze tegenstellingen niet meer. Wel komt de tegenstelling naar voren, bijvoorbeeld door een vraag die functioneert als overgang (r. 198) of door een beschrijving met het woordje *maar* (r. 266-270).

De prediker gebruikt de tekst dus op meerdere niveaus. Daarbij houdt hij ook rekening met het genre en het karakter van de tekst. Zo karakteriseert hij de tekst aan het begin als lofzang en belijdenis (r. 55-65). Niet alleen houdt hij gedurende de hele preek de toon van verwondering vast, aan het einde van de preek laat hij de tekst ook functioneren als een (potentiële) geloofsbelijdenis (r. 465-466) en lofzang (r. 429, r. 448-455, r. 489-490). Daarbij

gebruikt de tekst ook wel eens enigszins associatief. Bijvoorbeeld als het gaat om het woord *groot* aan het einde van preek.²⁸

Vanzelfsprekend zijn er onderdelen van de tekst waar de prediker minder aandacht aan besteedt. Zo legt hij het woord *godzaligheid* uit, het komt in de preek alleen voor in de combinatie *verborgenheid der godzaligheid*. Aan de woorden *is gezien door de engelen* besteedt hij relatief gezien wat minder aandacht (25 regels: r. 240-265) evenals aan de woorden *is gerechtvaardigd door de Geest*. Van de 24 regels waarin hij deze laatste woorden besproken worden (r. 208-232) gebruikt de prediker er ook nog eens 9 (r. 217-226) om adoptiaanse christologieën af te keuren. En dat terwijl hij deze woorden, door vergelijking met Romeinen 1:4 (r. 214-216) betreft op de opstanding, het centrale heilsfeit in het Nieuwe Testament. Hij legt *heidenen* in *gepredikt onder de heidenen* uit als niet-Joden (r. 270-272) maar doet daar verder niets mee en gaat door op het feit van de prediking op zich.

Op verschillende plaatsen in de preek wordt óf op Bijbelteksten gealludeerd of deze worden aangehaald. Daarom is de taal van de preek vooral bepaald door de Statenvertaling. Ook worden veel woorden uit de Statenvertaling gebruikt, bijvoorbeeld het woord “doodsteek” (r. 191). Daarnaast is de preek bepaald door (termen uit) de (gereformeerde) dogmatiek (en catechisatie boekjes) bijvoorbeeld “triumferende Kerk” (r. 439). Daarnaast gebruikt de prediker ook wel meer eigentijdse uitdrukkingen (bijv. r. 378-379).

5.4.3 Gemeente

De prediker spreekt de hoorders aan met *gemeente*.²⁹ Hij neemt een aantal omschrijvingen uit de Schriftlezing over: *gemeente van de levende God* en daarbij aansluitend: “gemeente Gods” (r. 41), *het huisgezin van God* (r. 36) en *pilaar en vastheid van de waarheid*, waarbij ook sprake kan zijn van verval en verpulvering (r. 44-48). Zij kent vragen en moeiten maar zij moet ontwijfelbaar zeker zijn over het hart van het Evangelie (r. 49-53).

De prediker veronderstelt bij de hoorders een redelijk niveau van bijbelkennis (bijv. r. 467-468). Hij geeft hen de opdracht een Bijbeltje mee te nemen (r. 4-7) en verwacht dat ze de Schriftlezing horen of meelesen (r. 22, r. 172).

De prediker ziet en benadert de hoorders en zichzelf (“wij”) als mensen die God van de troon willen aftrekken, van God

²⁸ Vergelijk het gebruik van het woord *groot* in de regels: 468, 471, 479, 482, 489.

²⁹ 67 keer. Daarnaast gebruikt hij vaak *we* of *wij* (64x). En in minder mate *u*. Dit laatste vooral in zijn voorafpraak (8x in r. 1-22), als hij de gemeente dialogisch invoert (8x in r. 185-220), als hij vragen stelt over de beleving (r. 363), dan vaak gecombineerd met gebruik van *ge* (397-398, 475-477). Of als hij iets uitlegt dat hij min of meer bekend veronderstelt (“u weet het” r. 103 en 417, “dat weet u” r. 219).

afgevallen zijn (r. 137-166) en midden in de dood liggen (r. 392). De prediker is hier verkondigend bezig, maar spreekt vervolgens een wens uit: "God ontdekke ons er allen aan" (r. 140).

Aan de ene kant veronderstelt de prediker dat er in de gemeente van Zoetermeer mensen zijn die het Evangelie geloven (r. 345-346). Dit is vanwege de opstand van de mens, waar ook de vroomheid van het vlees bij hoort, niet minder dan een wonder (r. 141-150, r. 341-345). Het is een wonder dat achterdochtige mensen vertrouwensvolle mensen worden die het Woord geloven (r. 377-385). Hij acht het mogelijk dat er hoorders zijn die God dichtbij hebben ervaren en die diepe verwondering kennen over het Evangelie (r. 475-481).

De erkenning van wantrouwen lijkt de prediker te zien als een stap om te komen tot vertrouwen. Zo vraagt hij de hoorders of zij van harte beleden hebben "één grote tegenstander" van Christus te zijn (r. 363-364). Tegelijk wijst hij er tussen de regels op dat er mogelijk mensen zijn die "half gebroken" en daarmee "eigenlijk nog helemaal niet gebroken" zijn (r. 364-365). Een waarschuwing.

Zo waarschuwt de prediker nog een aantal keer voor een aantal gevaren, die hij blijkbaar in de gemeente vermoedt. "De mensen" hebben de neiging om zich te bedriegen (r. 358). De hoorders worden gewaarschuwd niet mensen in de hemel te zetten die God erbuiten zet (r. 445-446). Bij de verwondering over het heil (r. 473-481, r. 487-490) klinkt, in de "wij" vorm, de waarschuwing dat wie op de grote zaligheid van God geen acht geeft eeuwig bedolven blijft onder de toorn van God (r. 485-486). Hoewel niet expliciet wordt de hoorder dus voor een keus gesteld. Daarbij is er ook het gevaar dat mensen zouden menen dat de Bijbel op zichzelf genoeg zou zijn, zonder de beleving van het geloof (r. 491-495).

De preek is vooral descriptief en prescriptief. Er komen wel dialogische vormen voor doordat de prediker vragen stelt die de functie hebben of om de hoorder in de preek te betrekken, om de hoorder de redenering van de prediker mee te laten maken of ook om instemming van de hoorder te krijgen.³⁰ Ook stelt hij wel vragen om de hoorder tot (zelf)reflectie te brengen (r. 363, 398). Tegenwerping van de hoorders komen niet zo zeer aan de orde.

De prediker geeft wel enige aandacht aan vragen van de gemeente, maar sommige daarvan bespreekt hij niet of nauwelijks. Hij gaat kort in op ervaringen van rouw en verlies van dierbaren. Hij roept op om geliefden die in Christus ontslapen zijn de rust niet te misgunnen en bovenal God de eer te gunnen. Daarbij laat hij tegelijk het "pijnlijk gemis en verlies" staan (r. 437-447).

Ook komen vragen op het gebied van de waarheid van het Christendom en de vraag naar het Godsbestaan ter sprake: "zou

³⁰ r. 120, r. 133, r. 137, r. 185, r. 198, r. 200-201, r. 208, r. 210, r. 227, r. 245, r. 283, r. 300-301, r. 345, r. 347, r. 350, r. 480.

het geen sprookje zijn?" en "Waar is God, en als Hij ergens is, wat doet Hij?" De prediker koppelt deze vragen aan een vraag op het gebied van toe-eigening waarin mensen ook achterdochtig zijn: "Zou het wel voor mij zijn?" (r. 378-381). De prediker noemt deze vragen niet om ze te bespreken, hij ziet ze als een symptoom van achterdochtigheid. Daarmee zegt hij niet dat deze vragen niet reëel kunnen zijn. Hij karakteriseert de "crises en twijfels" waardoor de gemeente wordt aangevreten aan de ene kant als "mode" maar geeft aan dat het "soms ook een stuk nood" kan zijn (r. 460-462).

De prediker wil niet zozeer deze vragen beantwoorden, het gaat hem erom te verkondigen dat achterdochtige mensen van hun achterdochtige houding bevrijd worden: door het wonder krijgen wanhopigen hoop, mensen die vast zitten worden bevrijd. Hoewel er problemen zijn met het verdorven verstand (r. 144-150) lijkt het eigenlijke probleem bij de wil te zitten (vgl. r. 384).

Bepaalde gedeelten zijn verkondigend, maar kunnen ook herkenning bij de hoorder oproepen. In r. 381-397 bijvoorbeeld wordt verkondigd wat nodig is: een woord midden in de dood waaraan we houvast hebben, waardoor we bevrijd worden van zonden, ellenden en niets zijn en waardoor de hoorder zich geborgen weet in de ontfermingen Gods. Hier wordt de hoorder iets aangezegd, maar het kan ook de ervaring van de hoorder zijn. Hetzelfde zien we als de prediker existentiële vragen benoemt die opkomen "waar God werkt": over hoe God God blijft, over Zijn eer en wet, over onze zonden en gegronde hoop voor de eeuwigheid, vragen waarin het om God gaat (r. 151-159). Deze beschrijving eindigt met: "Kijk, gemeente, dat zijn wettige vragen" (r. 157). Aan de ene kant schrijft de prediker hiermee dus aan de gemeente voor wat de goede vragen zijn, aan de andere kant bevestigt hij hoorders die met deze vragen zitten: zij stellen de goede vragen.

Hoewel de prediker deze vragen niet direct oppakt, is het toch wel zo dat hij in de loop van de preek antwoord probeert te geven op een aantal van deze vragen en problemen. In de genoemde regels 381-397 gaat hij bijvoorbeeld kort in op de vraag naar bevrijding van zonden.

Op verschillende momenten in de preek vult de prediker de reactie van de hoorders behoorlijk in. Zo stelt hij dat "wij allen wegzinken" onder eisen die gesteld worden (r. 24-25), en dat "voor ons besef" *God* en *vlees* "twee onoverbrugbare tegenstellingen" zijn (r. 85-86). "En nu staan we helemaal, gemeente, verbaasd" (r. 273).

5.4.3.1 *Heilstoepassing*

De prediker laat de heilsfeiten, door hem ook heilsgebeuren genoemd, landen in existentiële problematiek. Namelijk het probleem van de kennis van God ("Wie is God", r. 152) maar ook van

de gekrenkte eer van God, de onaantastbare wet van God, van onze zonden, en het probleem hoe we gegronde hoop hebben voor de eeuwigheid (r. 153-157). De heilsfeiten (besproken in r. 166-269) zijn “de oplossing” (r. 164) voor de zondige gevallen staat van het vlees voor God (r. 114-164). Er wordt een direct verband gelegd tussen het heilsgebeuren en de existentie van de hoorders. Christus is ingegaan “in heel ons mens zijn, met al de vreugden, met al de ziekten, met al de zorgen, met al de zonden” (r. 183-184).

De prediker vooral te denken aan het aardse leven van Jezus. Deze openbaring was en is een “doodsteek”, een veroordeling “voor onze mensheid, voor ons mensen” (r. 190-192). Niet alleen toen maar ook nu (r. 192). Deze veroordeling van alle vlees is dus een blijvend effect van het heilsfeit, ook voor de hoorders. Alles wordt uit handen geslagen en dat wil vlees zich niet laten gezegen, de reactie is vijandschap (r. 193-195).

De prediker legt grote nadruk op de verkondiging of heilsproclamatie. Hij maakt duidelijk dat de heilsfeiten en de heilsproclamatie onlosmakelijk bij elkaar horen (bijv. r. 273-280).³¹ Hij noemt hierbij de historische prediking van engelen (r. 243-251, r. 260-265) en apostelen en het het Schrift worden hun woorden (r. 305-307). Opmerkelijk genoeg verbindt de prediker hier vleeswording van het Woord en de Schrift wording van het woord. Hij zet ze vooral in een volgorde: “Eerst [...] dan” (r. 307-308).

De prediking, de Schrift en de gemeente (r. 309-310, 493-494) horen als bemiddeling van het heil onder de toepassing van het heil (zie 2.3). De Schrift is de “onuitputtelijke fontein” voor de prediking (r. 309-310). De prediking is in de heilstoepassing een essentiële stap, “vervlochten, ingeschoven in de verborgenheid der godzaligheid” (r. 279-280). De inhoud van de prediking is Christus “bloedend omhoog” houden (r. 299), “het opheffen van het heilig Evangelie, in het heilig recht Gods”, verkondiging van Christus naar de Schriften (r. 310-311).

De prediker gaat in op de effecten van de prediking van het Woord of het Evangelie. De prediking is er opdat de hoorders “onbedrieglijke zekerheid” zouden hebben van de heilsfeiten (r. 312-319). Maar er is ook ook een uitwerking op sociaal terrein: het overbruggt “alle rassentegenstellingen” en “alle veten en kloven”. “Het verzoent” (r. 332-334).

Voor de uitwerking van het Evangelie gebruikt hij een aantal keer het woord *vrucht* (r. 295). De vrucht is dat mensen van dood levend worden en achterdochtigen vertrouwensvol worden (r. 377-383). Het evangelie wordt geloofd in de wereld. Dat is een wonder. De waarheid van God wordt erkent, mensen worden

³¹ De verkondiging blijkt zelfs noodzakelijk te zijn voor en de weg te bereiden voor het laatste heilsfeit (r. 326-331) wat duidelijk maakt dat heilsbemiddeling en heilsfeit ook moeilijk te onderscheiden zijn.

geraakt (r. 406-415). De “vrucht van de verborgenheid der godzaligheid” (r. 390-391) of de “vrucht van Kerst” (r. 398) is dat door een woord alle “zonden en alle ellende en al ons niets zijn van ons afgenomen wordt en ge u geborgen weet in de ontfermingen Gods” (r. 395-397). Ook spreekt hij over de vrucht “van de kerstprediking” (r. 497). Met andere woorden de vrucht van de heilsfeiten komt er via de prediking.

Dat het Evangelie geloofd wordt, verbindt de prediker (mede vanuit de tekst) met het zitten van Christus aan Gods rechterhand, Zijn opgenomen zijn in heerlijkheid (r. 347-359).³² Christus Zelf is werkzaam “in de prediking” (r. 360): Hij doorsteekt “vijanden in het hart” (r. 362). Hij doodt met het zwaard van de Geest, Zijn Woord “van de blinkende tegenwoordigheid Gods, en van de afgronden die er leven in de ziel” (r. 370-371). Het resultaat is dat iemand er gewond en getroffen, onderdoor gaat en helemaal gebroken zegt: “Ik ben één grote tegenstander van Hem.” (r. 363-365). Het geloof, dat achterdochtige mensen vertrouwensvol worden, dat onwilligen gewillig gemaakt worden (r. 381-384) heeft dus te maken met de hemelvaart. Naast verzet dat gebroken wordt zit daar ook nog een andere dimensie aan: “wanhopigen worden vervuld met een levende hoop” (r. 385), De prediking heeft ook een bevrijdende uitwerking: mensen die vast zitten worden los gemaakt (r. 385-390) en een troostende functie in het aangezicht van de dood. Ook de heerlijkmaking van de gelovigen verbindt de prediker met de verheerlijking van Christus (r. 424-447).

Opmerkelijk is een parallel die de prediker trekt tussen de heilsverwerving en de heilstoepassing: zoals er voor Jezus geen plaats was, zo is er voor het Evangelie geen plaats. “Alles is tegen” (r. 416). Zoals ondanks alles Christus geboren werd, zo worden ondanks alles mensen wederomgeboren. Hier wordt een verband gesuggereerd tussen de geboorte van Christus en de wedergeboorte. De wedergeboorte is door het Woord. De prediking komt aan en en landt. Het effect hiervan is: “in plaats van een hemelbestormer wordt ge een arme zondaar” (r. 422-423).³³

Vooraf aan het einde van de preek legt de prediker sterk de nadruk op de noodzaak van de beleving van het heil. Wie met God in aanraking komt leert de drie stukken van de catechismus (r. 470-472). De zekerheid van het heil vast ligt in de verbinding tussen de heilsfeiten, de prediking en het geloof: “Dan zeggen we: Groot is de verborgenheid van de Godzaligheid” (r. 464-466). De tekst voor de preek komt “in het hart” (r. 473). Het heil hoort

32 Precies de verbinding die de gereformeerde dogmatiek legt: de toepassing van het heil is verbonden met Christus zitten aan de rechterhand van de Vader (zie 2.1.1).

33 Vergelijk dit met wat gezegd is over het God van de troon stoten en het vrome vlees tegenover de vragen waarbij het om God gaat (r. 137-158).

in de beleving thuis (r. 490-491). De Bijbel sec is niet genoeg maar heeft relatie tot God, Christus en de Geest de prediking, gemeente en het geloof (r. 492-495).

5.4.4 *Prediker*

De prediker gebruikt een aantal keer het woord *ik* in een uitspraak die een hoorder zou kunnen doen. Bijvoorbeeld bij de beschrijving van vragen die opkomen waar God werkt (r. 156) of wat iemand zou kunnen zeggen die het Evangelie voor het eerst hoort (r. 409). Hij vraagt aan de hoorders of ze wel eens hebben gezegd: "Ik ben één grote tegenstander van Hem" (r. 364). Dit zijn voorbeelden van wat Josuttis een *representatief ik* noemt (zie D).

Daarnaast spreekt de prediker nadrukkelijk over zijn eigen ervaring. Zo vertelt hij: "Ik woonde laatst een vergadering bij van de zending" (r. 321-322). Dit is een voorbeeld van een *biografisch ik*. Daarnaast gebruikt hij ook een *verificatorisch ik*: "ik heb van mijn jeugd af aan ingeprent gekregen een diepe eerbied voor de prediking" (r. 281-282). Deze biografische opmerking functioneert als een onderstreping van de grote waarde van de prediking.

In regel 217 gebruikt de prediker *wij* om zichzelf aan te duiden: "wij leren u niet". De prediker vermijdt hier waarschijnlijk onbewust *ik* om niet de indruk te wekken dat hij onderwijs geeft op persoonlijk gezag. In plaats daarvan spreekt hij als iemand die onderdeel is van een groep. Daarbij gaat het waarschijnlijk om de groep van ambtsdragers (die uiteindelijk spreken namens God).

Ondanks het feit dat de prediker vaak *wij* gebruikt en zich niet uitsluitend als tegenover van de gemeente opstelt, maar integendeel zichzelf helemaal insluit bij wat hij verkondigt, gaat hij slechts op een paar momenten naast de hoorder zitten (bijvoorbeeld r. 443, over gemis en verlies). De prediker is in de preek vooral degene die uitlegt en die vertelt hoe het gaat en ook wel hoe het niet moet gaan. Op die manier probeert de prediker wel de gemeente mee te nemen. Met respect voor het voorbehoud van de Geest, hoopt de prediker dat de hoorder door de verkondiging komt tot overgave en verwondering.

5.5 INTERPRETATIE VAN PREEK A

5.5.1 *Individu*

De hoorders leren dat er een afstand is tussen hen en God, dat zij onder Gods toorn zijn (r. 118-128) dat zij opstandig en hoogmoedig zijn, een verdorven verstand hebben en hun heil buiten Christus zoeken en daaraan ontdekt moeten worden (r. 137-150).

Zij leren welke vragen ze moeten stellen en krijgen kenmerken in handen om zichzelf daaraan te beproeven (r. 151-158, r. 470-473). Ze leren dat het antwoord op hun vervreemding van God ligt in de openbaring van God in het vlees, dat is in Christus en dat zij met heel hun hart naar Hem moeten vragen (r. 164-181). Ze leren dat in de prediking de verborgenheid van de Godzaligheid dichtbij komt en dat dit hun houding ten opzichte van de prediking dient te bepalen (r. 273-304). Zij worden overtuigd dat in de prediking Christus tegenstanders en achterdochtige mensen overwint en van hen vertrouwensvolle mensen maakt. Ze worden overtuigd dat ze een woord nodig hebben om op te leven en te sterven. Ze stellen zichzelf de vraag of dit bij hen is gebeurd en zij zich geborgen weten in de ontferming van God (r. 359-399). Ze leren hierbij in alle onmogelijkheid het van het Evangelie en van Christus te verwachten (r. 400-427). Het doel is dat de hoorders zich gaan verwonderen (r. 473-481) en tegelijk beseffen dat als op deze zaligheid geen acht geven, ze onder de toorn van God blijven (r. 482-487).

5.5.2 *Gemeente*

De opmerkingen over de gemeente kunnen uitwerken dat de gemeente zichzelf gaat zien als huisgezin van God waarin regels in acht genomen moeten worden. In de gemeente is er, hoewel er in haar vragen en moeiten leven, toch ontwijfelbare zekerheid over het hart van het Evangelie (r. 35-53, r. 312-319). De kerk op aarde houdt, zij het gebroken, het loflied gaande, ook in het dogma (r. 429-457).

5.5.3 *Samenleving*

Door het Evangelie worden tegenstellingen tussen rassen overbrugd en mensen worden onderling verzoend (r. 330-334).

5.6 SAMENVATTING

De preek is sterk uitleggend en didactisch, maar tegelijk loopt door heel de preek ook een toon van verwondering over de inhoud van de tekst. In de preek blijkt dat het heilsfeit (in de preek heilsgebeuren genoemd) Gods oplossing is voor de van God vervreemde toestand van ons mensen die onder Zijn toorn zijn. Er valt een sterke nadruk op de plaats van de heilsproclamatie. De functie van de prediking wordt in de preek uitdrukkelijk aan de orde gesteld, zij is een belangrijke schakel tussen heilsfeiten en heilstoepassing. De prediking en heilstoepassing zijn feitelijk onderdeel van het heilsgebeuren. De prediking en heilstoepassing

zijn te verklaren vanuit hemelvaart. De prediking is het middel waardoor de ten hemel gevaren Christus Zelf mensen het heil deelachtig maakt (hen tot vertrouwensvolle mensen) maakt. Op die manier bezien omsluit het heilsgebeuren ook de prediking en heilstoepassing (vgl. r. 287-288).

Hier volgt de tweede preek waarin Johannes 18:11 centraal staat. Deze preek zal aangeduid worden als preek B. De preek werd waarschijnlijk gehouden in een morgendienst in de lijdenstijd. In de afkondigingen is sprake van een besluit van de kerkenraad uit januari om kandidaat de Reuver te beroepen, die echter wegens ziekte pas 27 maart beroepbaar zal zijn. De dinsdag daarvoor was kandidaat de Reuver toegelaten tot het ambt. Hieruit kan worden afgeleid dat deze preek waarschijnlijk gehouden is tussen januari en maart 1972.

De liturgie voor de dienst was als volgt: Psalm 123:2, Lezing van de wet, Psalm 19:5, Schriftlezing: Johannes 18:1-14, Mededelingen, Gebed, Afkondiging van de tekst voor de preek, Psalm 55:1, 3 en 4, Preek, Psalm 103:5, Dankgebed, Psalm 16:3.

6.1 TEKST VAN PREEK B

1 Het is merkwaardig gemeente, dat iedere Evangelist zo zijn eigen
2 weg gaat. De drie eerste evangelisten, Mattheüs, Markus en Lukas,
3 geven ons een min of meer omstandig verhaal van de vreselijke
4 strijd van de Heere Jezus in Gethsémané, terwijl Johannes er
5 bijna geheel aan voorbij gaat. De anderen hebben dat verhaald,
6 hij vindt dat niet meer nodig. Maar, wat Hem betreft, hij heeft er
7 behoefte aan, de nadruk te leggen op de heerlijkheid van Christus
8 zelfs in Zijn lijden. Want als u dit hoofdstuk eens nauwkeurig
9 naleest - en daar is de zondag toch voor - dan zal het u opvallen,
10 dat, in de eerste plaats, Johannes zegt: "Jezus nu wetende alle
11 dingen die over Hem komen zouden." Dan blinkt daar Zijn
12 majesteit uit.

13 In de tweede plaats valt het ons op dat bij de gevangenneming
14 de Heere Jezus de zaak leidt. Hij vraagt: "Wie zoekt gij?" En
15 Hij laat die soldaten achterwaarts vallen op hun rug, op hun
16 hoofd vallen. Hij laat ze weer opstaan en Hij herhaalt de vraag.
17 En als ze dan zeggen: "Jezus de Nazarener", dan zegt Hij: "Ik
18 ben het." En Hij houdt de leiding, ook wanneer Zijn handen
19 worden gekneveld. Want Hij zegt: "Indien ge dan Mij zoekt, zo
20 laat deze", dat zijn zijn discipelen, "heengaan". En zo kunnen we
21 voortgaan. Heerlijkheid van Jezus in de smart. Ook na de smart
22 van Gethsémané.

23 Gij weet het avondmaal is gevierd. En nu, wanneer de Heere
24 Jezus gekneveld is en gekneveld wordt, horen wij in één keer dat
25 majestueuze woord: "Steek uw zwaard in de schede, de drinkbe-

26 ker die Mij de Vader gegeven heeft, zou ik die niet drinken?" En
27 dan zien we dus dat de Heere Jezus een zwaard afwijst.

28 En als wij vragen: "Wat voor een zwaard?", dan moet dat
29 een lang offermes geweest zijn, zoals Petrus en Johannes er één
30 of twee hadden, om het paaslam te slachten. Dat moesten ze
31 toch doen? Jezus had het hen toch gezegd? Dat zij het paas-
32 lam moesten klaarmaken? En toen hebben zij een lang offermes
33 genomen en daarmee het paaslam gedood.

34 En Petrus, die enig onweer in de lucht aanvoelde, had het
35 voor de veiligheid maar meegenomen. Dat is het zwaard dat
36 Simon Petrus bij zich droeg, want hij had tenslotte zijn stand
37 op te houden. Hij had toch gezegd: "Al werden ze allen aan U
38 geërgerd, ik nooit."

39 En nu was er dus de tijd gekomen dat Petrus, om een mode-
40 woord te gebruiken, zich moest waarmaken. Daar krijg je wat
41 van, van dat woord waarmaken in deze tijd. De kerk moet zich
42 waarmaken. De gelovigen moeten zich waarmaken. Mensen moe-
43 ten zich waarmaken. Jawel, nu we zien er hier een voorbeeld van
44 hoe dat afloopt.

45 Petrus moet zich waarmaken en hij zegt: "Heere, zullen we
46 met het zwaard slaan?" En hij wacht niet eens het antwoord [af],
47 maar zwaait met dat lange offermes door de lucht en hakt erop
48 los. En het is dat Malchus op het laatste moment bliksemsnel
49 opzij springt, anders was zijn hoofd ermee gekliefd. Nu kostte
50 het hem zijn rechteroor.

51 Merkwaardig gemeente, het offermes waarmee het paaslam is
52 gedood, dat ze hebben gegeten, dat moet nu dienst doen om het
53 Lam Gods te beschermen. Niet te doden, maar te beschermen.
54 Uiteraard zit daarin een groot stuk liefde van Simon Petrus en
55 een diepe verontwaardiging over Judas de verrader, de man die
56 Jezus uitlevert. En Petrus kon het helemaal niet verkroppen: dat
57 Judas dat deed, en vooral niet dat Jezus dat aan Zich liet doen,
58 en dat Hij het maar liet begaan. In plaats van dit helse gebroed,
59 niet alleen een keer een salto mortale te laten maken, maar ze
60 definitief weg te vegen van deze aarde. Het stormt, kolkte, het
61 golft in zijn ziel.

62 En nu zegt Jezus: "Steek uw zwaard in uw schede." Mattheüs
63 zegt het breder. Mattheüs zegt dat Jezus gezegd heeft: "Keer uw
64 zwaard weder in uw plaats, want allen die het zwaard nemen,
65 zullen door het zwaard vergaan. Of meent gij dat ik Mijn Vader
66 niet bidden kan om twaalf legioenen engelen om Mij bij te staan?
67 Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden dat het alsoo moet
68 gebeuren?"

69 Gemeente, hier wordt elke vorm van geweld in de dienst van
70 het Koninkrijk Gods afgewezen. En och, dat de kerk er in de
71 eeuwen door naar geluisterd had. Dat is geen weerloosheidspre-
72 diking voor de overheid. Want de overheid draagt het zwaard

73 niet te vergeefs. Dat zwaard moet bij de overheid op zijn tijd uit
74 de schede gehaald worden. Tot bescherming van de goeden en
75 tot straf van de kwaden.

76 En Nederland weet wat het is, wanneer dat zwaard gaat ver-
77 roesten in de schede, het zwaard van de overheid. We worden er
78 op het ogenblik weer over opengereten; in al de kwesties die er
79 gaande zijn rondom de drie in Breda. En de huichelachtigheid
80 van ons volk is met handenvol af te scheppen. Aan de ene kant
81 zijn we zo humanitair en humanistisch dat we allerlei mensen
82 op een wijze bestraffen die kant nog wal raakt. En aan de andere
83 kant leven we al onze haat- en wraakgevoelens uit. En wanneer
84 God zegt: "die man zal sterven", dan had hij moeten sterven.

85 Maar in het Koninkrijk Gods, in de voortgang van het Evan-
86 gelie, wordt elke vorm van geweld afgewezen. En Malchus oor
87 [wordt] weer aan zijn hoofd gedrukt.

88 Jezus staat, gemeente, voor een keus: óf het zwaard, óf de beker.
89 Hij veroordeelt Petrus. Daaruit blijkt zonneklaar - en daarin zien
90 we hoe actueel de Schrift is - dat Jezus geen revolutionair was,
91 van huis uit, dat Hij er niet op uit was de zaak met springstof te
92 veranderen, mensen uit het zadel te lichten. Wat worden we niet
93 volgepompt, en de jongens en de meisjes op de scholen ook, dat
94 Jezus een revolutionair zou zijn geweest. Dat Zijn kruis eigenlijk
95 een mislukking was. Dat Hij stond voor Zijn overtuiging. Maar,
96 gemeente, dat is Hij niet. Hij gaat naar het kruis. En Hij wijst elke
97 vorm van geweld af.

98 Want er was een vechtpartij ontstaan en wanneer ze het ge-
99 wonnen hadden dan was het kruis verijdeld. En wanneer ze het
100 verloren hadden dan was het kruis verijdeld. Nee, gemeente,
101 Jezus wijst het zwaard af. Geen andere weg dan die God wijst.

102 En Hij voelt, in deze doldriftige Petrus, opnieuw een verzoek-
103 king van de satan. [Verzoeking was er] in de woestijn al geweest,
104 u weet het. [En] later bij de ingang van Zijn lijdensweg, als Petrus
105 zegt: "God zij u genadig, dat zal u nooit overkomen, niet aan het
106 kruis." En toen later weer op de berg der verheerlijking, waar
107 Petrus zegt: "Het is maar goed dat wij hier zijn. Laten we taber-
108 nakelen bouwen, tenten bouwen, en hier blijven, want hier is het
109 goed, en niet naar Jeruzalem en niet naar het kruis." En het is
110 zowaar, gemeente, vanmorgen weer hetzelfde. Petrus staat voor
111 Jezus, om Hem met het offermes, waar het voorbeeldige paaslam
112 mee gedood was, te beschermen, en de beker uit Zijn hand te
113 slaan. Het Lam mocht niet worden geslacht.

114 U zult zeggen: "Petrus begreep dat niet." Dat is ook zo. Maar
115 Jezus begreep het wel. Hij zag haarscherp, de weg des Heeren,
116 voor Hem. Hij zag de duivel bruut uit de ogen van Judas kijken.
117 Maar hij zag hem ook als een engel des lichts in de ogen van
118 Simon Petrus, zijn liefste discipel. En in alle verwarring houdt
119 Hij de drinkbeker vast.

120 Gemeente, dat is lijden. Je kunt soms van je vrienden wel eens
 121 meer last hebben dan van je vijanden, heeft iemand gezegd. U
 122 moet dat natuurlijk goed begrijpen. Want ook vijanden kunnen
 123 het je geducht lastig maken. Maar wat heeft Jezus geleden juist
 124 van Zijn vrienden, van Zijn leerlingen, van Zijn discipelen.

125 Gemeente, wat was nu eigenlijk de aard van Petrus zonde? Wel
 126 dat hij God geen God kon laten, de Heere Jezus niet Zijn gang
 127 kon laten gaan. Hem betuttelen, Hem op allerlei wijzen de weg
 128 voorschrijven.

129 Maar dan zijn we dicht bij huis. Als ik hier die hand achter
 130 mijn toga steek, en u achter uw kleed, en we kijken er eens naar,
 131 gemeente, wat kunnen wij van nature helemaal God geen God
 132 laten. Wanneer doet God het nu eens goed in ons leven? Maar
 133 ook als God genade aan ons verheerlijkt, ook wanneer we er
 134 onderdoor gegaan zijn, en soms meer dan eens.

135 Wat is de aard van de zonde? Om God in Zijn Godzijn aan te
 136 tasten: de vrijmacht Gods aan banden te leggen, de vrijheid van
 137 de Heere Jezus Christus en de vrijheid van de Heilige Geest op
 138 alle manieren in te perken.

139 Wat ligt het ons, gemeente, om een ijver ten toon te spreiden,
 140 soms als we jong zijn en soms ook als we ouder zijn, zonder
 141 verstand. En wat ligt het ons, gemeente, om wanneer het rijk
 142 Gods, of de kerk Gods, of de gemeente Gods in gevaar komt, een
 143 handje te helpen. En wat zijn we dan verontwaardigd wanneer
 144 God ons kort en goed in de hoek zet en zegt: "Jou, heb ik niet
 145 nodig." Want God is eeuwig God gemeente. Dan zijn we geen
 146 medearbeiders, maar sta-in-de-wegs. Dat geeft nu zo'n kramp.
 147 Elke wettische godsdienst die geeft de mens een kromme rug.
 148 Elke wettische instelling in ons leven geeft de kramp. Wij moeten
 149 het doen. En als je alles leest en hoort gemeente, dan zeg je: "Het
 150 lijkt wel alsof de zaak van de Heere God in gevaar is." Maar dat
 151 is echt niet zo!

152 Maar weet u wat wel in gevaar is? Dat zijn wij zelf! Want
 153 niet God heeft onze bescherming nodig, maar wij [hebben Gods
 154 bescherming nodig]! Van ogenblik tot ogenblik.

155 Hulp voor de Heere Jezus! Ja. Dat betekent dat Petrus toen
 156 nog, later [was dat] beter, maar toen nog blind was voor de
 157 volmaaktheid van Christus, niet alleen als profeet, maar ook als
 158 priester.

159 Gemeente, dat gaat de eeuwen door met de kerk mee. Altijd
 160 weer dat volmaakte werk van Christus omzomen met 'als' en
 161 'indien'. De vrije wil er tussen schuiven. Of de geloofswerkzaam-
 162 heid er tussen schuiven als een verdienende zaak. Of de Heere
 163 God als bondgenoot beschouwen, zoals dat vandaag de dag sche-
 164 ring en inslag is in de nieuwe theologie. Dat God weliswaar hoger
 165 staat dan wij, maar het is een partner, het is een partner in het
 166 verbond.

167 Och, gemeente wat een drukten [sic!] rondom de Heere Jezus,
 168 vrome drukten [sic!], we zouden haast zeggen, kouwe drukten
 169 [sic!]. Maar God zorgt voor Zijn eer, de Vader en de Zoon en de
 170 Heilige Geest samen. Het is óf een volkomen Zaligmaker, óf een
 171 halve en dan helemaal geen Zaligmaker. Verstaat ge dat?

172 Misschien zitten hier ook wel van die “strijders”, tussen aan-
 173 halingstekens, voor Jezus. Begrijp me goed, er is een strijd uit
 174 de Heere Jezus die uitermate bijbels is, maar ik denk wel eens,
 175 gemeente, dat er vandaag zoveel herrie en motoriek en beweging
 176 is, omdat het van binnen zo leeg is. Maar waar is nog die zalige
 177 stilte aan de voeten van de Heere Jezus? Waar is dat zalig lui-
 178 eren voor Gods aangezicht, waarover Luther sprak tot Phillipus
 179 Melancthon? Toen hij met zo’n uitgetrokken gezicht onder zijn
 180 gehoor zat? En hij op een bepaald moment midden in zijn preek
 181 zei: “Phillipus als jij niet verandert dan ga je er aan, want jij kunt
 182 niet meer heilig luieren voor Gods aangezicht.”

183 “Steek uw zwaard in uw schede.” Dat is een bestraffing, ge-
 184 meente. Maar hoevelen zitten vanmorgen niet met een zwaard, zó
 185 tegen de prediking in? Het is vaak ontstellend, welke de vruchten
 186 zijn van de prediking, wat de mensen er van maken. Zit niet elk
 187 mens van nature onder het woord met een schild voor zich om
 188 de pijlen van God uit te blussen? Maar ook met een zwaard? Wat
 189 is de zonde liefhebben en indrinken als water anders dan een
 190 zwaard in de richting van God? Niet om Hem te beschermen,
 191 maar om Hem te doden en van zich af te houden? En wat is
 192 het vertrouwen op onze uiterlijke vroomheid anders dan dat
 193 offermes van Petrus om Jezus van het kruis te houden en zelf te
 194 kunnen doorlopen?

195 Gemeente, geloven wij dat? Dat we een vijand van het kruis
 196 van Christus zijn? Persoonlijk? Zo voor onszelf? Want dat is een
 197 gevaarlijk vak, om elke week opnieuw achter zo’n schild weg te
 198 kruipen, of dat zwaard te hanteren. Gemeente, die eigengerech-
 199 tigheid is niet minder gevaarlijk. Geen oog - zelfs bij mensen die
 200 aangeslagen zijn, zelfs bij mensen die Jezus zalig spreekt - geen
 201 oog voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus
 202 Christus.

203 Ach, in theorie weten we allemaal dat het met ons niet veel
 204 is. Maar nu de praktijk! Is het kruis van de Heere Jezus voor u,
 205 voor ons allemaal, één grote levende werkelijkheid geworden?
 206 Zodat ge zegt: “In het kruis zal ik eeuwig roemen. Anders niet.”
 207 Of hebt ge nog meer op zak? Dan moet dat er nodig uit.

208 Jezus staat op de tweesprong. En Hij wil Zich weggeven. Zie
 209 Zijn grote liefde! Aan mensen die in de ongerechtigheid leven,
 210 want Hij behandelt Judas heel vriendelijk. En aan mensen die
 211 in eigengerechtigheid leven, denk maar aan Simon Petrus. Ge-
 212 meente, Hij komt vanmorgen ook tot ons en zegt: “Laat dat schild
 213 eens zakken. En steek dat zwaard van je eigengerechtigheid, of je

214 ongerechtigheid, eens in de schede. Laat los! en gij zult losgelaten
215 worden.”

216 Jezus wijst het zwaard af, maar Hij kiest wel de drinkbeker. Hij
217 zegt: “de drinkbeker”. Waarom zegt Hij niet: “het kruis”?

218 Ach gemeente, het is pas avondmaal geweest. En daar heeft
219 Hij één van de bekera van de Paasmaaltijd opgenomen en die
220 dankzeggende gezegend, en gezegd: “Deze is de drinkbeker van
221 het Nieuwe Testament in Mijn bloed, drinkt allen daaruit.” Ge-
222 meente, en die drinkbeker die zag Hij staan toen Hij van het
223 avondmaal naar Gethsémané ging. Toen had Hij die beker maar
224 steeds voor zich. In die beker zat wijn, teken van Zijn bloed.

225 En die beker die was dus helemaal vol. Gemeente, wat zat er
226 allemaal niet in? Hij heeft gezien dat God die beker voor Hem
227 neerzette. En gebeden: “Vader indien het mogelijk is, laat deze
228 drinkbeker” - Ziet u hem staan? - “aan Mij voorbij gaan. Maar
229 niet Mijn wil, de Uwe geschiedde.” En toen heeft Hij hem met
230 bloed en tranen aanvaard.

231 Gemeente, die beker zit vol met de haat van de vijanden, de
232 angst der hel en de bitterheid van de dood en de smaad van het
233 graf, de Godverlatenheid. Moet u eens goed luisteren: Voor deze
234 beker koos de Heere Jezus.

235 Het zwaard is een teken van macht. Deze beker is teken van de
236 nederlating, van de vernietiging. O, gemeente dat we er op letten
237 wat erin zat. Daar zat in de toorn Gods tegen de zonde. Daarin
238 zat het lijden in de tijdelijke vorm: dat achteruit gezet worden, dat
239 gebonden worden, dat geschopt worden, dat bespuwd worden,
240 dat gekruisigd worden. Daarin zat, die geestelijke dood, die
241 verwijdering, die vervreemding. O, wat is het bitter om God kwijt
242 te zijn! Helemaal alleen te staan. In die beker zat de eeuwige
243 dood, want Hij heeft de eeuwige nacht - de hel - doorleefd in
244 Zijn lijden en in Zijn sterven. En voor die beker kiest de Heere
245 Jezus.

246 En Hij zegt: “De beker die Mij de Vader gegeven heeft.” En
247 Annas dan, en Kajafas en Herodes en Pilatus en de Joden en de
248 Romeinen, en wij?

249 Gemeente, zo zag Petrus het: dat de mensen het Jezus aan-
250 deden. Maar later, toen hij met de Geest gedoopt was, toen hij
251 door kruis en opstanding, die Pinkster-Geest kreeg, Toen heeft hij
252 gezegd dat Herodes en Pilatus samen vergaderd waren tegenover
253 Gods Heilig Kind Jezus, “om alles te doen wat Uw hand en raad
254 tevoren bepaald had.” Dat is even wat gemeente. Dat Herodes
255 en Pilatus en noem maar op, een instrumentarium zijn waarmee
256 God werkt. Maar dan, maar dan echt, met de volle medewerking.
257 Ze hebben het graag gedaan. Ze hebben niet anders gewild. Maar
258 God werkt zo wonderlijk dat mensen hun verantwoordelijkheid
259 behouden.

260 Gemeente, er staat: "De Vader heeft hem gegeven." De drinkbe-
 261 ker, zo'n gruwelbeker van een vader, van de Vader, dit lijden uit
 262 een liefhebbend Vaderhart, deze smart uit een Vaderhand. Och
 263 gemeente, dogmatisch zeggen wij wel eens, dat Jezus als Borg,
 264 rechtelijk voor Zijn Vader of voor de Rechter van hemel en aarde
 265 heeft gestaan. En deze spreekwijzen hebben een eigen recht. Maar
 266 de Heere Jezus Die weet het beter, Die zegt: "Ik ontvang het niet
 267 uit de handen van de Rechter van hemel en aarde." Nee, Hij zegt:
 268 "die Mijn Vader heeft gegeven." Dat wil zeggen, zelfs wanneer
 269 Hij die gruwelbeker voor Zich ziet staan, zegt Hij: "Vader". Dat
 270 doet ons denken aan Psalm 40 waarin Hij zingt - in David -: "Zie
 271 Ik kom, o God, om Uw wil te doen." "Vader, in Uwe handen
 272 beveel ik Mijn geest." "Vader, indien het mogelijk is laat deze
 273 beker aan Mij voorbij gaan." "Mijn God, Mijn God, waarom hebt
 274 Gij [Mij] verlaten." Dat heeft de Heere Jezus vastgehouden.

275 Dat wil dus zeggen, dat de liefde van de Vader, die geeft Hem
 276 deze beker. Niet te begrijpen. De liefde van de Vader dringt
 277 om deze beker op te nemen. Waarom? Omdat God alzo lief de
 278 wereld gehad heeft, dat Hij Zijn enig geboren Zoon zond, opdat
 279 een ieder die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige
 280 leven hebbe.

281 Gemeente, het Vaderhart geeft de smart, om al de kinderen
 282 Gods bijéén te vergaderen. Dat ziet de Heere Jezus nu in zijn
 283 éénheid. Dat kunnen wij nooit. Dat dubbele aspect. Maar Jezus
 284 ziet het in zijn éénheid: die gruwelbeker - waarover, waarvoor
 285 Hij bloed en tranen gezweet heeft - van de Vader. In dat alles
 286 stroomde de liefde van de Vader in Zijn hart. Terwijl Hij ten dode
 287 bedroefd in het stof ligt, en hier Zich aanbiedt als het Lam Gods,
 288 zegt Hij: "Vader, en toch, Mijn Vader." Dat wil zeggen: de liefde
 289 komt van twee kanten: van de Vader naar de Zoon en van de
 290 Zoon naar de Vader; van drie kanten: van de Heilige Geest naar
 291 de Vader en de Zoon, enzovoort. En ze hebben elkaar zo lief - met
 292 een intense en immense goddelijke liefde - dat de Heere Jezus als
 293 Borg, het recht van de Vader hoog houdt in de strijd.

294 Gemeente, voor wie kiest Jezus die beker? Voor Petrus. Die
 295 met het offermes in zijn hand, het echte Paaslam wil sparen, en
 296 zijn eigen zaligheid in de weg staat.

297 Dat is even een wonder. Dat de Heere Jezus de dood ingaat
 298 voor mensen die er geen weet van hebben, die zichzelf in de
 299 weg staan, die eigenlijk wat hen betreft het zover mogelijk op
 300 een afstand willen houden. Dat wil zeggen, voor eigengerechtigte
 301 mensen, ook vanmorgen. Maar ook voor ongerechtigte mensen,
 302 die vol van zonde zijn, en die de dood hebben verdiend. Midden
 303 in hun verlorenheid liggen, met een onbetaalbare schuld.

304 Gelooft u dat? Dat zo het welbehagen Gods zich in Christus
 305 openvouwt en Hij vanmorgen op ons aan komt en zegt: "Zo ben
 306 Ik voor goddelozen, voor mensen die zichzelf in de weg staan."

307 Kijk gemeente, dat is nu het geheim. Dat geloof je zomaar niet,
 308 in de zin van dat steek je in je zak en je hebt het voor altijd. Nee,
 309 dat gaat voor je open. Dan sta je in je schu[ch]terheid [sic!]¹ en je
 310 verslagenheid en dan begrijp je dat David zong: “Och, mocht ik
 311 in die heilige gebouwen, de vrije gunst die eeuwig Hem bewoog,
 312 Zijn lieflijkheid en schone dienst aanschouwen.”

313 Gemeente, Christus heeft deze drinkbeker genomen. En Hij
 314 heeft hem helemaal leeg gedronken, tot op de bodem. En Hij heeft
 315 de toorn Gods geproefd en gesmaakt. Hij heeft God verzoend.
 316 Hij heeft, om een ouderwetse uitdrukking te gebruiken, de toorn
 317 van God gestild. Mag je van velen niet meer zeggen, maar Calvijn
 318 gebruikt het. En wat meer is: je kunt er haken van vinden in de
 319 Schrift. Mits je maar goed verstaat, dat de Vader de Zoon gaf.
 320 [Hij heeft de] toorn van God gestild. Hij heeft God verzoend. [Hij
 321 heeft God] niet verzoenbaar gemaakt, maar God is verzoend. En
 322 [Hij heeft] de vloek weggedragen, de schuld betaald.

323 Er staat, gemeente, in Psalm 103: “Hij zal niet altoos twisten,
 324 noch eeuwig de toorn behouden.” Niet altoos twisten. En wat
 325 is er nu gemeente, een wonderbaarlijke ruil. Hij nam de vloek
 326 van de tijdelijke dood op Zich - dat was een straf - en Hij maakte
 327 het voor Zijn kinderen tot een doorgang. Ik kan het vanmorgen
 328 alleen maar noemen. Hij proefde de geestelijke dood en verwierf
 329 de volmacht om, ook vanmorgen in Zoetermeer, dode zondaren
 330 levend te maken en te roepen: “Ontwaakt, gij die slaapt, en sta
 331 op uit de doden.” Hij heeft het recht, gemeente, om mensen van
 332 de eeuwige dood te redden.

333 En dat niet alleen. Want niet alleen wende Hij de vloek van
 334 de tijdelijke dood, de bitterheid uit de geestelijke dood, het ont-
 335 zettende van de eeuwige dood weg, maar Hij zette daarvoor in
 336 de plaats, de beker der verlossing. En die beker, gemeente, die is
 337 vol van vrije genade, schuldvergevende genade, vol van de enige
 338 troost in leven en in sterven beide.

339 Dan moet u één ding leren: dat wij die beker waaraan Jezus de
 340 mond zette hebben verdiend. Dat is de eerste beker. Je kunt nooit
 341 aan de tweede beker toekomen als je de eerste niet hebt ontdekt
 342 en zegt: “Dat heb jij verdiend.” En wat God je eruit laat drinken,
 343 dat laat ik aan Gods vrijmacht over. Maar Hij laat je er zoveel uit
 344 drinken dat de zonde bitterder wordt dan de dood. Hij laat je er
 345 zoveel uit drinken dat u Zijn goddelijk recht erkent. Hij laat er
 346 zoveel uit drinken, dat ge onder God komt.

347 Gemeente, wat is dat een wonder, dat God aan mensen die
 348 die eerste beker verdiend hebben, die tweede beker - Och, het
 349 is eigenlijk dezelfde, maar een andere vorm - toereikt. Dat is de
 350 beker der verlossing. Op die beker der verlossing zegt [schrijft]
 351 God de Vader: “Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, en

¹ Ds. Boer zegt hier *schutterheid*. Dit moet waarschijnlijk zijn: *schuchterheid*, maar hij zou ook *schutterigheid* kunnen bedoelen.

352 daarom heb Ik u getrokken met koorden der goedertierenheid.”
 353 [Op] die beker der verlossing, schrijft God de Zoon: “Vader, Ik
 354 wil dat waar Ik ben, ook die zijn die Gij Mij gegeven hebt.” [Op
 355 die beker] schrijft de Heilige Geest: “Ook troost Ik u, ook sterk
 356 Ik u, ook ondersteun Ik u.” Dat wil zeggen gemeente: Het is een
 357 beker vol van heil, vol van genade. En er is een gastmaal, er is een
 358 maaltijd, waartoe genodigd mag worden: “Komt, vrienden eet en
 359 wordt dronken. Wie dorst heeft die kome.” U wordt genodigd.

360 “O”, zegt u, “maar is er dan helemaal geen zuurs meer?” Och
 361 gemeente, het Lam Gods werd oudtijds gegeten in de bittere
 362 kruiden. Ze moesten goed voelen dat de zonde bitter was. En zo
 363 wordt deze beker der verlossing gedronken altijd in de verslagen-
 364 heid van het hart. Er zijn hier mensen die een moeilijke weg voor
 365 zich hebben. En wie zal zeggen dat uw weg, of mijn weg, morgen
 366 niet nog moeilijker is. Er kunnen momenten in ons leven zijn
 367 dat God een beker zo vlak voor ons zet, waar we niet omheen
 368 kunnen. We zouden het wel willen, en we doen al ons best. En
 369 zelfs wanneer er gebeden wordt dan kan het soms sidderend
 370 door de ziel gaan, en dat we zeggen: “O God, dat alstjeblijft niet.”
 371 Maar God laat het staan. En dan wordt er nogmaals gebeden.
 372 Het gaat niet vanzelf. Totdat tenslotte de overgave komt. Dat is
 373 een vrucht uit Christus. Een vrucht wanneer Hij Zich verenigt
 374 met Gods wil.

375 Wat kunnen ook bepaalde bekera in ons leven bitter zijn. Izaak
 376 en Rebekka hadden een bitterheid, omdat ze schoondochters
 377 hadden, die God niet vreesden. En wat een bittere dingen zijn er
 378 niet. Gemeente, toch wordt deze beker gedronken. Maar het is
 379 geen beker der vergelding. Maar het is een beker der kastijding,
 380 niet strafdragend - Dat deed Hij - maar louterend.

381 En nu kunnen we nooit met God verder gaan voordat we
 382 onder God gekomen zijn. En dan zijn er plaatsen en tijden en
 383 omstandigheden dat wij vol eerbied moeten terugtreden, en dat
 384 een mens met God alleen achterblijft, en al kost het bloed en
 385 tranen, al maar schreit tot de levende God: “Breng mij eronder en
 386 houdt mij eronder en doe mij bovenal leven uit de verzoenende
 387 vrucht van Uw lijden en sterven.”

388 Gemeente, dat is genade, wanneer we onze mond niet open
 389 doen, omdat God het heeft gedaan. En als een schaap geschoren
 390 wordt, dan doet dat schaap verstandig om heel stil te liggen,
 391 anders gaat de schaar in het vlees. En dat doet dubbel pijn. Ik zal
 392 mijn mond niet opendoen.

393 Gemeente, dan staan wij op een oneindig afstand van de Heere
 394 Jezus. Ach en toch, Jakob zegt: “Al die dingen zijn tegen mij.”
 395 Maar God maakte ze vóór hem. Asaf zegt: “Mijn bestraffing is
 396 er elke mogen.” En aan het eind van de psalm zegt hij: “ik zal
 397 altijd bij u zijn.” En Paulus - laten we maar kort zijn - heeft een
 398 doorn in zijn vlees, waarover hij de Heere tot drie perioden toe

399 gebeden heeft, die hem belemmerde in zijn werk: een engel des
400 satans die hem met vuisten sloeg; hem mishandelde. En aan het
401 eind krijgt hij in de gaten dat God hem deze uit liefde zond.

402 En toch, om dan, midden in 's levens smart te zeggen: "En
403 toch! Uit Uw hand, O God en Vader." Hebben we dat beoefend
404 gemeente? Dan zijn we in de vruchten van Christus lijden en
405 sterven. Want als wij aan Zijn tafel zitten en met David mogen
406 zeggen: "Gij richt mijn tafel toe, tegenover mijn tegenpartijders"
407 - [waar] de beker der verlossing staat, dan is dat omdat Hij die
408 beker bitterder dan gal, gedronken heeft, tot de laatste druppel.

409 Gemeente, het is ontzettend, om deze beker te versmaden. Om
410 die te laten staan, de beker namelijk, waarop God u wijst, en
411 zegt: "die moest Mijn Zoon drinken." Gemeente, wat is het erg,
412 wanneer wij de beker van het genot aan de lippen zetten zonder
413 God.

414 Er zijn ook in Zoetermeer mensen die de genade Gods verande-
415 ren in losbandigheid, die denken als ze zondag maar in de kerk
416 geweest zijn en de dominee heeft schuld beleden in het gebed,
417 dan is het weer klaar, dan kunnen ze morgen weer hetzelfde
418 spelletje uithalen. Maar ik kan u in de Naam Gods zeggen, dat
419 ge verloren zult gaan, als ge op deze wijze doorgaat. Want het
420 is een ernstige zaak gemeente. Niet om de verslagen harten van
421 kleingelovigen nog kleiner te maken, maar wel om mensen die
422 de genade Gods tot een vrijbrief voor de zonde maken ernstig te
423 waarschuwen. Want dan zult ge eeuwig de beker van de toorn
424 Gods moeten drinken.

425 Hebt ge reeds gekozen voor uw veroordeling? Of hebt ge reeds
426 gedronken uit de liefde Gods in Christus Jezus? Dat is groot. Als
427 ge er maar erg in hebt, dat die beker, daarin zit wijn, daarin zit
428 het bloed van Christus. Als ge er maar erg in hebt, dat alleen het
429 bloed van Christus Jezus, Gods Zoon, ons reinigt van alle zonde.
430 Gemeente, we hebben een machtige Zaligmaker, Die trouw is,
431 Zijn belofte houdt. En dat, zo wij voor Hem buigen, geen zonde
432 en ook geen zwakheid, in staat zou zijn om Hem te hinderen
433 op Zijn weg. Maar dat Hij Zijn werk afmaakt. Dat is een troost;
434 voor vluchtelingen, voor eigengerechtigden zoals Petrus, die eraan
435 ontdekt worden, voor ontrouwen, dat Jezus Christus, gisteren en
436 heden dezelfde is tot in eeuwigheid.

437 Amen.

6.2 STRUCTUUR VAN PREEK B

Hieronder volgt een indeling van preek B:

A. Inleiding: Johannes' nadruk op Christus heerlijkheid. (r. 1-23)

B. Jezus wijst het zwaard af. (r. 23-215)

1. Inleiding (r. 23-27).

2. Petrus' poging om Jezus te verdedigen. (r. 28-61)
 3. Het zwaard mag niet gebruikt worden voor het Koninkrijk van God, wel door de overheid. (r.62-87)
 4. Petrus optreden was een verzoeking voor Jezus om niet aan kruis te gaan en was lijden voor Hem. (r. 88-124)
 5. Onze vijandschap tegen het kruis: eigengerechtigheid en ongerechtigheid. (r. 125-207)
 6. Daartegenover Jezus liefdevol vermaan. (r. 208-215)
- c. Jezus kiest de drinkbeker. (r. 216-437)
1. Wat die beker inhoudt. (r. 216-245)
 2. Die beker is door de Vader gegeven. (r. 246-293)
 3. Jezus dronk de beker van de toorn om de drinkbeker van verlossing te verdienen (r. 294-338)
 4. Wie leert de beker van toorn verdiend te hebben krijgt de beker van verlossing. (r. 339-359)
 5. Vanuit Christus lijden krijgen wij kracht om bittere drinkbekers te drinken. (r. 360-408)
 6. Wat is onze reactie op de drinkbeker van Christus? (r. 409-437)

6.3 BESCHRIJVING VAN PREEK B

6.3.1 *Inleiding (r. 1-23)*

De prediker zet in bij het verschil tussen de evangelisten en maakt duidelijk dat in het Evangelie naar de beschrijving van Johannes de heerlijkheid van Christus centraal staat. Daarbij vertelt hij de gevangenneming van Jezus, die voorafgaat aan de tekst, als illustratie (r. 13-20).

6.3.2 *Jezus wijst het zwaard af (r. 23-215)*

Na het noemen van het avondmaal uit Johannes 13, introduceert de prediker de tekst als plotseling ("in één keer") en majestueus (r. 23-25). Hij trekt uit de tekst den conclusie dat Jezus het zwaard afwijst (r. 27) en stelt van daaruit de vraag "Wat voor een zwaard?" (r. 28). Dit legt hij uit vanuit de geschiedenis. Hij beschrijft dat Petrus zichzelf moest "waarmaken" en stelt dit waarmaken onder kritiek (r. 34-45). Vervolgens vertelt hij de actie van Petrus (r. 45-50). Deze is "merkwaardig" (r. 51-53). Hij gaat in op Petrus' motief: liefde en verontwaardiging (r. 54-61).

Vervolgens gaat de prediker terug naar het eerste gedeelte van de tekst en gebruikt een tekst uit Mattheüs als exegese (r. 62-68). Hij trekt de conclusie dat Jezus geweld in dienst van het Koninkrijk afwijst. Daarbij geeft hij tegelijk aan dat de overheid soms wel geweld moet gebruiken. Hij betreft hierbij de actualiteit: de drie van Breda. De suggestie is dat zij de doodstraf moeten krijgen (r. 69-86). De paragraaf sluit af met één zin over de genezing van Malchus (r. 87) die Johannes niet vermeldt.

De prediker schets Jezus in een dilemma. Hij kiest niet voor het zwaard. Dat laat volgens de prediker zien dat Jezus geen revolutionair was (r. 88-97). Door de actie van Petrus werd bijna het kruis verijdeld. Het was een verzoeking van de satan, zoals al eerder (r. 98-110). Hij legt de hoorders in hun mond dat Petrus niet begreep waarom Jezus moest sterven (r. 114). Tegenover dit onbegrip stelt hij Jezus' begrip van de situatie en Zijn standvastigheid (r. 114-119). Het onbegrip van de discipelen duidt hij als lijden voor Jezus (r. 118-124).

De prediker werpt een vraag op over de aard van de zonde van Petrus om dat vervolgens uit te leggen (r. 125-128). Van daaruit stapt hij over: "Maar dan zijn we dicht bij huis" (r. 129). De concrete de zonde van Petrus blijkt een houding die ons "van nature" eigen is (r. 129-132). De prediker zoekt instemming met de vraag: "Wanneer doet God het nu eens goed in ons leven?" (r. 132). (De vragende vorm laat hier overigens ook ruimte om te zeggen dat God het wél goed doet.) Zelfs "als Gods genade aan ons verheerlijkt, ook wanneer we er onderdoor gegaan zijn, en soms meer dan eens" doet God het in onze ogen nog niet snel goed (r. 132-134).

De aard van de zonde in het algemeen blijkt (dus) hetzelfde te zijn als de aard van aard van Petrus' zonde, namelijk een inperking van de vrijheid van de Drie-enige God (r. 135-138).

De prediker schrijft "ons" een neiging tot ijver zonder verstand en een neiging om het Koninkrijk van God een handje te helpen toe en een houding van verontwaardiging als God zegt: "Jou, heb ik niet nodig" (r. 139-144). Hij geeft een algemene regel: "Elke wettische instelling in ons leven geeft de kramp." (r. 148-149). Niet Gods zaak maar wij blijken in gevaar (r. 149-154).

De prediker keert terug tot Petrus, die "toen nog blind was voor de volmaaktheid van Christus, niet alleen als profeet, maar ook als priester" (r. 155-158). De prediker geeft aan dat het afdoen aan het volmaakte werk van Christus de eeuwen door met de kerk mee gaat, waarbij hij "de vrije wil", "de geloofswerkzaamheden ... als verdienende zaak" en "de Heere God als bondgenoot" noemt (r. 159-166).

Tegenover "vrome drukten" stelt de prediker dat de Drie-enige God Zelf zorgt voor Zijn eer (r. 167-179). Hij vraagt aan de

hoorders of ze begrijpen dat Christus een volkomen Zaligmaker is (r. 170-171).

Vervolgens werpt hij de mogelijkheid op dat onder de hoorders misschien mensen zijn die (als Petrus) strijden voor Jezus. De prediker geeft aan wel eens te denken dat veel “herrie en motoriek en beweging” terug gaat op innerlijke leegte (r. 174-176). Hij vraagt waar de “stilte aan de voeten van Christus” is en waar, met een anekdote over Luther en Melanchton, het “heilig luieren voor Gods aangezicht” is (r. 177-182).

De prediker karakteriseert een deel van de tekst als *bestrafing* (r. 183). Hij vraagt hoevelen met het zwaard zitten “tegen de prediking in”. Het zwaard wordt hier symbool voor vijandschap tegen God. In vragende vorm stelt hij dat “elk mens van nature onder het woord” zit “met een schild voor zich om de pijlen van God uit te blussen” (r. 186-188). Vragend stelt hij dat “de zonde liefhebben en indrinken” een zwaard tegen God is om Hem “te doden en van zich af te houden” (r. 191). Vragend stelt hij dat vertrouwen op uiterlijke vroomheid het “offerme van Petrus” is “om Jezus van het kruis te houden en zelf te kunnen doorlopen” (r. 193-194).

De prediker vraagt: “geloven wij . . . dat we een vijand van het kruis van Christus zijn? Persoonlijk? Zo voor onszelf?” (r. 195-196). Hij waarschuwt voor ongerechtigheid en eigengerechtigheid (r. 196-199). Beide houdingen verklaart hij vanuit het “geen oog” hebben “voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus Christus”, ook bij mensen die “aangeslagen zijn”, “die Jezus zalig spreekt” (r. 199-202). De prediker veronderstelt dat we “in theorie” allemaal weten “dat het met ons niet veel is”. Hij wekt de suggestie dat dit in de praktijk anders is (r. 203-204). Hij stelt de vraag: “Is het kruis van de Heere Jezus voor u, voor ons allemaal, één grote levende werkelijkheid geworden? Zodat ge zegt: In het kruis zal ik eeuwig roemen.” Dan vraagt hij ook: “Of hebt ge nog meer op zak?” Als dat zo is dan “moet dat er nodig uit.” (r. 204-207).

Dit deel van de preek sluit af met de houding van liefde bij Jezus voor hen die in ongerechtigheid (Judas) of in eigengerechtigheid (Petrus) leven (r. 208-211). Vervolgens legt hij een herformulering van de tekst, aangevuld met Lukas 6:37b, gericht aan de gemeente in de mond van Jezus (r. 212-215).

6.3.3 Jezus kiest de drinkbeker (r. 216-437)

De prediker verklaart vanuit de Paasmaaltijd waarom Jezus over “de drinkbeker” spreekt en niet over “het kruis” (een impliciete identificatie van drinkbeker en kruis). Jezus zag God die beker voor hem neerzetten, bad ook of deze voorbij mocht gaan, maar

aanvaarde deze “met bloed en tranen” (r. 216-230). Vervolgens beschrijft de prediker welke verschrikkingen er allemaal in die beker zaten. Ondanks dat kiest Jezus voor die beker (r. 231-245).

Nu gaat de prediker in op de woorden “die Mij de Vader gegeven heeft” (r. 246). Pas door de Pinkster-Geest zag Petrus dat God achter dit gebeuren zat. De prediker brengt hier de verhouding goddelijk en menselijk handelen ter sprake: mensen houden hun verantwoordelijkheid (r. 246-259).

Na herhaling van de tekstwoorden gaat hij in op een ander aspect: het lijden komt van een liefhebbend Vader. Dit stelt hij expliciet tegenover de dogmatiek: Jezus lijdt onder de Rechter. De prediker stelt: “De Heere Jezus . . . weet het beter”. Hij laat Jezus zeggen dat Hij het niet uit handen van de Rechter krijgt (r. 260-268). Hij verwijst naar Psalm 40 waar Jezus al zong “in David” en haalt nog een aantal teksten aan waarin Jezus God Vader blijft noemen in het lijden (r. 269-274).

De liefde van de Vader tot de wereld en “om al de kinderen Gods bijéén te vergaderen” blijkt de reden waarom de Vader Jezus de beker geeft (r. 275-282). De prediker heeft het hier over een dubbel aspect dat Jezus in zijn éénheid ziet.² Vanwege de liefde van de Vader en tot de Vader biedt Jezus Zich aan als het Lam Gods. De prediker beschrijft de intratrinitarische liefde, ook van de Geest (r. 285-293).

Op de vraag “voor wie kiest Jezus die beker” antwoordt de prediker: “voor Petrus”. Petrus staat zijn eigen zaligheid in de weg. Vandaaruit verkondigt hij dat Jezus de dood ingaat voor eigengerechte en ongerechte mensen, mensen “die vol van zonde zijn, en die de dood hebben verdiend, midden in hun verlorenheid liggen, met een onbetaalbare schuld” (r. 302-303). Dit brengt hij naar de gemeente toe met: “ook vanmorgen” (r. 301).

Vervolgens komt de vraag: “Geloof je dat?”, namelijk “Dat het welbehagen Gods zich in Christus openvouwt”. De prediker stelt dat Christus “vanmorgen op ons aan komt” en voert Hem sprekend in: “Zo ben ik voor goddelozen, voor mensen die zichzelf in de weg staan” (r. 304-306). Vervolgens zegt de prediker: “dat geloof je zomaar niet”. Dat legt hij uit: je kunt het niet in je zak steken en voor altijd hebben. In plaats daarvan gaat het “voor je open”. Dat gaat samen met verslagenheid en het gebed van David in Psalm 27 (r. 309-312).

De prediker geeft aan dat Christus door de drinkbeker te drinken God verzoende, de vloek droeg, de schuld betaalde en Gods toorn stilde, waarbij hij ingaat op het goed recht van deze uitdrukking (r. 313-322). Na een citaat uit Psalm 103 dat God de toorn niet behoudt, noemt hij de plaatsvervangende overwinning van de dood en het recht dat Christus verwierf om dode zondaren

² Dit is mij niet duidelijk.

levend te maken, om mensen van de drievoudige dood te redden en daarvoor in de plaats de beker van verlossing te zetten, met genade, schuldvergeving en de enige troost in leven en sterven (r. 323-338).

Om aan de beker van de verlossing toe te komen, moeten we leren dat we de beker waaraan Jezus Zijn mond zette hebben verdiend (r. 339-342). Vervolgens wisselt het beeld: God laat de hoorder uit deze beker drinken. De hoeveelheid ligt aan Zijn vrijmacht, maar is zoveel "dat de zonde bitterder wordt dan de dood.", de hoorder "Zijn goddelijk recht erkent" en "onder God komt" (r. 342-346). De prediker benoemt het als een wonder dat God mensen die de ene beker verdienen de beker van verlossing toereikt. Hij merkt op: "het is eigenlijk dezelfde, maar een andere vorm" (r. 347-350). Op die beker schrijven de Vader, de Zoon en de Heilige Geest woorden uit de Bijbel, het is een beker vol heil (r. 350-357). Er is een maaltijd waartoe de hoorder ("U") wordt genodigd (r. 357-359).

De prediker voert de hoorder sprekend in met de vraag of er niets zuurs meer is. Met Pascha als beeld maakt de prediker duidelijk dat de beker van verlossing gedronken wordt in verslagenheid van hart (r. 360-364). Dit maakt hij vervolgens concreet naar "een moeilijke weg" waarvan de prediker weet dat hoorders die moeten gaan. Ook die beker komt van God (r. 364-367), niet als vergelding, maar als kastijding ter loutering (r.378-380). Hij geeft een voorbeeld van een bittere beker voor Izaäk en Rebekka: schoondochters die God niet vreesden (r. 375-378).

De prediker beschrijft dat wij om de drinkbeker heen willen gaan (r. 367-368) en de worsteling om "onder God komen" (r. 381-385), om overgave (r. 372), met bloed, tranen, en gebed (r. 371-372, r. 384-385). Twee keer geeft hij een voorbeeld van gebed (r. 370, r. 385-387). Hierbij schakelt hij van "ons" naar "een mens" (r. 384). De prediker geeft aan dat overgave genade is, zoals een schaap dat geschoren wordt het best stil kan zijn, waarbij hij Psalm 39:10 en Jesaja 53:7 combineert (r. 388-392). Wij staan hier "op een oneindige afstand van de Heere Jezus". De prediker noemt hier Jakob, Asaf en Paulus (r. 393-400). Paulus ging zien dat God hem de engel van satan uit liefde zond. (r. 400-401). De prediker vraagt de gemeente of zij beoefend heeft: "midden in 's levens smart te zeggen: "En toch! Uit Uw hand, O God en Vader." De prediker duidt overgave als "vrucht uit Christus" (r. 367-374, r. 401-408).

Nu waarschuwt de prediker dat het "ontzettend" is om de beker die God aanwijst, waar Hij van zegt: "die moest Mijn Zoon drinken", te versmaden door "de beker van het genot aan de lippen zetten zonder God." (r. 409-413). De prediker waarschuwt

hen die losbandig leven en denken dat dit met schuldbelijdenis op zondag weer klaar is. De prediker zegt hen “in de Naam Gods” dat ze verloren gaan. Daarbij gebruikt hij opnieuw het beeld van de beker: eeuwig de beker van Gods toorn moeten drinken. Hij zegt expliciet niet te doelen op “verslagen harten” (r.414-424).

Nu stelt hij de gemeente voor twee mogelijkheden: “Hebt ge reeds gekozen voor uw veroordeling? Of hebt ge reeds gedronken uit de liefde Gods in Christus Jezus?” Dat laatste benoemt hij als “groot” (r. 425-426). Hij geeft aan dat we ons moeten realiseren dat “alleen het bloed van Christus Jezus, Gods Zoon, ons reinigt van alle zonde” (r. 426-429).

Tenslotte zegt hij: “we hebben een machtige Zaligmaker, Die trouw is”. En: “zo wij voor Hem buigen” kan “geen zonde en zwakheid” Hem hinderen. Dat is een troost, voor “eigengerechtigden zoals Petrus die eraan ontdekt worden, voor ontrouwen”. De prediker sluit af met Hebreëen 13:8 (430-437).

6.4 ANALYSE VAN PREEK B

6.4.1 *God*

In de preek worden een aantal keer de Vader, Zoon en Geest achter elkaar genoemd. Mensen pogen de vrijheid van de Drieënige God in te perken (r. 137) maar Hij zorgt voor Zijn eigen eer (r. 170). De Drie Personen hebben elkaar lief (r. 290). Deze liefde is er de reden van dat Jezus de drinkbeker drinkt. De Vader, de Zoon en de Heilige Geest schrijven op de beker van de verlossing. Dat wil zeggen ze zijn allen betrokken in het werk van de verlossing en in het heil (r. 355).

6.4.1.1 *Vader*

God de Vader is in de preek Degene die Zijn Zoon de drinkbeker van lijden geeft. De prediker stelt dit min of meer tegenover God als Rechter. Hij ontkent niet dat dit ook een juiste manier van spreken is, maar laat vooral zien dat Jezus in en ondanks Zijn lijden God als Vader bleef zien (r. 260-274). Het is voor de prediker belangrijk dat de Vader de Zoon gaf onder andere om de de verzoening goed te begrijpen, namelijk vanuit de liefde van de Vader (r. 319). Het is de liefde van de Vader tot de wereld waarom Hij Zijn Zoon de beker geeft (r. 275-280) en het is door de liefde van Zijn Vader dat Jezus deze aanvaard (r. 281-288). Het is God de Vader die zondaren lief had met een eeuwige liefde en Die hen daarom ook trekt (r. 351-352).

Maar niet alleen de lijdensbeker van Christus komt uit de hand van de Vader, ook de lijdensbeker van de gelovige komt uit Zijn hand, niet om hen de straf te laten dragen, maar om hen te

louteren (r. 379-380). Vanuit Christus zegt ook een gelovige “En toch! Uit uw hand, o God en Vader” (r. 402-408).

6.4.1.2 *Zoon*

De prediker begint en eindigt zijn preek met Christus. Hij spreekt vooral over Jezus of de de Heere Jezus (49x). Dit is in overeenstemming met de Schriftlezing waarin geen andere aanduidingen gebruikt worden. Een aantal keer gebruikt hij ook Christus (16x, al dan niet in combinatie met Jezus) en een paar keer de aanduiding Zoon (9x).

De prediker gaat de in op de beleving van de mens Jezus. Door de beschrijving van de prediker kan de hoorder meemaken hoe Jezus het gebeuren beleeft. Jezus staat voor een keuze tussen het zwaard en de drinkbeker namelijk het kruis. Het optreden van Petrus is zowel een verzoeking als lijden voor Jezus. Jezus Zelf doorziet dit haarscherp en weet dat Hij de weg moet gaan die God wijst en kiest ondanks de verschrikkingen voor de drinkbeker (r. 88-124, r. 216-245). Hij geeft Zichzelf over. Uit liefde tot Zijn Vader houdt Hij als Borg het recht van de Vader hoog (r. 293).

Christus biedt Zichzelf aan als Lam Gods (r. 287). Hij is degene die God verzoende en Zijn toorn stilde. Dat moet niet verkeerd begrepen worden: de verzoening komt vanuit de liefde van de Vader Zelf (r. 313-338). De prediker houdt Christus dicht bij God de Vader. Zo spreekt hij over de liefde Gods in Christus Jezus (r. 426). In Christus ontvouwt zich het welbehagen van God (r. 304). Christus heeft de vloek weggedragen en de schuld betaald. Daarom is er een “wonderbaarlijke ruil” (r. 325).

Hij tekent Christus als Degene die de drievoudige dood versloeg en mensen levend maakt en leven geeft (r. 325-332). Zijn bloed dat reinigt van de zonde. Christus is een machtige Zaligmaar die niet gehinderd kan worden door onze zonde of zwakheid. En Hij blijft dezelfde (r. 425-437). In de preek komt Christus Zelf tot ons en spreekt ons aan (r. 305-306). Behalve dat komt Christus in de preek ook naar voren als voorbeeld, waarbij wij weliswaar ver achter moeten blijven (r. 393).

6.4.1.3 *Geest*

De Heilige Geest komt in de preek vooral ter sprake samen met de Vader en de Zoon. Daarbij gaat het over het zorgen voor de eer van God en over de Drie personen die elkaar lief hebben (r. 290). Het gaat over de pogingen die mensen doen om de vrijheid van de Drie-enige God, dus ook van de Geest in te perken (r. 137). De Heilige Geest schrijft met de Vader en de Zoon op de beker van de verlossing. Hij troost, sterkt en ondersteunt (r. 355). Verder gaat het over de doop met de Heilige Geest. Hij gaf Petrus inzicht in het lijden van Christus (r. 250-251).

6.4.1.4 *Heilsfeiten*

In deze preek komen, naast het lijden van Christus, Zijn overwinning op de dood (r. 325-332) en Pinksteren (r. 250-251) naar voren.

Lijden en Kruis

De prediker begint de preek met de heerlijkheid van Christus ook in Zijn lijden (r. 1-22). De daad van Petrus en de verzoeking van de duivel daarin, duidt de prediker als lijden voor Christus. Christus heeft juist van Zijn vrienden, Zijn discipelen geleden (r. 120-124).

De prediker duidt, impliciet, het beeld van de drinkbeker als "het kruis" (r. 217). Hij beschrijft wat daar allemaal bij hoort: "de haat van de vijanden, de angst der hel en de bitterheid van de dood en de smaad van het graf, de Godverlatenheid" (r. 231-233), "het lijden in de tijdelijke vorm": het achteruit gezet worden, gebonden worden, geschopt worden, bespuwd worden, gekruisigd worden (r. 237-240).

De prediker beschrijft wat het heilsfeit voor Christus Zelf betekende, hoe Hij hier mee omging: Hij koos voor die beker omdat de liefhebbende Vader Hem deze gaf. Doel van de Vader en de Zoon is het "bijeenvergaderen van de kinderen Gods".

De prediker maakt een beweging van het heilsfeit zelf (r. 216-245) naar de betekenis voor Christus en Zijn relatie daarin tot de Vader (r. 246-293) daarbij benoemt hij dus ook het doel van het heilsfeit. Vervolgens gaat het over de relatie van Christus tot de mensen voor wie Hij het doet (r. 294-303). Via het geloof en hoe dat werkt (r. 304-312) komt de prediker bij wat Christus tot stand heeft gebracht of verworven heeft (r. 313-338).

Toorn en Verzoening

Bij de beker hoort ook de toorn van God tegen de zonde (r. 237). Die heeft Christus "geproefd en gesmaakt". Hij heeft de toorn van God gestild en God verzoend (r. 315-320). De predikant benadrukt dat God verzoend *is*, niet verzoenbaar is gemaakt. De vloek is weg gedragen, de schuld betaald (r. 320-322).

Dood en Verlossing

In de beker zat ook de "geestelijke dood" waarbij het gaat om verwijdering, vervreemding van God, God kwijt zijn, helemaal alleen staan. Waarover de prediker zegt dat het bitter is (r. 240-242). Op die manier maakt hij duidelijk hoe verschrikkelijk het lijden en sterven van Christus was: "In die beker zat de eeuwige dood, want Hij heeft de eeuwige nacht - de hel - doorleefd in Zijn lijden en in Zijn sterven" (r. 242-244).

Op de geestelijke en eeuwige dood komt hij even later terug, om aan te geven wat Christus daardoor tot stand heeft gebracht. "Nu" is er "een wonderbaarlijke ruil". Christus "nam de vloek de tijdelijke dood op Zich - dat was een straf - en Hij maakte het voor Zijn kinderen tot een doorgang" (r. 325-327).

Door het proeven van de geestelijke dood heeft hij volmacht om dode zondaren levend te maken (r. 328-331). Hij heeft ook het recht om mensen van de eeuwige dood te redden (r. 331-332).

Christus wende “de vloek van de tijdelijke dood, de bitterheid uit de geestelijke dood, het ontzettende van de eeuwige dood” (r. 333-335). En hij zette daarvoor in de plaats de beker van verlossing, genade, schuldvergeving, de enige troost in leven en sterven (r. 336-338).

De prediker spreekt als het over de heilsverwerving gaat niet direct tot de hoorder: “u”, maar over “Zijn kinderen”, “dode zondaren” in Zoetermeer, “mensen” (r. 325-332).

6.4.2 *Tekst*

De tekst structureert grotendeels de preek: Jezus kiest niet voor het zwaard maar voor de drinkbeker. Na een korte schets van de ruimere context komt de prediker vrij snel tot de tekst. Vervolgens gaat hij vanuit de tekst terug naar de context: de actie van Petrus, die hij psychologisch duidt en verklaart (r. 34-61, r. 125-128). Dat doet hij ook met de reactie van Jezus op Petrus in de tekst (r. 88-124, r. 208-230, r. 265-293). De prediker probeert de personen in de geschiedenis van binnenuit te begrijpen. Hij vult hun psychologie in, in het licht van de rest van de Schrift. Daardoor krijgt de geschiedenis en de tekst meer reliëf. Wat de personen beleven laat hij aanhaken bij specifieke woorden uit de tekst, zoals het woord *beker* of *Vader*. Vervolgens maakt hij de beweging vanuit deze beleving naar de hoorder. In het eerste gedeelte van de preek functioneert Petrus als identificatie figuur voor de gemeente, in het tweede gedeelte is dat feitelijk Jezus.

De prediker maakt gebruik van de woorden en de beelden uit de tekst. Zo worden *zwaard* en (*drink*)*beker* symbolen (r. 235-236). De prediker werkt dit naar verschillende kanten uit. Het zwaard is verbonden met macht, bijvoorbeeld van de overheid (r. 72-87), met revolutie en geweld (r. 88-97), met opstand tegen God (r. 184-194), met “eigengerechtigheid” of “ongerechtigheid” (r. 213-214). De beker is verbonden met het kruis (r. 217) en lijden (r. 231-244). In de preek zijn er verschillende bekers en en verschillende manieren van drinken: de drinkbeker van het avondmaal (r. 219-211), de bittere bekers van lijden, niet van vergelding, maar van kastijding (r. 363-380), de beker van Gods toorn die Jezus drinkt en waarvoor hij de beker van verlossing in de plaats zet (r. 314-338, r. 406-408). De hoorder die daar – op een andere manier – van drinkt krijgt de beker van verlossing, dezelfde beker in een andere vorm (r. 339-359), de beker van de liefde Gods in Christus Jezus (r. 425-426). Wie genade in losbandigheid verandert moet eeuwig de beker van toorn drinken (r. 423-424).

6.4.3 *Gemeente*

Soms benadert de prediker de gemeente als een geheel. Zo past

Visie op de gemeente

hij de houding van Petrus op de hele gemeente toe. "Wij" kunnen "van nature ... God geen God" laten, maar perken Zijn vrijheid in (r. 131-132, r. 135-138). Ook "als God genade aan ons verheerlijkt" en we "er onderdoor gegaan zijn, en soms meer dan eens" (r. 133-134). Daarmee maakt hij tegelijk een onderscheid, hoewel de overeenkomst tussen mensen in de gemeente op de voorgrond staat: Of genade wel of niet verheerlijkt is, de neiging is hetzelfde: een ijver zonder verstand en God helpen, dat "ligt" ons, "een wet-tische godsdienst" (r. 139-149). De opmerking dat er "misschien ... strijders ... voor Jezus" aanwezig zijn, suggereert een verschil tussen neiging en daad (r. 172-173).

Wat ook geldt van "elk mens ... van nature" is een afweers-houding onder de prediking (r. 186-188). Hij onderscheid twee manieren van verzet tegen God: "de zonde liefhebben en in-drinken" (r. 189) en "vertrouwen op onze uiterlijke vroomheid" (r. 192). "Wij" zijn vijanden van het kruis van Christus. Maar het is de vraag of we dat geloven (r. 195-196). Daarmee ontstaat dus een onderscheid tussen mensen die wel geloven dat ze vijand zijn en die dat niet geloven.

Aan het einde van de preek maakt de prediker een scherp onderscheid. Er zijn in Zoetermeer mensen "die de genade van God veranderen in losbandigheid". Zij moeten eeuwig de beker van de toorn van God drinken (r. 409-424). Aan de andere kant zijn er mogelijk ook mensen die gedronken hebben "uit de liefde Gods in Christus Jezus". Zij worden dan wel vermaand er erg in te hebben dat alleen het bloed van Jezus reinigt van alle zonde (r. 425-429).

De prediker stelt dat er mensen zijn "die aangeslagen zijn" en "die Jezus zalig spreekt" maar die geen oog hebben voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus (r.199-202) ongeveer zoals bij Petrus het geval was (r. 154-158). Daarom is het de vraag of het kruis van de Heere Jezus "één grote levende werkelijkheid" voor ons geworden is. Er blijkt een onderscheid tussen mensen die alleen het kruis hebben en die nog iets anders hebben. Dat moeten ze "nodig kwijt" (r. 204-207).

Aan de ene kant is de prediking geadresseerd aan verschillende groepen. Het heil wordt toegezegd aan mensen vol zonde, die de dood verdienen, goddelozen (r. 302-306). Maar iedereen wordt genodigd tot het heil (r. 358-359). Hij eindigt de preek met "Gemeente, we hebben een machtige Zaligmaker" waarbij hij wel duidelijk maakt dat wij voor Hem moeten buigen (r. 430-437).

Door zijn levendige en beeldende taalgebruik neemt de prediker de hoorder mee in de preek. Hij spreekt de verbeelding van de hoorder aan (bijv. r. 228). De prediker spreekt de hoorder een aantal keer rechtstreeks aan met zinnestelsels als "u weet het" (r. 104), "u moet dat goed begrijpen" (r. 121-122), "moet u eens goed luisteren:" (r. 233). Ook op andere momenten richt hij zich

*Participatie van de
gemeente*

direct tot de gemeente, maar dan meer inhoudelijk, bijvoorbeeld met een waarschuwing (r. 418), met een appel (r. 358-359), met een prescriptief (r. 339, r. 207).

De prediker vult in wat de hoorder zal opvallen (r. 9) en hoe ze zullen reageren (r. 143-144, r. 149-150). Hij gebruikt een aantal retorische vragen³ en stelt vragen bijvoorbeeld om een overgang te maken of om iets uit te kunnen leggen⁴. Ook stelt hij, zoals we hierboven hebben gezien, een aantal persoonlijke vragen *aan* de hoorders die hen in de preek kunnen betrekken. Hij nodigt de hoorder niet uit om voor zichzelf een reactie te geven. Ook komen existentiële vragen van de hoorders of tegenwerpingen niet expliciet aan de orde.

Dat wil zeker niet zeggen dat existentiële problemen van de hoorders niet aan de orde komen. In het bijzonder stelt de prediker het probleem van eigengerechtigheid en ongerechtigheid, verlorenheid en schuld aan de orde (r. 294-312). Maar ook “een moeilijke weg”, “bittere dingen” (r. 364-366) wat hij eigenlijk alleen concreet maakt als: “schoondochters die God niet” vrezende (r. 375-378).

De prediker helpt de hoorder met ervaringen van lijden onder andere door deze ervaringen te duiden. Ze komen van God, “niet strafdragend” maar “louterend” (r. 378-380). De prediker brengt hier mogelijke ervaringen van de hoorder in. Hij benoemt en laat ruimte voor een vermijdende reactie op het lijden en voor de vraag aan God om het ons te besparen (r. 366-370). Waar lijden blijft, beschrijft hij de weg van worstelen in het gebed om tot overgave te komen (r. 371-372, r. 384-387). Deze overgave is gave vanuit Christus lijden (r. 372-374, r. 405-408). In het beeld van het schaap zit impliciet een advies tot een houding van overgave in moeilijke omstandigheden (r. 388-392) maar wel op een manier dat we zien dat het lijden uit de hand van een liefdevolle Vader komt (r. 402-404). Ter adstructie noemt hij voorbeelden uit de Bijbel (r.393-401).

6.4.3.1 *Heilstoepassing*

Als achtergrond voor de heilstoepassing dient de actie van Petrus, die hij als zondig benoemt. De prediker probeert de hoorders bewust te maken dat de houding van Petrus ook hun houding is. Dit doet hij door een aantal manieren te benoemen waarop deze houding zich bij ons manifesteert. Hij benoemt dit als *eigengerechtigheid*, en voegt daar een houding van *ongerechtigheid* aan toe.

Verzet

De prediker verklaart dat deze houdingen daaruit voortkomen, dat er “geen oog” is “voor de noodzaak van het kruislijden van

3 r. 30-32, r. 176-180, r. 185-194.

4 r. 28, r. 125, r. 135, r. 152, r. 217, r. 225-226, r. 248, r. 277, r. 294.

de Heere Jezus Christus" (r. 200-2002), er vijandig tegen zijn (r. 195-196) of "meer op zak" hebben dan dat (r. 207). Hieruit en uit de vraag die de prediker stelt of het kruis "één grote levende werkelijkheid" is geworden (r. 204-205) blijkt dat noodzaak, realiteit en betekenis van het kruis niet zonder meer helder zijn voor de hoorders. Wie dit wel ontdekt, zegt: "In het kruis zal ik eeuwig roemen" (r. 206).

De prediker omschrijft voor wie Jezus de dood ingaat (r. 294-303). Voor hen die zich in deze omschrijving herkennen kan dit tot troost zijn. Dit wordt nog versterkt door Christus dit zelf te laten zeggen (r. 304-306). Hierbij gaat de prediker in op de toewijding hiervan: Dat het welbehagen van God zich ontvouwt in Christus en dat Hij voor goddelozen de dood in gaat geloof je niet zomaar, kun je niet in je zak steken. Het is iets wat voor je "opengaat" (r. 307-312).

Overgave

De prediker geeft dus aan dat er bij de hoorders een beweging moet komen van vijandschap tegen het kruis naar waardering van het kruis. Hij geeft aan dat om aan de door Christus verworven verlossing toe te komen, we moeten gaan beseffen dat wij verdiend hebben wat Christus gedragen heeft. Daarbij gaat het er niet om hoe diep deze ervaringen gaan, maar wel om wat de uitwerking ervan is: de zonde wordt bitter, je erkent Gods recht, je komt onder God (r. 339-346).

De prediker gebruikt de beeldspraak van de beker die staat voor het lijden van Christus ook op de hoorders en hun lijden toe. Daarbij zijn er parallellen, de prediker zegt bijvoorbeeld dingen over de hoorders die hij ook over Christus gezegd heeft (r. 367), maar er zijn ook verschillen (r. 378-380, r. 393).

Vrucht

Deze overgave bij de hoorder is een "vrucht" van het lijden van Christus. Vanuit Zijn overgave komt er overgave bij de hoorder, ook in moeilijke omstandigheden. Die overgave is noodzakelijk. Geen zonde en zwakheid kan Christus dan hinderen. Zijn bloed reinigt van de zonde (r. 426-429).

Als wij de beker van verlossing drinken, delen in het heil, dan is dat omdat Christus de beker "bitterder dan gal" dronk (r. 367-374, r. 401-408). De prediker geeft iets aan van wat het heil inhoudt, en wat de Vader, de Zoon en de Geest daarin betekenen. God reikt de beker, het heil toe aan mensen die de toorn verdienen. De hoorders worden tot het verworven heil genodigd (r. 347-359). Wie aan de zonde vasthoudt verwerpt (de beker van) het verworven heil, de prediker geeft aan dat dit "ontzettend" is (r. 409-424). Christus wordt zo voorgesteld dat Hij de hoorder oproept tot overgave of staken van het verzet (r. 212-215).

6.4.4 *Prediker*

De prediker is op meerdere momenten in de preek aanwezig. De prediker gebruikt een aantal keer ik in een vorm van meta-communicatie. Bijvoorbeeld in r. 327 in een aanwijzing over de preek, het *ik* heeft hier geen ander gewicht dan om naar zichzelf te verwijzen als spreker. In r. 418 krijgt het juist veel gewicht omdat daar blijkt dat de prediker spreekt “in de Naam Gods”. Hier stelt de prediker zich profetisch op.

Op andere momenten gebruikt hij juist weer *ik* en *wij* om als medezondaar naast de hoorder te gaan zitten (bijv. r. 129-134). Dit zou geclassificeerd kunnen worden als *verificatorisch ik*: de eigen ervaring onderstreept de boodschap.

De prediker gebruikt in r. 174 “ik denk wel eens” om een visie te geven. Daarmee bouwt hij enige voorzichtigheid in wat betreft de duiding. Soortgelijke voorzichtigheid is er ook in r. 342-343, daar gebruikt de prediker “ik” om te zeggen dat hij de maat van beleving van de beker van toorn aan God overlaat. Waarschijnlijk bedoelt de prediker dat deze maat van persoon tot persoon verschilt, want hij geeft tegelijk aan dat God het zover laat gaan dat Hij Zijn doel bereikt (r. 343-346).

Deze prediker vermijdt *ik* als hij zijn ergernis uit over het woord *waarmaken*: “daar krijg je wat van” (r. 40-41). Ook in r. 149 gebruikt hij “je” als ontwijking voor *ik* en projecteert hij min of meer zijn eigen ervaring op de hoorder.⁵

Ook op andere momenten komt er iets van de ervaring van de prediker naar voren. Bijvoorbeeld als hij iets weer geeft van zijn ervaring van wat “de mensen” van de prediking maken (r. 185-186). Overigens, door het over “de mensen” te hebben hoeven de hoorders zich niet direct aangesproken te voelen.

Als de prediker in verband met het lijden van Christus uitroept: “O, wat is het bitter om God kwijt te zijn! Helemaal alleen te staan” (r. 241-242). Dan gaat het daarbij wel over Christus, maar daar lijkt toch ook iets van de ervaring van de prediker naar voren te komen.

De rol van de prediker in de preek is vooral die van verteller, uitlegger, verkondiger. Hij confronteert de hoorders ook met zichzelf en in die zin is zijn rol ook profetisch aan te merken. Daarnaast wil de prediker de hoorder inleiden in het geheim (r. 307). De leiding die de prediker geeft is vooral directief en niet zozeer exploratief. Misschien is het daarom niet helemaal adequaat hier de term *mystagoog* te gebruiken.

⁵ Hij gebruikt het woord “je” verder ook om ervaringen als algemeen voor te stellen (r. 120-123, r. 307-310, r. 340-346) of onbepaald, zoals in r. 317-319 waar hij ook “we” had kunnen gebruiken.

6.5 INTERPRETATIE VAN PREEK B

6.5.1 *Individu*

De hoorders zijn zich bewust van de aard van de zonde, een houding waarbij God het niet snel goed doet, het inperken van God (r. 125-138) Ze zijn zich ook bewust van hun neiging tot ijver zonder verstand, het Koninkrijk van God een handje willen helpen, wettische houdingen in ons leven die te herkennen zijn aan kramp (r. 139-149) en dat niet Gods zaak maar wij in gevaar zijn (r. 149-154). De hoorders begrijpen dat God Zelf zorgt voor Zijn eer, dat Christus een volmaakte Zaligmaker is en dat als wij aan Zijn werk toe willen doen we Hem tekort doen (r. 155-171). De hoorders zoeken geen activiteit die voortkomt uit innerlijke leegte, maar zoeken de stilte aan Christus voeten (r. 174-182).

De hoorders worden zich bewust van vijandschap tegen God, of dat nu liefhebben en indrinken van de zonde is of uiterlijke vroomheid om Jezus van het kruis te houden (r. 183-194). De hoorders vragen zich af of ze geloven van uit zichzelf een vijand van het kruis te zijn (r. 195-196). Ze beseffen werkelijk dat het met hen niet veel is (r. 203-204) en hoe noodzakelijk het is oog te krijgen voor de noodzaak van het kruislijden van Christus en dat het kruis voor hen een levende werkelijkheid is (r. 199-202). Als ze nog iets hebben buiten het kruis eigengerechtigheid of ongerechtigheid dan raken ze dat kwijt (r. 204-215).

De hoorders zien Christus grote liefde: Voor eigengerechtigte en ongerechtigte mensen ging Hij de dood in. Ze ontdekken wat Christus werk inhoudt. (r. 208-303, r. 313-338). De hoorders onderzoeken of zij dit geloven en beseffen dat dit niet zomaar iets is, maar dat het voor je open gaat, waarbij verslagenheid in je hart komt (r. 304-312, 360-364). De hoorders beseffen dat ze moeten leren dat ze Gods toorn verdiend hebben (r. 339-346) en krijgen vervolgens door God de beker van verlossing toegereikt, waartoe zij worden genodigd (r. 347-359).

De hoorders zien moeilijkheden in hun leven als een loutering van God, waarin Hij door genade tot overgave te brengt als een vrucht uit Christus overgave (r. 364-408).

De hoorders beseffen dat genot zonder God een versmiden van Christus en Zijn werk is, waardoor zij de toorn van God zullen moeten ondergaan en zij zoeken daarom de liefde van God in het bloed van Christus omdat ze overtuigd zijn dat dát alleen reinigt van zonde (r. 409-429). Ze worden overtuigd van de macht van Christus en buigen voor Hem zodat zij vertroost worden (r. 430-437).

6.5.2 *Gemeente*

De kerk gebruikt geen onwettige middelen zoals geweld in dienst van het Koninkrijk (r. 69-71, r. 88-97).

6.5.3 *Samenleving*

De samenleving moet af van huichelachtigheid, waarbij haat en wraak hand in hand gaan met slapheid. De overheid moet soms geweld gebruiken, soms ook de doodstraf zoals in het geval van oorlogsmisdadigers (r. 71-84).

6.6 SAMENVATTING

In de preek staat verzet van Petrus tegen het lijden tegenover de keuze van Christus voor het lijden en Zijn overgave aan Zijn Vader daarin. De prediker gaat in op de betekenis van het lijden voor Christus Zelf: Hoe verschrikkelijk het lijden ook is, zowel lichamelijk als psychisch, Christus kiest er voor uit liefde. Hij ondergaat voor goddelozen de toorn van God en de tijdelijke, eeuwige en geestelijke dood om verzoening tot stand te brengen en in plaats daarvan verlossing, genade, schuldvergeving en de enige troost in leven en sterven te verdienen. Hij overwint in Zijn lijden ook de tijdelijke, eeuwige en geestelijke dood.

In de preek wordt duidelijk dat er bij de hoorders ook sprake kan zijn van verzet, zich uitend in eigengerechtigheid of ongerechtigheid. Dan is een beweging nodig van deze houding van verzet naar een houding van overgave. Het kruis moet één grote levende werkelijkheid worden. De betekenis van het kruis is blijkbaar niet zomaar duidelijk, er is een besef nodig dat Christus droeg wat wij verdiend hebben, dat de zonde bitter wordt en wij onder God komen. Deze overgave kan er komen vanuit Christus. Het geloof in Hem is nodig. Maar dat is er niet zomaar. Wie Christus is dat gaat voor ons open. Er is sprake van openbaring.

Petrus en Christus zijn in deze preek beide identificatie figuur. Petrus is een voorbeeld van hoe het niet moet zijn, Christus van hoe het wel moet zijn. Tegelijk is Christus Degene Die niet alleen de verzoening maar ook de overgave verdient bij ons bewerkt. Hij doet dat door ons te roepen. De hoorders worden uitgenodigd.

Hier volgt de tekst en analyse van preek C. Deze preek is gehouden in een morgendienst. Veel meer over deze dienst is er uit de audio opname niet af te leiden. Uit de preek zelf blijkt dat deze gehouden werd "enkele weken" na Pasen (r. 373-374). De liturgie voor de dienst was: Psalm 40:7, Wet, Psalm 119:14, Schriftlezing: 2 Timotheüs 2:1-14, Gebed, Afkondiging van de tekst: 2 Timotheüs 2:8, Psalm 111:1,2,3 en 5, Preek, Psalm 118:8, Dankgebed, Psalm 118:10.

7.1 TEKST VAN PREEK C

1 De tweede brief van Paulus aan Timotheüs, gemeente, wordt
 2 wel eens zijn geestelijk testament genoemd. En terecht. Want het
 3 is waarschijnlijk de laatste, of in ieder geval één van de laatste
 4 brieven van Paulus. Zijn dood is aanstaande. En hij heeft er
 5 behoefte aan Timotheüs, zijn geestelijke zoon, te bemoedigen,
 6 aangezien deze wat vreesachtig is uitgevallen en niet zo tegen
 7 de bezwaren en tegen de moeite en tegen de strijd van elke
 8 dag is opgewassen. Vandaar dat hij zegt: "Gij dan mijn zoon
 9 wordt gesterkt door de genade die in Christus Jezus is." - Let
 10 op dat woordje "in". Altijd maar weer "in". *In Christus, In de*
 11 *Geest, In de Vader, In het Woord* en zo door - Timotheüs was wat
 12 zwak uitgevallen. En toch, al zijn we ook van de sterksten, dat
 13 zagen we de vorige week bij de dankzegging voor het Heilige
 14 Avondmaal, dan zijn wij gezonde nietsnutten, wanneer onze
 15 geestelijke kracht niet is gebroken zodat Christus in ons woont
 16 en door ons werkt.

17 Timotheüs moet uiteraard als evangelist het evangelie verkon-
 18 digen, dat nu éénmaal niet is naar de mens. Het is wel vóór
 19 de mens, maar het roept, wanneer het zuiver gebracht wordt,
 20 tegenspraak op. Bij u en bij mij. Net zolang totdat wij er toe
 21 overgebogen worden en er onwrikbaar worden ingezet en de
 22 strijd vanuit het geloof gaan strijden, tegen alles wat zich er nog
 23 tegen blijft verzetten.

24 En in die tijd was er ook de neiging om het eenvoudig evan-
 25 gelie wat te gaan vergeestelijken, de lijfelijke opstanding van
 26 Christus uit de doden bijvoorbeeld. De wederopstanding der
 27 doden was in die tijd reeds een aangevochten artikel. Daar is dus
 28 niet zoveel nieuws onder de zon. Er waren mensen, onder wie
 29 Hymeneüs en Filetus, ze worden met name genoemd, die zeggen
 30 dat de opstanding alrede geschied was. Dat betekent: die vindt

31 plaats wanneer een mens geestelijk opstaat en naar de stem van
 32 Christus hoort. Dat is natuurlijk ten dele waar, maar daarmee
 33 is niet gezegd dat de opstanding der doden, wanneer Christus
 34 wederkomt, niet een schriftuurlijk gegeven zou zijn.

35 Welnu, Timotheüs moet dus vasthouden aan de heilsfeiten en
 36 aan de verklaring van de heilsfeiten die de apostelen gezagheb-
 37 bend hebben ingedragen en hebben uitgedragen aan de gemeente
 38 van die tijd en van onze tijd. Want Christus is gestorven om onze
 39 zonden en opgewekt om onze rechtvaardigmaking. Daar moet
 40 Timotheüs aan vast houden, er niet de scherpe kanten afslijpen.
 41 Vandaar het woord: "Houd in gedachtenis, dat Jezus Christus uit
 42 de doden is opgewekt, naar mijn evangelie." Er staat eigenlijk
 43 een deelwoord gemeente, er staat: "Houd in gedachtenis Jezus
 44 Christus de uit de doden Opgewekte." Je zou haast zeggen: "de
 45 actie zit erin." Niet alleen het feit, maar ook de voortgang van de
 46 zaak van de man, van Hem die uit de doden is opgestaan.

47 Midden in de strijd laat Paulus dus Timotheüs zien: Jezus Chris-
 48 tus de uit de doden Opgewekte. En niet alleen aan Timotheüs,
 49 maar ook vanmorgen aan allen die Zijn verschijning hebben lief
 50 gekregen, die misschien in deze of in soortgelijke of in andere
 51 strijdvlakken staan, maar die in ieder geval er diep onder liggen,
 52 en tot wie de Heere God, ja, de Heilige Geest Zelf getuigt: "Houdt
 53 in gedachtenis Jezus Christus de uit de doden Opgewekte."

54 En let op Zijn namen: Jezus, dat is Zaligmaker, Redder, Hei-
 55 land, Verlosser, Ruimtemaker. Christus, dat is de door de Vader
 56 gezondene en gezalfde, de Messias, de Profeet, de Priester en
 57 de Koning. Heel Zijn ambten scala, al de ambten worden hier
 58 ontvouwd, vanuit Zijn gezonden zijn. Houd die voor ogen zegt
 59 Paulus. Hoe Hij aan het kruis gehangen heeft. Hoe Zijn vrienden
 60 Hem van het kruis genomen hebben. Hoe ze Hem weggedragen
 61 hebben naar de hof van Jozef van Arimathea. Én. . . hoe Hij uit de
 62 doden is opgewekt.

63 Gemeente, wat is dat een machtig verband. Het evangelie staat
 64 nooit zomaar op eigen benen, maar staat midden in de strijd
 65 van de geesten, in die tijd al, en in onze tijd opnieuw. En het is
 66 alsof Paulus tot Timotheüs wil zeggen: Wat wil je Timotheüs?
 67 Jezus Christus de Gekruisigde - ook de Opgestane - maar: de
 68 Gekruisigde. En gij: vreesachtig voor smaad, bang voor mensen,
 69 mensen die u met een zwart oog, een vijandig oog, of wat al
 70 niet meer, kunnen aankijken, of nog ergere dingen kunnen doen.
 71 Gij, verzonken in moedeloosheid - Jezus Christus, de smaad
 72 gedragen. Een schande! Is dat één plant geworden met Hem
 73 in de gelijkmaking van Zijn dood? En daarom ook één plant
 74 met Hem in de gelijkmaking van Zijn opstanding? Gemeente, zo
 75 mogen wij aan Hem denken, de Vader wekte Hem op, Hij stond
 76 op in Zijn eigen kracht, en tegelijkertijd heeft de Heilige Geest
 77 Hem levend gemaakt.

78 Dat betekent erg veel. Want een dode ligt met de handen
 79 meestal zo. Maar een levende heeft de handen vrij. Nu is Hij
 80 weliswaar met Zijn handen vastgespijkerd geweest aan het kruis,
 81 en Hij heeft in Zijn vlees onze zonden op het hout gedragen,
 82 en Hij is met deze slappe handen gelegd in het graf. Maar Hij
 83 is uit de doden opgewekt. Dat wil zeggen: Hij heeft de handen
 84 vrij. Hij heeft de zonde verzoend, de duivel overwonnen, de
 85 dood tenietgedaan. En Hij gaat ongeboeid, Timotheüs, hoewel ik,
 86 Paulus, in de gevangenis zit, Hij gaat ongeboeid, met ongeboeide
 87 handen, Zijn gang.

88 Gemeente, geloven wij dat? Dat de Heere Jezus ook vandaag
 89 Zijn handen vrij heeft? En dat niet maar zo in het algemeen, maar
 90 héél bijzonder voor onszelf? Dat Hij de Ongebondene is? Zodat
 91 Paulus, terwijl hij waarschijnlijk gebonden in de gevangenis, kan
 92 zeggen: "Maar het Woord van God is niet gebonden." "Hangt
 93 niet van mij af", zegt Paulus, "maar gaat Zijn eigen gang."

94 Gemeente, wat een evangelie! En wat een geloof spreekt hieruit;
 95 in het getuigenis van de apostel. En dat is dan ook wel een
 96 geweldige zaak.

97 Want wij liggen zo verschrikkelijk diep en ver weg, van God
 98 af, in onze doodsslaap. Roerloos, aan de ene kant. En aan de
 99 andere kant: vol actief verzet. Want Paulus zegt op een andere
 100 plaats, dat met dezelfde kracht waarmee de Vader Christus uit de
 101 doden heeft opgewekt, Hij ons levend maakt uit de doodsslaap
 102 der zonde.

103 Is dat met u al gebeurd? Dat u wakker werd, en uw ogen
 104 goed uitwreef, zodat ge God tegenkwam op uw weg? Want
 105 dat zit er onmiddellijk aan vast. Opstanding van Christus, kan
 106 nooit losgemaakt worden van de levendmakende kracht van Zijn
 107 Geest die Hij verworven heeft, waarmee Hij wakker maakt uit
 108 de doodsslaap der zonde. Groot is Zijn kracht, gemeente. Groot
 109 is Zijn majesteit, en is Zijn roep. Want wanneer we Hem zien
 110 in Zijn alles overstijgende macht en kracht, Hem van de Vader
 111 verleend, dan vallen wij als dood aan Zijn voeten, zo groot is Hij.
 112 Zo machtig.

113 En nu was Timotheüs niet sterk, we weten het. Paulus zegt
 114 ietwat spottend en tegelijkertijd vaderlijk, dat hij maar niet alleen
 115 een beetje water, maar ook wat wijn moest drinken, voor zijn
 116 maag en voor zijn velerlei zwakheden. Maar, wat veel belangrijker
 117 is, hij [Paulus] wist dat de Heere Jezus het geslacht van Timotheüs
 118 had aangeraakt. Want dat leven uit die ongeboeide handen, dat
 119 leefde in zijn grootmoeder en ook in zijn moeder. Dat is even
 120 wat.

121 "En ik weet", zegt de apostel, "dat het ook in u woont." Dat
 122 is een heilig weten. Dat is een weten uit God. En Paulus zegt
 123 dat hier met grote vrijmoedigheid. Jezus leeft, Timotheüs, en je
 124 moeder en je grootmoeder en jij met Hem.

125 In de tweede plaats zegt Paulus dat Jezus Christus ergens
 126 vandaan komt: “uit het geslacht van David”. Als het u gaat als
 127 mij, dan is dat een raadselachtig woord, op het eerste gezicht.
 128 Want er had toch net zo goed kunnen staan: “Houd in gedachtenis
 129 Jezus Christus de uit de doden Opgewekte, naar mijn evangelie.”
 130 Maar er staat bij: “uit het geslacht, uit het huis, van David”.

131 Wat zou dat toch betekenen, gemeente? Daar moogt u echt
 132 uw bijbeltje wel voor mee nemen naar de kerk. Echt waar, breng
 133 allemaal een bijbeltje mee, lees mee als er voorgelezen wordt.
 134 Houdt het bij als er uit gepreekt wordt, want dat is zo van belang,
 135 dat u in de Schrift thuis raakt.

136 Wel gemeente, de Heere Jezus heeft tweeërlei afkomst. Hij is in
 137 de eerste plaats, de Zoon van God. Hij komt van boven, helemaal
 138 niet te verklaren uit de mens. Hij is God uit God. Hij werd wat hij
 139 niet was, namelijk mens. Dat is het tweede. Hij is uit de mensen,
 140 uit het geslacht van David. Hij heeft zagezegd, Zijn voorgeslacht
 141 op aarde. Hij is ingebed in de geslachten. Hij komt uit het gezin
 142 van David.

143 En nu wil Paulus daarmee zeggen, gemeente, dat het in Davids
 144 tijd al niet anders was dan in Timotheüs' tijd, en verlengenderwijs
 145 gesproken, als in onze tijd. Daar is zo weinig nieuws onder de
 146 zon, als we maar voldoende zijn ingedoken en ingedompeld in
 147 de Schrift door de Geest, als wij met de bril van de Schrift de
 148 kerkgeschiedenis en ook onze eigen vaderlandse geschiedenis
 149 en onze eigen levensgeschiedenis en de geschiedenis van onze
 150 geslachten, gaan lezen. Dat wil zeggen: Het is een geschiedenis
 151 bóórdevol van Gods daden.

152 Israël, het opgerichte teken onder de volkeren. Het is een
 153 geslacht vol van Gods trouw, maar ook: vol van afval en van
 154 ontrouw. Een geschiedenis vol van aanvechtingen van buiten
 155 – wat hebben de omliggende volkeren op dat Israël gebeukt? –
 156 vol van nederlagen, dieptepunten, maar ook vol van overwin-
 157 ningen. Het is de geschiedenis van een glorierijke tempel, waar
 158 de discipelen gefascineerd naar kijken en een geschiedenis van
 159 brandende puinhopen, waar God vandaan gaat en het prijs geeft
 160 aan de verwoesting. Het is altijd hetzelfde geweest, gemeente.

161 Uit het geslacht van David, dat wil zeggen het evangelie is
 162 vlees geworden in Christus. Zeker, maar ook in het Oude Testa-
 163 ment zijn reeds de barensweeën voor de komst van het koninkrijk
 164 Gods. Altijd heeft Christus in de knel gezeten: reeds in de len-
 165 denen van Zijn vader David, wil Paulus zeggen. Altijd heeft Hij
 166 vastgezeten, altijd is Hij bestreden, altijd is het met Hem over de
 167 scherpe kant van het scheermes heengegaan. Zoals David, zijn
 168 glanspunt Salomo ten hoogste bezweert in de wegen des Heeren
 169 te gaan, maar Salomo verlaat God op zijn oude dag en na de
 170 dood van Salomo splijt het koninkrijk in tweeën. En we zien met

171 alle mogelijke heuvelen en heuveltjes de geschiedenis doorgaan,
172 tot aan de ballingschap: tempel verwoest.

173 Maar Hij leeft! Want al gaat het dan over de scherpe kant van
174 een scheermes, heel Israëls geschiedenis perst naar de Paasmor-
175 gen. De Heere Jezus Christus zal de troon van Zijn vader David
176 oprichten en heeft dat gedaan. Voller, luisterrijker, over alle volke-
177 ren samen. Daarom is de opstanding van Christus het eind van
178 de beginworsteling van Adam tot en met de Paasmorgen. Maar
179 het is tegelijkertijd het begin van de eindworsteling tussen Pasen
180 en de wederkomst. Want nu zullen de Messiaanse weeën zich niet
181 alleen in Israël maar ook onder de volkeren voortzetten. En zal
182 heel het schepsel zuchten als in barensnood. Opdat het geslacht
183 van David, dat het nageslacht van de Heere Jezus Christus, de
184 kinderen Gods, geopenbaard zullen worden.

185 Gemeente, dat is de strijd: “uit het geslacht van David”. En
186 dit houdt Paulus Timotheüs voor, en ons ook, dat wij geen na-
187 tionale Koning hebben - We zijn dankbaar voor onze koningin.
188 God zegene haar, bovenal met geloof en bekering - maar we
189 hebben een internationale Koning. Ook al ligt dat koninkrijk
190 omstrengeld, staat het op gespannen voet, is daar een rijk van
191 de vorst der duisternis dat het bekampt op leven en dood, en
192 zijn de doodsmachten bezig, om het evangelie te verstikken in
193 onze kindermonden, te verstikken op de scholen, te verstikken in
194 de gemeente, te verstikken in de regering, te verstikken in ons
195 koningshuis.

196 Gemeente, dat evangelie kán niet ten gronde gaan. Het konink-
197 rijk Gods staat er dagelijks beter voor. Gelooft u dat? Geloven
198 jullie dat, jongens en meisjes? Er zijn heel wat mensen die als
199 ratten van een zinkend schip weglopen. Maar de Kerk is geen
200 zinkend schip. Als u tenminste de Kerk neemt met een hoofdlet-
201 ter.

202 Het evangelie is geen onbetrouwbaar gevalletje. Het is geen
203 cultuur-schilletje, dat je met een vergane cultuur kunt weg gooien.
204 Maar het evangelie is eeuwig. Dat komt van God. Dat kan nooit
205 te gronde gaan. Dat heeft de toekomst. Daarom mogen jonge
206 mensen er hoopvol naar kijken. Want het is de moeite waard.
207 Daar zit kracht in, dynamiet. Daardoor wordt je bewogen tot
208 geloof.

209 En nu is het weliswaar zo dat Christus in doodssmarten ge-
210 weest is op deze aarde. Én hoewel zelf boven alle doodsmachten
211 uit, in Zijn lichaam nog die doodssmarten mee maakt, dat zijn
212 Zijn kinderen. Het is waar, dat Hij omringd is met vijanden
213 zonder getal.

214 [...ontbreekt...]

215 [Hij heerst in het] midden van zijn vijanden. Nero, of wie
216 dan ook, mag Paulus naar de andere wereld helpen, mag hem
217 kruisigen, mag hem doden, mag hem ... wat er ook maar met

218 hem gebeurd is. Maar de kroon is voor Paulus weggelegd, die
 219 kan niemand hem ontroven, Nero niet en Tiberius niet en noem
 220 ze allemaal maar op. Niet één.

221 Kijk gemeente, en dat geeft kracht. Als de gemeente daarmee
 222 doortrild was, als de gemeente in die genade stond en staat, dan
 223 zijn we onoverwinnelijk. Niet als mensen, want dan sterven wij
 224 ook onder mishandelingen of aanslagen. Maar onoverwinnelijk
 225 in het geloof. Want wat is het wat de wereld overwint? "Namelijk
 226 ons geloof". Want dan laten wij niet gelden, de dingen die wij
 227 zien, want die zijn angstwekkend genoeg. Daar kijken we goed
 228 naar. Maar dan laten wij gelden, de dingen die wij niet zien, dan
 229 lijden we er aan en dan sterven we erin. Maar nochtans gemeente,
 230 het evangelie gaat door. Dat geeft kracht.

231 Dat geeft ook strijd, met allen en alles wat zich daartegen
 232 verzet. Dat kan ook niet anders. Het levende kind is altijd gehaat.
 233 Dat was het kind Jezus. Dat moet altijd met het zwaard boven
 234 het hoofd, maar nochtans leeft het, gemeente.

235 En die voortgang van het evangelie gaat ook door afbrokkeling
 236 heen. Waar ge bij treuren kunt, waaronder ge verslagen kunt zijn,
 237 en die ontzettende ontkerstening die gaande is. Waar mensen
 238 geestelijk zelfmoord plegen op grote schaal.

239 Gemeente, het is nooit anders geweest. Dat elk geslacht levend
 240 gemaakt moet worden door de Heilige Geest.

241 Godvrezende grootouders hebben soms kleinkinderen die de
 242 kerk nooit meer van binnen gezien hebben. Godvrezende ouders
 243 hebben soms kinderen die nergens naar kijken. En wij denken:
 244 "Nou, die komt uit een goed nest." Jawel, daar kunnen we veel
 245 verwachting van hebben. Ja, zeg dat wel. Wat zouden we van
 246 het vlees verwachten? Wat waren die mensen en wat zijn die
 247 mensen? Anders dan wat God en de genade van hen maakte?

248 En nu is het niet onverschillig uit welk geslacht wij geboren
 249 zijn. En God houdt Zijn verbond. Hij heeft een gouden draad die
 250 loopt door de geslachten, soms zeer kennelijk. En hoe dichter -
 251 en laten de ouders dat in de oren knopen - hoe dichter vader en
 252 moeder bij God leven, hoe meer ze zullen ondervinden dat God
 253 een beloner is van hen die Hem zoeken, ook in hun nageslacht.
 254 Want God is geen ledig toeschouwer.

255 Maar denk er goed om! De voortgang van het evangelie is niet
 256 zonder meer bepaald bij de natuurlijke afstamming, maar wordt
 257 door God bepaald door Zijn verkiezende genade in het verbond.
 258 Daar[toe] roept Hij, door Zijn Heilige Geest. En wat we ons
 259 ook voor een vleselijke voorstelling maken en gemaakt hebben
 260 over de kerk, elk geslacht, elke generatie heeft de wedergeboorte
 261 nodig, heeft de bekering nodig, heeft het geloof nodig, heeft dat
 262 inwonen van Christus in zich nodig.

263 En dat gaat nu door middel van het evangelie. Dat zegt Paulus:
 264 "Houd in gedachtenis dat Jezus Christus de uit de doden Opge-

265 wekte is, welke is uit het geslacht van David." En dan heeft hij
 266 het over dat evangelie: "naar mijn evangelie". "Jezus Christus de
 267 uit de doden opgewekte, naar mijn evangelie". Dat wil zeggen,
 268 gemeente, dat het evangelie ons bereikt via de oorpoort. God wil
 269 het oog ook wel eens gebruiken, maar het geloof is uit het gehoor.
 270 "Naar mijn evangelie."

271 Had Paulus dan een evangelie? Ja, dat had hij. Dat had hij ge-
 272 kregen. Toen hij als een leeuw gearresteerd werd op weg naar Da-
 273 maskus en Jezus Christus aan hem en in hem geopenbaard werd.
 274 U kent die geschiedenis. En toen heeft God hem het evangelie be-
 275 kend gemaakt op een wijze gemeente, om te watertanden. Want
 276 Paulus werd niet alleen persoonlijk toegebracht. Hij ontvangt niet
 277 alleen de Geest met haar gaven, in het persoonlijk geestelijk leven.
 278 Hij was vóór alles, apostel. En hij heeft het evangelie van de Heere
 279 Jezus Christus en de andere apostelen gezaghebbend uitgelegd.
 280 En hem waren mysteriën, verborgenheden, toevertrouwd, die
 281 vóór hem niet zo bekend waren, uitgezonderd [aan] de Heere Je-
 282 zus Christus. Namelijk dat Jood en heiden één waren in Christus.
 283 En zo is Paulus ingeleid in de loop der jaren, vaak in de woestijn
 284 en in de eenzaamheid. En heeft hij het evangelie uit Christus han-
 285 den ontvangen en hij heeft het gezaghebbend voor de gemeente,
 286 door de Geest uitgelegd. En hij noemt dat "de Christus, naar mijn
 287 evangelie". Dat wil zeggen de Heere Jezus als levende persoon
 288 en het evangelie dat verkondigd wordt hebben alles met elkaar
 289 te maken. Het is niet een Christus van eigen makelij en van eigen
 290 gedachten en van eigen hersenspindel, maar het is de Christus
 291 zoals God Hem openbaart, zoals het evangelie Hem beschrijft,
 292 zoals de Heilige Geest Hem bestraalt, ook vanmorgen.

293 Paulus had Christus rechtstreeks leren kennen, Timotheüs mid-
 294 dellijk, daarin is God vrij. Timotheüs had het woord gehoord van
 295 zijn grootmoeder, die hem wel eens terzijde nam. Er zitten hier
 296 ook wel grootmoeders. En wat doet u met uw kleinkinderen? Ze
 297 een beetje verwennen? Of praat u wel eens, zo, over deze zaken
 298 op een kinderlijke wijze met ze? Want dat vergeten die kinderen
 299 niet gauw, als ze een godvrezende grootmoeder hebben gehad,
 300 of bent u dat niet? Het is maar een vraag.

301 Het evangelie was door middel van zijn grootmoeder en van
 302 zijn moeder hem aangereikt. En Paulus weet van die avond,
 303 dat de Geest krachtig in het midden was, toen Timotheüs tot
 304 evangelist werd gewijd, aangestoten, bevestigd, geroepen. En nu
 305 kende Timotheüs Christus uit de Schriften door de Heilige Geest.
 306 En Paulus ten diepste ook.

307 En nu spreekt Paulus over "mijn evangelie". Dat ligt wel in
 308 het gehoor van deze tijd. In deze tijd mag je over allerlei dingen
 309 verschillend denken. Je mag zelfs denken over het evangelie
 310 zoals je zelf wilt. We zijn terecht gekomen in de tijd waarin een
 311 koning van Pruisen zei: "In mijn land moet ieder maar op zijn

312 eigen manier zalig worden." Is dat met Paulus ook zo? Dat hij
 313 zegt: "Kijk er is een evangelie van Mattheüs, of Markus of Lukas
 314 en Johannes, of van Petrus. Nou heb ik ook een evangelie, een
 315 aparte." Neen, gemeente, dat is het niet.

316 Het is wel zó, wat ik u straks zei, dat hij, voller, rijker, gezag-
 317 hebbender, met veel meer uitleg, het evangelie aan de gemeente
 318 heeft duidelijk gemaakt. Maar het is niet zijn evangelie. Het is
 319 het evangelie van Christus dat hem was toevertrouwd. En Paulus
 320 moest zo vast staan, in die turbulente tijd, die tijd vol beroeringen
 321 en verwarringen, waarin een keizerrijk straks in elkaar gaat klap-
 322 pen, in een cultuurcrisis, die innerlijk verrot was. Hij moest zo
 323 vast staan, dat wanneer iemand maar aan de omtrek, laat staan
 324 aan de kern van dat evangelie kwam, hij zou kunnen en mogen
 325 zeggen: "En indien iemand u een ander evangelie verkondigd
 326 dan ik u verkondigd heb, die zij vervloekt." Gemeente, dan ging
 327 het niet over buitenissigheden, maar dan ging het om het hart,
 328 om het hart van de zaak, om de genade. En als er één ding Paulus
 329 diep in zijn ziel was gezonken, en als er één ding diep in het
 330 hart zinkt van allen die van God geleerd zijn, ook in Zoetermeer,
 331 dan is het het woord genade. En die bij dat woord genade iets
 332 wil toevoegen die zij vervloekt, ook in ons midden. Wat het ook
 333 zij. Daar ging het Paulus om: het evangelie, van de vrije genade,
 334 door het bloed van Christus.

335 Nu zijn wij geen openbaringsinstrumenten als Paulus, wat
 336 zouden we ons verbeelden. Wij zijn leden van de gemeente, wij
 337 zijn dienaren des Woords, onderworpen aan de Schrift. Maar,
 338 met dezelfde Christus. En de Heere God vermaant van de hemel,
 339 door de taal van uw ouders en de voorgeslachten, maar vooral
 340 vanuit het Woord: "Blijft bij hetgeen gij geleerd hebt", naar het
 341 evangelie wel te verstaan, niet de versierselen. Blijft bij hetgeen
 342 gij geleerd hebt.

343 Weiger u te beroven van de volle opening der Schriften. We
 344 hebben meestal allemaal een smal bijbeltje. Sommige mensen
 345 hebben een bijbeltje van twee bladzijs [sic!] en ze herhalen een
 346 stereotype. En het kan nog best zijn dat God daar Zijn Geest in
 347 zendt. Wie ben ik dat ik daarover oordelen zou? Maar gemeente,
 348 dan bedroeven wij de Heilige Geest op ik weet niet hoeveel
 349 honderden bladzijs [sic!]. Want dat evangelie is het Woord van
 350 God. Zeker hier naar haar belovende kant. Maar wet en evangelie
 351 in dat wondere samenspel. Gemeente, we hebben de roeping het
 352 Woord Gods te openen, en u van kamer tot kamer te leiden, om u
 353 vol verbazing te laten zien, de wonderen van Gods genade. Want
 354 het bereikt u niet dan door de verkondiging van het evangelie.

355 O, heft vanmorgen uw harten op, en slaat uw ogen niet naar
 356 een crucifix, naar een kruis, al of niet met een beeld van Christus
 357 eraan bevestigd, maar heft uw hoofden en uw ogen en uw harten
 358 opwaarts naar Christus Die is aan de rechterhand des Vaders.

359 Terwijl Hij zo dicht bij ons kan zijn met Zijn Woord en met
 360 Zijn Geest. Opdat gij door die gezegende Middelaar, die aan
 361 de rechterhand van de Vader is, zou toegaan tot de troon der
 362 genade, om geholpen te worden. Want dat is een verse weg, dat
 363 is een levende weg, dat is een krachtige weg, dat is een hoopvol
 364 evangelie, voor mensen die niets hebben. Het is een donderend
 365 evangelie, voor mensen die in zichzelf nog zitten te wroeten, en
 366 die altijd nog bezig zijn goudstukken en zilverstukken uit hun
 367 eigen hart op te baggeren. Maar ze zullen het gewaar worden.
 368 Maar het is zo'n hoopvol evangelie voor mensen die kaal zijn,
 369 arm, zo arm als een kerkrat. Het is een hoopvol evangelie voor
 370 mensen die niets hebben, die de vrije genade Gods niet alleen
 371 wordt voorgesteld, wordt verkondigd, opdat het geloofd zou
 372 worden: "Houdt in gedachtenis".

373 Gemeente, dat is een recept voor elke dag. Het is alweer enkele
 374 weken geleden dat we het Paasfeest vierden. Zei het u wat? En
 375 had u er wat aan? Of was u het alweer lang vergeten? Tuurlijk,
 376 wist Timotheüs dat Jezus uit de doden was opgewekt, en ik stel
 377 mij voor dat er hier niet één is die dat niet weet. Maar weten en
 378 weten is een groot verschil. We weten zoveel, waar we geen profijt
 379 van hebben, wat niet functioneert zeggen ze in het onderwijs. Dat
 380 wil niet zeggen dat het waardeloos is, wat er op de bodem van
 381 ons hart is verzonken. Want dat kan in tijd van nood te voorschijn
 382 komen.

383 Maar gemeente, het is dat in gedachtenis houden, zoals een
 384 vader mij een keer bezocht in Gouda, toen ik nog in Gouda
 385 woonde. Er moest een kind worden geopereerd. En hij had
 386 [... onverstaaanbaar ...] mij wat over verteld. En die operatie
 387 duurde ongeveer anderhalf uur. En toen praatte hij ook wel over
 388 andere dingen, maar ik zag aan zijn ogen dat hij voortdurend bij
 389 zijn kind was, want hij dacht: "Mijn kind ligt op de operatietafel."

390 Ander voorbeeld: Er zijn hier mensen, pas getrouwd, of ze
 391 gaan trouwen. Een bruidegom heeft het beeld van zijn bruid bij
 392 zich, ook als hij van huis is. Dat ligt op de bodem van zijn hart.
 393 Een man heeft het beeld van zijn vrouw bij zich en omgekeerd.
 394 Zo ... aan Hem denken.

395 Ja, zegt u, maar dan ben ik nergens met mijn tuin, en met
 396 mijn bedrijf en met mijn beroep en met mijn vrachtbedrijf en
 397 met mijn arbeid en noem maar op. Jawel. Het zal wel een strijd
 398 zijn. Want: "Hoe kleeft mijn ziel aan het stof." Dat wil zeggen:
 399 aan alles wat tot de voorbijgaande gedaante van deze wereld
 400 behoort. Maar dat is juist de beleving van het vreemdelingschap.
 401 Je kijkt iemand aan en je bent erbij en je bent er toch niet bij. Dat
 402 is die schat. Beproof uzelf eens aan deze toetssteen, of u een schat
 403 hebt. . . daarboven, die trekt, die wenkt, ophaalt, opwekt.

404 Het is een gedenken in het geloof, gemeente. Gedenken in de
 405 verbondenheid aan Hem. Het is dus niet alleen het denken aan

406 het dogma, hoewel in het dogma ruist het lied. Maar dat moet
 407 u kunnen horen. Het is niet een denken aan een rijtje geloofs-
 408 waarheden - hoe kostelijk ook op zichzelf, want we moeten er
 409 nog veel meer aan gaan werken gemeente, dat de jeugd grondig
 410 onderwezen wordt in Gods Woord - maar het is een gedenken
 411 gemeente, in die liefdesverbondenheid met Hem. Zo aan Hem
 412 denken! Erken Hem, wees er mee bezig, en gebruik Hem waartoe
 413 Hij Zich aanbiedt. Het is dus een denken aan Zijn persoon, aan
 414 Zijn werk, aan Zijn lijden, aan Zijn sterven, aan Zijn opstanding.
 415 Het is een denken als u tegen de barrières aanloopt, waardoor u
 416 zegt: "Het kan niet." En tegelijkertijd zegt: "En toch . . .".

417 Kijk daar hebben wij nu de Heilige Geest zo voor nodig, Die in-
 418 dachtig maakt. Die prachtige uitdrukking uit de Statenvertaling:
 419 "En zij werden indachtig". Dat wil zeggen: ze kregen in de ge-
 420 dachten wat Jezus tot hen gezegd had. Zoals het u misschien ook
 421 wel gaat met het Bijbellezen, dat u zegt: "Hé! Staat dát er!" Lang
 422 vergeten, of . . . nog nooit ontdekt. Dat God uw hart opent, uw
 423 verstand opent, de Geest u verlicht. Die indachtig makende Hei-
 424 lige Geest, want van ons is geen verwachting. De natuur neemt
 425 Jezus nooit aan, het vlees neemt Jezus nooit aan. Maar Jezus
 426 neemt het vlees aan. En zovelen Christus hebben aangenomen,
 427 die heeft Hij macht gegeven kinderen Gods genaamd te worden.
 428 Die Geest maakt indachtig, wat Jezus heeft gesproken.

429 Gemeente, en dan nog . . . Hoe vaak vergeten wij het? Wat
 430 Hij gesproken heeft. Hoe vaak verwijt de Heere Jezus niet Zijn
 431 discipelen hun hardheid, hun ongeloof, hun vergeetachtigheid?
 432 Ze waren het weer vergeten.

433 Gemeente, wat is dat aangrijpend. Als een mens daardoor in
 434 zijn dorheid komt. Want er staan wat dorre bomen in de gemeente.
 435 Totdat een mens er toe komt: "Ik zal gedenken hoe voor dezen,
 436 ons - mij - de Heere heeft gunst bewezen." Maar dan komt er ook
 437 een perspectief. Want Gods daden uit het verleden zijn niet alleen
 438 om te herkauwen, maar ook om ze in eeuwigheidsperspectief te
 439 zetten.

440 En vergeet niet het lezen en het overdenken van Gods Woord.
 441 De duivel heeft er zo'n hekel aan. Ik zou wel eens graag willen
 442 weten, daar kunnen we natuurlijk vanmorgen niet aan beginnen,
 443 hoe vaak hier al deze mannen en vrouwen, jongens en meisjes,
 444 op een dag de Bijbel lezen. En dat niet als een stukje van een
 445 feuilleton, maar zo rustig. En als er op dat ogenblik geen rust is
 446 dan maakt u het. Ik zou dat wel eens willen weten. Hoe staat het
 447 onder ons? Met de Schriftlezing? Voor jezelf in zijn zinsverband,
 448 waar de tijd voor genomen wordt, desnoods voor gevochten
 449 wordt. De Schrift. Wee, als die weg raakt in de gezinnen, en wat
 450 een schatten liggen er in. We hebben gezongen: "Wie ooit daarin
 451 zijn lust genoot, doorzoekt die ijverig en bestendig." Alweer een
 452 toetssteen: ijverig en bestendig.

453 Gemeente, houdt in gedachtenis, wanneer de beproevingen
 454 ondraaglijk lijken; niet blijken, maar wel lijken. Houdt in gedach-
 455 tenis, wanneer de noden u op de schouders drukken, en ge zegt:
 456 "Ik kan nergens bij", of: "Ik val." Gemeente, treft iemand druk,
 457 Hij wil die druk verlichten, dat is door die opstandingskracht
 458 van Christus, en hart en mond vervullen met Zijn lof.

459 "Ja", zegt u, "maar ik heb zulke onoverwinnelijke zonden, als
 460 u eens wist." Ja, zegt dat wel: "Als u eens wist." Als we alles van
 461 elkaar zouden weten dan liepen we allemaal weg.

462 Gemeente, de zonde dient zich aan als een duimschroef, die
 463 elke dag een slag wordt aangedraaid. Dat is ze ook. Maar de
 464 zonde dient zich aan als onoverwinnelijk. Dat is ze niet. Want
 465 Christus is uit de doden opgestaan, heeft de schuld begraven, en
 466 de macht van de duivel vernietigd in beginsel, en de macht van
 467 de zonde en de trekkracht van de zonde en het boeiend karakter
 468 van de zonde verbroken.

469 "Ja", zegt ge, "maar hoe kom ik daaraan?" Dan moet ge eens
 470 goed luisteren. Houdt in gedachtenis . . . dat Jezus Christus de
 471 baas is van de zonde waar u niet af kunt komen, maar die Hij
 472 misschien zendt als een bestrieming, als een strieming van uw
 473 hoogmoed. Middellijkerwijs dan. Opdat ge aan veel diepere
 474 werelden van ongerechtigheid zou worden ontdekt. Want God
 475 doet een zaak op aarde die nóóit in het verlengde ligt van ons
 476 denken en van ons handelen en van ons doen. God doet een
 477 wonder. En God doet wonderen, zo waar als ik hier voor u sta,
 478 ook vanmorgen. God doet wonderen, Hij alleen. En dan worden
 479 wij er netjes tussenuit geknepen. Een stervensweg.

480 Houdt in gedachtenis . . . als uw schuld oprijst tot aan de hemel,
 481 dat Jezus Christus uit de doden is opgestaan. En dat Hij de lust
 482 tot de zonde, de macht van de zonde verbreekt, en de satan
 483 knevelt, en zegt: "Laat hem uitgaan!", opdat ge in Zijn vreze
 484 zoudt wandelen.

485 Gemeente, dat geeft lijdzaamheid . . . en behoedzaamheid. Want
 486 het gaat heus niet langs uw nagel heen. Maar het gaat dwars
 487 door uw vlees heen. Jezus Christus snijdt ons op onze gevoeligste
 488 plekken open. Door Zijn Geest. Maar Hij is geen beul. Hij doet
 489 het om ons te redden. En Gemeente, houdt dat in gedachtenis,
 490 opdat ge zoudt weten, Wie Hij is.

491 Gemeente, houdt in gedachtenis, dat ge God gaat ontmoeten,
 492 wie weet hoe spoedig. En dat gij sterven gaat. En dat ge met een
 493 onverzoende schuld voor God niet kunt bestaan. Houdt dat goed
 494 in gedachten. Laat dat tot u doordringen. Neem dat mee.

495 Maar neem ook mee, Zijn nodiging: "Kom tot Mij." Al dat
 496 gespartel en al dat gewroet in onszelf, niemand ontkomt er aan,
 497 maar het haalt niets uit. We moeten wel aan het einde komen. Hij
 498 zegt: "Kom tot Mij." Dat is de weg: tot Hem. Opdat ge net als
 499 die moordenaar, - want we hebben een moordenaarsgeloof nodig

500 - zoudt bidden: "Heere gedenk mijner, nu Gij in uw Koninkrijk
501 gekomen zijt." Wonderlijk geloof. Machtig geloof. Indringend
502 geloof.

503 Gemeente, onderzoek uzelf daarin. Want het geloof geeft ver-
504 wachting: Het zal niet altijd zo blijven. De wereld gaat voorbij.
505 Want er is een verwachting: Hij overwon, Hij overwint en Hij
506 zal overwinnen. We hebben het gehoord: Wanneer we met Hem
507 lijden, zullen we ook met Hem heersen. En Paulus zegt: "Niet
508 sterven, maar leven. Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus
509 leeft in mij."

510 En dat zelfs de dood, die ontzettende, die levens- en wezens-
511 vreemde zaak, die ons allen vandaag of morgen overvalt, dat de
512 dood ons breekt en kraakt - Geen kleinigheid, daar moet u nooit
513 een loopje mee nemen, want dat kunt u niet - maar dat die in
514 de handen van Christus is als was. En dat die in de handen van
515 Christus wordt als een tunnel, naar het eeuwige leven. Omdat
516 Hij er allemaal Zelf is doorgegaan en niemand van Zijn kinderen
517 op een weg gaat waar Hij niet eerst geweest is. Is dat niet een
518 geweldige zaak? Let daar op. Houdt dat in gedachtenis.

519 Zelfs wanneer ge in de kooi wanhoop zit en helemaal geen
520 verwachting meer hebt. Dan wordt u vanmorgen de sleutel aan-
521 gereikt van de belofte, uit de boezem van het evangelie. Houdt in
522 gedachtenis, dat Jezus Christus uit de doden is opgestaan, uit de
523 doden Opgewekte is, uit het huis van David, naar mijn evangelie.
524 Amen.

7.2 STRUCTUUR VAN PREEK C

- A. Introductie (r. 1-34)
- B. Jezus Christus de uit de doden Opgewekte (r. 35-124)
- C. Uit het geslacht van David (r. 125-269)
- D. Naar mijn evangelie (r. 270-372)
- E. Houdt in gedachtenis (r. 373-524)

7.3 BESCHRIJVING VAN PREEK C

7.3.1 *Introductie*

De prediker karakteriseert de brief aan Timotheüs als Paulus' "geestelijk testament", geschreven om de wat zwakke Timotheüs te bemoedigen (r. 1-12). Hij maakt hierbij direct een toepassing, vanuit een eerdere preek, dat al zijn we sterk, we gebroken moeten worden zodat Christus in ons woont en werkt (r. 14-16).

De prediker gaat in op de context. De zuivere prediking van het evangelie, aan Timotheüs opgedragen, roept tegenstand op (r. 17-20). De lichamelijke opstanding werd (en wordt) bestreden, maar er is zowel een geestelijke als lichamelijke opstanding (r. 26-34).

7.3.2 *Jezus Christus de uit de doden Opgewekte*

De prediker introduceert de tekst en vat samen dat Timotheüs moet vasthouden aan de opstanding van Christus en de (nog altijd) gezaghebbende verklaring daarvan (Rom. 4:25) door de apostelen (r. 35-42).

Volgens de prediker staat het evangelie altijd “midden in de strijd van de geesten” (r. 63-65). In de strijd laat Paulus (uiteindelijk God en de Geest Zelf) aan Timotheüs en allen die Christus liefkregen zien: “Jezus Christus de uit de doden Opgewekte”, in het “deelwoord” zit “actie” en “voortgang” van de zaak van de Opgewekte (r. 43-53). Ook de namen *Jezus* en *Christus*, Zijn kruis, begrafenis en opstanding moeten voor ogen gehouden worden (r. 54-62). Tegelijk ziet de prediker de tekst als bestraffing van Timotheüs vanwege angst voor mensen. Angst is niet één plant worden met Christus in gelijkmaking met Zijn dood en opstanding (r. 66-74).

De gemeente moet aan Christus denken als opgewekt door de Vader en de Geest en opgestaan in eigen kracht (r. 74-77). De prediker wijst op Christus’ *handen* om kruis en opstanding te duiden. Daarmee aan het kruis gespijkerd droeg Hij “in Zijn vlees onze zonden” (r. 81), door Zijn opwekking heeft Hij “de handen vrij”, de zonde verzoend, de duivel overwonnen, de dood tenietgedaan (r. 83-85). De prediker vraagt de hoorders of zij dit geloven in het bijzonder voor zichzelf (r. 88-90).

Hij stelt dit “ongebonden” zijn van Christus tegenover Paulus’ gevangenschap (r. 85-87). Hij laat Paulus zeggen dat de voortgang van het Woord niet van hem afhangt (r. 92-93) en spreekt verwondering uit over het geloof van de apostel en over het evangelie (r. 94-95). Dat Christus Zijn handen vrij heeft is geweldig vanwege onze verlorenheid, ver weg van God, een doodsslaap van actief verzet, waaruit we levend gemaakt worden, door “dezelfde kracht waarmee de Vader Christus uit de doden heeft opgewekt” (r. 96-102). De prediker vraagt de hoorders of dit met hen gebeurd is. Hij wijst hier op de Geest en op de ontmoeting met God en Christus. Waar “wij” Hem zien in Zijn kracht “vallen wij als dood aan Zijn voeten” (r. 103-112).

De prediker gaat in op Timotheüs. Paulus wist met “een heilig weten . . . uit God”, en zegt vrijmoedig, dat het “leven uit die ongeboeide handen”, leefde in Timotheüs’ grootmoeder en moeder en in Timotheüs zelf. “Dat is even wat” (r. 113-120). “Jezus leeft, Timotheüs, en je moeder en je grootmoeder en jij met Hem” (r. 123-124).

7.3.3 *Uit het geslacht van David*

De prediker betreft "uit het geslacht van David" (na aangegeven te hebben dat Jezus "God uit God" is) op de mensheid van Jezus: "uit de mensen", met "Zijn voorgeslacht op aarde [...] ingebed in de geslachten [...] uit het gezin van David" (r. 139-142). Volgens de prediker wil Paulus zeggen: dat het in Davids' tijd, in Timotheüs' tijd, en in onze tijd hetzelfde is (r. 143-144). David heeft te maken met de geschiedenis (bóórdevol van Gods daden) van Israël "het opgerichte teken onder de volkeren". Daarin blijken de trouw van God, de afval van mensen, en bestrijding en aanvallen, die op Christus gericht zijn (r. 147-167). In het Oude Testament perst Israëls geschiedenis, met barensweeën van de komst van het koninkrijk, naar de Paasmorgen (r. 163-164, r. 173-174) als "het einde van de beginworsteling" en "het begin van de eindworsteling" (r. 177-180). Nu zetten de Messiaanse weeën zich voort "in Israël maar ook onder de volkeren". Heel het schepsel zucht "als in barensnood. Opdat het geslacht van David, [op]dat het nageslacht van de Heere Jezus Christus, de kinderen Gods, geopenbaard zullen worden." (r. 177-184).

Volgens de prediker houdt Paulus Timotheüs en ons het "internationale" van Christus Koningschap voor: Hij richt de troon van David op over alle volken (r. 175-177, r. 185-189). Zijn koninkrijk wordt "op leven en dood" bestreden door het "rijk van de vorst der duisternis". "Doodsmachten" zijn bezig "het evangelie te verstikken" in onze kindermonden, op de scholen, in de gemeente, in de regering, in het koningshuis (r. 190-195). Daartegenover benadrukt de prediker de betrouwbaarheid, het blijvende, eeuwige van het evangelie. Het kan niet te gronde gaan, komt van God, heeft de toekomst. Het koninkrijk Gods staat er dagelijks beter voor. De prediker vraagt de gemeente en jongens en meisjes: "Geloof u", "geloven jullie dat?" Jonge mensen mogen hoopvol naar het evangelie kijken, het is de moeite waard, er zit kracht in, beweegt tot geloof (r. 196-208).

De prediker gaat in op de doodssmartten die het Lichaam van Christus, de Kerk, mee maakt. Paulus kan gedood worden, maar Christus Zelf is de doodssmartten te boven en heerst in het midden van Zijn vijanden. De kroon die voor Paulus is weggelegd kan niemand roven (r. 209-220).

Dit geeft volgens de prediker kracht. We zijn "onoverwinnelijk" in het geloof (1 Joh. 5:4) als we daarvan doordrongen zijn en in die genade staan (r. 221-226). De zichtbare dingen "zijn angstwekkend" maar het geloof laat de onzichtbare dingen gelden (r. 226-229). Het evangelie gaat door. Dat geeft kracht maar ook strijd met alles wat zich tegen het evangelie verzet (r. 229-231). Het evangelie gaat ook voort dwars door de afbrokkeling van "de ontzettende ontkerstening" waarbij mensen op grote schaal

“geestelijk zelfmoord plegen” heen, “waar ge bij treuren kunt, waaronder ge verslagen kunt zijn” (r. 235-238).

De prediker stelt dat het evangelie niet via “natuurlijke afstamming” doorgaat maar door Gods “verkiezende genade in het verbond” (r. 255-260). God houdt dat verbond en er loopt “een gouden draad” door de geslachten, en hoe dichter ouders bij God leven, “hoe meer ze zullen ondervinden dat God een beloner is van hen die Hem zoeken” (r. 249-253). Maar godvrezende mensen zijn ook maar “wat God en de genade van hen maakte” (r. 245-247). Ook mensen uit een godvrezend geslacht, elke generatie moet levend gemaakt worden door de Heilige Geest en heeft wedergeboorte, bekering, geloof, en de inwoning van Christus nodig (r. 239-244, 259-262). Dit gebeurt door de Heilige Geest Die roept, en door het evangelie (r. 258, r. 263-269).

7.3.4 *Naar mijn evangelie*

De prediker legt uit dat “mijn” geen subjectivisme is (r. 307-315). Paulus heeft het evangelie van God, van Christus gekregen, op een manier “om te watertanden” (r. 274-275): hij kreeg de Geest in het persoonlijk geestelijk leven, en tegelijk het evangelie om het als apostel door de Geest “voller, rijker, gezaghebbender” (dan anderen) uit te leggen (r. 276-279, r. 280-286, r. 316-319).

De prediker vertaalt: “de Christus, naar mijn evangelie” waaruit hij afleidt dat het in het evangelie gaat om “Jezus als levende persoon”, geen “Christus van eigen” makelij, gedachten en hersenspinsel, maar zoals God Hem openbaart, het evangelie Hem beschrijft, de Heilige Geest Hem bestraalt, “ook vanmorgen” (r. 286-292).

De prediker stelt dat Paulus onmiddellijk en Timotheüs middellijk (door zijn moeder en grootmoeder) Christus leerde kennen, waarin God vrij is, maar “ten diepste” kenden ze Hem beiden “uit de Schriften” door de Geest (r. 293-306). De prediker spreekt de grootmoeders aan: vraagt of ze hun kleinkinderen verwennen én of ze praten over de Heere (r. 293-300).

Paulus moest volgens de prediker in een turbulente en verwarde tijd, waar het keizerrijk en een innerlijk verrotte cultuur op instorten stonden, vast staan (r. 319-322). (Suggereert dit dat Paulus *daarom* zo bijzonder het evangelie kreeg?) Zo kon Paulus waarschuwen dat wie aan vrije genade, het hart van het evangelie, iets wil toevoegen vervloekt is (Gal. 1:8-9). Dat geldt “ook in ons midden”. De prediker stelt dat genade diep in het hart zinkt bij ieder die door God geleerd is “ook in, Zoetermeer” (r. 325-334).

De prediker benadrukt het belang van het Woord van God. Daaraan zijn we onderworpen (r. 336-338). God vermaant door het voorgeslacht, ouders, maar vooral door het Woord om bij het evangelie (niet “de versierselen”) te blijven (r. 338-341). De

prediker wijst op het belang van de prediking als genademiddel en roept op: "Weiger u te beroven van de volle opening der Schriften". Volgens hem hebben we "meestal allemaal een smal bijbeltje". Met het "herhalen een stereotype" bedroeven we de Geest, al kan God het gebruiken (r. 351-354).

Hij roept op om harten en ogen op te heffen, "niet naar een crucifix" maar naar Christus "aan de rechterhand des Vaders", Die tegelijk "zo dicht bij ons kan zijn" met Zijn Woord en Geest (r. 355-360). Met als doel dat "gij door die gezegende Midde-laar [. . .] zou toegaan tot de troon der genade, om geholpen te worden", een verse, levende, krachtige weg (r. 360-362).

Het evangelie is "donderend" voor hen die nog in zichzelf wroeten en "bezig zijn goudstukken en zilverstukken uit hun eigen hart op te baggeren. Maar ze zullen het gewaar worden." (r. 364-367). Het is hoopvol voor mensen die niets hebben, kaal zijn, zo arm als een kerkrat "die de vrije genade Gods niet alleen wordt voorgesteld, wordt verkondigd opdat het geloofd zou worden: 'Houdt in gedachtenis'." (r. 363-364, r. 368-371).

7.3.5 *Houd in gedachtenis*

7.3.5.1 *Uitleg*

De prediker legt het *in gedachtenis houden* van de Opgestane op verschillende manieren uit. Hij noemt het een "recept voor elke dag". Hij verwacht dat zijn hoorders weten dat Jezus uit de doden is opgewekt, Hij vraagt of Pasen "enkele weken geleden" hen aansprak of dat ze het weer vergeten zijn. Het gaat om kennis die functioneert zodat we er profijt van hebben. Hoewel kennis "op de bodem van ons hart" verzonken, niet waardeloos is: het kan in tijd van nood te voorschijn komen (r. 375-382).

Hij legt uit met voorbeelden: een vader die aan zijn kind op de operatietafel dacht, geliefden die aan elkaar denken, op de bodem van hun hart, elkaars "beeld" bij zich hebben. Hij roept op zó aan Christus te denken (r.383-394). Als tegenwerping van de hoorder brengt hij in dat dit niet kan vanwege werk en beroep. Hij geeft aan dat het strijd kost, maar dít is de beleving van vreemdelingschap (r. 395-400). Hij roept de hoorders op zich te beproeven of hun schat in de hemel is (r. 402-403).

Hij legt uit dat het *niet* een denken aan waarheden is (al is dat kostelijk, en moet de jeugd erin onderwezen worden) maar verbondenheid aan Christus in geloof en liefde. Opnieuw de oproep zó aan Hem te denken en Hem te erkennen; in Zijn persoon, Zijn werk, Zijn lijden, Zijn sterven, Zijn opstanding, bij alle barrières waardoor de hoorders zeggen: "Het kan niet" en tegelijkertijd: "En toch. . ." (r. 404-416).

De prediker laat zien dat *in gedachten houden* is door de Heilige Geest die hart en verstand opent en verlicht, “indachtig maakt, wat Jezus heeft gesproken”. Bij de Emmaüsgangers (Luk. 24:8) en bij de hoorders als die in de Bijbel iets ontdekken, nieuw of vergeten (r. 418-428). De prediker stelt (met een retorische vraag) dat wij Jezus’ woorden vaak vergeten, zoals de discipelen die Jezus hardheid, ongeloof en vergeetachtigheid verweet. Het aangrijpende gevolg is dat “een mens” “in zijn dorheid” komt (r. 429-434).

Hiertegenover stelt hij *denken* aan de gunst van de Heere in eeuwigheidsperspectief (r. 435-439). Hij roept op het lezen en overdenken van Gods Woord niet te vergeten, er tijd en rust voor te maken. De prediker zegt graag te willen weten hoe vaak zijn hoorders dat aandachtig doen. Hij vraagt óf ze dat doen. Hij waarschuwt (“Wee”) tegen wegraken van de Schrift in gezinnen (r. 440-449). In de Schrift liggen schatten. Het ijverig doorzoeken van de Schrift is “een toetssteen” (r. 450-452).

7.3.5.2 *Oproep*

Nu volgt een reeks oproepen met “houdt in gedachtenis” (r. 453, r. 455, r. 480, r. 491). Dit moet de hoorder doen in moeilijke situaties van beproevingen en noden waarin “ge” zegt: “Ik kan nergens bij”, of: “Ik val” (r. 453-456). Daarin is er de belofte dat God de druk wil verlichten en tot lof wil brengen, door de opstandingskracht van Christus (r. 456-458).

De prediker laat een hoorder een tegenwerping maken over onoverwinnelijke zonden (r. 459). Hij bevestigt dat we “allemaal” zouden weglopen “als we alles van elkaar” wisten (r. 460-461). De zonde lijkt onoverwinnelijk, maar *is* het door Christus opstanding niet. Hij heeft de schuld begraven, de macht, de trekkracht en het boeiende van de zonde verbroken (r. 462-468).

De prediker laat de hoorder vragen: “Hoe kom ik daaraan?” (r. 469). Hij adviseert: “Houdt in gedachtenis” ... “dat Jezus Christus de baas is van de zonde waar u niet af kunt komen” (r. 470-471). Hij wijst op de mogelijkheid dat Christus de zonden gebruikt als (be)strieming van hoogmoed om “aan veel diepere werelden van ongerechtigheid” te ontdekken (r. 472-475) want Gods handelen ligt *nóit* in het verlengde ligt van ons denken, handelen en doen. God doet wonderen (onderstreept met: “zo waar als ik hier voor u sta, ook vanmorgen”) en wij worden “er netjes tussenuit geknepen. Een stervensweg” (r. 476-479).

De prediker roept op de opgestane Christus, Die de lust tot en macht van de zonde verbreekt en de satan bindt en gebied “Laat hem uitgaan!” met als doel dat “ge in Zijn vreze zoudt wandelen”, in gedachten te houden (r. 480-484). Dit in gedachten houden “geeft lijdzaamheid en behoedzaamheid”, maar gaat “dwars door uw vlees heen”. Jezus snijdt door Zijn Geest “ons op

onze gevoeligste plekken" open (r. 485-488). Niet als beul, want het gaat Hem om ons behoud. Dat moet de gemeente ook in gedachten houden, "opdat ge zoudt weten, Wie Hij is" (r. 488-490).

De prediker dringt er ernstig op aan om in gedachten te houden, door te laten dringen, mee te nemen, dat zij gaan sterven, God ontmoeten, "wie weet hoe spoedig" en: "dat ge met een onverzoende schuld voor God niet kunt bestaan" (r. 491-494). Daartegenover zet hij (2x) de nodiging van Christus "Kom tot Mij", die de hoorders ook mee moeten nemen. "Dat is de weg: tot Hem" (r. 495, r. 498). De prediker stelt dat we weliswaar niet ontkomen aan "gespartel en gewroet in onszelf" dat niets oplevert, maar "we moeten wel aan het einde komen" (r. 496-497).

Volgens de prediker hebben we het wonderlijk, machtig, indringend geloof nodig van de moordenaar die bad "Heere gedenk mijner" (Luk. 23:42, r. 498-502). De prediker roept op: "onderzoek uzelf daarin". Geloof geeft verwachting omdat Christus overwon, overwint en zal overwinnen. De prediker zegt dat we gehoord hebben: "Wanneer we met Hem lijden, zullen we ook met Hem heersen" (r. 506-507). De prediker legt Paulus in de mond "niet sterven, maar leven" gecombineerd met Galaten 2:20.

De prediker beschrijft het ontzettende van de dood. Omdat Christus door de dood is gegaan, gaat "niemand van Zijn kinderen" een weg "waar Hij niet eerst was". Hij maakt de dood tot een "tunnel naar het eeuwige leven" (r. 510-517). De geeft (met een retorisch vraag aan) dat dit geweldig is (r. 518-519). Hij vermaant hierop te letten, het in gedachten te houden, zelfs in de wanhoop als "ge [...] helemaal geen verwachting meer hebt. Dan wordt u vanmorgen de sleutel aangereikt van de belofte, uit de boezem van het evangelie" (r. 519-521). Ten slotte volgt de tekst (r. 521-524).

7.4 ANALYSE VAN PREEK C

7.4.1 *God*

God is in de preek de God die handelt in de geschiedenis. Hierbij gaat het om de heilsgeschiedenis en Israël, maar ook om hoe God handelt met mensen persoonlijk (r. 150-160). De prediker karakteriseert het handelen van God als altijd anders dan wij denken. God doet wonderen (r. 474-478) die wonderen van genade zijn (r. 353, r. 370, r. 435-439). Het handelen van God in het persoonlijk leven krijgt in de preek het meeste nadruk: God bekeert mensen, verandert hen, leert hen (r. 188, r. 247, r. 330). God openbaart mensen het Evangelie en Christus (r. 274-275, r. 289-294).

Hierbij komt vrij sterk het trinitarische aspect naar voren. De *Vader* wekt mensen op uit de doodslaap, met dezelfde kracht

waarmee Hij Christus levend heeft gemaakt (r. 100-102) zodat mensen God tegenkomen (r. 104). God handelt hierbij door de Geest: Hij roept door de Geest (r. 258) Hij kan Zijn Geest zenden (r. 346-347). God en de Geest getuigen beiden tot mensen die in de strijd staan (r. 52), God maakt het evangelie bekend door de Geest (r. 274-277, r. 289-294, vgl. ook r. 422-424). Hieruit blijkt dat de relatie tussen God en de Geest vooral in verband staat met het Woord. God is immers de God van het Evangelie en van het Woord (r. 92, r. 204, r. 338-342, r. 349, r. 440).

Ook Gods handelen in de heilsgeschiedenis is trinitarisch. De Vader zendt en zalft Christus (r. 55-56) en geeft Hem "Zijn alles overstijgende macht en kracht" (r. 110). De Vader, de Zoon en de Geest zijn allen op hun wijze betrokken in het centrale heilsfeit van Pasen (r. 74-77).

Verder komt God ter sprake in verband met Zijn Koninkrijk (r. 163-164, r. 196-197), als de God die Zijn verbond houdt en die verkiest (r. 249, r. 254, r. 257). Hij is Degene tegen Wie we gezondigd hebben (r. 97-98) en Die wij moeten ontmoeten na onze dood (r. 491-493).

7.4.1.1 Zoon

De prediker gebruikt vooral de naam Christus en, iets minder, de naam Jezus. In veel gevallen gebruikt hij deze namen samen. Hij legt uit dat *Jezus* betekent: Zaligmaker, Redder, Heiland, Verlosser, Ruimtemaker en *Christus* betekent dat Hij door de Vader gezonden en gezalfd is, de Messias, Profeet, Priester en Koning (r. 54-59). Het koninklijke komt ook naar voren als de prediker Christus een internationale Koning noemt (r. 175, r. 189).

De prediker spreekt over Zijn "tweeërlei afkomst". Als "Zoon van God" komt Hij "van boven, helemaal niet te verklaren uit de mens", God uit God (r. 136-138). Maar Hij is mens geworden "uit de mensen", Hij heeft "Zijn voorgeslacht op aarde" (r. 139-142).

Zowel tekst als in de preek staat Christus centraal als de Opgestane of uit de doden Opgewekte (r. 26, r. 41, r. 43, r. 47, r. 53, r. 129, r. 264, r. 266, r. 376, r. 522). Hij leeft (r. 123). Hoewel de nadruk valt op de opstanding en op de grootheid van Christus kracht, door de Vader gegeven (r. 108-112). Komt de Opgestane in de preek ook voor als "de Gekruisigde" (r. 67). Hij heeft de Geest verworven, waarmee Hij wakker uit de doodsslaap van de zonde (r. 105-108, r. 31-32). Als Middelaar is Hij nu aan de rechterhand van de Vader, maar door Zijn Woord en Geest kan Hij dichtbij zijn (r. 358-361). Door Zijn Geest ontdekt Hij aan zonden (r. 487-488).

7.4.1.2 *Geest*

De Geest is in de preek de Geest van de Vader en de Zoon, zoals we al gezien hebben. Toch krijgt hij ook wel enige zelfstandigheid. Naast de Vader (r. 100-102) en de Zoon door de Geest (r. 106-107) maakt ook de Geest levend (r. 239-240).

De nadruk valt in de preek op het feit dat de Heilige Geest het verstand verlicht (r. 423). Door de Geest kon Paulus het evangelie gezaghebbend uitleggen (r. 286). De Geest doet uit de Schriften Christus kennen (r. 305). Hij bestraalt Christus (r. 292). Hij maakt indachtig wat Jezus heeft gesproken, het Woord (r. 417-434). Hij getuigt in en door de Schrift (r. 52). Wanneer we de Schrift tekort doen dan bedroeven we Hem (r. 348). Hij doet bij het licht van de Schrift de geschiedenis verstaan (r. 145-151).

7.4.1.3 *Heilsfeiten*

De prediker maakt een onderscheid tussen de heilsfeiten en de gezaghebbende verklaring daarvan door de apostelen. Daarbij gaat het om de verklaring wat in de heilsfeiten tot stand is gebracht: Christus is gestorven voor onze zonde, opgewekt om onze rechtvaardigmaking (r. 35-38, r. 279).

Hij plaatst de heilsfeiten in het grotere kader van de heilsgeschiedenis. De geschiedenis is in het licht van Woord en Geest, bóórdevol van Gods daden (r. 147-151). Het gaat om de heilsdaden van God in de geschiedenis van Israël, als opgericht "teken onder de volkeren", en voor de Kerk (r. 143-269). Hierin staat Pasen centraal als "het einde van de beginworsteling" en "het begin van de eindworsteling" (r. 177-180) en gaat het om de komst van het koninkrijk en Christus als Koning over alle volken. Het loopt uit op Zijn wederkomst (r. 33-34, r. 180).

Zowel in de tekst voor de preek als in de preek zelf staat de opwekking en opstanding van Christus uit de doden centraal. Maar ook de andere heilsfeiten komen, soms kort, aan de orde, bijvoorbeeld de incarnatie van de Zoon (r. 138-142, r. 161-162, r. 425-426).

In nauw verband met de opstanding noemt de prediker Christus dood, Zijn kruis en begrafenissen (r. 38, r. 59-62). In Zijn kruisiging droeg Christus de smaad (r. 71) en de zonden (r. 81). Hij heeft de zonde verzoend, de duivel overwonnen, de dood tenietgedaan (r. 83-85). Een resultaat van de opstanding is dat de zonde niet onoverwinnelijk is. Christus heeft de schuld begraven. Hij heeft de macht, de trekkracht en het boeiende van de zonde verbroken (r. 464-468).

Als resultaat van de opstanding heeft Christus Zijn handen vrij (r. 88-89), zodat het evangelie door gaat (r. 92-93). Christus zit aan de rechterhand van de Vader en is aanwezigheid door Woord en Geest (r. 358-361). Door Christus opstandingskracht worden

zondaren levend (r. 106-108, r. 97-102). Heilsfeit (opstanding van Christus), heilsverwerving (van de Geest) en heilstoepassing (wakker maken uit de doodsslaap van de zonde) zijn hier nauw verbonden.

7.4.2 *Tekst*

Zoals aan de structuur van de preek (7.2) te zien is hangt de prediker bepaalde onderdelen van de preek op aan bepaalde onderdelen van de tekst, 2 Timotheüs 2:8. De prediker geeft bijvoorbeeld heel kort een uitleg van de namen "Jezus Christus" zoals ze in de tekst naar voren komen (r. 54-58). Hierbij *lijkt* soms sprake van een bepaalde overinterpretatie. Zo legt Hij bijvoorbeeld uit dat Paulus zegt dat deze namen en de geschiedenis van lijden en sterven ook voor ogen gehouden moeten worden (r. 58-62).

De prediker geeft een aantal keer een eigen vertaling van onderdelen van de tekst. Uit deze vertaling trekt hij conclusies. Zo betekent "de Christus, naar mijn evangelie" dat "de Heere Jezus als levende persoon en het evangelie dat verkondigd wordt" alles met elkaar te maken hebben (r. 286-289). Uit het feit dat er "eigenlijk een deelwoord" staat (r. 42-43) poneert hij de nuance van voortgang. Dit element van voortgang blijkt in de preek behoorlijk belangrijk te zijn. De opgestane Christus, heeft Zijn handen vrij en zorgt ervoor dat het evangelie voort gaat (r. 83-102), ook door de geslachten (r. 230-270). Dit laatste komt mede ter sprake naar aanleiding van de manier waarop Timotheüs Christus had leren kennen (r. 116-124, r. 294-295).

De prediker betreft dus bij de uitleg van de tekst nadrukkelijk de context. De directe tekstuele context (vs. 1 in r.8-9, vs. 17-18 in r. 25-26, vs. 9 in r. 92) en ook de historische context, vanuit de beide brieven aan Timotheüs. Hij alludeert op meerder teksten uit deze brieven: 1 Tim. 5:23 in r. 113-116, 2 Tim. 1:5 in r. 121, 2 Tim. 4:8 r. 218, wrsch. 2 Tim. 1:6 in r. 302-304, 2 Tim. 3:14 in r. 340, variant op 2 Tim. 2:11 in r. 506-507. Vrij veel achtergrond informatie over Paulus en Timotheüs, hun relatie en het doel van de brief komt vooral aan het begin van de preek aan de orde (r. 1-9, r. 17-18, r. 91 vgl. r. 215-220, r. 113-124). Deze informatie functioneert bij de uitleg van de tekst. De biografische informatie over Paulus gebruikt de prediker bijvoorbeeld om "naar mijn evangelie" uit te leggen (r. 271-294, r. 301-306, r. 316-331).

Het plaatsen van de tekst in de context vormt voor de prediker een basis voor de toepassing van de tekst. De toepassing ligt in het verlengde van de oorspronkelijke betekenis in context. Zo neemt hij de historische betekenis van de tekst voor Timotheüs als uitgangspunt. Deze vat hij zo samen dat Timotheüs tegen de dwaalleer in moet vasthouden aan de opstanding van Christus

(r.24-42). De prediker ziet de tekst als bemoediging (r. 5) en “belofte uit de boezem van het evangelie” (r. 520-521), maar ook als een vermaning (r. 66-74). Hij geeft aan dat de tekst in een context van strijd staat (r. 17-20) en trekt een parallel tussen Timotheüs en allen die Christus liefhebben en in “soortgelijke” of “andere strijdvlakken” staan, zo betreft hij de tekst op hen (r. 48-53). De prediker maakt de context algemeen: het evangelie staat altijd in de strijd van de geesten (r. 63-65). Dit onderbouwt hij verder vanuit de strijd in de (heils)geschiedenis (r. 143-172, r. 231-234, r. 91, r. 215-220) en hij wijst op hedendaagse bestrijding door doodsmachten (r. 185-195) en ontkerstening (r. 235-262). Daartegenover plaatst hij de opstanding van Christus uit de tekst (r. 173-184, r. 196-234, r. 263-270). Hij trekt parallellen tussen de tekst en Galaten 1:9 (r. 325-326) en de tekst en 2 Timotheüs 3:14 (r. 340). Zo interpreteert hij de tekst als een vermaning om bij de genade en bij het evangelie, het Woord te blijven, op te zien tot Christus (r. 319-371).

De prediker vult in de preek de tekst in vanuit verschillende hoeken, door informatie uit de rest van de Schrift, uit de Bijbelse theologie, de theologie van Paulus in te voegen. Om Christus niet uitsluitend als mens te presenteren haalt hij vanuit de geloofsbelijdenis de uitdrukking “God uit God” de preek in. Op deze manier kan hij de woorden over David met de incarnatie verbinden. Maar hij verbindt deze woorden ook met de heilsgeschiedenis en het Koningschap van Christus.

Vooraf in het laatste deel van de preek laat hij de tekst functioneren tegenover persoonlijke problemen van moeite, strijd, aanvechting en zonde, in het bijzonder waar Hij de tekst direct gebruikt als een oproep aan de gemeente (r. 453-456, r. 459-468, r. 480-484). De prediker gebruikt het eerste deel van de tekst (“houdt in gedachtenis”) ook op andere manieren. Bijvoorbeeld als antwoord op een vraag of om andere dingen in gedachten te houden (r. 469-471, r. 488-490) bijvoorbeeld dat we moeten sterven en voor God niet kunnen bestaan (r. 491-494).

Wat het taalgebruik in de preek betreft is onder andere opvallend dat de prediker verschillende keren psalmen citeert uit de berijming van 1773 (Ps. 119:13 in r. 399-400, waarbij hij ook een uitleg geeft, Ps. 77:7 in r. 435-436, Ps. 111:2 in r. 450-451, Ps. 103:3 in r. 456-457, Ps. 72:10 in r. 478, Ps. 118:8 in r. 507-508).

7.4.3 *Gemeente*

De prediker gebruikt voortdurend de aanspraak “gemeente”. Hij ziet de gemeente in het verlengde van de gemeente uit de tijd van de apostelen (r. 35-38). Hij heeft aandacht voor de waarde van het verbond (r. 248-254). Hij zegt, over Christus, tegen de hele gemeente: “wij hebben een internationale Koning” (r. 188-189).

Toch is het niet gezegd dat iedereen in de gemeente Christus ook als zodanig erkent. “Het vlees neemt Jezus nooit aan” maar “zovelen Christus hebben aangenomen die heeft Hij macht gegeven kinderen God genaamd te worden” (r. 424-427). Het evangelie roept tegenstand op “bij u en bij mij” totdat we overgebogen worden (r. 17-23). De prediker benadrukt sterk dat “elk geslacht levend gemaakt moet worden door de Heilige Geest” (r. 239-244, 259-262). Niet iedereen deelt automatisch in de verzoening. “We moeten wel aan een einde komen” en tot Christus gaan, biddend, in geloof (r. 491-502). De verhouding van de hoorder tot Christus is niet vanzelfsprekend in orde, daarom krijgen de hoorders de opdracht zich te onderzoeken en beproeven in het geloof, of Christus hun schat is die trekt (r. 503, r. 402-403).

De prediker veronderstelt een basis niveau van kennis. Bijvoorbeeld dat de gemeente de geschiedenis van Paulus kent (r. 274). Hij stelt zich voor dat iedereen weet dat Jezus uit de dood is opgestaan, maar geeft daarbij wel aan dat deze kennis moet functioneren (r. 376-382).

Van de geestelijke toestand van de gemeente lijkt de prediker geen al te rooskleurig beeld te hebben. Hij geeft aan dat door ongeloof en vergeten van Jezus woorden zelfs kinderen van God (“en dan nog” r. 429) dor kunnen worden, en “er staan” (nogal) “wat dorre bomen” in de gemeente (r. 429-434). De prediker roept, meerdere keren, de gemeente op het Woord niet te vergeten, zich niet te laten beroven van de volle Schrift (r. 343), de Bijbel te lezen in de kerk (r. 132-135) en voor zichzelf, om er tijd en rust voor te nemen (r. 440-446). Dit is een concrete aanwijzing aan de hoorders hoe zijn de tekst in de praktijk kunnen brengen.

Met deze opdrachten (en de genoemde opdrachten tot zelfbeproeving r. 503, r. 402-403) spreekt de prediker de hoorder direct aan. Ook gebruikt hij hiervoor de bijbeltekst zelf. In aansluiting bij zijn tekst krijgen de hoorders een aantal keer de opdracht aan Christus te denken (r.383-394, r. 404-416) hart en oog tot Hem op te heffen en door Hem tot de troon te gaan (r. 355-362) te bedenken dat Hij baas is over de zonde, de lust en macht ervan verbreekt (r. 470-474, r. 480-484), dat Hij geen beul is maar wil redden (r. 488-490) en de druk wil verlichten (r. 456-458). Ook krijgen de hoorders de opdracht te bedenken dat ze moeten sterven en God ontmoeten en dat ze niet kunnen bestaan met een onverzoende schuld (r. 491-493).

De preek wordt soms enigszins beschrijvend. Bijvoorbeeld als de prediker spreekt over “een mens” die “geestelijk opstaat en naar de stem van Christus hoort” (r.30-32). Maar veel vaker gebruikt de prediker “wij” of “we” of spreekt de prediker de hoorders direct aan, met de genoemde opdrachten, maar ook met vragen. Zo vraagt hij: of ze wakker geworden zijn uit hun doods-slaap en God tegenkwamen (r. 103-104), of ze *geloven* dat Jezus

Zijn handen vrij heeft (r. 88-90) en dat het rijk van God er dagelijks beter voor staat (r. 197-198) of het Paasfeest hen aansprak of dat ze het alweer vergeten zijn (r. 374-375), hoe het staat met de Schriftlezing (r. 446-447) en hoe vaak wij vergeten wat Jezus heeft gesproken (r. 429). De meeste vragen en opdrachten zijn direct gericht op de relatie van de hoorder tot God en Christus. Een uitzondering hierop is de vraag aan de grootmoeders of ze met hun kleinkinderen over God spreken (r. 296-300).

De prediker benoemt in zijn preek verschillende keren (mogelijke) ervaringen van de hoorders. Dit zijn deels algemene ervaringen, bijvoorbeeld in intermenselijke relaties die de prediker gebruikt als illustratie (r. 401, r. 383-393). Hij benoemt ook een reactie van zichzelf op de tekst als mogelijke reactie van de hoorders op de tekst: "Als het u gaat als mij" (r. 126-127). De prediker laat hierbij dus uitdrukkelijk ruimte voor een andere ervaring bij het lezen van de tekst.

Ook ervaringen op geestelijk vlak benoemt hij. Zo benoemt hij concreet een positieve ervaring onder het Bijbel lezen, die hij herkenbaar maakt voor de hoorder door de hoorder sprekend in te voeren (r. 421). Dit sprekend invoeren doet hij ook bij negatieve ervaringen van moeite en nood. Deze ervaring vult hij niet altijd concreet in, wat de hoorder ruimte kan bieden om eigen moeiten en problemen in te vullen. Het is vooral op dit punt dat de prediker de hoorder in gesprek probeert te brengen met de tekst, en zij opgeroepen worden tot hun troost de Opgestane Christus in gedachten te houden (r. 415, r. 453-458, r. 519-522).

Hij maakt de moeite en nood wel concreet als het gaat over het probleem van de (onoverwinnelijke) zonde. Bij de opdracht om eraan te denken dat God in moeite de druk wil verlichten, laat hij de hoorders een tegenwerping maken over de zonden (r. 456-460). In eerste instantie bevestigt hij het probleem en zet hij het nog eens op scherp door te beschrijven dat de zonde als duimschroef ervaren wordt (r. 460-464). Hij stelt hier tegenover dat de zonde in werkelijkheid overwonnen is door Christus (r. 464-468).

Tegen de opdracht om aan Christus te denken laat hij de hoorders tegenwerpen dat dan van alledaagse bezigheden niets terecht komt (r. 395-397). Hij erkent dit als een reële spanning, maar lost deze niet op. Hij geeft aan dat het ervaren van deze spanning hoort bij, en kenmerk is van, het geestelijk leven. Het is vreemdelingschap omdat een schat je wegtrekt uit deze wereld (r. 397-403). Ook hier, een spanning tussen de tekst en de leefwereld van de hoorder, probeert hij hoorder en tekst in gesprek te brengen.

De prediker heeft aandacht voor vragen van de gemeente. Zo laat hij de hoorders vragen hoe ze deel krijgen aan de overwinning van Christus op de zonde (r. 469). Deze vraag beantwoordt hij met de opdracht (steeds) aan Christus overwinning op de zonde te denken en door de ervaring van de zonde te duiden,

waardoor de hoorder deze kan plaatsen: Christus kan de zonde gebruiken om dieper te ontdekken zodat verlossing een wonder wordt (r. 470-479).

Ook andere problemen uit de leefwereld van de hoorder benoemt de prediker. Bijvoorbeeld het existentiële probleem van de dood. Maar hij presenteert deze niet zozeer als iets in de ervaring van de hoorder, maar eerder kritisch. Het is een werkelijkheid waarmee de hoorder te weinig rekening houdt (r. 510-513). Hij geeft aan dat de oplossing ligt in Christus die de dood maakt tot "tunnel naar het eeuwige leven" (r. 515).

De prediker ziet doodsmachten bezig zijn het evangelie te verstikken aan het werk in de leefwereld van de hoorders: in kindermonden, de scholen, de gemeente, de regering en het koningshuis (r. 189-195, r. 209-220). Hiertegenover stelt hij het overgankelijke en de voortgang van het evangelie, de overwinning van Christus. De prediker beschrijft de tijd waarin de hoorders leven als een tijd waarin je mag denken over het evangelie zoals je wilt en waarin je op je eigen manier zalig moet worden (r. 307-312). Hij beschrijft de ontkerstening en (r. 237-238) en hoe godvrezende ouders kinderen en kleinkinderen kunnen hebben die afhaken (r. 241-243). Hij geeft aan dat het mogelijk is dat de gemeente hierbij treurt en verslagen is (r. 236). Hij duidt deze werkelijkheid door aan de ene kant aan te geven dat het evangelie toch door gaat, en aan de andere kant ook dat het evangelie niet "zonder meer doorgaat bij de natuurlijke afstamming." (r. 256). Ook wat het lezen in de Bijbel betreft blijkt iets van de context van de hoorder: er moet desnoods gevochten worden om tijd om in de bijbel te lezen en er is het gevaar dat de Schrift wegraakt in de gezinnen (r. 440-452).

Het gebruik van de woordjes "wij" en "we" kan een band scheppen tussen prediker en hoorder, doordat de prediker zichzelf insluit, bijvoorbeeld als hij vragen stelt (bijv. r. 88, r. 429) of kritische opmerkingen plaatst (bijv. r. 20, r. 97, r. 378). Hoewel hij "we" ook wel eens gebruikt voor de groep van predikers (r. 351)

7.4.3.1 *Heilstoepassing*

In de preek ligt de nadruk op het heilsfeit van Christus opstanding. De prediker geeft aan dat "de levendmakende kracht van Zijn Geest" (r. 106-107) hiermee nauw verbonden is. Christus heeft de Geest verworven zodat wij levend gemaakt worden, "met dezelfde kracht waarmee de Vader Christus uit de doden heeft opgewekt", uit de "doodsslaap van zonde", waarin we "ontzettend diep en ver weg van God af" liggen (r. 97-98, r. 100-102, r. 107-108). Deze doodsslaap is tegelijk "actief verzet" (r. 99) en tegenspraak tegen het evangelie net zolang totdat we tot het evangelie overgebogen worden (r. 17-21). Waar de opgestane Christus

mensen aanraakt komt het leven uit Zijn ongebonden handen in hen. Daarom kan Paulus zeggen: "Jezus leeft, Timotheüs, en je moeder en je grootmoeder en jij met Hem" (r. 78-87, r. 116-124).

De prediker verbindt de levendmaking met de ontmoeting met God (r. 104), maar ook met het zien van Christus in Zijn heerlijkheid. Als Hij roept en we zien Hem in Zijn kracht, "dan vallen wij als dood aan Zijn voeten" (r. 109-112).

In het evangelie gaat het om kennis van "de Heere Jezus als levende persoon". Het evangelie is hierbij ook een kritische instantie. Het gaat niet om "een Christus van eigen makelij en van eigen gedachten" maar om Christus "zoals God Hem openbaart, zoals het evangelie Hem beschrijft, zoals de Heilige Geest Hem bestraalt, ook vanmorgen." (r. 287-292). De kennis van Christus, Hem in gedachten houden, aan Hem denken, Hem erkennen, met Hem bezig te zijn, Hem te gebruiken "waartoe Hij Zich aanbiedt" (r. 411-413) is geen verstandelijke kennis, maar kennis die functioneert zodat we er profijt van hebben (r. 378-379), het gaat om de verbondenheid aan Christus in geloof en liefde (r. 404-411) aan Zijn persoon, Zijn werk, Zijn lijden, Zijn sterven, Zijn opstanding (r. 413-414). Juist op moeilijke momenten (r. 415-416).

Het evangelie geeft kennis van de verheerlijkte Christus als weg tot de Vader. Hij zit als Middelaar aan Gods rechterhand van God maar kan toch "dicht bij ons" zijn "met Zijn Woord en met Zijn Geest" (r. 355-360). De hoorders worden opgeroepen op Hem te zien, tot Hem te komen in geloof, en door Hem toe te gaan tot de troon van de genade. Dit "is een hoopvol evangelie voor mensen die niets hebben." De vrije genade wordt voorgesteld, verkondigd, opdat het geloofd zou worden.

Daarvoor is het noodzakelijk niet meer in jezelf te wroeten (r. 360-372). Niemand ontkomt daaraan, maar er moet wel een einde aan komen. Christus ontdekt aan zonde door Zijn Geest (r. 487-488) en wij worden "er tussenuit geknepen, een stervensweg" (r. 478-479). Christus nodigt "Kom tot Mij" en dat is de weg. Om met een moordenaarsgeloof tot Hem te bidden: "Gedenk mijner, nu Gij in uw Koninkrijk gekomen zijt" (r. 496-502). Ook in dat gebed gaat het dus om zijn verheerlijking. De hoorders kunnen zich beproeven met de vraag of ze een schat hebben in de hemel die trekt, wenkt en opwekt (r. 402-403).

In de preek valt dus vooral de nadruk op Christus overwinning. Door de opstandingskracht van Christus verlicht God de druk en brengt hij tot hartelijke lof (r. 456-458). Hierin benadrukt de prediker de éénheid tussen Christus en de gelovigen. De hoorder krijgt deel aan en nut uit Christus overwinning op zonde en schuld en satan door de opgestane Christus in geloof in gedachten te houden (r. 470-484). Hij heeft in Zijn opstanding ook de overwinning behaald op de dood, die ons overvalt, kraakt, breekt. Christus maakt de dood tot een "tunnel naar het eeuwige leven"

Hij ging er Zelf door “en niemand van Zijn kinderen” gaat een weg “waar Hij niet eerst” was (r. 510-517).

Het lijden en sterven van Christus, “de Gekruisigde”, komt aan de orde als de betaling voor de zonde, en het is zo onderwerp van overdenking (r. 35-38, r. 67, r. 279, r. 413-414).

Christus en de gelovigen zijn verbonden door Zijn inwoning in hen. Waar Hij in ons komt wonen en door ons werkt (r. 14-16) gaan wij de strijd vanuit het geloof gaan strijden (r. 20-23). Deze strijd is gegeven met het één plant worden met Hem in de gelijkmaking van Zijn dood en opstanding (r. 63-74). Christus is de doodssmart die Hij had op aarde te boven, maar in Zijn kinderen op aarde heeft Hij ze nog (r. 209-213). Er is dan ook een verband tussen de bedreigingen die op de kerk en op Hem afkwamen, als kind al (r. 232-233).¹

De wederkomst komt ook slechts kort aan de orde: Wanneer wij met Hem lijden dan zullen we ook met Hem heersen. “Niet sterven, maar leven.” Ook dit is gegrond in de verbinding met Christus: “Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij” (r. 506-509). Met wederkomst, bij de algemene opstanding, zal “het nageslacht van de Heere Jezus Christus”, zullen “de kinderen Gods, geopenbaard” worden (r. 32-33, r. 180-184).

De prediker houdt de begrippen wedergeboorte, bekering, geloof en “inwoning van Christus in het hart” dicht bij elkaar. Zij komen allen tot stand “door middel van het evangelie” (r. 260-263). De genade (die diep in het hart zinkt van allen die van God geleerd zijn r. 328-331) bereikt de hoorder niet “dan door de verkondiging van het evangelie” (r. 353-354). Het evangelie beweegt tot het geloof (r. 207-208). Het geloof is uit het gehoor (r. 260-270). In verband hiermee noemt hij ook de roeping door de Heilige Geest (r. 258).

De prediker geeft aan dat de Heilige Geest nodig is om aan Christus te denken en ons Zijn woorden indachtig te maken (r.417-439). Daarbij wijst hij op het belang van het lezen van de Heilige Schrift (r. 440-450). Het ijverig en bestendig doorzoeken van de Schrift is een toetssteen waaraan de hoorders hun geloof kunnen beproeven (r. 450-452). Er was verschil in de manier waarop Paulus en Timotheüs Christus leerden kennen, daarin is God vrij. (r. 293-295). Paulus leerde Hem onmiddellijk kennen, Christus werd “aan hem en in hem geopenbaard werd” en hij ontving de Geest met “haar gaven” in het persoonlijk geestelijk leven (r. 271-273, r. 277). “Ten diepste” kenden zowel Paulus als Timotheüs beiden Christus uit de Schrift door de Heilige Geest (r. 304-306).

¹ Daar staat zijn opstanding tegenover: “nochtans leeft het” (r. 234).

7.4.4 *Prediker*

De prediker geeft in de preek iets aan van hoe hij zichzelf verstaat als prediker. Hij is weliswaar “geen openbaringsinstrument” zoals Paulus, maar een dienaar van het Woord die onderworpen is aan de Schrift, en wel: “met dezelfde Christus” (r. 335-338). Preken is voor hem het openen van het Woord en de hoorders in de Schrift “van kamer tot kamer” leiden om hen “vol verbazing . . . de wonderen van Gods genade” te laten zien (r. 351-353). Hij verzet zich tegen een prediking van stereotypen, hoewel hij niet durft uit te sluiten (“Wie ben ik”) dat God hier Zijn Geest in kan zenden (r. 345-347).

De prediker gebruikt een concrete persoonlijke ervaring uit het pastoraat als illustratie bij het abstracte begrip “in gedachten houden” uit de tekst, om dit begrip duidelijk te maken (r. 383-389). Dit is een *biografisch ik*.

Als de prediker de hoorders vraagt hoe vaak zij uit de Bijbel lezen dan geeft hij daarbij in de ik vorm aan dat hij dat graag wil weten (r. 441-446). Dit komt enigszins in de buurt van een *biografisch ik*. De prediker laat zien dat hij er belang bij heeft, of er in ieder geval interesse voor heeft, om dit te weten te komen. In die zin is het een vorm van het tonen van betrokkenheid bij de hoorders. Aan de andere kant geeft de prediker dus ook aan hier geen goed idee van te hebben. Daarin kan een kritisch element verscholen liggen.

De prediker onderstreept de bewering “God doet wonderen” met “zo waar als ik hier voor u sta”. Dat is een vorm van een *verificatorisch ik*. De prediker staat zelf voor de boodschap in.

Ook op andere manieren brengt de prediker zichzelf mee in de preek. Als hij aangeeft dat de gemeente mogelijk treurt en verslagen is vanwege de ontkerstening, dan is het waarschijnlijk dat dit mede zijn eigen ervaring is. Hij geeft bijvoorbeeld aan dat de ervaring van Paulus “om te watertanden” is (r. 275). Ook komt op verschillende plaatsen een toon van verwondering naar voren (r. 94-96).

7.5 INTERPRETATIE VAN PREEK C

7.5.1 *Individu*

De hoorders houden te midden van ontkenning, vast aan de lichamelijke opstanding van Christus en de verklaring daarvan door de apostelen (r. 17-42). Zij krijgen in de strijd van de geesten houvast aan Jezus Christus en wordt verlost van angst voor mensen door één met Hem te worden in de gelijkmaking van Zijn dood en opstanding (r. 63-77). De hoorders onderzoeken zich of zij geloven dat Christus voor hen de handen vrij heeft

(r. 81-90). Zij onderzoeken of zij levend gemaakt zijn uit de dood van actief verzet tegen God (r. 85-112). Zij onderzoeken of ze geloven dat het Koninkrijk van God er elke dag beter voor staat en kijken hoopvol naar het evangelie (r. 196-208).

De hoorders worden doordrongen dat ze in het geloof en de genade onoverwinnelijk zijn omdat ze de onzichtbare dingen laten gelden (r. 221-229). Zij krijgen zo kracht maar ook strijd met alles wat zich tegen het evangelie verzet (r. 229-231).

De hoorders beseffen dat het om Christus als levende persoon gaat zoals God Hem openbaart, het evangelie Hem beschrijft en de Geest Hem bestraalt (r. 268-292). De grootmoeders praten met hun kleinkinderen over de Heere (r. 293-300). De hoorders beseffen dat het evangelie niet automatisch van geslacht op geslacht overgaat, maar dat elke generatie levend gemaakt moet worden door de Heilige Geest en het evangelie (r. 239-244, 258-269). Ouders leven dicht bij God zodat ze ondervinden dat God een beloner is van hen die Hem zoeken (r. 249-253).

De hoorders beseffen dat Christus in gedachten houden een recept is voor elke dag en deze kennis functioneert zodat ze er profijt van hebben (r. 375-382). Ze beseffen dat alleen een verstandelijk weten niet genoeg is, ze zijn in geloof en liefde verbonden met Christus en erkennen Hem in Zijn persoon en werk (r. 404-416). Ze heffen hun harten en ogen op naar Hem in de hemel en gaan door Hem toe tot de troon der genade (r. 355-362). Ze proberen niet goud en zilver uit hun eigen hart te halen, maar worden kaal en arm (r. 364-371). Ze beproeven of hun schat in de hemel is (r. 402-403).

De hoorders waken tegen ongeloof en vergeetachtigheid maar denken aan de gunst van de Heere (r. 429-439). Ze onderwerpen zich aan het Woord en weigeren zich te laten beroven van de volle opening van de Schrift (r. 336-354). Ze lezen en overdenken Gods Woord, maken daar tijd voor, ook in het gezin (r. 429-449). Ze toetsen zich hieraan (r. 450-452).

Ze houden in moeilijke situaties en beproevingen Christus in gedachten en krijgen zo verlichting van de druk en loven God (r. 453-458). De hoorder beseft dat de zonde wel onoverwinnelijk lijkt maar het door Christus niet is, door Hem in gedachtenis te houden wordt de macht van de zonde overwonnen en wandelen ze in vreze (r. 459-484). De hoorders worden ontdekt aan zonde en aan wie Christus is (r. 485-490).

De hoorders beseffen dat ze moeten sterven, God ontmoeten en met een onverzoende schuld niet kunnen bestaan, en komen tot Christus doordat ze aan een einde komen (r. 491-497). Ze beseffen het geloof van de moordenaar nodig te hebben en onderzoeken zichzelf op dat punt (r. 498-507). Zo zullen ze met Hem heersen en leven, zodat de dood voor hen een tunnel naar het eeuwige leven wordt (r. 506-517). Ook dit houden ze in gedachten (r. 518-524).

7.5.2 *Gemeente*

De gemeente als Lichaam van Christus maakt nog doodssmartē mee, maar wordt bemoedigd omdat Christus regeert te midden van Zijn vijanden (r. 209-220).

7.5.3 *Samenleving*

Al wil de duivel het evangelie verstikken in de gemeente en in de maatschappij, Christus zal Zijn Koningschap ook daar oprichten (r. 163-196) ook dwars door de ontkerstening en geestelijke zelfmoord heen (r. 235-238).

7.6 SAMENVATTING

De heilsfeiten staan hier in het grotere kader van de heilsgeschiedenis met de opwekking van Christus als midden. Er is in de geschiedenis een worsteling is om de komst van het Koninkrijk die uitloopt op Christus wederkomst. In deze preek valt de nadruk op Christus overwinning op de dood en op Zijn verheerlijking.

In Zijn lijden en sterven heeft Hij de zonde verzoend. Door zijn overwinning maakt Hij voor de Zijnen de dood een tunnel naar het eeuwige leven. Hij is opgestaan uit de dood door de kracht van de Geest. Deze Geest heeft Hij verworven. En Hij maakt dode zondaren levend met dezelfde kracht als waarmee Hij werd opgewekt. Hij heeft Zijn handen vrij.

Wie levend gemaakt wordt ontmoet God en ziet Christus in Zijn heerlijkheid. Hij is dan onze schat die trekt aan de rechterhand van God. Tegelijk is Hij dichtbij door Woord en Geest. Vanuit het Evangelie leren we Hem kennen als de weg tot de Vader. Door de prediking bereikt Zijn genade ons.

Het evangelie beweegt tot geloof, het is voor mensen die niets hebben. Er moet een einde komen aan gewroet in onszelf. Dat bereikt Christus door Zijn Geest, doordat Hij ons ertussen uit knijpt in een stervensweg.

Christus nodigt en de Geest roept. Deze oproep om op Hem te zien, tot Hem te komen en door Hem te gaan tot de troon van Gods genade komt in de preek naar voren. Tot Hem komen is de weg, om met een moordenaarsgeloof tot de verheerlijkte Christus te bidden. Niet tot een Christus van eigen makelij, maar zoals het evangelie Hem openbaart.

Het gaat niet om verstandelijke kennis, maar kennis die functioneert zodat we er profijt van hebben. Er moet in geloof en liefde een verbondenheid zijn aan en een éénheid zijn met Christus in Zijn lijden, dood en opstanding. Door Zijn inwoning en door het geloof krijgen we nut uit Zijn overwinning op zonde, schuld,

satan. De Heilige Geest is nodig om aan Christus te denken en om ons Zijn woorden indachtig te maken.

Hier volgt de tekst en bespreking van preek D over Handelingen 2:5-13. De dienst waarin deze preek gehouden werd was, mede getuige de gebeden, een morgendienst op de eerste Pinksterdag. De liturgie in deze dienst was als volgt: Votum en Groet, Psalm 145:4, Wet, Psalm 119:3, Handelingen 2:1-13, Gebed, Voorafpraak, Afkondigingen, Psalm 118:12 en 14, Preek, Psalm 86:5 en 6, Dankzegging, Psalm 36:2, Zegen.

8.1 TEKST VAN PREEK D

Hier volgt als eerste de tekst van de voorafpraak:

1 Gemeente, wij willen samen overdenken de eerste stoot van het
2 Pinksterevangelie, die wij reeds gelezen hebben uit Handelingen
3 2 vers 5 tot en met 13. Waarbij wij in het bijzonder willen stilstaan
4 bij drie vragen:

5 1. De eerste vraag vinden wij in vers 7: "Ziet, zijn niet allen
6 dezen die daar spreken Galileeërs?"

7 2. De tweede vraag vinden wij in vers 8: "En hoe horen wij
8 hen een ieder in onze eigen taal, waarin wij geboren zijn?"

9 3. En de derde vraag vinden wij in vers 12: En zij ontzetten
10 zich allen en werden twijfelmoedig en zeiden de één tegen
11 de ander: "Wat wil toch dit zijn?"

12 Drie vragen: "Zijn het niet Galileeërs?", "Hoe horen wij ze
13 spreken in onze eigen taal?" En: "Wat wil toch dit zijn?"

Hieronder volgt de tekst van de preek:

1 Tot en met de hemelvaart, gemeente, zijn er engelen ingezet:
2 bij de geboorte van Christus, bij Zijn opstanding en dus ook
3 nog bij Zijn hemelvaart, om luister bij te zetten bij datgene wat
4 gaat gebeuren. Maar op Pinksterfeest hebben wij geen engelen
5 meer. Ze zijn er wel, maar ze zijn teruggetreden. Het lijkt wel
6 alsof, naar wat de uitwendige kant betreft, de zaak steeds minder
7 luisterrijk wordt. Want u weet het: boven Bethlehems velden
8 zongen duizenden en nog eens duizenden van engelen: "Ere aan
9 God in de hoogste hemelen en vrede op aarde in de mensen van
10 het welbehagen." De vrouwen in het graf werden diep ontroerd

11 en verschrikt door engelengedaanten, in het graf en er buiten. En
 12 de discipelen zagen twee mannen staan in blinkende kleding. Op
 13 Pinksteren niets van dat alles.

14 Waarom? Wel gemeente: "Een goede opvoeder maakt zichzelf
 15 overbodig", zo zeggen vader en moeder wel eens tegen elkaar
 16 met de nodige schuldbelijdenissen. Met andere woorden: wij
 17 moeten onze kinderen opvoeden tot zelfstandigheid. En zo zijn
 18 de engelen ingezet om de gemeente Gods op te voeden tot zelf-
 19 standigheid, dat wil zeggen: de mondigheid. Niet in de moderne
 20 revolutionaire zin, maar in de Bijbelse zin. Mondig dat wil zeggen
 21 dat de gemeente een mond heeft gekregen om de grote werken
 22 Gods te gaan verkondigen.

23 Want nu zitten de engelen op de bank, om te luisteren naar de
 24 gemeente, ook van Zoetermeer. Om te horen de onuitsprekelijke
 25 verborgenheid: God geopenbaard in het vlees. Ja, daar waren
 26 ze bij. God door God opgewekt – Ja, daar waren ze bij – in de
 27 opstanding uit de doden. De Heere Jezus ten hemel gevaren. Daar
 28 waren ze ook bij. Maar dat God verzoend woonde, niet alleen
 29 bij Israël in de ark, maar bij al Gods kinderen in het hart, dat er
 30 bloed gestreken is aan de wanden van het hart en de Geest intrek
 31 neemt in het hart en dat dien tengevolge er een wijsheid en een
 32 verstand en een kennis en een inzicht en een lofzegging en een
 33 dankzegging en een God verheerlijkend spreken [is], neen, dat
 34 kunnen ze niet op. Daar kunnen ze niet inkomen. En het is toch
 35 zo, gemeente, dat de engelen – naar Paulus woord – luisteren
 36 naar de diepten van de verborgenheden die God bekend maakt
 37 en uitwerkt, ook in de toepassing van Zijn heil.

38 De schare weet er helemaal geen raad mee. Want het is bekend
 39 dat er een stem, een geluid als van een geweldig gedreven wind,
 40 een orkaan is gehoord, en dat er vurige tongen als van vuur zaten
 41 op ieder van de discipelen en van de honderdtwintig vergaderden
 42 in de opperzaal. De schare zit er mee. En ze weten er geen raad
 43 mee. Want wanneer dreigen wij in paniek te geraken? Wel dan,
 44 wanneer er allerlei verschijnselen, angstwekkend en dreigend,
 45 zich aan ons voordoen die wij niet kunnen lokaliseren. We kunnen
 46 ze niet thuisbrengen.

47 En nu heeft God wat gedaan waardoor Israël uit het lood is
 48 geslagen. En waardoor deze mensen met vragen zijn komen te
 49 zitten. En nu weten wij zeer wel het verschil tussen Israël en de
 50 christelijke kerk. En nu weten wij zeer wel het verschil tussen
 51 de apostelen in de engere en bredere zin en de gemeente Gods
 52 van deze tijd. In de diepste grond is het evangelie niet veranderd.
 53 Want het evangelie staat altijd haaks op onze werkelijkheid. Het
 54 evangelie ligt niet in het verlengde van onze gedachten. Dat we
 55 zeggen: "Zie zo! Dat hebben we gekanaliseerd, dat hebben we
 56 thuis gebracht, dat hebben we gelokaliseerd, nu weten we het
 57 wel." Integendeel! Dat is het valse evangelie. Dat is het pseudo-

58 evangelie. Dat is het evangelie dat we hebben verdogmatiseerd,
 59 waarin we de dingen op een rijtje hebben staan. En hoezeer
 60 het dogma nodig is en in het dogma het lied ruist, gemeente,
 61 wanneer God in een gemeente gaat werken en wanneer God in
 62 een huisgezin gaat werken, en wanneer God in een jongens-, in
 63 een meisjeshart gaat werken, gebeuren daar dingen, die een mens
 64 niet kan thuis brengen. Dan worden er vragen geboren.

65 En we hebben ze gehoord. De eerste vraag luidde: "Zijn niet
 66 al dezen die daar spreken Galileeërs?" Ze zijn dus verbaasd
 67 en ontzet. En nog meer over het geluid als van een geweldig
 68 gedreven wind én over de tongentaal waarmee de discipelen het
 69 evangelie van Pinksteren vertolken. Petrus voorop. Dat ze in hun
 70 eigen taal, daarover straks, horen, de grote werken Gods.

71 "Zijn niet al deze Galileeërs?" Dat wil zeggen: Dat zij daar zo
 72 vrijmoedig en van de Geest vervuld staan, dat is op geen enkele
 73 wijze uit hun afkomst te verklaren. Want het zijn maar Galileeërs.
 74 En u weet, Galilea dat lag in het noorden, grensde aan allerlei
 75 heidense volksstammen. Galileeërs namen het niet zo precies,
 76 waren syncretisten. Dat wil zeggen: heidendom en jodendom
 77 vloeiden in één en door één, ze vervalsten ook de godsdienst.
 78 Galileeërs waren nationalisten tot in het merg, Galileeërs waren a-
 79 cultureel. Ze waren niet op de hoogte met wat er in de cultuur van
 80 die dagen omging. Galileeërs spraken een eigen dialect. Galileeërs
 81 stonden in de verachting van het stevig orthodoxe Jeruzalem.

82 En nu staat hier gemeente: "Zijn niet al deze mensen, Galilee-
 83 ërs?" Dat wil zeggen: Het is niet uit hun afkomst te verklaren. En
 84 dat roept nu juist de bediening van het Woord Gods te voorschijn.
 85 Want als het goed gaat in de prediking, dan gaat de prediking,
 86 zonder dat de prediker van u alles weet, precies in op de vragen
 87 die de Geest in de afgelopen weken in uw hart heeft gewekt.
 88 Daarom is de prediking noodzakelijk. Omdat het is de opklaring,
 89 de verheldering, de uiteenzetting, de uit één legging, de ontdek-
 90 king, de toeleiding, de gemeenschap.

91 Gemeente, wat is dat een wonder woord: "Zijn niet al dezen
 92 Galileeërs?" En zoals gezegd, de kern van het evangelie is onver-
 93 anderd. We gaan Pinksterfeest niet overdoen in die omstandig-
 94 heid, in die cultuur. Maar wanneer de Pinkster-Geest handen en
 95 voeten krijgt in een mensenhart, in een gemeente, dan gebeuren
 96 daar dezelfde wonderen.

97 Onbeschrijfelijk en onuitputtelijk is God. En zeker ook de Geest
 98 van God. Want "groot", zegt de apostel, "is de verborgenheid
 99 der godzaligheid: God geopenbaard in het vlees." Groot is de
 100 verborgenheid van een opgestane Christus. Maar nog groter is
 101 de verborgenheid van Pinksterfeest. Die het uit de Vader en de
 102 Zoon neemt, en de discipelen het doet verkondigen. Het vloeit

103 zo uit hun hart, uit hun mond omhoog. Het spuit eruit. Groot is
104 die verborgenheid.

105 Zeker, de discipelen waren ook vóór het kruis discipelen. Zeker,
106 elkéén, ook in onze gemeente, die de Heere Jezus maar bij de
107 zoom van Zijn kleed heeft aangeraakt, en van Die kracht naar
108 hem of haar is uitgegaan, is een christen, is een christin. Maar dat
109 wil nog niet zeggen dat wij met de Heilige Geest vervuld zijn.

110 Zeker de discipelen hadden gesproken, hadden Jezus beleden
111 als de Zoon van God. En ze waren met Hem meegenomen op al
112 Zijn wegen. Bij het kruis lieten ze verstek gaan, lieten Hem gaan,
113 lieten Hem hangen. Bij de opstanding werden ze weer vergaderd
114 en samen getrokken. Hij heeft reeds op hen geblazen: "Ontvang
115 de Heilige Geest." Maar zoals zij nu de Geest hebben ontvangen,
116 dat was uniek, enig. Ik zeg niet onherhaalbaar. Maar dat was
117 tot nu toe in de heilsgeschiedenis, in die mate, in die volheid,
118 niet voorgekomen. Daar hopen we morgenochtend over door
119 te gaan. Nooit hadden ze zo diep, en zo vol, en zo rijk uit de
120 Pinkster-Geest gesproken.

121 Gemeente, deze Galileeërs wisten zelf wel dat het van hen
122 niet was. En daarom kon Petrus ook zo heerlijk en vrijmoedig
123 en onbekommerd van zichzelf afwijzen naar God. En zeggen:
124 "Mensen, je moet bij ons niet zijn, maar je moet bij God zijn. Hij is
125 de schenker, de zender van de Pinkster-Geest." Want het is toch
126 wel dwaas om met zo'n boodschap, alles veroordelend, onder het
127 volk te gaan staan. Het lijkt toch wel dwaas, om daar farizeïsme
128 en schriftgeleerdheid, tollenaars en zondaren, allen op één hoop
129 worden geworpen. Het lijkt wel dwaas, om ook vandaag, midden
130 in onze cultuur te gaan staan en te zeggen dat de fijnste uiting
131 van de cultuur, hoe waardevol misschien op zichzelf – hoewel
132 het meeste door de satan is beduimeld – maar dat zelfs de fijnste
133 uiting van het mensenhart, voor God waardeloos is, als het gaat
134 om het verschijnen voor God en het geopenbaard worden voor
135 Zijn rechterstoel.

136 Wel, gemeente, dan rijst de vraag: "Wie zijn deze mensen
137 toch?" En: "Wat willen ze?" En toch gemeente, heeft God met
138 dit onaanzienlijke hoopje Galileeërs, het gelaat van de aarde
139 veranderd. En toch is met dit evangelie, vanuit Jeruzalem, naar
140 Rome en waarheen ter wereld ook al niet, overwinningen geboekt
141 op mensen. Zodat zelfs een keizer, die tegen Christus gevochten
142 had, op het slagveld moest zeggen: "En ge hebt toch overwonnen,
143 gij Galileeër!" Ja, Hij is de opperste van alle Galileeërs. Want Hij
144 kwam er Zelf ook vandaan. En Hij verklaart Zich solidair met al
145 Zijn volk en met al Zijn kinderen. Waarin weliswaar, soms edelen
146 zijn. Soms wijzen. Maar weinigen. Maar ze zijn er.

147 Maar God verheerlijkt Zich, gemeente, in hetgeen niets is,
148 ook vandaag. Want Gods kinderen worden soms gebroed en
149 gebakerd in Godvrezende gezinnen. Daar zijn voorbeelden voor.

150 Maar daar zijn er ook die nergens vandaan komen. En dat geldt
 151 van de eersten ook. Die zeggen: "Ik had er praktisch nooit van
 152 gehoord, ik wist er nauwelijks van." Zoals een heleboel mensen
 153 vandaag niet eens weten wat Pinksteren is. Weten ze niet. Nooit
 154 van gehoord. En er toch bijgehaald. Dat is een wonder in het
 155 wonder: als er hier mensen zijn, en die zijn er, die dat wonder
 156 doorleeft hebben. Zomaar van niks, vanuit mijn verlorenheid,
 157 mijn blindheid, mijn onkunde, door de Geest erbij gehaald. Ja,
 158 laat het dan waar zijn dat ge een Galileeër zijt, maar spreek maar
 159 ruim en goed van de Heere.

160 Gemeente, O, dat deze zaken ons bezig houden, dat we niet
 161 vandaag een beetje opgevijseld worden, en wat in de stemming
 162 komen, want dat is morgen alweer voorbij. Maar dat wij ons totaal
 163 verliezen, zonder meer capituleren, die Geest beslag legge op oud
 164 en op jong. Want die Geest gemeente, zet alleen in contact met de
 165 Heere Jezus Christus. O, wat een wonder wanneer er kracht van
 166 ons uitgaat. Dat hebben we zelf niet in de gaten. Want we zijn zo
 167 bezig dan met die Krachtbron, dat wij niet op onszelf zien – dan
 168 zinken we weg als Petrus – maar als wij vervuld worden met de
 169 Heilige Geest, dan is het in de eerste plaats naar God toe. Maar
 170 ook naar de naaste toe. En dan wordt Christus groot. Almaar
 171 groter. Want Pinksteren is Christusfeest, in de verheerlijking. De
 172 hele preek van Petrus is één grote Christusprediking. Gemeente,
 173 het is maar een klein kuddeke, toen en nu. Maar nochtans staat
 174 God er achter. Dat was de eerste vraag.

175 En de tweede vraag is: "Hoe horen wij hen een ieder in onze
 176 eigen taal, de grote werken Gods verkondigen?" Dat wil zeggen:
 177 Niet alleen hun personen vielen op, maar ook en vooral wat ze
 178 zeiden. Daar ging het om. Pinksteren is het feest dat door de
 179 mond tot openbaring komt. Nu zijn er allerlei verklaringen over,
 180 teveel om op te noemen. Dat is keukenwerk wat ik u hier bespaar.
 181 Maar we kunnen wel zeggen gemeente, dat er een hoorwonder
 182 plaats vond en een spreekwonder, twee wonderen, die in elkaar
 183 overvloeien.

184 Een hoorwonder, doordat deze mensen zich aangesproken
 185 hoorden in hun eigen landstalen. Welke talen zegt u? Wel dat
 186 wordt breedvoerig opgesomd. Want de Joden uit heel de wereld
 187 waren samengestroomd om het Pinksterfeest in Jeruzalem te vie-
 188 ren. Maar nog veel meer oudere Joden woonden in Jeruzalem. Die
 189 heel hun leven, alle vervolging en marteling [verdragen hadden],
 190 als het nodig was. Die heel hun leven, met schone handen, of met
 191 vuile handen, geld hadden verdiend. En [die] almaar gespaard,
 192 gespaard, gespaard hadden, om op hun oude dag naar Jeruzalem
 193 te gaan. Want dat was de stad waarnaar hun ziel hijgde. Dat wa-
 194 ren godvruchtige lieden, staat er. Wij zouden zeggen: Meelevende
 195 mensen. Meer moet u er niet aan schenken. Mensen die het dus

196 ging om de Torah, om de wet, om het evangelie. Die hoorden
197 de wet van Mozes lezen. En die hun kinderen in die wet wilden
198 onderwijzen.

199 Gemeente, een mens kruipt in zijn ouderdom vaak terug naar
200 de plaats waar hij geboren is. Dat is een bekend verschijnsel. Daar
201 wil hij sterven. Niet dat hij dat uitmaakt, maar God maakt dat
202 uit. En zo heeft God zijn volk als knikkers verstrooid onder de
203 volkeren. Oorspronkelijk een landbouwende natie, maar door de
204 nood gedreven zich in de handel gestort. Zich soms ook aan de
205 Mammon verkocht. En alles wat ze hebben gedaan, gemeente, dat
206 is voortgekomen uit die ballingschap, uit die verstrooiing, met
207 datgene wat God dat volk heeft meegegeven. En al die mensen
208 waren uit de diaspora, uit de verstrooiing in Jeruzalem gekomen,
209 hadden er een huisje gekocht, en wilden vlak bij de tempel en
210 vlak bij het dal van Hizkia, in het dal van Josefat wonen en
211 begraven worden. Daar wilden ze liggen. Want daar zou God
212 Zijn volk opwekken. Wonderlijk, dat dat besef in Israël levend
213 bleef.

214 Gemeente, zo waren zij daar, uit het oosten. Heel klein-Azië
215 met al de landschappen worden opgesomd, met daarachter het
216 Syrische land, het Assyrische land, het Babylonische land. Maar
217 dan maakt het weer een grote boog terug naar Judea. Dat zijn
218 de mensen die de taal zuiver spreken, zuiver Nederlands. En
219 dan buigt het naar Egypte en naar Lybië – we horen er vandaag
220 nog zoveel over – tot die eilanden daar in de Middellandse zee.
221 Jodengenoten, soms ook proselieten, mensen die erbij gekomen
222 waren. Zij allemaal!

223 Deze mensen hoorden de grote werken Gods, niet in het He-
224 breeuws, of wellicht in het Aramees, dat was de volkstaal van die
225 tijd, of in het Grieks, dat was de algemene omgangstaal. Neen!
226 Maar in die taal waarin ze geboren waren. [Van de landen] waar
227 de Joodse jongetjes en meisjes in de wieg hadden gelegen, waar
228 ze met de kleuters uit die landen hadden gespeeld en waar ze
229 spelenderwijs die taal hadden geleerd. Maar 's avonds, als vader
230 thuis was, dan spraken ze het Hebreeuws, de heilige taal. Wij
231 zouden zeggen: "Het Latijn, de heilige kerktaal van de Rooms
232 Katholieke kerk." [De taal] waarin de eenheid van dat volk, in
233 het Hebreeuws of in het Aramees, was gesymboliseerd.

234 En wat gebeurd er nu gemeente? Het is net alsof God dat
235 allemaal kapot scheurt en dat Hij én door een spreekwonder én
236 door een hoorwonder deze mensen in hun eigen taal aanspreekt.
237 En hoe dat verder precies geweest is moet u aan mij niet vragen.
238 Dat weet ik net zo min als u. Maar een wonder hoeft toch niet
239 verklaard te worden? God is zo groot, dat Hij alles te boven gaat.
240 Maar het gaat ons om het doel. Wat is het doel? Dat de jongens
241 en de meisjes en de mannen en de vrouwen zullen horen de
242 dagelijkse omgangstaal. – De vaktaal. Wij zouden zeggen: de

243 ambtenarentaal in den Haag. Wij zouden zeggen: de ambachtsta-
 244 len, de vaktalen van weet ik veel welke ambachten en beroepen
 245 hier en overal, de taal van de ouderlingen en diakenen, de taal
 246 van de mensen die op de scholen zijn. Een ieder spreekt zo zijn
 247 eigen jargon, zijn eigen taal. – Dat God daar indringt. En dat Hij
 248 de taal van elke dag, waarin de ziel van het volk leeft, en waarin
 249 ze adem krijgt, dat God in die taal doordringt op zo'n wijze dat
 250 ieder het op zijn eigen manier zegt.

251 En dat is even mooi, gemeente, als je mensen hoort spreken
 252 in hun eigen taal. Als je een Katwijker hoort spreken in zijn
 253 Katwijks dialect en hij vertelt je de grote daden Gods aan zijn
 254 ziel. En als je op de Veluwe bent en je hoort daar het accent zo,
 255 wat daar gebruikelijk is, en je hoort daar de mensen spreken
 256 van datzelfde wonder. En in Zoetermeer weer in een andere taal,
 257 maar ze begrijpen elkaar best. Het is de hemelse taal. Het is de
 258 taal die God doet spreken.

259 En gemeente, het is net alsof God die hele toren van Babel om-
 260 ver haalt. Waardoor de volkeren uitéén gegaan zijn, die enorme
 261 taalbarrière. Je moet maar eens in de zendingsliteratuur duiken.
 262 Je moet maar horen wat een geploeter en een gezwoeg het is
 263 voordat iemand de taal van dat volk spreekt. Dat is in principe,
 264 gemeente, met Pinksteren overwonnen. Doordat God die discipe-
 265 len zo laat spreken, en die mensen zo laat horen, dat zij de grote
 266 daden Gods horen en verstaan. Dat het erin gaat.

267 Kunt u begrijpen, gemeente, dat die mensen stom verbaasd
 268 waren. Dat God met eerbied gesproken, uit het Hebreeuws of
 269 Aramees, uit de algemene omgangstaal, het Grieks, overstapt in
 270 al die talen. En dat ieder het horen kan, zodat hij met zijn hele
 271 ziel het verstaat. Dat de talen geen fossielen zijn, geen gedroogde,
 272 uitgedroogde geraamten, geen stukken onverteerbaar steen, maar
 273 de levende volksziel en de sprankelende uiting van het hart zelf.
 274 Want waarin kunnen we ons beter uitdrukken, dan in de taal
 275 waarin we geboren zijn? Als we nou [een] andere taal of talen
 276 spreken, met meer of minder gemak, nooit voelen we ons zo op
 277 ons gemak, als we in de taal van onze moeder spreken. En soms
 278 ook nog een beetje met de woordenschat die we uit het ouderlijk
 279 huis hebben meegekregen. Met soms de bijzondere woorden en
 280 dialecten erbij.

281 Gemeente, ze waren stomverbaasd. Dat dát kon. En wat is
 282 het niet een wonder als [je] een sjouwersman hoort in zijn taal,
 283 over de grote werken Gods. En als je, en noem nu zelf maar
 284 op. Gemeente, wat is dat geweldig groot! Dat is het nieuwe van
 285 Pinksteren! Het is te gering had de Heere God tot Zijn Zoon
 286 gezegd, dat Gij een licht voor het Joodse volk zou zijn - want
 287 dan zou het onder gegaan zijn in een Joods wetticisme - maar
 288 Ik heb U de heidenen gegeven tot Uw erfdeel. Sem mag dan de
 289 uitverkorene zijn, maar Jafet en Cham ze komen erbij. Jafet gaat

290 wonen in de tenten van Sem. En Cham wordt erbij gehaald. Het
291 Woord des Heeren gaat onverkort over heel de wereld heen.

292 Gemeente, zo gaat het evangelie voort. En je ziet het daar zo
293 in Jeruzalem gebeuren. Het slingert met al die mensen straks
294 mee, in al die werelddelen. En we zien [het] de kerkgeschiedenis
295 doorgaan. Het buigt, het gaat soms weer terug. Europa, wat gaat
296 ermee gebeuren? Zullen we geestelijk zelfmoord plegen? Zijn we
297 daar al niet hard mee bezig?

298 Maar Indonesië: wat een vraag naar het evangelie. De Japanse
299 huismoeders, die soms met de Institutie van Calvijn aan haar
300 wasmachine staan. Daar moet je hier om komen. Calvijn vinden
301 ze moeilijk. En de Institutie helemaal. Dat valt nog wel mee.
302 Maar die mensen hebben zo'n verschrikkelijke honger en zo'n
303 ontzaglijke dorst, dat ze met de Institutie van Calvijn [aan de
304 wasmachine staan]. En daar sparen ze voor. Daar lezen ze in. En
305 dan zeggen ze: "Kijk, wat die man nu zegt, dat heb ik in mijn
306 ziel beleefd." Dat is even mooi. Als het Woord en de uitlegging
307 van het Woord verklaart wat de Geest inwendig doet.

308 Gemeente, waar gaat de Geest heen? Zeker. Naar Israël. Wan-
309 neer weet ik niet. Maar God is in Jeruzalem begonnen en Hij zal
310 in Jeruzalem eindigen. Want de Heere, Die gaat een hele bocht
311 maken. En Hij neemt een heel sleepnet mee. Maar Israël verliest
312 Hij niet uit het oog.

313 Gemeente, wat is het een wonder dat dat Pinksterfeest er was.
314 Want nu komt het evangelie tot ons. Hoe horen wij in onze
315 eigen taal, de grote werken Gods verkondigen? Van geslacht tot
316 geslacht.

317 En dan blijft er nog één vraag over. Dat is de vraag: "Wat wil
318 toch dit zeggen?"

319 Ze waren ontzet. Mag ik het op mijn manier vertalen: "Ze
320 waren uit het lood geslagen." Gemeente, dat is een geweldige
321 zaak, wanneer een mens uit het lood geslagen wordt. Wanneer is
322 dat? Wanneer hij zijn vroegere schijnzekerheden kwijt raakt. Dat
323 kan gebeuren. Want ieder mens leeft op een bepaalde wijze in
324 zekerheden. Al zegt hij dat hij nog zo onzeker is, zolang hij niet
325 voor God zich buigt, en door God zich laat veroordelen, hebben
326 we allemaal wat, zakken vol.

327 Maar hier zijn mensen, die worden uit het lood geslagen. En
328 nu gaat God weliswaar met ieder mens Zijn eigen weg. Maar dit
329 is gelijk: dat Hij al onze schijnzekerheden opruimt. Alà. Dat mag
330 bij de één bliksemsnel gaan en bij de andere mag God er wat
331 langer over doen. Maar het gaat er allemaal aan. Als het goed is.
332 Want God is niemand is iets verplicht. Maar Hij bindt Zich wel
333 aan Zijn Woord en aan Zijn belofte.

334 Gemeente, hebt ge uzelf die vraag wel eens gesteld: "Wat is
335 toch eigenlijk Pinksteren?" Ja, niet in die zin – dat mag ook wel

336 - 50 dagen na Pasen en 10 dagen na Hemelvaartsdag. Prent dat
 337 uw kinderen maar in. Want de onkunde is ontstellend groot.
 338 Maar, nog dieper doorgestoten: "Wat is nu eigenlijk, Wie is nu
 339 de Heilige Geest. Hoe ken ik Hem nu? Waaraan herken ik Hem?
 340 Wat is Zijn Persoon? Wat zijn Zijn werkingen?" Kijk, als die
 341 vragen nooit in uw hart zijn opgekomen, zijt ge ongelovig en niet
 342 wedergeboren. Dan staat ge onder het oordeel Gods.

343 Want zeker, we zijn gedoopt in Gods driemaal heilige Naam.
 344 Maar dat roept juist om de toepassing. De Heilige Geest wil in
 345 ons wonen en ons deelachtigmaken hetgeen wij in Christus, in
 346 de belofte, hebben. Daar mag mijn ziel amen op zeggen. Maar
 347 dat doet de Heilige Geest zo, gemeente, dat Hij u en mij in het
 348 wonder brengt. Want Pinksteren is het feest van het wonder, van
 349 de verwondering en de verbazing.

350 En in dat wonder is ingecalculeerd, een héél scherp mes, dat al-
 351 les afsnijdt. Dat doet vreselijk pijn. Want we hebben het er vorige
 352 week over gehad, dat een mens alles met de gemeentereiniging
 353 meegeeft. Maar hebt u het al gedaan? Al uw gerechtigheden
 354 opgerold? Niets overgehouden?

355 Gemeente, daar zit een héél scherp mes in, dat God alles bij
 356 ons wegsnijdt. Juist wat we zo met allebei onze handen willen
 357 vasthouden. Ik was in een gesprek met iemand, jaren geleden, en
 358 toen ging het naar aanleiding van een preek van Erskine - ik zeg
 359 het nu maar op zijn Hollands - waarin hij de verborgenheden van
 360 het evangelie openbaarde. Kostelijk. En toen vroeg ik aan hem
 361 hoe hij dat gevonden had. En toen zei hij: "Als die man gelijk
 362 heeft, dan moet ik alles loslaten." Dat had hij goed begrepen.
 363 Maar hij wou het niet.

364 Gemeente, daar hebben we het precies zitten. En wanneer ge
 365 nooit bij die vraag gezet zijt – maar God zet er u vanmorgen
 366 bij – dan zit ge er naast. Want Pinksteren is niet maar zo een
 367 wazig geval. Wel nee! De Bijbel zegt dat wij de Heilige Geest
 368 hebben gekregen, opdat wij zouden weten wat ons in Christus
 369 is geschonken. Dus de Heilige Geest verwijst naar Christus en
 370 Christus naar de Heilige Geest.

371 Gemeente, dat gaat er allemaal aan. Maar de Heilige Geest
 372 werkt in het hart. Bij de toeleiding. Hij prikt. Maar Hij leidt ook
 373 voort. Hij gaat mee. Hij is een Gids. Hij is een Leidsman. Hij
 374 keert als het ware het hart van Christus binnenstebuiten. En
 375 daarom hoeven wij onszelf niet te verklaren. Dat kunnen we ook
 376 niet. Maar de Heilige Geest verklaart ons leven uit het Woord.
 377 En daarom die betrokkenheid op de Bijbel, op het Woord Gods.
 378 Gemeente, wat is dat groot.

379 "Wat wil toch dit zeggen?" En de apostelen komen, met dat
 380 Woord, gezagsvol op de mensen aan. En dat is ook een vrucht
 381 van Pinksteren. Als wij mensen in het oog krijgen, en mensen
 382 meedragen. Wat is dat een wonder gemeente!

383 De buitenkant redt ons niet. Laten we er goed aan denken. We
 384 moeten van God geleerd zijn. Zoals de apostel zegt: "Al mijn
 385 kinderen zullen van de Heere geleerd zijn."

386 En dat is even fijn jongens en meisjes. Je mag leermeesters
 387 hebben waarvan je zegt: "Zo, geweldig." Nou. Maar dat je nou
 388 een Leermeester hebt, die de Heilige Geest Zelf is. En die je
 389 onfeilbaar leidt. Je kunt er nooit genoeg om vragen. Dat Die je
 390 leidt en niet de geest uit de afgrond.

391 Gemeente, wat zou het groot zijn als wij mensen brengen tot
 392 de vraag: "Wat is dit eigenlijk?" En dat in de goede zin van
 393 het woord. Dat ze onderwezen willen worden. Hoe staat het
 394 daarmee?

395 Tenslotte, zijn er ook spotters. [Die] mensen hebben geen vra-
 396 gen. Ze zijn wel geprikt. Maar zij hebben alleen maar spot. Dat is
 397 het afreageren van de kets van het Woord Gods. Door mensen
 398 te bespuwen. Door de zwakke zijden en de zonden van wie dan
 399 ook maar op te zoeken en te zeggen: "Nou ja." Door mensen in
 400 een belachelijk daglicht te stellen. Door mensen te honen. Dat is
 401 het eigen werk van de duivel.

402 Het eigen werk van de duivel op de Pinksterdag is om te
 403 zeggen: "Mensen, doorlopen, niks aan de hand." Zoals dat gaat
 404 in een stad of een dorp waar een rel is, [een] oploop van mensen.
 405 En waar de politie is en tegen de mensen zegt: "Doorlopen."
 406 Maar als de duivel zegt "Doorlopen", dan moeten we nodig stil
 407 staan. Daar is wat aan de hand. En als God zegt "Doorlopen",
 408 dan kunnen we ook inderdaad doorlopen. "Wendt, wendt mijn
 409 oog van de ijdelheden af" staat er ergens. Weet u wel? Maar dan
 410 zegt de duivel "Stilstaan."

411 En dat gaat nu altijd over en weer en altijd tegen elkaar in. De
 412 duivel zegt op de Pinkserdag: "Mensen doorlopen, een paar dron-
 413 kelappen, meer niet. Die mensen hebben te diep in het glaasje
 414 gekeken, ze zijn vol zoete wijn." Petrus kijkt straks humoristisch
 415 op de klok, hij zegt: "Nou, dat is nog wel vroeg. Vroeg in de
 416 morgen zo, negen uur, en dan al dronken, dat komt toch niet
 417 zoveel voor."

418 Maar intussen, gemeente, het is gezegd. Wat is het kenmerk van
 419 de dronkenschap? Dat iemand tuimelt. Dat hij van het zwartste
 420 pessimisme in de meest jolige bui komt. "O, ze zijn wat jolig."

421 Dat is de fijne angel van de spot, die als een naald erin gaat.
 422 Gemeente, dat is de vrieswind die gaat over de lentebloesem
 423 van Pinksteren. En die is overal waar Gods Geest is. Dat is de
 424 antithese, de tegenstelling, tussen wat uit God geboren wordt en
 425 wat zich tegen God verhardt. Dat is overal hetzelfde. Je kunt er
 426 tranen met tuiten om huilen dat het evangelie is een reuke des
 427 levens ten leven en een reuke des doods ten dode, maar het doet
 428 er niets aan af.

429 Waar de levende bediening van het Woord Gods is, daar gaat
 430 een mens zich afzetten, er tegenin gaan. Die zitten er hier wel,
 431 die er vlakbij zijn opgegroeid. Die de werken Gods hebben ge-
 432 zien en gehoord. Of die er zo gewend aan geraakt zijn, dat ze
 433 denken: "Nou ja, dat is wel zo, maar voor de rest niks." Of die
 434 het bespottelijk maken en uit de gemeente Gods verdwijnen.

435 Gemeente, het lijkt onschuldig. Dronkemans praat, niets van
 436 aantrekken, doorlopen en gewoon overgaan tot de orde van de
 437 dag. Doorgaan met ademen. Maar het is niet onschuldig.

438 [In de] eerste plaats is het dus dat ze zeggen: "Ze zijn vol zoete
 439 wijn, ze zijn dronken." Maar [daarna] dan gaan zij ze scherp
 440 waarschuwen en dreigen, dat ze in die Naam niet verder zullen
 441 spreken. En als dat ook niet helpt, dan slaan ze de hand aan hen,
 442 stoppen ze in de gevangenis. En als dat ook niet helpt, dan gaan
 443 ze ze doodslaan. Denk maar aan Stefanus.

444 Gemeente, ik weet niet of u nog weet wie Eichman was? De jon-
 445 gens en meisjes misschien niet meer. Eichman was een man, die
 446 het Joodse volk als hij gekund had helemaal had uitgeroeid. Hij
 447 is tenslotte verbrand en zijn stof is uitgestrooid over de Middel-
 448 landse zee. Weet u dat die Eichman vroeger zo'n aardige jongen
 449 was? Dat hij gedoopt is? Dat hij opgevoed is in een christelijk
 450 gezin? Dat hij de grootste beul van het Joodse volk is geworden?
 451 Niet om te zeggen: "O, die afschuwelijke Eichman." Maar dat u
 452 en ik, en dat de jongens en meisjes, in d'r eigen hart kijken en
 453 zeggen: "Zolang ik niet wedergeboren ben, en niet bekeerd ben
 454 en niet tot geloof ben gekomen, dan kan ik de grootste beul van
 455 de kinderen Gods worden, in de toekomst." Wie schrikt er? Wie
 456 zegt: "Dat zal mij nooit overkomen?" Zo vreselijk gevaarlijk is
 457 een mens. Zelfs bij de teerste uitingen van de Pinkstergeest.

458 Gemeente, de spotter is zelf bespottelijk. Waar is Eichman?
 459 Waar is Adolf Hitler? Waar is Nero? Noem ze maar op. Allemaal
 460 tot stof vergaan. En waar is de Heere? Die in de hemel woont zal
 461 lachen. Hij zal ze bespotten.

462 De spot, jongens en meisjes, daar moeten jullie je tegen wa-
 463 penen. Je komt in de kerk en op catechisatie en thuis vooral
 464 om een wapenrusting mee te krijgen. Daar moet je jezelf tegen
 465 wapenen. Dat je niet in je schulp kruipt zonder meer. Maar dat
 466 je gewapend wordt, en denkt: "Dat hoort er wezenlijk bij, dat
 467 mensen meewarig hun bovenlip optrekken." U ziet dat wel. En de
 468 bekende spottende glimlach, daar zijn we al bang voor. Moeten
 469 maar leraren van je zijn op school. Die zeggen: "Och jij, uit dat
 470 achterlijke gat, met die achterlijke opvoeding."

471 Gemeente, we hebben ons te wapenen, tegen de spot. Niet
 472 alleen omdat Die in de hemel woont zal lachen. Maar opdat we
 473 volharden zullen.

474 De goddeloze wereld strijdt tegen het evangelie. Maar de
 475 vrome wereld nog harder. Vrome mensen, in de ongunstige zin

476 van het woord, zijn de gevaarlijkste. Omdat ze hun eigen gods-
 477 dienst zien afslachten, als God Drie-enig wordt verheerlijkt, de
 478 Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

479 Dat wij ons gemeente, daarop biddend waken. En Hij beware
 480 ons allen, voor die spot en die hoon in ons hart. Of voor die
 481 afkalvering, van allerlei beseffen. Voor die verwereldlijking, voor
 482 die secularisering, voor die verharding van het hart.

483 En toch, hoe verschrikkelijk het ook was, ze hadden nog een
 484 beetje gelijk ook. Want ze waren ook wel dronken, maar dan niet
 485 van wijn, maar wel van de Geest. Wordt vervuld met de Geest.
 486 Want gemeente, het geloof is in de ogen van een wereldling
 487 belachelijk.

488 Je kunt niks laten zien, in de gewone gangbare zin van het
 489 woord. Dan dat ze zelf zeggen: "Ziet hoe lief ze elkander heb-
 490 ben." Of moeten we zeggen: "Hoe ze elkander haten"? Dat zou
 491 natuurlijk vreselijk zijn.

492 Maar daar is ook een stuk liefde. Ook in onze gemeente. Al, al
 493 lijdt je er dag en nacht onder als huwelijken uit elkaar springen.
 494 Dat is vreselijk. Wat er gebeurt, ook in de gemeente. Ik kan niet
 495 nalaten, gemeente, u te waarschuwen tegen de goden van deze
 496 tijd. Maar, het gaat hier nu over dat wij, dat er iets van die liefde
 497 uitstraalt naar buiten. Dat is een groot voorrecht.

498 Maar in de ogen van het ongeloof is het geloof belachelijk.

499 Maar gemeente, God gaat Zijn eigen weg. Pinksteren is de
 500 laatste stap van God op de mens af. En dan past er maar één
 501 zaak. Dat is de radicale bekering. En dan komt er een droefheid in
 502 ons hart die veel groter is dan welke droefheid ook. Dan komt er
 503 een blijdschap in ons hart die veel groter is dan welke blijdschap
 504 ook.

505 In de ogen van de wereld zijn Gods kinderen soms dronkenlie-
 506 den. Maar dan wel te verstaan, dronken in God.

507 En in de tweede plaats, gemeente, gaan de gevoelens – en dat
 508 vloeit hieruit voort – gaan de gevoelens soms buiten alle maat.
 509 De Bijbel geeft daar ontroerende voorbeelden van, van mensen
 510 die zonder spijt en wroeging, in de verbrokenheid van het hart,
 511 de verwondering over het evangelie kennen. Dan staat de Bijbel
 512 onder stroom, die is geëlektrificeerd. Nee, wij zijn onder stroom
 513 gezet, geëlektrificeerd. Zodat die vonk overspringt. Dat die tong
 514 als van vuur – voor mensen weliswaar niet zichtbaar – niet al-
 515 leen op ons hoofd, maar vooral in ons hart komt. Schroeïtheet,
 516 ontdekkend, maar ook vertroostend.

517 Kijk, gemeente, zo gaat God Zijn weg. Door middel van Gali-
 518 leeërs. Die Hij mensen laat benaderen in allerlei talen en tongen.
 519 Via een hoorwonder en een spreekwonder. Zo gaat het evangelie
 520 verder. Doordat het prikt in vragende mensen die zeggen: "Wat
 521 wil dit toch betekenen?" En zo gaat de Heilige Geest door, tot aan

522 het einde van de dagen. Ook in Zoetermeer. God geve, dat dit
523 Evangelie tot op de jongste dag hier verkondigd worde. Amen.

8.2 STRUCTUUR VAN PREEK D

- A. Introductie (r. 1-64)
- B. Zijn niet allen die daar spreken Galileeërs? (r. 65-174)
- C. Hoe horen wij hen een ieder in onze eigen taal? (r. 175-315)
- D. Wat wil toch dit zeggen? (r. 316-393)
- E. En anderen spottende, zeiden: Zij zijn vol zoete wijn. (r. 394-522)

8.3 BESCHRIJVING VAN PREEK D

De prediker behandelt in de preek drie vragen die hij in de tekst heeft gevonden. Dit geeft hij in zijn voorafsprak aan.

8.3.1 *Inleiding*

De prediker zet in bij de aanwezigheid van engelen rondom de heilsfeiten. Met Pinksteren zijn de engelen teruggetreden. De heilsfeiten lijken “naar de uitwendige kant” steeds minder luisterrijk te worden (r. 1-13). De prediker verklaart dit zo dat de engelen ingezet zijn om de gemeente Gods op te voeden tot zelfstandigheid, mondigheid, om de grote werken Gods te gaan verkondigen (r. 14-22). De engelen “luisteren naar de gemeente, ook van Zoetermeer, om te horen de onuitsprekelijke verborgenheid” van de heilsfeiten, waarin de prediker een soort opklimming ziet (r. 25-28, vgl. r. 98-101). De prediker beschrijft Pinksteren, met een verwijzing naar de Ark, als “God verzoend” Die woont “bij al Gods kinderen in het hart, dat er bloed gestreken is aan de wanden van het hart en de Geest intrek neemt in het hart en dat dien tengevolge er een wijsheid en een verstand en een kennis en een inzicht en een lofzegging en een dankzegging en een God verheerlijkend spreken [is]” (r. 28-33). De engelen kunnen dit niet op. Ze luisteren naar de “diepten van de verborgenheden die God bekend maakt en uitwerkt ook in de toepassing van Zijn heil” (r. 36-37). Hier lijkt de prediker Pinksteren te verbinden met de toepassing van het heil.

Vanuit de reactie van de engelen maakt de prediker een overstap naar de reactie van de schare met Pinksteren. Zij weet geen raad met de tekenen van wind en vuur (r. 38-43). De prediker geeft – na een vraag – aan dat we in paniek raken als we angstwekkende en dreigende verschijnselen niet thuis kunnen brengen (r. 43-46). Zo legt hij een relatie tussen de hoorders en de schare.

De prediker omschrijft de Pinkstergeschiedenis als een ingrijpen van God “waardoor Israël uit het lood is geslagen. En waardoor deze mensen met vragen zijn komen te zitten.” (r. 47-49). Wat daar gebeurde is niet zonder meer toepasbaar op de “gemeente Gods in deze tijd”. Wel staat het evangelie altijd “haaks” “op onze werkelijkheid” en ligt het “niet in het verlengde van onze gedachten”. We kunnen het niet op een rijtje zetten zodat we het “weten”. Dat is een vals en “verdogmatiseerd” evangelie (r. 49-58). Het dogma is wel “nodig” en daarin “ruist” “het lied” (r. 59-60), maar als God werkt in de gemeente, een gezin, een hart van een jongen of meisje “gebeuren daar dingen, die een mens niet kan thuis brengen. Dan worden er vragen geboren.” (r. 61-64).

8.3.2 *Zijn niet allen die daar spreken Galileeërs?*

De prediker behandelt de eerste vraag. De schare was verbaasd over de tekenen, maar ook over het spreken van de discipelen. Dat zij als Galileeërs daar vrijmoedig en met de Geest vervuld preken “is op geen enkele wijze uit hun afkomst te verklaren” want Galileeërs waren veracht in het stevig orthodoxe Jeruzalem (r. 65-81).

De prediker geeft aan dat als het goed is de prediking in gaat op “vragen die de Geest in de afgelopen weken in uw hart heeft gewekt”, zonder dat de prediker het weet (r. 83-87). “Daarom is de prediking noodzakelijk.” Het is “de opklaring, de verheldering, de uiteenzetting, de uitéénlegging, de ontdekking, de toeleiding, de gemeenschap.” (r. 88-90).

De prediker benadrukt dat hoewel Pinksteren niet overgedaan kan worden, het evangelie blijvend is en dezelfde wonderen gebeuren (r. 91-96). De prediker noemt de verborgenheid¹ van de incarnatie en opstanding groot, maar die van Pinksteren nog groter. Hij geeft aan dat de Geest het uit de Vader en Zoon neemt en zorgt voor de verkondiging door de discipelen en voegt toe: “Groot is die verborgenheid” (r. 97-104).

De prediker trekt een parallel tussen de hoorders en de discipelen. Wie Jezus “maar bij de zoom van Zijn kleed heeft aangeraakt” en er kracht van Hem is uitgegaan naar hem of haar, is een christen of christin. “Maar dat wil nog niet zeggen dat wij met de Heilige Geest vervuld zijn” (r. 105-109).

De prediker beschrijft de geschiedenis van de discipelen. Zij waren voor het kruis al discipelen die Jezus hadden beleden als Zoon van God. Ze waren door Hem meegenomen, lieten het bij het kruis afweten maar werden bij de opstanding weer verzameld. Ze kregen met Pinksteren op een unieke manier de Geest – “ik zeg niet: onherhaalbaar” – zoals in de heilsgeschiedenis nog niet

¹ Naar 1 Timotheüs 3:16 waar preek A over gaat.

was voorgekomen (r. 110-118). Omdat ze wisten dat dit niet van henzelf was konden ze vrijmoedig van zich af wijzen op God. De prediker voert hen sprekend in: Je moet niet bij ons maar bij God zijn, de Schenker van de Pinkster-Geest (r. 120-125).

De prediker wijst erop dat hun boodschap dwaas was, allen veroordeelde en op één hoop wierp (r. 126-129). De prediker past dit toe naar vandaag: Ook nu lijkt het dwaas om te stellen dat uitingen van het mensenhart (hoewel ze “op zichzelf” waardevol kunnen zijn) voor Gods rechterstoel waardeloos zijn (r. 129-135).

De prediker legt uit dat hun verkondiging de vraag oproept wie “deze Galileeërs” zijn en wat ze willen (r. 136-137). Hij gaat door op de naam “Galileeërs”.

God heeft met “dit onaanzienlijke hoopje” de aarde veranderd: het evangelie overwon mensen (r. 137-141). Hij wijst op een Keizer die tegen Christus vocht en moest zeggen: “ge hebt toch overwonnen, gij Galileeër!” (r. 141-142)² Zo komt de prediker bij Jezus “de opperste van alle Galileeërs [...] Hij kwam er Zelf ook vandaan. En Hij verklaart Zich solidair met al Zijn volk en met al Zijn kinderen.” (r. 143-145).

Hij gaat in op het veracht zijn van Galileeërs. Met een zinspeeling op 1 Korinthe 1:26-28 geeft hij aan dat er “soms” edelen en wijzen bij “Zijn volk” horen: “weinig. Maar ze zijn er.” Want: “God verheerlijkt Zich ... in hetgeen niets is” (r. 146-148).

De prediker past dit zo toe dat kinderen van God soms uit een godzalig gezin komen, soms ook “nergens vandaan” (r. 148-150). De prediker corrigeert zichzelf: dat geldt ook van de eersten. Hij wijst op mensen die er niets van weten zoals een heleboel mensen niet weten wat Pinksteren is (r. 152-153). “En toch erbij gehaald” dat is een “wonder in het wonder”, als de hoorders dit wonder doorleefd hebben: “van niks, vanuit mijn verlorenheid, mijn blindheid, mijn onkunde, door de Geest erbij gehaald” (r. 156-157). Dit vergelijkt hij met Galileeër zijn.

De prediker doet een oproep in de vorm van een wens: “O, dat deze zaken ons bezig houden” (r. 160) en in de vorm van een waarschuwing dat het niet maar een voorbijgaande stemming zou zijn (r. 161-162). Daartegenover wenst hij “dat wij ons totaal verliezen, zonder meer capituleren” en dat de Geest “beslag legge op oud en jong” (r. 162-164). De Geest “zet alleen in contact met de Heere Jezus Christus” (r. 164-165).

De prediker noemt het een wonder “wanneer er kracht van ons uitgaat” en hij geeft aan dat we dat “zelf niet in de gaten hebben” omdat we “zo bezig zijn met” de “Krachtbron, dat wij niet op onszelf zien” (r. 165-167). De vervulling met de Geest

² Een weergave van de woorden van Theodoretus van Cyrillus [Hist.Eccl. 3.25.7] die over keizer Julianus de afvallige schreef dat deze op zijn sterfbed gesproken zou hebben: “Νενικηχας Γαλιλαιας”. Theodoretus schreef deze woorden 80 jaar na de dood van Julianus. In eerdere verslagen van zijn dood staan ze niet [vgl. bijv. Teitler, 1993, 2009].

is “in de eerste plaats naar God toe. Maar ook naar de naaste toe” (r. 169-170). Dan wordt Christus almaar groter (r. 170-171) en zinken we weg als Petrus (r. 167-168).

De prediker noemt Pinksteren “Christusfeest, in de verheerlijking” en de preek van Petrus “één grote Christusprediking” (r. 171-172). De gelovigen vormen “maar een klein kuddeke [...] nochtans staat God er achter” (r. 173-174).

8.3.3 *Hoe horen wij hen een ieder in onze eigen taal?*

De prediker gaat nu in op de tweede vraag. De discipelen vielen op als Galileeërs, maar het ging vooral om wat ze zeiden. “Pinksteren is het feest dat door de mond tot openbaring komt” (r. 175-179). De prediker geeft toe dat hij het niet precies kan verklaren, maar er was sprake van een hoorwonder en een spreekwonder (r. 179-183).

De prediker gaat in op de opsomming van verschillende talen in de tekst. Hij legt uit dat Joden uit de hele wereld in Jeruzalem waren voor het Pinksterfeest. Hij schets levensecht hoe meelevende Joden daar op hun oude dag waren komen wonen en daar begraven wilden worden omdat God daar Zijn volk zou opwekken uit de dood (r. 184-213). De prediker beschrijft de landen die worden opgesomd als een boog. Hij maakt een korte toespeling naar zuiver Nederlands en de actualiteit van Lybië. En noemt ook proselieten (r. 214-222).

Ze hoorden de grote werken Gods in hun eigen taal. De prediker beschrijft beeldend de verhouding tussen de taal waarin Joodse kinderen opgroeiden en het Hebreeuws of Aramees dat ze spraken, “’s avonds als vader thuis was” en “waarin de eenheid van dat volk was gesymboliseerd” (r. 223-233). De prediker ziet Pinksteren als een doorbreken hiervan. God spreekt mensen in hun eigen taal aan (r. 234-236). Hij kan het wonder niet verklaren. “God is zo groot, dat Hij alles te boven gaat.” Maar het gaat om het doel: dat mensen het horen in hun eigen taal. De prediker geeft voorbeelden hoe ieder een jargon heeft. God dring daar in, in de taal van elke dag “waarin de ziel van het volk leeft en waarin ze adem krijgt, dat God in die taal doordringt op zo’n wijze dat ieder het op zijn eigen manier zegt” (r. 240-250).

De prediker noemt het “mooi” om mensen te horen spreken in hun eigen dialect over “de grote daden Gods” aan hun ziel. Ze spreken van datzelfde wonder en “begrijpen elkaar best Het is de hemelse taal. Het is de taal die God doet spreken” (r. 251-258).

De “taalbarrière” van de toren van Babel, een belemmering in de zending, is “in principe” met Pinksteren overwonnen. “Doordat God die discipelen zo laat spreken, en die mensen zo laat horen, dat zij de grote daden Gods horen en verstaan. Dat het erin gaat.” (r. 259-266). De prediker veronderstelt dat de hoorders

kunnen begrijpen dat die mensen “stomverbaasd” waren dat God overstapte “in al die talen. En dat ieder het horen kan, zodat hij met zijn hele ziel het verstaat. (r. 267-270). Want taal is “ de levende volksziel en de sprankelende uiting van het hart zelf.” We kunnen ons het beste uitdrukken in onze moedertaal, de taal van het ouderlijk huis, met soms bijzondere woorden en dialecten erbij (r. 271-280). Opnieuw benadrukt hij de stomme verbazing van de mensen op de Pinksterdag. En opnieuw maakt hij de beweging naar het spreken over de grote werken van God door mensen nu: “En wat is het niet een wonder als [je] een sjouwersman hoort in zijn taal, over de grote werken Gods . . . Gemeente, wat is dat geweldig groot!” (r. 281-284).

De prediker noemt dit “het nieuwe van Pinksteren.” De Zoon van God is niet alleen een licht voor het Joodse volk maar de heidenen zijn Zijn erfdeel (Jes. 49:6). Jafet mag bij Sem, de uitverkorene, in zijn tent wonen (Gen. 9:27) “en Cham wordt erbij gehaald” (r. 285-290). Het Woord van de Heere, het evangelie gaat over de wereld heen. “Het slingert met al die mensen straks mee, in al die werelddelen” en de kerkgeschiedenis door (r. 290-295). “Het buigt, het gaat soms weer terug.” De prediker vraagt zich af wat er met Europa gaat gebeuren. “Zullen we geestelijk zelfmoord plegen? Zijn we daar al niet hard mee bezig?” (r. 295-297)

Tegenover Europa stelt de prediker Azië waar honger en dorst is naar het Evangelie. Hij stelt Japanse huismoeders die aan de wasmachine de Institutie lezen ten voorbeeld. Hier vinden “ze” Calvijn maar moeilijk, terwijl het wel meevalt. Daar sparen ze ervoor en lezen ze erin en zeggen ze: “Kijk, wat die man nu zegt, dat heb ik in mijn ziel beleefd” De prediker noemt dit mooi, als “het Woord en de uitlegging van het Woord verklaart wat de Geest inwendig doet.” (r.298-307).

De prediker beschrijft hoe de Geest met “een bocht” naar Israël terug zal gaan. “God is in Jeruzalem begonnen en Hij zal in Jeruzalem eindigen. . . En Hij neemt een heel sleepnet mee. Maar Israël verliest Hij niet uit het oog” (r. 308-312).

De prediker noemt Pinksteren een wonder. Want daardoor komt het evangelie tot ons, horen wij van geslacht tot geslacht de grote werken van God verkondigen (r. 313-315).

8.3.4 *Wat wil toch dit zeggen?*

De prediker geeft “ze waren ontzet” weer als “uit het lood geslagen” (r. 316-319). Dit noemt hij “geweldig”. Het is een kwijtraken van “schijnzekerheden” die ieder mens heeft, “al zegt hij dat hij nog zo onzeker is, zolang hij niet voor God zich buigt, en door God zich laat veroordelen, hebben we allemaal wat, zakken vol” (r. 319-325). God ruimt onze schijnzekerheden op, bij de één snel bij de ander duurt het langer. Als het goed is gaat het “er

allemaal aan". Dit motiveert hij met: "Want God is niemand is iets verplicht. Maar Hij bindt Zich wel aan Zijn Woord en aan Zijn belofte." (r. 326-332).

De prediker vraagt de gemeente of ze zichzelf wel eens afgevraagd hebben wat Pinksteren is. Niet in de feitelijke zin waarbij hij wijst op de waarde van onderwijs aan de kinderen maar als vragen naar de Persoon en werkingen van de Heilige Geest (r. 333-339). De prediker verkondigt: "als die vragen nooit in uw hart zijn opgekomen, zijt ge ongelovig en niet wedergeboren. Dan staat ge onder het oordeel Gods." (r. 339-341).

Op de impliciete tegenwerping dat we gedoopt zijn "in Gods driemaal heilige Naam" (r. 342) antwoordt de prediker dat dit juist "roept" "om de toepassing" (r. 343). Hij verwijst naar het doopformulier: "De Heilige Geest wil in ons wonen en ons deelachtig maken hetgeen wij in Christus, in de belofte, hebben" (r. 343-345). De prediker zegt: "Daar mag mijn ziel amen op zeggen" (r. 345). Hij benoemt dit als een werk van de Heilige Geest zó, dat Hij "u en mij in het wonder brengt" (r. 346-347).

Dit motiveert hij daarmee dat Pinksteren "het feest van het wonder, van de verwondering en de verbazing" is (r. 347-348). In dat wonder is wel "ingecalculeerd, een héél scherp mes, dat alles afsnijdt. Dat doet vreselijk pijn" (r. 349-350). Hij verwijst naar de preek van vorige week.³ Hij vraagt de hoorders of zij al hun gerechtigheden hebben "opgerold" en "niets overgehouden" (r. 352-353).

Opnieuw wijst hij op "een héél scherp mes" namelijk "dat God alles bij ons wegsnijdt, juist wat we zo met allebei onze handen willen vasthouden" (r. 354-356). Ter illustratie geeft hij een voorbeeld van een gesprek dat hij ooit met iemand had over een preek van Erskine die hij karakteriseert als "kostelijk" (r. 356-357). Op zijn vraag aan de man wat hij van die preek gevonden had antwoordde deze: "Als die man gelijk heeft, dan moet ik alles loslaten" (r. 359-361). De prediker bevestig dat hij dat goed begrepen had en voegt toe: "Maar hij wou het niet [...] daar hebben we het precies zitten." (r. 361-363).

De prediker keert terug naar de vraag van Pinksteren en de Heilige Geest (r. 363-364, vgl. r. 337-339) en herhaalt als "ge nooit bij die vraag gezet zijt [...] dan zit ge er naast" (r. 363-365, vgl. r. 339-341). Hij geeft aan dat Pinksteren geen "wazig geval" is (r. 366). "De Bijbel zegt dat wij de Heilige Geest hebben gekregen, opdat wij zouden weten wat ons in Christus is geschonken. Dus de Heilige Geest verwijst naar Christus en Christus naar de Heilige Geest" (r. 366-369).

De prediker schakelt terug naar "alles loslaten" (r. 359-360) want alles gaat er aan (r. 370). Dit is werk van de Geest, Die werkt

³ Dit is zeer waarschijnlijk preek E die wordt besproken en geanalyseerd in het volgende hoofdstuk.

in het hart, “bij de toeleiding”, “prijkt” maar ook voort leidt als Gids en Leidsman (r. 370-372). Hij keert “het hart van Christus binnenste buiten” (r. 373). Wij hoeven en kunnen “onzelf niet verklaren”, de Geest “verklaart ons leven uit het Woord” (r. 374-375). “Daarom die betrokkenheid op de Bijbel, op het Woord Gods” (r. 376).⁴ De prediker benoemt dit als “groot” (r. 377).

De prediker gaat in op de apostelen die gezagvol met het Woord op de mensen aankwamen. Noemt het een vrucht van Pinksteren en een wonder “als wij mensen in het oog krijgen, en mensen meedragen” (r. 378-381).

De prediker waarschuwt te bedenken dat de buitenkant niet redt. “We moeten van God geleerd zijn”. De prediker citeert Jesaja 54:13a in gewijzigde vorm (“uw” wordt “mijn”) en schrijft dit toe aan “de apostel” (r. 383-384). In aansluiting bij dit citaat over kinderen spreekt hij de jongens en meisjes aan. Hij noemt het fijn als zij geweldige “leermeesters” hebben en wijst hen op de Heilige Geest als Leermeester “die je onfeilbaar leidt” (suggererend dat dit nog geweldiger is). Ze kunnen “nooit genoeg” vragen om door Hem geleid te worden en niet door “de geest uit de afgrond” (r. 385-388).

De prediker zegt dat het groot zou zijn als “mensen” door ons in de goede zin zouden vragen: “Wat is dit eigenlijk?” en onderwezen zouden willen worden. Hij vraagt hoe het daar mee staat (r. 390-393).

8.3.5 *En anderen spottende, zeiden: Zij zijn vol zoete wijn.*

De prediker beschrijft de spotters die geen vragen hebben, wel “geprikt” zijn, maar “de kets van” Gods Woord “afreageren” (r. 394-395). Ze “bespuwen”, zoeken “zwakke zijden” en “zonden”, stellen “in een belachelijk daglicht”, “honen”. Dit is “eigen werk van de duivel” (r. 396-400).

De prediker legt uit dat waar de duivel zegt “Mensen doorlopen” God juist zegt: “stilstaan” en andersom: waar God zegt “doorlopen” zegt de duivel: “stilstaan”. Hij citeert daarbij – “er staat ergens” – de berijming van Psalm 119: “wendt mijn oog van de ijdelheden af” (r. 401-410).

De prediker gaat in op “de fijne angel van de spot” (r. 420). De duivel zegt “dronkelappen” (r. 411-412). Hoewel Petrus dit “humoristisch” weerlegt (r. 413-416) is het toch een “naald”, een “vrieswind over de lentebloesem van Pinksteren” (r. 420-422). Deze spot wordt volgens hem opgeroepen “overal waar Gods Geest is”. Het is de tegenstelling tussen “wat uit God geboren wordt en wat zich tegen God verhardt” (r. 422-424). Je kunt er over huilen. Het evangelie is een reuk des levens ten leven en een reuk des doods ten dode (r. 424-427). “Een” mens zet zich af

⁴ Vergelijk regel 306-307 waar “het Woord verklaart wat de Geest inwendig doet”.

tegen “de levende bediening van het Woord Gods” (r. 428-429). De prediker geeft aan dat dit ook onder de hoorders mensen zijn die zich afzetten terwijl ze zijn er “vlakbij” “opgegroeid” zijn, en “de werken Gods” gezien en gehoord hebben, die het bespotten en uit de gemeente verdwijnen, of er zo aan gewend zijn dat ze zeggen: “dat is wel zo, maar” verder niets (r. 429-433).

De prediker waarschuwt dat spot niet onschuldig is (r. 434-436). Straks gaat de spot over in “waarschuwen en dreigen dat ze in die Naam niet verder zullen spreken”, daarna in gevangenneming en daarna in de doodslag van bijvoorbeeld Stefanus (r. 437-442). Met het voorbeeld van Eichman (r. 443-449) maakt de prediker duidelijk dat we niet op hem neer moeten kijken, want al zijn we aardig, gedoopt, opgevoed in een christelijk gezin we als we in ons eigen hart kijken - hij spreekt vooral de jongens en meisjes aan - we moeten zeggen: zolang ik niet wedergeboren, bekeerd en tot geloof gekomen ben dan kan ik de grootste beul van de kinderen Gods worden” (r. 450-454). Hij vraagt wie er schrikt en wie zegt: “Dat zal mij nooit overkomen?” (r. 454-455). Hij noemt de mens “vreselijk gevaarlijk” en voegt toe: “zelfs bij de teerste uitingen van de Pinkstergeest” (r. 455-456). Hieraan knoopt hij vast dat de spotters zelf bespottelijk zijn: Eichman, Hitler en Nero zijn tot stof vergaan. Hij haalt impliciet Psalm 2:4 aan (r. 457-460).

De prediker roept de jongens en meisjes op zich te wapenen tegen de spot met de wapenrusting die ze “in de kerk en op catechisatie” en “vooral” thuis mee krijgen, zodat ze niet in hun schulp zullen kruipen (r. 461-464). De spot hoort er wezenlijk bij. Hij benoemt dat “wij” al bang zijn voor een spottende glimlach – “u ziet dat wel” (r. 465-467). Hij concretiseert met leraren op school die zeggen: “Och jij, uit dat achterlijke gat, met die achterlijke opvoeding” (r. 467-496). Dan roept hij de hele gemeente op zich te wapenen tegen spot: “Niet alleen omdat Die in de hemel woont zal lachen. Maar opdat we volharden zullen” (r. 470-472).

De prediker geeft aan dat de vrome (“in de ongunstige zin”) wereld en mensen nog harder tegen het evangelie strijden dan de goddeloze wereld (r. 473-475). De verklaring is dat “ze hun eigen godsdienst zien afslachten, als God Drie-enig wordt verheerlijkt” (r. 475-477).

De prediker roept de gemeente op biddend te waken en wenst dat God allen zal bewaren voor spot en hoon in het hart en voor afkalving van “allerlei beseffen”, verwereldlijking, secularisering, verharding van het hart (r. 478-480).

De prediker belicht de spot nu van een andere kant: het was een beetje waar - want de discipelen waren dronken van de Geest. Hij roept met een impliciet citaat uit Efeze 5:18 op: “Wordt vervuld met de Geest” (r. 482-484).

De prediker legt uit dat geloof voor het ongeloof, een wereldling “belachelijk” is (r. 497). Je kunt niets laten zien, alleen

onderlinge liefde – zodat zij gaan zeggen: “Ziet hoe lief ze elkander hebben” (r. 485-489). De prediker vraagt of gezegd moet worden: “Hoe ze elkander haten?” Dat zou vreselijk zijn. Hij ziet in de gemeente een stuk liefde (r. 498-491). Maar geeft aan er “dag en nacht” onder te lijden “als huwelijken uit elkaar springen” in de gemeente, noemt dat vreselijk (r. 491-493). Hij geeft aan niet te kunnen nalaten te waarschuwen “tegen de goden van deze tijd” en noemt het een groot voorrecht “dat er iets van die liefde uitstraalt naar buiten” (r. 492-496).

Tegenover het ongeloof gaat God “Zijn eigen weg.” Pinksteren is Zijn “laatste stap [...] op de mens af.” Dan past ons alleen radicale bekering. Dan komt er “droefheid in ons hart [...] veel groter [...] dan welke droefheid dan ook [...] blijdschap in ons hart [...] veel groter dan welke blijdschap ook” (r. 498-503).

Dat “Gods kinderen” in de ogen van de wereld soms “dronkelieden” komt doordat zij soms “dronken” zijn in God met gevoelens die “soms buiten alle maat” gaan (r. 506-507). De Bijbel geeft “ontroerende voorbeelden” van “in de verbrokenheid van het hart, de verwondering over het evangelie kennen”, “zonder spijt en wroeging” (r. 508-510).

Nadat hij over de Bijbel gezegd heeft dat deze onder stroom staat, geëlektrificeerd is, corrigeert hij zichzelf door te zeggen dat wij onder stroom staan zodat de vonk overspringt “die tong als van vuur – voor mensen weliswaar niet zichtbaar” komt “niet alleen op ons hoofd, maar vooral in ons hart: schroeïtheit ontdekkend maar ook vertroostend.” (r. 510-515).

Hij wijst de gemeente op de weg die God gaat “door middel van Galileeërs die Hij mensen laat benaderen in allerlei talen [...] via een hoorwonder en spreekwonder” (r. 516-518). Dit is de voortgang van het evangelie dat prikt in mensen die vragen: “Wat wil dit toch betekenen?” De Heilige Geest gaat zo door “tot aan het einde van de dagen. Ook in Zoetermeer” (r. 518-521). De prediker wenst: “God geve, dat dit Evangelie tot op de jongste dag hier verkondigd worde.” (r. 521-522).

8.4 ANALYSE VAN PREEK D

8.4.1 *Triniteit*

De aandacht in deze preek gaat vooral uit naar God in het algemeen benoemd en naar de Geest. Toch benadrukt de prediker dat Pinksteren “Christusfeest, in de verheerlijking” is (r. 171). De ambtsnaam *Christus* komt 10 keer voor. Het gebruik van deze naam concentreert zich enigszins: 3 keer in r. 141-170 en 5 keer in r. 344-373. Daarnaast komt in de preek drie keer de naam *de Heere Jezus* voor (r. 27, 106, 165), en één keer alleen *Jezus*, die door de discipelen wordt beleden als *Zoon van God* (r. 110-111). De

aanduiding *Zoon* wordt 4 keer gebruikt (r. 102, 111, 285, 477). Hij is de Zoon van de "Heere God", een aanduiding die één keer voorkomt in de preek en waarmee de Vader bedoeld is (r. 285). De naam *Heere* wordt in de preek verder óf gebruikt voor God de Vader óf zonder specifiek één Persoon te bedoelen.

De benaming *Vader* wordt twee keer genoemd met de benaming *Zoon*, namelijk waar het gaat over de verheerlijking van "God Drie-enig, de Vader en de Zoon en de Heilige Geest" (r. 476-477). De Drie-eenheid van God komt ook naar voren in r. 101-102. Daar gaat het over de Geest "Die het uit de Vader en de Zoon neemt." Ook in r. 342 vinden we nog een allusie op de Drie-eenheid als het gaat over "Gods driemaal heilige Naam."

8.4.1.1 *God*

In de preek komen een aantal eigenschappen van God naar voren. Er wordt gesproken over Zijn grootheid, Hij is "zo groot, dat Hij alles te boven gaat" (r. 239). Hij is "onuitputtelijk en onbeschrijfelijk" (r. 97-104). Andere eigenschappen die meer impliciet ter sprake komen zijn: Zijn macht (Hij bepaalt het uur van onze dood r. 201-202) en Zijn heiligheid (Zijn heilige Naam r. 342). Ook komt naar voren dat Hij een Rechter is die oordeelt (r. 133-135, r. 341) en die de spotters bespot (r. 459-460, 471). Ook kan hier Zijn heerlijkheid en eer genoemd worden: Hij wordt verheerlijkt (r. 8-9, r. 33, r. 476) en Hij verheerlijkt Zichzelf maar dan wel in het tegendeel, namelijk in hetgeen niets is (r. 147).

God is werkzaam in de heilsfeiten: Kerst (God geopenbaard in het vlees), Pasen (God door God opgewekt) en Pinksteren (r. 25-26). Met Pinksteren verkondigen de apostelen en de gemeente de *grote werken Gods* (r. 21-22, r. 70, r. 101-104, r. 158-159, r. 176, r. 223). Hij laat de discipelen zijn grote daden verkondigen (r. 259-266). God staat achter Zijn gemeente en achter deze prediking (r. 172-173). Door Zijn daden met Pinksteren komen mensen met vragen te zitten (r. 47-49). Volgens de prediker is dit altijd de uitwerking van Gods werk (r. 60-64). Door de prediking zet God ook ons bij vragen (r. 84) en werkt Hij vragen (r. 364-365).

In de preek komt Gods relatie met Israël aan de orde. God verstrooide Zijn volk "onder de volken" (r. 202). Hij gaf hen gaven mee (r. 207). Zij geloofden dat God Zijn volk in het dal van Josefat zou opwekken uit de dood, welke gedachte de prediker lijkt te bevestigen (r. 207-213). Pinksteren is allereerst een daad van God aan Israël (r. 47-49).

God spreekt met Pinksteren mensen in hun eigen taal aan, Hij stapt uit de heilige taal, en uit het Grieks over in alle talen (r. 229-236, r. 267-271). Hij gaat Zijn weg door de wereld (r. 516-521, r. 498-499), verandert deze wereld (r. 137-139). Hij begint en eindigt in Jeruzalem (r. 309-310), maakt een bocht over de wereld maar Hij verliest daarbij Israël niet uit het oog (r. 310-312).

God is de Schenker en Zender van de Pinkster-Geest (r. 123-125). Met Pinksteren komt God verzoend wonen in het hart van al Gods kinderen (r. 29-33). God komt dus ook naar voren als Toepasser van het heil (r. 34-37). Hij doet ook grote daden aan de ziel van mensen (r. 253-254, r. 281-283) die ook heden ten dage gezien en gehoord kunnen worden (r. 430-431).

God is Degene die mensen leert (r. 383-384). Hij gaat met ieder mens Zijn eigen weg (r. 327) maar de overeenkomst bij allen is dat Hij alle schijnzekerheden opruimt (r. 328), alles wegsnijdt wat we graag vast willen houden (r. 354-356). Bij de een doet Hij dat snel bij de ander langzamer (r. 329-330). God is dit trouwens aan niemand "verplicht, maar Hij bindt Zich wel aan Zijn Woord en aan Zijn belofte" (330-332).

God is Degene voor wie wij moeten buigen door Wie wij ons moeten laten veroordelen (r. 322-325). Hij maakt verborgenheden bekend en werkt die ook uit in de toepassing (r. 36-37). God is ook het doel naar Wie wij vervuld worden als wij met de Heilige Geest vervuld worden (r. 169). Gods kinderen zijn soms dronken in God (r. 504-505).

Tegenover de werken van God staan (toen en ook nu nog) de werken van de duivel (r. 400-401, r. 422). Wat God en de duivel zeggen gaat altijd tegen elkaar in (r. 405-410).

8.4.1.2 *Zoon*

De Heere Jezus Christus komt in de preek ter sprake als het gaat over de heilsfeiten van geboorte, opstanding en hemelvaart (r. 2, r. 27, r. 100). Dat de prediker Hem de opperste van alle Galileeërs noemt heeft te maken met zijn incarnatie. Hij kwam uit Galilea, verklaart Zich solidair met al Zijn volk (r. 143-145).

In verband met Christus die Zijn discipelen mee nam op al Zijn wegen komt ook het kruis aan de orde, zij lieten Hem daar in de steek (r. 105, 112) Maar na Zijn opstanding heeft hij op hen geblazen "ontvang de Heilige Geest" (r. 111-115). In verband met de opstanding heeft de prediker het over de Zoon als "God door God opgewekt" (r. 26). Groot is de verborgenheid van "een opgestane Christus" (r. 99-100).

Pinksteren is "Christusfeest in de verheerlijking". Dit is gevolg van de belofte van God aan Zijn Zoon: Het is te gering dat Gij een Licht voor het Joodse volk zou zijn, maar Ik heb U de heidenen gegeven tot Uw erfdeel (r. 284-288). Christus wordt verheerlijkt met de Vader en de Geest (r. 477).

Christus komt in de preek dan ook ter sprake in relatie met de Geest. Zij verwijzen naar elkaar (r. 368-369). De Geest maakt Christus groot en zorgt voor de Christus prediking (r. 170-172). Hij legt het hart van Christus bloot (r. 372-373) en neemt het uit Hem, en de Vader (r. 101-102, r. 164-165) om ons deelachtig te maken wat ons in Christus geschonken is (r. 343-345, 367-368).

8.4.1.3 *Geest*

De Geest wordt in de preek de Geest van God genoemd (r. 422). Hij is nauw aan God verbonden en als God onbeschrijfelijk en onuitputtelijk (r. 97-98). De Geest gaat de weg van God. Hij gaat terug naar Israël (r. 308-312). Hij gaat door met Zijn werk “tot aan het einde van de dagen” (r. 520-521).

Waar de Geest van God is, is een antithese “tussen wat uit God geboren wordt en wat zich tegen God verhardt” (r. 422-427). De Geest staat in de preek natuurlijk vooral in verband met Pinksteren en heeft vooral een functie in de toepassing: Hij wekt vragen in het hart (r. 87, vgl. r. 61-64). Hij haalt mensen “erbij” uit hun verlorenheid, blindheid en onkunde (r. 157). De Geest legt beslag op mensen en zet in contact met Christus (r. 162-165).

De Geest wordt ons gegeven opdat wij zouden weten “wat ons in Christus is geschonken. De Geest wijst naar Christus (en Christus naar de Geest) (r. 366-368). De Geest “keert als het ware het hart van Christus binnenstebuiten” (r. 372-372). De Heilige Geest neemt het (heil) uit de Vader en de Zoon, Hij is verantwoordelijk voor de verkondiging van het heil door de discipelen (r. 101-104, r. 119-120). Hij past het heil toe: Hij “wil in ons wonen en ons deelachtigmaken” wat we “in Christus, in de belofte, hebben” (r. 343-345). Dat doet Hij zo dat Hij “in het wonder brengt”, met een scherp mes waardoor God alles bij ons wegsnijdt (r. 349-350, r. 354-355).

De Heilige Geest is Gids, Leidsman en Leermeester die onfeilbaar leidt (387-388). Hij staat tegenover de geest uit de afgrond (r. 389). Hij werkt in het hart “bij de toeleiding” maar Hij leidt ook verder voort (r. 370-372). Het Woord en de uitleg daarvan verklaart hoe de Heilige Geest in ons hart werkt (r. 305-307) en de “Heilige Geest verklaart ons leven uit het Woord” (r. 375-377).

8.4.1.4 *Heilsfeiten*

In het begin van de preek komen reeds de verschillende heilsfeiten aan de orde. Waarbij Pinksteren logischer wijze de meeste aandacht krijgt. De inhoud van de andere heilsfeiten komt slechts minimaal aan de orde.

De prediker zet de preek in met de relatie van de engelen tot de heilsfeiten. De engelen zetten aan de heilsfeiten voorafgaande aan Pinksteren, de geboorte, opstanding en hemelvaart van Christus luister bij (r. 1-4, r. 7-12, r. 25-28). De engelen zijn tot Pinksteren ingezet als boodschappers om de gemeente van God op te voeden om de grote werken van God te verkondigen (r. 16-22). Met Pinksteren treden zij terug (r. 4-5) om naar de gemeente te luisteren en “de onuitsprekelijke verborgenheid” van Pinksteren te horen, namelijk dat God woont in het hart van Zijn kinderen, waar bloed aan de wanden gestreken is en de Geest intrek neemt,

waardoor er wijsheid, verstand, kennis, inzicht, lof- en dankzegging is en een God verheerlijkend spreken (r. 23-25, r. 28-34). De engelen kunnen dat niet op en luisteren “naar de diepten van de verborgenheden die God bekend maakt en uitwerkt, ook in de toepassing van Zijn heil” (r. 34-37).

De heilsfeiten worden “wat de uitwendige kant betreft” schijnbaar “steeds minder luisterrijk” (r. 5-7). Tegelijk zit er in de grootheid van de verborgenheid van de heilsfeiten een opklimming. Zo noemt de prediker de verborgenheid van het Pinksterfeest “nog groter” dan de verborgenheid van Kerst, “God geopenbaard in het vlees” en van Pasen, “een opgestane Christus” (r. 98-102, vgl. r. 23-37).

Pinksteren is “Christusfeest in de verheerlijking”. De preek van Petrus is “één grote Christusprediking” (r. 171-172). Pinksteren is het gevolg van de belofte van God aan Zijn Zoon (r. 284-288). Christus wordt verheerlijkt met de Vader en de Geest (r. 477). Daarbij gaat het onder andere om de verkondiging. Het is “het feest dat door de mond tot openbaring komt” (r. 178-179).

De prediker beschrijft het heilsfeit van Pinksteren als iets “waarvoor Israël uit het lood is geslagen” en als gevolg daarvan met vragen kwam te zitten (r. 47-49). Het is het begin van Gods weg door de wereld van Jeruzalem weer terug naar Jeruzalem, want Hij begint en eindigt in Jeruzalem (r. 309-312). God vervult Zijn belofte aan Zijn Zoon om Hem God gaat (met het evangelie) een weg door de wereld tot het einde der dagen (r. 516-521, r. 498-499). Hij verandert met een paar Galileeërs het gelaat van de aarde (r. 137-139).

Daarom stapt God ook over uit het Hebreeuws of Aramees en uit het Grieks in alle talen zodat ieder het horen kan en het met zijn ziel verstaat (r. 267-271). Met Pinksteren heeft daarom een taalwonder plaats: een hoor- en spreekwonder. Het is alsof God met Pinksteren de heilige taal en de eenheid van het volk van Israël open scheurt, en zo “mensen in hun eigen taal aanspreekt” (r. 229-236). God dringt de dagelijkse, eigen taal van mensen, “waarin de ziel van het volk leeft en waarin ze adem krijgt”, zodat ieder het op zijn manier zegt (r. 246-250) en hoort. Het is ook alsof God de toren van Babel omverhaalt, doordat hij de discipelen Zijn grote daden laat verkondigen en de mensen deze laat horen en verstaan in hun eigen taal, zo dat het erin gaat (r. 259-266).⁵

Pinksteren is de “laatste stap van God op de mens af” (r. 498-499). De Heilige Geest neemt intrek in het hart van al Gods kinderen waar bloed aan de wanden gestreken is en daardoor komt er wijsheid, verstand, inzicht, lof- en dankzegging en God verheerlijkend spreken (r. 29-33). Aan de ene kant is Pinksteren een heilshistorisch gegeven en dan ook uniek en onherhaalbaar:

⁵ In de uitdrukkingen *dat het erin gaat* (r. 266) en *verstaan met de ziel* (r. 271) zit een element van toepassing.

we “gaan het Pinksterfeest niet overdoen” in die omstandigheid, in die cultuur (r. 91-94). En tegelijk is Pinksteren blijvend, want “wanneer de Pinkster-Geest handen en voeten krijgt in een mensenhart, in een gemeente” dan gebeuren dezelfde wonderen (r. 94-96).

Met Pinksteren werden de discipelen vervuld met de Geest (r. 72). Zoals de discipelen op Pinksteren de Geest ontvingen “dat was uniek, enig” (r. 116). Tegelijk zegt de prediker: “Ik zeg niet onherhaalbaar” (r. 116) waarmee hij lijkt te suggereren dat het wel herhaalbaar is. Ook zegt hij dat dit “in die mate, in die volheid tot nu niet was voorgekomen . . . Nooit hadden ze zo diep, en zo vol, en zo rijk uit de Pinkster-Geest gesproken.” (r. 114-120). Daarmee lijkt hij te suggereren dat dit na die tijd opnieuw gebeurde, op zijn minst houdt hij die mogelijkheid open.

De prediker noemt Pinksteren in verband met de verwondering die de Geest altijd werkt in het hart van hen aan wie Hij het heil toepast “het feest van het wonder, van de verwondering en de verbazing” (r. 346-348). Op meerdere momenten in de preek brengt hij Pinksteren in verband met het wonder. Het is een wonder dat dat als gevolg van Pinksterfeest het evangelie tot ons komt en wij van geslacht tot geslacht de grote werken van God horen (r. 313-315). Ook op die manier is Pinksteren blijvend. Ook is het een wonder als we als vrucht van Pinksteren “mensen in het oog krijgen, en mensen meedragen” (r. 379-381).

Verder heeft de prediker vrij veel aandacht voor het werk van de duivel met Pinksteren (r. 394-456). Als reactie op de prediking van het Woord van God komt er op Pinksteren ook spot en verzet (r. 395-396, r. 423-424, r. 428-429).

8.4.2 *Tekst*

De prediker geeft in de voorafpraak aan dat hij over de verzen 5 tot en met 13 spreekt en dan bijzonder wil stil staan bij de drie vragen uit de tekst die gevonden worden in vers 7, 8 en 12. Inderdaad gaat het grootste deel van de preek over deze vragen, maar relatief gezien geeft hij het meest aandacht aan vers 13.⁶

Aan het begin van de preek geeft de prediker een inkijkje in zijn hermeneutiek. Hij geeft aan dat er verschil is tussen de Israël toen in die omstandigheden en cultuur en de christelijke kerk nu (r. 49-52, r. 93-94) maar omdat (de kern van) het evangelie niet veranderd is (r. 52, r. 92-93) kan hij wat in de tekst gebeurt transponeren naar de hoorders nu (r. 61-64, r. 94-96, r. 121-135, r. 145-159).

⁶ 64 regels voor de introductie; respectievelijk 109, 140, 77 regels voor vers 7,8 en 12 en 158 regels voor vers 13.

De prediker zet opmerkelijk genoeg in met een element dat niet in de tekst voorkomt, de plaats van de engelen bij de heilsfeiten, vooral bij Pinksteren.

De tekstuele context komt kort aan de orde: het geluid van de wind en de vurige tongen en het huis uit vers 2 (r. 39-42), de "stem" uit vers 6 (r. 39). Met behulp van een algemene ervaring de achtergrond schetst de prediker hieruit de achtergrond van de vragen: als mensen iets niet thuis kunnen brengen geeft dat vragen (r. 43-49). Het thema van vragen (die opkomen waar God werkt) past hij toe op de hoorders (r. 61-64, r. 84-90).

Wat de tekstuele context betreft gaat de prediker ook in op het vervolg van de tekst: de preek van Petrus (r. 121-129, r. 165-174). Hieruit trekt hij ook een parallel naar vandaag: zoals Petrus toen daar stond staat het evangelie ook vandaag in de cultuur (r. 129-135). Het resultaat van door de Geest in beslag genomen worden zal in zeker opzicht hetzelfde zijn als bij Petrus (r. 160-174).

Hij vult het woord *Galileeërs* (vs. 7), vanuit de historische achtergrond (r. 71-83) en kan zo toepassingen maken. Het was onverklaarbaar dat de discipelen als Galileeërs zo spraken (r. 71-73, r. 78-80). Pinksteren is dan ook een "verborgenheid" van God (r. 97-104).

Galileeërs waren veracht (r. 81). Dit past hij, met een allusie op 1 Korinthe 1, zo toe dat God Zich verheerlijkt in mensen van nederige afkomst. Hierbij hoort ook opmerking dat Christus de opperste *Galileeër* is (r. 142-159).

De prediker gaat in gebeurtenissen in het leven van de discipelen tot op het moment dat de tekst beschrijft (r. 105-122) Dit past hij op de hoorders toe: zij kunnen zijn als Petrus voor Pinksteren (r. 106-109).

Bij de vraag "Hoe horen wij hen een ieder in onze eigen taal, de grote werken Gods verkondigen?" (r. 175-176) geeft de prediker aan dat hier verschillende verklaringen voor zijn. Hij geeft aan dat hier sprake is van een hoorwonder en een spreekwonder "die in elkaar overvloeien" (r. 181-183).

Naar aanleiding van vers 8 tot en met 11, en zonder dat expliciet aan te geven, vers 5, geeft de prediker veel achtergrond informatie over de Joden en proselieten uit andere landen die in Jeruzalem waren óf voor het Pinksterfeest óf die er waren komen wonen (r. 186-222). De prediker gaat in op de reden voor dit talenwonder. Hij ondervangt daarmee de vraag, die hij niet stelt: Al die mensen die daar staan waren Joden, was het talenwonder dan wel nodig? Ze spraken toch wel Grieks of Hebreeuws of Aramees? De prediker geeft aan dat ze als kind de taal van hun geboorteplaats geleerd hadden (r. 223-233). God spreekt hen aan in de taal waarin ze geboren zijn, zoals in vers 8 staat, maar wat de prediker niet expliciet noemt. Die taal ligt het dichtst bij hun hart (r. 234-250, r. 267-280).

De prediker trekt een parallel tussen de discipelen en Nederlanders die in hun eigen dialect spreken over “de grote daden” van God aan hun ziel, en elkaar begrijpen in “de hemelse taal [...] die God doet spreken” (r. 251-258, r. 281-284).

De prediker legt het gebeuren in de tekst uit als het overwinnen van de toren van Babel (r. 259-266). En als een verbreding van het heil naar de heidenen (r. 284-288).

Hij verbindt de opsomming van talen in vers 8 tot en met 11 met de voortgang van het Evangelie over de wereld (r. 288-307). Hij ziet daarin een “boog” en een “terug naar Judea”. Hierbij maakt hij twee toepassingen: Soms “buigt” het Evangelie “weer terug” en verlaat het een gebied (r. 295-297). God maakt met het sleepnet (waarschijnlijk is bedoeld: van het Evangelie) een “bocht” en keert uiteindelijk terug naar Israël (r. 308-312).

De prediker legt uit dat het “godvruchtige mannen” (vs. 5) of zoals hij zegt: “lieden”, niet meer betekent dan wat “wij” “meelevende mensen” zouden noemen. Hij voegt daar wel aan toe dat het hen “ging om de wet, om het evangelie” (r. 194-196). Hier vertaalt hij de bijbeltaal in de kerkelijk taal van zijn tijd waardoor hij tegelijk de tekst actualiseert.

Dergelijke actualisering zien we ook als hij het Hebreeuws als heilige taal vergelijkt met het Latijn als heilige taal (r. 299-232) of de taal van Judea met zuiver Nederlands. Of als hij aangeeft dat de mensen op de Pinksterdag de hun dagelijkse omgangstaal hoorden en dit vervolgens vergelijkt met het jargon van verschillende beroepen (r. 240-250).

De prediker parafraseert meerder malen, bijvoorbeeld wat Petrus zeg (r. 124-125) of de vraag in vers 7 (r. 136-137). Hij citeert “zij ontzetten zich allen” (vers 7) als: “ze waren ontzet”. Hij parafraseert dit als “uit het lood geslagen” (r. 316-319). Hij legt dit uit als het kwijtraken van schijnzekerheden, die er allemaal aan gaan als God werkt (r. 319-369).⁷

De prediker gaat in op de spotters (Handelingen 2:13) en benoemt hun spot als als het eigen werk van de duivel (r. 394-400). Hij legt de woorden: “ze zijn vol zoete wijn” dan ook in de mond van de duivel, maar zet daar nog voor: “Mensen doorlopen, een paar dronkelappen, meer niet. Die mensen hebben te diep in het glaasje gekeken” (r. 401-413). Hierbij geeft hij dan ook een parafraze van de reactie van Petrus in Handelingen 2:15 (r. 413-416). De prediker past dit zo toe dat deze spot overal gevonden wordt waar de Geest is (r. 422-424). Hij maakt hierbij een toespeling op 2 Korinthe 2:16 (r. 424-427).

Hij benoemt de houding van de spotters als verzet en past dit, op verschillende manieren, toe op de hoorders (r. 428-433). Vanuit

⁷ Hierbij verwijst de prediker impliciet ook nog naar het gevolg van Petrus prediking de Heilige Geest “prikt” (r. 371, r. 395) een vertaling van *κατενυγησαν* in Handelingen 2:37.

de rest van Handelingen geeft hij dat deze spot niet onschuldig is, het gaat van kwaad tot erger en brengt zelfs tot het doden van de discipelen (r. 434-442). Ook hierbij maakt de prediker een toepassing. Met het voorbeeld van Eichman maakt hij duidelijk dat zij die niet wedergeboren, bekeerd en tot geloof gekomen zijn, de grootste beul van Gods kinderen kunnen worden (r. 443-454). Hij geeft aan dat de spotters vergaan vanuit de geschiedenis en vanuit Psalm 2:4 (r. 454-460). Iets aantonen vanuit de geschiedenis komt bijvoorbeeld ook in regel 139-143 voor.

Met een allusie op Efeze 6:10-18 roept hij de hoorders op zich te wapenen tegen de spot (r. 461-472). De volgende toepassing is een oproep tot waken en bidden om bewaard te worden voor spot, wat hij doortrekt naar verlies van besef, verwereldlijking en verharding van hart (r. 478-481).

Een andere toepassing is dat de spot een beetje waar was: de discipelen waren dronken van de Geest. Hij verbindt dit aan een impliciet citaat uit Efeze 5:18 "Wordt vervuld met de Geest" (r. 482-484). Het "dronken" zijn "in God" benoemt hij als de gevoelens die "soms buiten alle maat" gaan. Hij verwijst hierbij naar "voorbeelden in de Bijbel" zonder deze concreet te maken (r. 505-510).

8.4.3 *Gemeente*

In de preek komt de gemeente ter sprake als de kerk van alle tijden en plaatsen. Zo heeft de prediker het over de engelen die de gemeente Gods opvoeden om de grote werken van God te gaan verkondigen (r. 17-22). De prediker geeft weliswaar aan dat er een verschil is tussen de apostelen toen en "de gemeente Gods van deze tijd" maar ziet toch ook een belangrijke continuïteit. Zo blijkt ook de gemeente van Zoetermeer te horen tot die gemeente die door de engelen is opgevoed (r. 23-24).

De prediker noemt de gemeente in dit verband "de gemeente Gods" (r. 18, 51, 433). Ook gebruikt hij de bijbelse uitdrukking "klein kuddeke" (Lukas 12:32). Hoewel de gemeente, waarmee in het verband waarschijnlijk vooral de gemeente van toen bedoeld is, een klein kuddeke is, staat "nochtans" God er achter (r. 172-174). Met het gezin en het mensenhart noemt de prediker de gemeente als plaats waar God kan werken en waar dientengevolge wonderen kunnen gebeuren (r. 61-64, r. 94-96). De prediker gelooft dat God met het evangelie door gaat, en dat God ook in Zoetermeer werkt en hij wenst of bidt dat dit zo mag blijven tot op de jongste dag (r. 516-522).

De prediker spreekt de hoorders doorgaans aan als "gemeente". Een aantal keer spreekt hij specifiek de jongens en meisjes aan (r. 385, 451, 461). Toch ziet hij de gemeente niet als monolithisch geheel. De prediker ziet een tegenstelling die overal is waar

Gods Geest is, namelijk tussen hen die “uit God geboren” zijn en hen die zich “tegen God” verhardden (r. 421-427). “Waar de levende bediening van het Woord Gods is” daar komt volgens de prediker verzet. Dit kan verschillende vormen aannemen: afzetten en spotten of gewenning en onverschilligheid (r. 428-433) het kan komen van goddeloze mensen of van vrome mensen “in de ongunstige zin.” Deze laatsten zien waar God Drie-enig wordt verheerlijkt hun eigen godsdienst afslachten (r. 473-477).

Duidelijk komt in de preek het verschil naar voren tussen hen die wel en niet wedergeboren zijn. We worden of door de Heilige Geest geleid of door de geest uit de afgrond (r. 386-389). Weliswaar ziet de prediker een groep van “meelevende mensen” die het Woord horen en hun kinderen er in willen onderwijzen (r. 194-198). Hij geeft aan dat als de vraag naar de Heilige Geest nog nooit in ons hart opgekomen is, we “ongelovig en niet wedergeboren” en “onder het oordeel Gods” zijn (r. 337-341, vgl. 363-365).

De prediker wijst dus op de noodzaak van wedergeboorte en bekering. Hij gaat uitgebreid in op de spotters en maakt duidelijk dat zolang we niet wedergeboren en bekeerd zijn we niet beter zijn dan Eichman, Hitler en Nero en “de grootste beul van de kinderen Gods” kunnen worden in de toekomst. “De mens” is “vreselijk gevaarlijk” (r. 450-458).

De prediker geeft aan ieder mens met zekerheden leeft zolang “hij niet voor God zich buigt, en door God zich laat veroordelen, hebben we allemaal wat, zakken vol” (r. 318-325). Hier tegenover geeft de prediker aan dat we alles kwijt moeten raken juist dat wat we willen vasthouden (r. 349-362).

Weliswaar is de gemeente gedoopt, maar dat maakt de toepassing niet overbodig maar wijst op de noodzaak daarvan (r. 342-343). Dat de Heilige Geest wil toe-eigenen wat wij in de belofte hebben past de prediker zonder onderscheid op iedere hoorder toe (r.343-345) De zin “daar mag mijn ziel amen op zeggen” (r. 345) is waarschijnlijk niet alleen een persoonlijke geloofsbelijdenis. De prediker lijkt ermee aan te geven dat de hoorders dat ook mogen doen, mits ze door de Heilige Geest ook de verwondering leren kennen doordat ze afgesneden worden van hun “gerechtigheden” (r. 345-353).

De prediker spreekt in de preek over de groep van “Gods kinderen” De Heilige Geest komt met Pinksteren bij hen in het hart wonen (r. 29) . In de ogen van de wereld zijn zij “soms dronken lieden” (r. 504-505). Ze zijn (net als Galileeërs) niet in tel. Tot hen behoren weinig edelen en wijzen al zijn ze er wel, want God “verheerlijkt zich in hetgeen niets is” (r. 145-147). Soms groeien ze op in godvrezende gezinnen, soms hadden ze er niets van gehoord (r. 148-159). Ze worden er allemaal uit hun verlorenheid door de Geest bijgehaald (r. 150-151, r.156-159).

De prediker maakt ook onderscheid binnen de groep van christenen. Iederéén “ook in onze gemeente, die de Heere Jezus maar bij de zoom van Zijn kled heeft aangeraakt, en van Die kracht naar hem of haar is uitgegaan, is een christen, is een christin. Maar dat wil nog niet zeggen dat wij met de Heilige Geest vervuld zijn” (r. 106-109). De vervulling met de Geest lijkt daarmee voor de prediker een nieuwe fase in het christelijk leven te zijn.

De prediker spreekt de gemeente regelmatig aan. Probeert de hoorders in de preek te betrekken. Regelmatig gebruikt hij “we” of “ons”. Soms gebruikt hij dit vanuit een gemeenschappelijke ervaring van de tekst en de prediking, bijvoorbeeld: “op Pinksterfeest hebben wij geen engelen meer” (r. 4-5), “daar hopen we morgenochtend over door te gaan” (r. 118-119), “we kunnen wel zeggen” (r. 181), “het gaat ons om het doel” (r. 240), “we zien” (r. 294) enz.

De prediker vraagt vrij veel van de hoorders. Er komen in de preek vrij veel onderwerpen aan de orde. Sommige daarvan slechts kort. De prediker lijkt soms te veronderstellen dat de gemeente aan een half woord genoeg heeft. Zo werkt hij bijvoorbeeld het onderscheid tussen wel en niet met de Geest vervuld zijn (r. 106-109) niet verder uit. Het wordt in de preek bijvoorbeeld niet duidelijk hoe zich dit verhoudt tot wat hij zegt aan het begin van de preek: dat God verzoend woont in het hart van al Zijn kinderen en dat de Geest daar intrek neemt (r. 28-34). Het kan zijn dat de prediker dat voor een latere preek bewaart (r. 118-119).

De prediker veronderstelt van de gemeente wel enige kennis van Bijbelse achtergronden. Bijvoorbeeld wat er gebeurde met kerst (r. 7) of over de provincie Galilea (r. 74). Maar hij vertelt dergelijke zaken voor de zekerheid toch nog even opnieuw. Dat is ook het geval als hij vraagt of de gemeente weet wie Eichman was (r. 443-449).

De prediker heeft duidelijk zorgen over het niveau van theologische kennis van de gemeente: de “onkunde is ontstellend groot” (r. 336). Hij lijkt dit de gemeente ook min of meer kwalijk te nemen. Op Japanse huismoeders die de Institutie lezen reageert hij: “Daar moet je hier om komen. Calvijn vinden ze moeilijk. En de Institutie helemaal” (r. 300-301). Volgens de prediker valt dat nog wel mee.

Aan de andere kant waakt de prediker ervoor de gemeente te belasten met technische exegese. Hij geeft aan haar het “keukenwerk” te besparen (r. 180). Hij lijkt soms te veronderstellen dat de gemeente het Schriftgedeelte goed kent. Als hij, zonder een verwijzing naar een bijbelvers, zegt: “Dat waren godvruchtige lieden, staat er” (r. 193-194), dan lijkt het óf dat hij veronderstelt dat de gemeente weet dat dit, met enigszins andere woorden, in

vers 5 van Handelingen 2 staat, óf dat hij het niet zo belangrijk vindt dat de gemeente weet waar dit gevonden kan worden.

De prediker is in de preek voortdurend betrokken op de leef- en ervaringswereld van de hoorders. Bij zijn uitleg actualiseert hij zoals we zagen bij de bespreking van de tekst [8.4.2]. Ook doet hij in zijn preek af en toe een beroep op algemene menselijke ervaringen die hij bij de gemeente veronderstelt bijvoorbeeld: in paniek raken (r. 43-45), makkelijker spreken van je moedertaal dan van een vreemde taal (r. 274-278). Hij refereert aan het opvoeden van kinderen (r. 14-17) en aan een oploop in een stad of een dorp (r. 402-404). Dergelijke voorbeelden zorgen voor raakvlakken bij de hoorder. Ook beschrijft hij bijvoorbeeld het leven van de Joden in ballingschap beeldend actueel zodanig dat de hoorders het in hun eigen wereld kunnen plaatsen: mensen die werken en sparen (r. 190-192), (kerkelijk) meelevende mensen (r. 194-195), kleuters die spelen en spelenderwijs de taal leren, waarvan hun vaders 's avonds thuis komen (r. 227-230). Actualiserend spreken zien we ook in zijn beeldspraak: "Petrus kijkt straks humoristisch op de klok" (r. 413-414). Beeldend en poëtisch is hij als het gaat over "de fijne angel van de spot, die als een naald erin gaat" (r. 420) en 'de vrieswind die gaat over de lentebloesem van Pinksteren" (r. 421).

Vooraf de geestelijke ervaring komt uitgebreid aan de orde: dat door het werk van God vragen worden "geboren" (r. 61-64) dat is zelfs noodzakelijk (r. 339-341). Die vragen worden in de prediking beantwoord (r. 84-87), het Woord "verklaart wat de Geest inwendig doet" (r. 305-307, r. 372-377): wonderen die gebeuren in een mensenhart (r. 95-96) en andere geestelijke ervaringen, zoals verwondering en verlies van onszelf, "zonder meer capituleren" en in beslag genomen worden door de Geest om alles uit Christus te ontvangen (r. 162-164, r. 343-369). Hij heeft het over de opvoeding die mensen gehad hebben: misschien zo dat iemand nauwelijks iets van het christelijk geloof wist, of juist een opgevoed in een christelijk gezin en over het wonder er door Gods Geest bijgehaald te worden (r. 147-159) Hij heeft het over mensen horen spreken over "de grote daden Gods" aan hun "ziel" (r. 251-254, r. 281-284) en over hen die de werken Gods gezien en gehoord hebben (r. 430-432).

De predikant spreekt de jongens en meisjes afzonderlijk aan en benoemt ervaringen die te maken hebben met schoolgaan. Aan de ene kant vergelijkt hij de Heilige Geest met een geweldige "leermeester" (r. 385-389). Aan de andere kant benoemt hij een ervaring waarbij een leraar op school zegt: "Och jij, uit dat achterlijke gat, met die achterlijke opvoeding" (r. 468-469). Hij roept de jongeren op in de kerk, op catechisatie en vooral thuis zich te wapenen tegen die spot die bij het christenzijn hoort (r. 461-466). Daarin zit meteen ook een oproep aan de ouders om toerusting

te geven. Hij spreekt de hele gemeente aan als hij zegt: “U ziet dat wel en de bekende spottende glimlach, daar zijn we al bang voor” (r. 466-467).

In deze ervaring reflecteert zich de seculariserende cultuur. Dit komt ook elders in de preek aan de orde. Bijvoorbeeld als hij aangeeft dat het dwaas lijkt om “ook vandaag, midden in onze cultuur te gaan staan en te zeggen dat de fijnste uiting van de cultuur” waardeloos zijn als het gaat om het verschijnen voor God (r. 129-135). De secularisatie komt ook naar voren als hij de vraag opwerpt wat er van het evangelie in Europa zal worden: “Zullen we geestelijk zelfmoord plegen? Zijn we daar al niet hard mee bezig?” (r. 295-297). De prediker ziet een afkalving “van allerlei beseffen”, “verwereldlijking”, “secularisatie”, “verharding van het hart” en roept de gemeente op daar biddend tegen te waken (r. 478-481).

Tegenover deze achteruitgang in Europa en het gebrek aan kennis in ons land zet hij de voortgang van het Evangelie in Indonesië en Japan. De prediker geeft hiermee aandacht aan de ontwikkeling van het christendom in de wereld. Dit komt ook even naar voren als hij kort naar “de zendingsliteratuur” verwijst (r. 261-262). Verder is er in de preek niet veel aandacht voor de macro problematiek in de wereld. Kort verwijst de prediker naar de actualiteit in Lybië “we horen er vandaag nog zoveel over” (r. 219-220).

De prediker concentreert zich dus vooral op de directe context van de hoorders vooral het geestelijk en dagelijks leven. Daarbij komt ook de eigen gemeente ter sprake. Ondanks dat hij vraagt of er gevraagd moet worden: “[Ziet] hoe ze elkander haten?” (r. 489). Hoewel de prediker aangeeft dat er in de gemeente huwelijken uit elkaar springen (r. 492-493) is er volgens hem toch “een stuk liefde” in de eigen gemeente (r. 491, r. 495-496).

De prediker gebruikt veel vragen om de hoorders in de preek te betrekken. Vaak stelt hij vragen die hem de mogelijkheid geven om iets uit te leggen (r. 14, 43, 185, 234, 240, 308, 320-321, 417-418, 459-460). In mindere mate gebruikt hij ook retorische vragen (r. 238, 274-275, 457-458).

Een aantal vragen zijn er op gericht de gemeente zichzelf te laten onderzoeken: de vraag of over de gemeente gezegd moet worden dat ze elkaar haten (r. 489) of de vraag of de gemeente alles (eigengerechtigheid) al aan de gemeentereiniging heeft meegegeven (r. 352-353). Hij stelt de vraag hoe het staat met het anderen tot vragen brengen zodat “ze onderwezen willen worden” (r. 390-393). Tegelijk doet de prediker met zulke vragen ook een appel op de gemeente om zich op deze punten indien nodig te bekeren.

Soms wil de prediker met een vraag ook het onderscheid duidelijk maken tussen hen die wel en hen die niet wedergeboren

zijn. Bijvoorbeeld de vraag of de hoorders zichzelf wel eens de vraag gesteld hebben naar de Heilige Geest (r. 333-334, r. 337-341). Met de vragen die de prediker dan benoemt ("Wie is nu de Heilige Geest" etc.) is het mogelijk dat hij ook vragen benoemt die in de gemeente leven. Verder komen in deze preek weinig tegenwerpingen aan de orde.

Ook op andere manieren doet de prediker een appel op de gemeente, bijvoorbeeld om niet op Eichman neer te kijken maar het eigen hart te onderzoeken (r. 450-454). Hij roept op stil te staan als de duivel zegt "doorlopen" maar door te lopen als de duivel zegt "stil staan" maar God zegt "doorlopen" (r. 405-406). Hij roept de gemeente inclusief zichzelf op om er goed aan te denken dat we van God geleerd moeten zijn (r. 382-383). Hij roept met een schrifttekst op om niet dronken van wijn, maar met de Geest vervuld te worden (r. 484). Hij roept de hoorders, met een allusie op Efeze 6:10-18 op om zich te wapenen tegen de spot (r. 461-472). Om biddend te waken zelf tot spot vervallen. Waarbij hij een wens uitspreekt dat God bewaard voor verharding (r. 478-479). Ook op andere momenten klinken wensen gekoppeld aan een oproep. Bijvoorbeeld als hij wenst dat de gemeente (waarbij hij zichzelf insluit) zich bezig zal houden met het wonder van Pinksteren omdat hij het gevaar ziet van een tijdelijke uitwerking van het Pinksterfeest, waar hij voor waarschuwt. (r. 160-162). Daartegenover wenst hij "dat wij ons totaal verliezen, zonder meer capituleren" en dat de Geest "beslag legge op oud en jong" (r. 162-164). De Geest "zet alleen in contact met de Heere Jezus Christus" (r. 164-165).

8.4.3.1 *Heilstoepassing*

De toepassing van het heil komt in de preek expliciet aan de orde en wordt zelfs omschreven als het deelachtigmaken door de Heilige Geest van wat wij in Christus hebben (r. 343-344). Wat betreft de relatie tussen de heilsfeiten en de toe-eigening komt in deze preek feitelijk alleen de relatie van de toe-eigening en Pinksteren aan de orde.

Zoals gezegd suggereert de prediker dat Pinksteren in zekere zin herhaalbaar is (r. 116-118). Met Pinksteren woont God verzoend in het hart waar aan de wanden bloed gestreken is, neemt de Geest daar intrek en komt er daardoor wijsheid, verstand, kennis, inzicht en lof- en dankzegging en God verheerlijkend spreken (r. 28-33). "Wanneer de Pinkster-Geest handen en voeten krijgt in een mensenhart, in een gemeente, dan gebeuren daar dezelfde wonderen" (r. 94-96).

De prediker suggereert dat de apostelen op Pinksteren vervuld werden met de Geest en dat dit ook vandaag nog gebeurt als hij een onderscheid maakt tussen christen worden door Jezus bij de zoom van Zijn kleed aan te raken zodat er kracht van hem

uitgaat en de vervulling met de Heilige Geest. Ook dat is werk van de Geest, want de Geest zet alleen in contact met de Heere Jezus (r. 164-165). Maar er is verschil tussen de manier waarop de discipelen vóór het kruis discipelen waren en hoe zij het na Pinksteren zijn. De vervulling met de Heilige Geest is niet iets wat bij iedere christen het geval is (r. 105-110).

Gevolg van de vervulling met de Geest is dat er kracht van ons uitgaat, al hebben we het niet zelf in de gaten, omdat we dan zo met de krachtbron bezig zijn dat we niet op onszelf zien. We worden gericht op God en er is dan sprake van verwondering en het groot maken van God en Christus (r. 165-171, r. 32-33). Maar ook worden we gericht op de naaste (r. 169-170). Als vrucht van Pinksteren krijgen we anderen in het oog en dragen hen mee (r. 378-381). Er hoort dus ook liefde bij (vgl. r. 488-489). Door wat van ons uit gaat komen anderen tot de vraag: "Wat is dit eigenlijk" zodat ze onderwezen willen worden (r. 390-392).

Pinksteren is dan ook "het feest dat door de mond tot openbaring komt" (r. 178-179). De Geest doet de discipelen verkondigen: "Het vloeit zo uit hun hart, uit hun mond omhoog. Het spuit eruit" (r. 102-104). De Heilige Geest zorgt dus voor de verkondiging. "Hij keert als het ware het hart van Christus binnenstebuiten" (r. 373). Bijzondere nadruk ligt in de preek in dit verband op Gods weg en de voortgang van het evangelie. Pinksteren is Gods laatste stap op de mens af en de Geest gaat door tot aan het einde van de dagen (r. 498, 516-522).

Er zijn verschillende reacties op Pinksteren. De duivel beïnvloedt mensen negatief (r. 399-409). Pinksteren, of beter gezegd: de Geest van God, roept ook altijd een negatieve reactie van verzet op (r. 422-429). De Geest "prikt" ook bij de spotters, maar zij reageren de kets van Gods woord af (r. 394-400). De reden van het verzet bij godsdienstige mensen is dat zij hun eigen godsdienst zien afslachten waar God Drie-enig verheerlijkt wordt (r. 475-476). We hebben bewaring nodig voor deze negatieve reactie (r. 478-479).

De enige passende reactie op Pinksteren is "radicale bekering" waarbij er een droefheid in ons hart komt groter dan welke droefheid ook en een blijdschap veel groter dan welke blijdschap ook (r. 499-503).

Als God gaat werken in het hart dan gebeuren er dingen "die een mens niet thuis kan brengen en worden er ook vragen geboren (r. 61-64). Als er geen vragen zijn dan zijn we ongelovig en niet wedergeboren en onder het oordeel van God. De vragen horen ook bij Pinksteren (r. 339-341, 363-366). De Geest "prikt in vragende mensen" die onderwezen willen worden (r. 519-520, r. 391-392).

De prediker geeft aan de Heilige Geest toeleidt naar naar het heil, onder andere door te "prikken" (r. 370-371). Hij is het Die

mensen uit hun verlorenheid, blindheid en onkunde erbij haalt (r. 156-157). De "tong van vuur" komt onzichtbaar in ons hart en is "schroei heet" zowel ontdekkend als vertroostend (r. 512-515).

Bij het prikken en ontdekken van de Heilige Geest hoort dat mensen uit het lood geslagen worden en hun schijnzekerheden kwijt raken (r. 319-321). De Heilige Geest snijdt alles af, wat vreselijke pijn doet. Dat hoort bij het toepassen van wat we in Christus hebben om ons in het wonder te brengen. Alles gaat met de gemeentereiniging mee, al onze gerechtigheden, we houden niets over. God snijdt alles weg, "juist wat we met allebei onze handen willen vasthouden", we moeten alles loslaten (r. 342-363). Zolang we niet voor God buigen en ons door God laten veroordelen leven we nog met schijnzekerheden (r. 322-325). Het moet dan ook verder gaan dan stemming- of gemoedsaandoeningen, we moeten ons totaal verliezen, zonder meer capituleren doordat de Geest beslag op ons legt en ons in contact zet met de Heere Jezus Christus (r. 160-165). God gaat weliswaar met iedereen een eigen weg, maar bij iedereen ruimt Hij de schijnzekerheden op. Sneller of langzamer "het gaat er allemaal aan" (r. 326-331, 370).

De Heilige Geest leidt niet alleen tot het heil "Hij leidt ook voort" (r. 371-372) op onfeilbare wijze (r. 387-388). Hij is Gids en Leidsman (r. 371-372). Zijn leiding staat tegenover de leiding door de geest uit de afgrond (r. 386-389) en houdt onder andere in dat Hij Leermeester is (r. 387) want we moeten door God geleerd zijn (r. 382-384).

De Heilige Geest is de Toepasser. Hij neemt het uit de Vader en de Zoon (r. 101-102). Hij wil in ons wonen en ons deelachtig maken wat we in Christus hebben in de beloften (r. 343-344). We hebben die Geest gekregen "opdat wij zouden weten wat ons in Christus is geschonken." De Geest en Christus verwijzen naar elkaar (r. 367-369).

Hierbij is er ook een wederkerigheid tussen Woord en Geest. De Heilige Geest "verklaart ons leven uit het Woord" (r. 374-377) en het Woord en de uitlegging van het Woord verklaren wat de Geest inwendig doet (r. 305-307). Wij komen onder stroom te staan. En leren zo de verwondering over het evangelie kennen (r. 506-514).

De prediker noemt Pinksteren het feest van het wonder, van de verwondering en verbazing. De Heilige Geest brengt in het wonder (r. 347-348). We zinken weg als Petrus (r. 168) en leren de verwondering over het evangelie kennen. De gevoelens gaan dan soms buiten alle maat. Door deze vervulling met de Geest is er dan een dronken zijn in God (r. 505-510, r. 483-484).

8.4.4 *Prediker*

De prediker gebruikt verschillende keren *ik* in de preek. Meerdere keren is dit *ik* representatief en spreekt de prediker voor gelovigen (r. 151-152, r. 305) of anderen (r. 338, r. 452-453, r. 454-455). Ook komt *ik* voor in een min of meer staande uitdrukking ("weet ik veel welke", r. 244, vgl. r. 443) en min of meer als vervanging van "wij" ("u en ik", r. 450-451, vgl. r. 346-348).

Meerdere keren gebruikt de prediker *ik* waar hij als exegeet of uitlegger in de preek aanwezig is (r. 116, 180, 318). Met dit *ik* legt hij soms enige voorzichtigheid aan de dag: "ik zeg niet" (r. 166) en een vraag of hij een deel van de bijbeltekst op zijn eigen manier mag vertalen (r. 318). De prediker gebruikt *ik* confessorisch om toe te geven dat hij dingen niet weet (r. 237-239, 308-309). Hij vertelt over een gesprek dat hij met iemand had waarbij sprake is van een verificatorisch *ik*, waarmee de boodschap onderstreept wordt (r. 356-362).

De prediker geeft in regel 491-492 in de *je*-vorm aan dat hij dag en nacht lijdt onder huwelijken die uit elkaar springen. Hij noemt dit "vreselijk" (r. 493). Het *je* functioneert hier min of meer als autobiografisch *ik*. Hij onderstreept hiermee de relevantie van wat hij daarna zegt in de *ik*-vorm, namelijk dat hij niet kan nalaten de gemeente te waarschuwen (r. 493-495). Als de prediker zegt: "je kunt er tranen met tuiten om huilen" (r. 424-425) dan is dit weliswaar een algemeen *je* maar hierin komt mogelijk iets van de ervaring van de prediker zelf naar voren.

Op nog een aantal andere momenten in de preek geeft de prediker uiting aan zijn gevoel, hij vindt iets vreselijk (r. 490, 493) of verschrikkelijk (r. 482) maar vindt dingen ook "mooi" (r. 251, 306) en is verwonderd: "wat is dat groot" (r. 377) of "geweldig groot" (r. 284) of ook door dingen als wonder aan te duiden: "een wonder woord" (r. 91), "een wonder in het wonder" (r. 154-155), "wat een wonder" (r. 165, 282, 313, 381).

8.5 INTERPRETATIE VAN PREEK D

8.5.1 *Individu*

De hoorders begrijpen dat het evangelie niet in het verlengde van onze gedachten ligt, maar tegen ons in gaat. En dat zodra wij het op een rijtje menen te hebben het een vervalst evangelie is (r. 49-58) Dat er daarentegen vragen komen waar God werkt (r. 61-64). Ze zien de noodzaak in van vragen stellen naar de Persoon en werkingen van de Geest (r. 333-341, 363-364). De hoorders leren dat de prediking als het goed is antwoord geeft op de vragen die de Geest in ons hart werkt (r. 83-87).

De hoorders leren op hun hoede te zijn voor wat de duivel zegt (r. 401-410) voor spot en hoon in het hart, voor secularisering en verharding (r. 478-480) voor de goden van deze tijd (r. 493-495). Ze ontdekken dat als zij bezig zijn met zich afzetten tegen het evangelie, vroom of goddeloos, dit gevaarlijk is omdat de spotters zullen vergaan (r. 429-433, r. 473-480, r. 457-460). Ze leren dat ze niet beter zijn dan Eichman (r. 443-455).

De hoorders begrijpen dat de buitenkant hen niet red maar dat zij van God en van de Geest geleerd moeten zijn (r. 383-388). Ze zien in dat de doop roept om de toepassing. Dat zij door de Geest amen mogen zeggen (r. 342-347) maar dat ze daarvoor wel afstand moeten doen van alle schijnzekerheden en eigen gerechtigheid en alles wat we met beide handen willen vasthouden (r. 319-332, 349-363, 359-360). Zij zien in dat hun antwoord op Pinksteren radicale bekering moet zijn (r. 500). De hoorders beseffen daarin hun afhankelijkheid van de Geest en het Woord (r. 370-377, 510-515). De hoorders leren dat de Geest tot gevoelens van droefheid en blijdschap en van verwondering brengt (r. 346-348, 482-484, 500-510).

De hoorders begrijpen dat wie Jezus bij bij de Zoom van Zijn kleed heeft aangeraakt christen is maar daarom nog niet noodzakelijk met de Geest vervuld (r. 105-109). De hoorders worden opgeroepen niet in stemming te blijven steken, maar zich totaal te verliezen, te capituleren en onder het beslag van de Geest te komen en zo in contact met Christus gezet te worden (r. 160-165).

De hoorders leren dat er kracht van hen uit kan gaan naar anderen (zonder het door te hebben) als ze gericht zijn op de Krachtbron (r. 165-170). De hoorders beseffen dat het goed is anderen op het oog te krijgen en hen mee te dragen (r. 378-381) en vragen zich af of ze hen tot vragen brengen (r. 390-393) en onderlinge liefde laten zien, maar worden in dat laatste ook bevestigd (r. 485-496).

De hoorders leren dat ze zich te wapenen hebben tegen spot en daardoor niet in hun schulp te kruipen (r. 461-464). Ze beseffen dat voor de wereldling geloven belachelijk is (r. 497) en dat bespot worden bij christen zijn hoort (r. 465).

Ze leren dat onze afkomst er voor God niet toe doet en dat God zich juist wil verheerlijken in hetgeen niets is en dat Christus Zich solidair verklaart met Zijn volk en kinderen (r. 143-157). De hoorders worden gestimuleerd tot lezen van geestelijke literatuur, bijvoorbeeld Calvijn (r. 298-307).

8.5.2 *Gemeente*

De gemeente leert dat zij er is om Gods grote werken te verkondigen (r. 14-22, 25-28, 36-37, 98-101). De gemeente komt dan ook

op een getuigende manier in de seculariserende samenleving te staan.

De gemeente leert dat hoewel zij klein en min of meer veracht is, nochtans God achter haar staat en Christus zich solidair met haar verklaart (r. 143-148, r. 173-174).

De gemeente wordt zich bewust van haar relatie tot Israël die daarin bestaat dat God met Israël begon en de heidenen er later bij kwamen (r. 285-295) en dat God Israël niet uit het oog verliest (r. 308-312).

8.5.3 *Samenleving*

Het evangelie confronteert en relativeert de cultuur (r. 129-135). De prediker is behoorlijk cultuurkritisch. Wat Niebuhr [1951] "Christ against culture" zou noemen.

De prediker geeft aan dat de prediking van de apostelen bepalend is geweest voor de geschiedenis (r. 137-141). Pinksteren is Gods laatste stap op de mens af, waarop alleen radicale bekering past (r. 498-500). God spreekt mensen in hun eigen taal aan. Doel van Pinksteren is dat God doordringt tot in de taal van elke dag en de taal waarin de ziel van het volk leeft en ademt (r. 234-250). Daarmee worden taalbarrières "in principe" opgeheven (r. 259-266). De geestelijke ontwikkeling in Europa wordt negatief geduid en er klinkt een waarschuwing tegen collectieve geestelijke "zelfmoord" (r. 295-297) in verband met de secularisatie (r. 479-481). God gaat met het evangelie door in de wereld (r. 516-522, r. 285-300).

8.6 SAMENVATTING

De preek is onderwijzend, beschrijvend en waarschuwend, daarbij ontbreekt ook het appellerende element niet. Opmerkelijk in deze preek is de aandacht voor de plaats van de engelen in verband tot de heilsfeiten. Van alle heilsfeiten krijgt vervolgens Pinksteren het meeste aandacht.

Er is een gevolg van Pinksteren in de historie: God gaat vanuit Jeruzalem met het evangelie door de wereld en spreekt de mensen aan in hun eigen taal, ook de heidenen. Zo komt het evangelie ook tot ons. Hoewel de prediker zegt dat Christus met Pinksteren centraal staat krijgt vooral het werk van de Geest veel aandacht.

Pinksteren is heilshistorisch gezien, uniek, maar niet geheel onherhaalbaar: de Geest doet nu in het hart dezelfde wonderen als toen en daar. Daarbij kan zowel gedacht worden aan de vervulling van de apostelen als aan de bekering van de omstanders.

De Geest haalt mensen erbij, brengt in het wonder door te ontdekken en vertroosten. Mensen met vragen raken hun schijnzekerheid en eigengerechtigheid kwijt. De Geest legt beslag en

zet in contact met Jezus. Mensen buigen voor God en laten zich veroordelen, ze capituleren. De Geest onderwijst, maakt deelachtig en wordt geschonken "opdat wij zouden weten" wat in Christus geschonken is.

Overeenkomstig de beleving van de apostelen kunnen, bovenop het christen zijn, mensen vervuld worden met de Geest. God komt verzoend wonen in het hart waar bloed aan de wanden is. Als vrucht van de vervulling met de Geest komt er wijsheid, verstand, kennis, inzicht, lof- en dankzegging, spreken gericht op de de eer van God en Christus, en zo gaat er ook naar de naaste kracht van ons uit. De prediker betreft Pinksteren dus zowel op de bekering als op de vervulling met de Geest van hen die al christen zijn.

Preek E over Filippenzen 3:20 is uitgekozen omdat in deze tekst het verwachten van de Zaligmaker uit de hemelen ter sprake komt. Commentaren leggen dit uit als de wederkomst [bijvoorbeeld O'Brien, 1991, p. 461-463].

Waarschijnlijk werd deze preek een week voor Pinksteren gehouden in een morgendienst. Dit valt af te leiden uit preek D over Handelingen 2:5-13 die gehouden werd op de eerste Pinksterdag [besproken in het vorige hoofdstuk, hoofdstuk 8]. In preek D geeft de prediker aan het "er vorige week over" gesproken te hebben "dat een mens alles met de gemeentereiniging meegeeft" (r. D350-351). Dat thema komt in preek E uitgebreid aan de orde (r. E149-160).

De dienst waarin deze preek werd gehouden was een doopdienst. De tekst voor de dooptoespraak wordt voor de volledigheid hieronder ook weergegeven, hoewel deze niet uitgebreid bij de analyse betrokken wordt.¹ De liturgie in deze dienst was als volgt: Votum en Groet, Psalm 108:1, Wet, Schriftlezing: Filippenzen 3:1-21, Psalm 25:10, Lezing Doopformulier en gebed, Beantwoording Doopvragen, Psalm 100:3, Bediening Heilige Doop, Psalm 100:4, Dooptoespraak, Dankgebed van het formulier en gebed om opening van en zegen op het Woord, Psalm 42:1, 2 en 3, Preek, Psalm 130:3, Dankgebed, Psalm 27:7. Zegen.

9.1 TEKST VAN DOOPTOESPRAAK E

1 Ouders,

2

3 Wij mogen u namens de hele gemeente, onze zeer hartelijke
4 gelukwensen aanbieden. In de eerste plaats met de geboorte van
5 uw kind, dat een zegen is. Bijbels gestempeld is dat een zegen,
6 wanneer een kind in de vrede Gods is verwekt, ontvangen en
7 bewaard. Dan hebben we allemaal genoeg vuil aan onze handen,
8 dat wij bidden om de reiniging van al onze zonden.

9 In de eerste plaats dus met de geboorte van dit kind. In de
10 tweede plaats dat het God behaagt heeft op het voorhoofd van
11 uw kindje een stempel te zetten. Hij heeft daar namelijk de Naam
12 van Zichzelf, als de Vader en de Zoon en de Heilige Geest op
13 uitgeschreven.

¹ Voor de volledigheid hadden hier ook de (dank)gebeden meegenomen kunnen worden. Deze scriptie focust echter op de prediking en een dooptoespraak heeft in principe meer raakvlakken met de prediking, dan de gebeden.

14 En nu zijn wij gevaarlijke mensen. Wij denken altijd dat onze
 15 kinderen kwaliteitskinderen zijn. Als iemand een kind van een
 16 ouderling of van een predikant of van een kerkvoogd of een
 17 notabel is, dan wordt geacht dat dat kind net iets beter is dan een
 18 ander. Dat is natuurlijk niet zo. We komen allemaal van dezelfde
 19 hoop. Het is wel zo dat onze roeping zwaarder wordt naar mate
 20 wij dichter in het heiligdom staan. Dat is wel zo.

21 En zo zijn wij ook geneigd om onze gedoopte kinderen, als
 22 kwaliteitskinderen te gaan bekijken. En wij vergeten zo makkelijk
 23 wat in het doopformulier staat: dat onze kinderen juist daarom
 24 gedoopt moeten worden, omdat zij afgezonderd moeten worden
 25 van deze voorbijgaande wereld die in het machtsbereik van de
 26 boze ligt. En [dat] het hele doopsformulier geladen is met het
 27 klassiek gereformeerd belijden, dat en de Vader en de Zoon en de
 28 Heilige Geest, een machtig werk hebben om één mens te bekeren,
 29 laat staan een hele gemeente in de hand te houden, laat staan de
 30 banier van het evangelie te planten onder de volkeren.

31 En iedere keer wanneer we dat doopformulier lezen, of horen
 32 lezen, dan voelt u de spanning, de geladenheid. Mag ik het een
 33 keer zo zeggen: “de werkdrijf van God Drie-enig, tegenover de
 34 verkeerde driften, vroom of goddeloos, van ons.” Zo.

35 Als wij aanzien wat voor ogen is, als wij om te beginnen in
 36 ons eigen hart kijken – en ook in het opgroeien onze kinderen zo
 37 zien – dan zeggen we: “Het is allemaal onmogelijk, het kan niet,
 38 het gaat allemaal verkeerd.” En dan zegt de Heere God: “Dat heb
 39 ik jullie altijd al gezegd: dat jullie wederspannige mensen zijn.
 40 Maar Ik, de Drie-enige God, ga door met Mijn werk.”

41 En daar moeten we oog voor krijgen, gemeente. Als we daar
 42 oog voor krijgen dan staan we stom verbaasd: Dat het toch waar
 43 is, wat wij zongen, dat God Zijn trouw en Zijn waarheid houdt
 44 tot in het laatste nageslacht. Zelfs al zouden uw kinderen, ouders
 45 op de spits van de tijd komen te staan, waarin de hele aarde en
 46 het heelal vervuld is van bloed en vuur en rookdamp, dan nog
 47 geldt dat een ieder die de Naam van Jezus zal aanroepen zalig
 48 zal worden.

49 God sterke u daarin ouders. En [Hij] geve u veel geloof in
 50 het hart. Dat Gods Naam is uitgeschreven op het voorhoofd.
 51 Niet als een formele zaak, waarvan we denken: “Het is nu al
 52 bekeken”. Nee, maar als een zaak die nu begint: de opvoeding.
 53 Die kindertjes altijd op die Naam te leggen, dat moogt u elke dag
 54 doen. Zeggen: “Heere, hier ben ik weer, met mijn eerste kind, met
 55 mijn tweede kind, met al mijn kinderen”. En noem ze maar bij
 56 naam en toenaam. En leg ze er maar neer. En als u kleinkinderen
 57 hebt, draag ze maar één voor één op. Zeg: “Heere, Gij weet raad.”
 58 Dat hoort de Heere nou zo graag.

59 En God geve u daarin veel afhankelijkheid ouders, veel oot-
 60 moed, ook veel vertrouwen, dat God het maken zal. Ook in die

61 tijd waarvan we zeggen: “Hoe moeten de kinderen er door ko-
 62 men.” Dat geldt van al de ouders die hier zitten – dat ze een
 63 bemoediging krijgen – en zeggen: “Heere, onze handen zijn veel
 64 te kort. Wij zijn zulke kortzichtige mensen en wij denken zo men-
 65 selijk van U. Maar geef ons een kruimel geloof waardoor bergen
 66 worden verzet – ook in de opvoeding.” Want als God het doet –
 67 dan zeg ik niet dat wij het toekijken hebben – ook dat, maar dan
 68 worden wij er in gebruikt. In onze worsteling en in onze strijd.
 69 God zegene u met uw kinderen en Hij sterke u ook voor de
 70 taak van de opvoeding.

9.2 TEKST VAN PREEK E

Na de doopbediening en het gebed, voor de Psalm voor de Preek (Psalm 42 vers 1, 2 en 3) kondigt dominee Boer de tekst voor de preek aan:

1 Gemeente, wij willen u het Woord Gods bedienen uit Filippenzen
 2 drie, het u voorgelezen hoofdstuk, en daarvan het twintigste vers.
 3 Filippenzen drie vers twintig waar wij lezen: “Maar onze wandel
 4 is in de hemelen, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten,
 5 namelijk den Heere Jezus Christus.” Het gaat dus, gemeente,
 6 over de wandel en waar die is, namelijk in de hemelen en dat
 7 van daaruit de Heere Jezus Christus wordt verwacht.

Hieronder volgt de tekst van de preek:

1 Wanneer ge de moeite neemt, gemeente – en dat is altijd lonend
 2 – om dit teksthoofdstuk vandaag nader te verkennen, en vanuit
 3 de Schriftlezing – als ge goed geluisterd hebt, de toeleiding
 4 ook ontvangend naar de prediking – nader gaat overdenken –
 5 ook de achtergronden van waaruit Paulus spreekt – dan is het
 6 duidelijk, dat hij met de polemiek, met de strijd, bezig is, met de
 7 zogenaamde dwaalleraren.
 8 De tekst begint met het woordje “maar” – “onze wandel is in
 9 de hemelen” – dat wijst uiteraard op een tegenstelling. En dat
 10 kunt u in het voorafgaande heel breed uitgewerkt terug vinden.
 11 Het is namelijk zo dat Paulus in de gemeente – en dat zien we
 12 telkens opnieuw – gevolgd werd door Joodse dwaalleraren: Men-
 13 sen die weliswaar in schijn en in naam de Heere Jezus als hun
 14 enige Zaligmaker hadden aanvaard, maar die tegelijkertijd – O,
 15 verschrikkelijke mogelijkheid – de felste bestrijders waren van
 16 het kruis van Christus. En vooral van het medegekruisigd zijn
 17 en medegekruisigd worden. Mensen die naar hun aard – die wij
 18 allen in ons rond dragen – op deze aarde, een paradijs willen bou-
 19 wen. En vooral een godsdienst willen hebben die hen weliswaar
 20 een garantie geeft dat het goed met hen afloopt. Maar waarvan

21 ze in hun leven niet al te veel last hebben: geen vijandschap,
 22 geen strijd, geen tranen, geen ten-bloede-toe-tegenstaan van de
 23 zonde die we in ons rond dragen. En die tegelijkertijd roemen
 24 in machtig veel: [in] de besnijdenis en hun wetsonderhouding.
 25 Het zijn mensen die door lucht en wolken zweven. Maar Paulus
 26 karakteriseert hen, kort maar krachtig, als: "vijanden van het
 27 kruis van Christus."

28 Dat is heel wat. Om van iemand te zeggen: "Hij is een vijand
 29 van het kruis van Christus." We kunnen dan generaliserend zeg-
 30 gen: "Ja, dat zijn we allemaal." Dat is zo'n algemene doodoener.
 31 Maar hier zegt Paulus het met het oog op bepaalde mensen. Zo-
 32 even u geschetst. Dat is aangrijpend. En het grijpt Paulus zó aan
 33 dat hij gaat wenen.

34 Wanneer we iemand vermanen dan kunnen we dat op allerlei
 35 wijzen doen. Maar de beste manier is als God ons hart breekt –
 36 omdat we zelf niet beter zijn – en tegelijkertijd het ontzettend
 37 uiteinde van die man of die vrouw voor ons zien: Die gaat
 38 verloren, die zich niet bekeerd, als er geen verandering komt.
 39 En Paulus ziet plots voor zich dat deze mensen allen naar het
 40 verderf gaan: "wier einde is het verderf, wier God is hun buik."

41 Nou, dat zijn dan materialisten, die van lekker eten en drinken
 42 houden. Dat misschien ook wel. En toch gemeente, ligt het nog
 43 verfijnder. Want deze Joods dwaalleraren waren mensen die de
 44 spijswetten nauwkeurig onderhielden, die in het Oude Testament
 45 een heel duidelijke plaats hadden, maar die met de komst van
 46 Christus waren vervuld. [Wier God is hun buik] dat zou dan
 47 kunnen slaan op de onderhouding van de wet.

48 En hoe moeilijk dat ook is, gemeente, toch kan ik me niet
 49 losmaken dat Paulus hier niet alleen de zogenaamde Judaïsten
 50 of Joodse dwaalleraren op het oog heeft, maar tegelijkertijd de
 51 libertijnen: De mensen die hoog opgaven van hun ziel – denk
 52 maar aan de Korinthiërs – en waarin een antinomistische trek
 53 liep. Dat betekent: een trek van wetsbestrijding, waarin weliswaar
 54 hoog wordt opgegeven van God en de ziel en van de gemeen-
 55 schap en van het licht, maar het vlees tegelijkertijd – het lichaam
 56 tegelijkertijd – ook zijn ruimte wordt geboden. Of beter gezegd:
 57 "de misbruiken aan de hand worden gedaan." Dat zijn niet al-
 58 leen gastronomen, mensen die vreselijk lekker eten, maar dat
 59 zijn ook mensen die hun wellusten kweken, die hun lichaam als
 60 instrument misbruiken.

61 Paulus zegt: "Hun heerlijkheid ligt in hun schande". Dat kan
 62 betekenen: – A – dat zij er zich op laten voorstaan dat zij precies
 63 op de achtste dag besneden zijn, een operatietje voltrokken aan
 64 het mannelijk lid. Maar: – B – ook dat een mens leeft in zijn
 65 wellusten, hier en nu.

66 Gemeente, het lijkt wel alsof Paulus in deze tijd gestaan heeft.
 67 Want worden wij niet overspoeld, enerzijds met een godsdienst

68 van doe dit en doe dat, van alle drukten, koude drukten, wets-
 69 onderhouding, de wettische zweep gaat over de gemeente een
 70 mens moet dit én een mens moet dat. Maar tegelijkertijd worden
 71 wij overstort met een zondvloed van vuil, ongerechtigheden, op
 72 allerlei wijzen – waar onze kinderen mee in aanraking komen, en
 73 ook wijzelf – en waarvan niemand moet denken dat hij of zij er
 74 immuun tegen is, want we dragen alles in ons hart rond.

75 Nu is het merkwaardig – ik heb dus niet gekozen direct – dat
 76 die Joodse dwaalleraren voor mijn besef grenzen aan die Griekse
 77 antinomistische wetsbestrijderige [sic] trek. Want waar een mens
 78 in zichzelf, met zichzelf, de wet wil onderhouden, daar snijdt
 79 God vaak zijn heilige neus en oren af en [daar] laat [Hij] zien
 80 dat wij onbekwaam zijn tot enig zaligmakend goed en geneigd
 81 tot elke vorm van kwaad. Het zou niet de eerste keer zijn dat
 82 een zelfheilig mens valt in grove en grote zonden. Ze kunnen,
 83 gemeente, aan elkaar grenzen. Ze kunnen in elkaar overgaan.
 84 Want zodra een mens meent dat hij een haar beter is dan een
 85 ander, dan is God al lang weg.

86 Gemeente, nu staat hier het woordje “maar.” – “Onze wandel
 87 is in de hemelen.” – Wat betekent, gemeente, “onze wandel”? Het
 88 woord dat voor “wandel” wordt gebruikt kunnen we met vier
 89 woorden in het Nederlands vertalen. De Statenvertaling heeft
 90 gekozen voor het woord *wandel*. We kunnen ook vertalen met
 91 het woord *staat*. Onze staat is in de hemelen. Er is een staat
 92 der Nederlanden. Zo is er een staat van het Koninkrijk Gods,
 93 waarvan het centrum is de plaats waar God woont.

94 In de tweede plaats kan het woord wandel betekenen: het
 95 domicilie, het bewijs van inschrijving. Zoals u en ik allemaal in
 96 de kaartenbakken van Zoetermeer of een andere plaats staan.
 97 En wanneer wij op het gemeentehuis of stadhuis komen dan
 98 trekt een ambtenaar een la open en die haalt onze kaart eruit.
 99 Daar staan alle gegevens. Welnu, Paulus zegt: “Mijn domicilie
 100 is boven.” Mijn bewijs van inschrijving in de burgerlijke stand is
 101 niet alleen in Tarsus – of waar hij maar woonde – maar is in de
 102 hemelen. Dat is twee.

103 En in de derde plaats betekent het: burgerrecht, of: burgerschap.
 104 En in de vierde plaats: de wandel. Zoals dus de Statenvertaling
 105 gekozen heeft.

106 [Dat] zit allemaal aan elkaar vast: de staat, de staat van de
 107 kerk is in de hemel. In de tweede plaats: het domicilie is boven.
 108 In de derde plaats: daaruit vloeien burgerrechten, burgerschap.
 109 In de vierde plaats hebben wij te leven overeenkomstig onze
 110 staat. Machtig woord, gemeente! Dat begrepen die mensen in
 111 Filippi best. Want Filippi was een kolonie, een Romeinse kolonie
 112 daar in Griekenland. En de Romeinen die daar woonden waren
 113 of officieren, of ambtenaren, of wat ze ook maar waren. En die
 114 mensen vormden daar een Fremdkörper: iets wat vreemd is in

115 die Griekse samenleving. Zij vormden een kolonie. Zij waren een
116 vooruitgeschoven post van het Romeinse Rijk.

117 Prachtig beeld. Want zó is de Kerk Gods op aarde: een bruggen-
118 hoofd, dat God gebouwd heeft. En wat [daarvan] een voorbode
119 is dat, eenmaal, de hemel en de aarde tot het Koninkrijk Gods
120 zullen gaan behoren – in de vernieuwde vorm.

121 En wij mogen, natuurlijk, geen beeld – haast – gebruiken. Maar
122 anders zou je zeggen: “Zoetermeer is een kolonie van Den Haag”
123 Dat klinkt wat onaangenaam. “Kolonie” heeft voor ons even een
124 bittere bijmaak. We kunnen zeggen: “Zoetermeer wordt een
125 slaapstad van Den Haag.” – Of dat helemaal waar is laat ik nu
126 ook maar in het midden. – Maar u begrijpt wel: dat het oude Zoe-
127 termeer wordt aan alle kanten helemaal omgeven door mensen
128 uit de agglomeratie Den Haag. En nu wil eigenlijk deze tekst zeg-
129 gen: “Wij hebben onze staat, ons domicilie, onze burgerrechten
130 en ons burgerschap boven en wandelen dienovereenkomstig.”

131 “Maar”, zegt Paulus. Tegenstelling. Let daar op.

132 En wanneer is dat gebeurd? Wel gemeente, in de eerste plaats:
133 toen Christus ten hemel voer. Toen heeft Hij het centrum van de
134 Kerk verlegd – met Zichzelf meegenomen.

135 Want Christus – dat weet u – is nooit zonder Zijn volk. Als Hij
136 over de aarde wandelt, heeft Hij mensen om Zich heen. Maar
137 bovenal op Zijn hart. Als Hij aan het kruis hangt is de hele Kerk
138 in Hem meegekruisigd. Als Hij in Zijn graf ligt is de hele Kerk
139 met Hem mee begraven. Als Hij opstaat is Zijn hele Kerk met
140 Hem mee opgestaan. Als Hij ten hemel vaart is Zijn hele Kerk
141 met Hem verplaatst in de hemel.

142 Dat is de grote Copernicaanse wending. U weet dat Copernicus
143 ontdekte dat de aarde draaide om de zon en niet omgekeerd.
144 Het heeft de man moeite genoeg gekost. Dat was een enorme
145 omwenteling in het denken van de mensen. Maar nog véél groter
146 omwenteling of revolutie ontstond toen Christus zegenend Zijn
147 discipelen en Zijn Kerk achterliet en het domicilie van al Zijn
148 kinderen meenam naar boven. Dat is in de eerste plaats gemeente.

149 In de tweede plaats is Paulus er achter gekomen, toen hij voor
150 Christus werd gesteld, – u hebt dat kunnen lezen – dat hij de
151 gemeentereiniging nodig had. Hebben wij allemaal. U moet maar
152 eens kijken langs de straten, als die grote auto komt. En vooral
153 als die auto voor dat grove vuil komt dan liggen daar soms hele
154 pakketten op de stoep. En dat willen we best kwijt.

155 Nou, Paulus had ook zo’n pakket. Weet u wat daarin zat? Al
156 zijn voorrechten, zijn afkomst, zijn opvoeding, zijn Joods zijn, zijn
157 stammen uit de stam van Benjamin, zijn onberispelijkheid naar
158 de wet, zijn ijver voor het Jodendom en voor God naar hij dacht.
159 Dat ging allemaal in die grote zak. En dat werd meegegeven met
160 de gemeentereiniging.

161 Dat is even wat – als dat in Zoetermeer ook gebeurde – allemaal
 162 in een grote zak: onze afkomst, wie onze ouders waren, – Dat
 163 hoeven we niet te verachten. Maar we staan [onszelf] er soms wel
 164 eens verborgen op voor – ons verleden, dat we misschien altijd
 165 trouw onder het Woord zijn, en dat we toch ook niet de eerste de
 166 beste zijn, en onze ijver en onze overgave. Vuilnis!

167 Ja, maar is dat niet te gek? “Ja”, zegt Paulus, “dat is zo.” Kreeg
 168 hij er wat voor terug? Ja, want hij deed het niet eer[der], voordat
 169 hij ontdekte dat Christus alleen zijn gerechtigheid was. En hoe hij
 170 dat geleerd heeft – dat weet u – dat staat uitvoerig in Handelingen
 171 9. Toen heeft Paulus, alles – ja, gemeente, dat is wat, dat is ook
 172 een revolutie – alles met de gemeentereiniging meegegeven. En
 173 [toen heeft hij] gezegd: “Het is allemaal vuilnis, schade en drek.”
 174 Maar hij kreeg er voor terug: de uitnemendheid van Christus.

175 Gemeente, leg uw hart er naast. Want het is separerend, het
 176 Woord Gods.

177 Paulus zegt: “Maar, onze wandel is in de hemelen.” Dat bete-
 178 kent in de eerste plaats: In de tegenwoordigheid Gods.

179 Waar komt het vandaan dat die jongen een gulden steelt van
 180 zijn moeder? Omdat hij denkt dat hij een blinde God heeft, Die
 181 niet ziet dat hij de portemonnee van zijn moeder pikt en daar
 182 een gulden uit haalt. Of [dat hij] met boodschappen afrekenen
 183 niet eerlijk is. Dan heeft hij een blinde God. Hij staat niet voor
 184 het aangezicht van God.

185 Hoe komt het dat de huwelijkstrouw – ook in onze gemeente
 186 – meer en meer geschonden wordt? Omdat we menen dat God
 187 blind is, dat hij het niet ziet. Maar het is aangrijpend.

188 Hoe komt het dat de mensen soms zo luilakken en dagdieven
 189 zijn? Omdat ze denken: “Mijn baas ziet me toch niet.” En zou die
 190 God u niet zien? “Er is veel meer”, zegt u. Jawel. Maar laten we
 191 maar eens een paar dingen noemen.

192 Gemeente, wij denken van afkomst allemaal dat we een blinde
 193 God hebben. Dat komt omdat wij blind zijn. God is niet blind,
 194 want Zijn ogen doorlopen de gehele aarde. En ze zijn gericht
 195 tegen degenen die kwaad doen. Maar ze rusten met welgevallen
 196 op hen die Hem vrezen – hen die Hem vrezen.

197 Gemeente, wij leven voor het aangezicht van God. Zijn christe-
 198 nen dan bijzondere mensen? Ja, tot op zekere hoogte. Maar ze
 199 zijn gekleed als ieder ander. Zij leven, ze werken, ze gaan gewoon
 200 hun gang. Ze praten met allerlei mensen. Praten soms ook met
 201 godsdienstige mensen. En ze voelen wellicht een afgrondelijk
 202 [sic] verschil. Waar zit dat precies? Wel, denk maar aan die ge-
 203 meentereiniging, en aan die uitnemendheid van Jezus Christus
 204 als onze enige Zaligmaker. Dat is een gebeuren. Ook in ons. Dat
 205 gaat dwars door je heen.

206 Gemeente, voor het aangezicht van God leven, betekent ook
 207 in de vijandschap gesteld zijn van anderen. Dat heeft de Heere

208 Jezus, dat heeft de Heere God ons Zelf beloofd. Wel in alles gelijk,
209 maar onderscheiden van God uit. En dat ook zichtbaar.

210 En waaraan is een christen te herkennen? Dat hij zijn heil niet
211 zoekt bij mensen. Dat hij zijn steun niet zoekt bij wie dan ook
212 maar. Maar dat hij vertrouwt op de Heere alleen.

213 Alléén, gemeente. Want we sterven ook alleen, houdt u er, hebt
214 u er erg in. Helemaal alleen.

215 Gemeente, dat geeft gebeden. Want een christen die heeft niet
216 zo veel nodig om de lucht in te gaan. En nu legt de Heere in die
217 wandel overeenkomstig die staat, zoveel doornen en moeilijkhe-
218 den en zorgen en ontdekkingen en oefeningen, dat wij altijd het
219 oog gericht houden op Hem. Op Hem alleen.

220 “Ja”, zegt u, “maar er staat toch ook in de Bijbel: ‘Hoe kleeft
221 mijn ziel aan het stof?’” Zeker. [Hoewel] stof is [dan] niet het
222 zondige, maar stof is wat God geschapen heeft. Maar in deze
223 context [waarin het in de Bijbel staat] staat het inderdaad in de
224 waarschuwing. Dat is waar, gemeente.

225 Het is met een christen nog veel erger. Hij is vleselijk verkocht
226 onder de zonde. Nog veel erger. En toch leeft hij niet in de
227 zonde. De zonde is een incident. Ernstig, vreselijk. Enerzijds een
228 hebbelijkheid die zijn hele bestaan doortrekt. Maar als de zonde
229 hem te grazen heeft dan zou hij bijna stikken. Dan ligt hij net als
230 een vis op het droge naar adem te happen: “Laat mijn ziel leven,
231 zo zal zij u loven.”

232 Gemeente, het gaat er over dat wij het meest hemelsgezind zijn
233 als wij met onze neus het dichtst tegen de grond worden gedrukt
234 en uit alle nood en benauwdheid gedurig roepen tot de levende
235 God. Leven voor het aangezicht van God. Met een burgerschap,
236 met een domicilie boven.

237 “Ach”, zegt de Heere Jezus, “wees daar maar blij om: dat
238 uw namen geschreven staan in het boek des levens.” En wat de
239 mensen ervan zeggen, dat is niet zo erg. En of we uit allerlei
240 registers worden geschrapt, dat is ook niet zo erg. Als onze
241 namen daar maar geschreven staan.

242 Gemeente, dat is een leven van burgerrechten, maar dan rech-
243 ten verleend door genade. En die burgerrechten houden in: een
244 open troon. Jezus is voorgegaan. [Hij] trok een bloedspoor. Laat
245 ons dan toegaan tot de troon der genade om geholpen te worden
246 ter bekwamer tijd. Gemeente, Hij ging ons voor. En Hij zegt: “Ik
247 ben dag en nacht voor jou te spreken.”

248 Weet u wat zo erg is? Dat wij er zo weinig behoefte aan hebben.
249 – Dat God die behoefte schept! – Dat wij zo ellendig en arm
250 en jammerlijk en naakt zijn. – God geeft daarin burgerrechten,
251 toegang, om in Christus en door Christus voor God te verschijnen.

252 Gemeente, dat is een wonderbaarlijke wandel. Paulus wan-
253 delde vroeger in zijn eigen godsdienst, zijn zelfbehagen. Voordat
254 God dat monster bij u en mij heeft doodgeslagen, dan zijn er

255 heel wat spetters afgesprongen. Want we dragen allemaal een
 256 monster van hoogmoed in ons mee. We moeten er maar aan
 257 ontdekt worden. Vreselijk hoogmoedige mensen. Maar gemeente,
 258 toen Christus hem verscheen, toen het wonder zich voltrok, toen
 259 hij er erg in kreeg dat Christus alleen zijn gerechtigheid voor God
 260 was, gemeente, toen was het in één keer afgelopen.

261 En wat is het dan groot wanneer God ons oefent in die wandel.
 262 Onze wandel, onze staat, ons domicilie, ons burgerrecht. Onze
 263 wandel is boven.

264 Gemeente, dat geeft onderwijs van de verhoogde Christus. Ook
 265 in deze tijd, waarin alles gezet is op de kaart van hier en nú. Niet
 266 straks, nee: hier en nú. "Nú willen we het hebben en laat God
 267 de hemel maar voor de engeltjes houden", zo zei een spotter.
 268 Gemeente, maar Paulus zegt het anders: "Nú", zegt hij, "is onze
 269 wandel reeds in de hemel."

270 Dat is even wat. Dat je midden door het leven gaat, je doet je
 271 werk als een ander – hopelijk nog wat beter – en dat je zegt: "Nee,
 272 het gaat om die gróte Redder en Zaligmaker." "Van waaruit wij
 273 de Zaligmaker verwachten, namelijk de Heere Jezus Christus."

274 Gemeente, hoe vaak kan het niet in een mensenhart opkomen?
 275 Ja, God sloeg Zijn hand aan je. Hij trok je. Hij onderwees je. En
 276 dan krijg je zoveel vuil in je oog dat je er niets meer van ziet.
 277 Zou dat nou wel houdbaar zijn? Vuurvast voor de dood? Als
 278 je nou eens op je eind ben? Wat heb je dan? En dan komt de
 279 duivel erbij om te zeggen dat Hij als een schrikwekkende Rechter
 280 zal verschijnen. En dat is ook zo. Alleen, hij zegt er nooit bij dat
 281 de Heere Jezus Christus als Zaligmaker verschijnt. En dat Hij
 282 die wegvoer van Zijn discipelen met zegenende handen, straks
 283 terugkomen zal met doorboorde handen, [en] tot al Zijn volk, tot
 284 al Zijn armen en ellendigen, zal zeggen: "Ik heb u in beide Mijn
 285 handpalmen gegraveerd, uw muren zijn steeds voor Mij."

286 Kijk gemeente, daar kunnen we alleen van leven. Dan ademt
 287 het hart op. Want het zal wat zijn als Hij komt. Zo indrukwek-
 288 kend zijn de tekenen. Zo machtig is Zijn verschijning. Zo zwaar
 289 hebben wij gezondigd. Zo zeer klaagt onze consciëntie ons aan.
 290 "Vanwaaruit wij de Heere Jezus Christus verwachten." De Heere,
 291 de Kurios, Die alles op zijn plaats zal zetten op deze aarde. En
 292 dan komt Hij Zelf.

293 Gemeente, gaat het ons om Hem? Velen willen wat. Maar
 294 willen wij Hem? Zegt uw hart: "Heb ik Hem dan heb ik alles. En
 295 mis ik Hem dan mis ik alles."

296 Gemeente, Hij wil Zich zo graag kwijt. Juist aan die mensen
 297 die niet meer mee kunnen gaan met de uitgieting van de onge-
 298 rechtigheid. Je vindt ze altijd onder het Woord. Ze luisteren haast
 299 met hun tenen. Maar ze liggen voor een drempel. Ze zeggen:
 300 "Zou dat voor mij zijn? O, als Hij zou komen."

301 Ach gemeente, Hij staat voor u. Want dat komen, dat is gedurig.
 302 Aan het eind definitief en beslissend. Maar het is een komen in
 303 Zijn Woord. Paulus verwacht Hem elke dag. Veel sterker dan de
 304 kerk vandaag, die vaak in slaap is gevallen. Hij verwacht Hem.
 305 Maar het is ook, gemeente, een verwachten in de openbaring van
 306 Zijn hulp, van Zijn kracht, van Zijn sterkte, van Zijn genade.

307 Gemeente, wat is het groot, als armen – ook hier – in Christus
 308 geborgen worden. Dat is verloren gaan met onszelf, alles kwijt
 309 raken, alles los laten. Maar Hij ervoor in de plaats.

310 Gemeente, dat leert de Heere op Zijn wijze en op Zijn tijd.
 311 Maar denk erom: Het is nodig. Dat ge niet op een misschien
 312 weggaat. Maar dat ge grond onder de voeten hebt. Dat is het
 313 Woord des Heeren: het kleed van de Heere Jezus Christus.

314 O, de Heere Jezus kijkt zo naar u uit. Zijn ogen gaan zo over
 315 deze mensen allemaal. Hij kijkt zo naar u uit, en ook naar die
 316 kinderen hier, en die jonge mensen. De Heere Jezus houdt van
 317 kinderen. De Heere Jezus houdt van jonge mensen. Die dwars in
 318 de strijd van het leven staan. Gemeente, wat een strijd.

319 “Van waaruit wij ook de Zaligmaker verwachten.” Gemeente,
 320 Hij brengt doorboorde handen mee. Daar is veel over te zeggen.
 321 Maar ik wou het hier bij laten. Ik heb nog wel wat op mijn hart.

322 De apostel zegt: “Maar, dat betekent, er is tweeërlei wandel.”
 323 Er is ook tweeërlei uitgang, uit het leven. En de apostel die zegt:
 324 “Velen wandelen anders.”

325 Gemeente, nu heb ik u verklaard, dat het zijn vier betekenissen.
 326 Dat is de staat, zijn domicilie, zijn burgerrecht en dat is de
 327 daarmee corresponderende levenswandel.

328 Nu hoeft u nog niet te denken aan mensen die in de goot
 329 liggen. Ook die [wandelen anders]. Met erbarming moogt ge
 330 naar hen uitgaan. Maar behalve mensen als Judas en anderen
 331 is er ook een rijke jongeman. Jezus had Hem zelfs lief. Maar hij
 332 wandelde anders. Waarom? Hij viel over het kruis.

333 Mag ik u nu eens een centrale vraag stellen? Is die Gekruisigde
 334 Zelf u ooit kostelijk geworden boven alles? Dat Hij u bóven alles
 335 uit ging? Als een schat? Als een parel?

336 Ik moet gemeente, uit de pastorale praktijk zeggen – en ik ben
 337 geen hartekenner, want God kent de harten van u en van mij
 338 – dat het ook in Zoetermeer is, dat velen anders wandelen. Ze
 339 wandelen anders. Dat betekent: Hun domicilie is niet boven. Hun
 340 staat is niet bij God. En ze hebben geen burgerrechten. Maar zij
 341 wandelen óf in hun eigen gerechtigheid óf in hun ongerechtigheid.
 342 En die grenzen aan elkaar. Ze zijn allebei even erg.

343 En ik heb het straks gehad over de huwelijksvrouw. Er zijn hier
 344 jonge gezinnen. En het grijpt me naar de keel wat er soms hier
 345 en daar openbaar komt. Ik vind het afschuwelijk en ontzettend
 346 dat er geleefd wordt naar het patroon van deze wereld. Jonge
 347 echtparen, wees voorzichtig met de keuze van jullie vrienden.

348 Wat doen jullie zaterdagsavonds? Dat begint met een gezellig
 349 samenzijn. Ik heb niets tegen gezelligheid. Daar ben ik zelfs heel
 350 sterk voor. Maar op een andere wijze.

351 Dat gaat met elkaars vrouwen weg. Dat zoekt elkaar op in
 352 allerlei verbanden. Maar ze zijn zo leeg. Zo leeg, zo ontzettend
 353 leeg.

354 Ik zou al die jonge stellen en die jonge gezinnen willen aan-
 355 raden: Vecht voor je huwelijk, voor je jonge gezinnen. En waar
 356 leef je nou eigenlijk uit? Heb je het centrum van je leven boven
 357 gevonden? Of zeg je: "Nee, ik moet het hier hebben."? Dan kom
 358 je altijd tekort. Of een ander tekort komt daar heb je het niet eens
 359 over. Want je bent een grote ras egoïst.

360 En de ouders kunnen hun kinderen, maar dan in liefde, nooit
 361 genoeg vermanen. Want er ligt in het huwelijks- en gezinsleven
 362 een schát verbogen. Een grote schát. Maar daar moet je naar
 363 graven. Daar moet je op zijn tijd voor vechten. Want God geeft
 364 het gemeente, naar Zijn welbehagen.

365 "Velen wandelen anders." Ook in hun gierigheid en vrekkerig-
 366 heid [sic]. "Velen wandelen anders." In hun geroddel, waarmee ze
 367 de gezinnen en families openscheuren. "Velen wandelen anders."
 368 En een ieder heeft genoeg aan zichzelf. Beproeft uzelf.

369 En het gaat er niet om, om de verslagen harten van de kleinge-
 370 lovigen nog kleiner te maken. En nog groter te maken. Maar het
 371 gaat er wel om, gemeente, dat we ontdekt worden, dat elk mens
 372 een atoombom in zijn hart rondraagt, [die] alles versplintert
 373 – een huwelijk, een gezin, families – waar ouders er onderdoor
 374 gaan – waar mensen kapot gemaakt worden.

375 Laten we tot de soberheid ons bekeren, tot de eenvoud, het
 376 goede genietend uit Gods hand, met dankzegging. Maar ge-
 377 meente: Let op uw gezinnen. Jongens en meisjes: Let op je toe-
 378 komstig huwelijksgeluk. Let op zoveel wat God je voor de hand
 379 zet.

380 "Velen wandelen anders." Nog dieper gesneden: Zijt ge aan
 381 het eind gekomen? Dat ge zegt: "O God, ik kan niet en ik wil
 382 niet ook." Maar dat ge iets geleerd hebt van dat sterven aan de
 383 wet. Want wat is nu de ergernis van het Evangelie? Dat Christus
 384 al Zijn kinderen meeneemt in de stervenswet van Golgotha, en
 385 in de opstandingswet van de hof van Jozef van Arimathea. Daar
 386 ligt het kernpunt. En al wat schijn is en al wat er dichtbij komt,
 387 dat kan een heel eind mee, maar daar laten ze verstek gaan.

388 En God zij gedankt gemeente, als Hij ons daar[in] meeneemt.
 389 En dat we ons eigen vrome of goddeloze ik uit het middelpunt
 390 zien weggegooid. En dat wij tot onze verbazing een ander thuis-
 391 komen hebben. Want dat is wat: Als je een thuiskomen hebt. Als
 392 je een dak boven je hoofd hebt. In het gewone leven al. Maar dat
 393 je zegt: "Ik heb een dak boven mijn hoofd: Hij is mijn schild."

394 Gemeente, dan zakken wij steeds lager. Maar Hij wordt in al
 395 de oefeningen steeds meer, steeds meer, steeds groter. Zo groot,
 396 dat ge zegt: "Hij, Hij, en nog eens Hij! Zijn Naam zij geprezen!"
 397 Amen.

9.3 STRUCTUUR VAN PREEK E

1. Context (vs. 18-19): Dwaaleraren [r. 1-85]
 - a) "*Maar*" (vs. 20) wijst op tegenstelling met deze dwaaleraren [p. 8-27]
 - b) "*Vijanden van het kruis van Christus*" (vs. 18) [r. 28-33]
 - c) "*Wenende*" (vs. 18) vermanen [r. 34-40]
 - d) "*Wier einde is het verderf, wier God is hun buik*" (vs. 19): Aard van de dwaalleraars [p. 41-60]
 - e) "*Hun heerlijkheid ligt in hun schande*" (vs. 19) [p. 61-65]
 - f) Actualisering [p. 66-85]
2. "*Onze wandel*" [r. 86-130]
 - a) Mogelijke vertalingen [p. 86-109]
 - b) Historische Context van Filippi: Een kolonie [r. 110-116]
 - c) Actualisering [r. 117-128]
 - i. Beeld van de Kerk [r. 117-120]
 - ii. Vergelijking met Zoetermeer [r. 121-128]
3. "*is in de hemelen*" [r. 132-269]
 - a) Wanneer is dat gebeurd? [r. 132-176]
 - i. In Christus [r. 132-148]
 - ii. Bij de bekering [r. 149-176]
 - b) Wat dit inhoudt: [r. 177-269]
 - i. Leven in de tegenwoordigheid Gods [r. 177-178]
 - ii. God ziet alles [r. 179-196]
 - iii. Christus is alles [r. 197-205]
 - iv. Vijandschap van anderen [r. 205-209]
 - v. Het heil zoeken bij God [r. 210-214]
 - vi. Moeilijkheden in die wandel om op God te blijven zien. [r. 215-219]
 - vii. Het niet kunnen houden in het vastkleven aan de aarde. [r. 220-231]
 - viii. Hoe dichterbij de grond hoe meer in de hemel. [r. 232-236]

- ix. Namen in de hemel. [r. 237-241]
 - x. Burgerrechten: een geopende troon. [r. 242-247]
 - c) Wij hebben geen behoefte aan deze wandel, maar God schept die [r. 248-263]
 - d) Deze wandel nú in de hemel staat tegenover het hier en nú. [r. 264-269]
4. *“waaruit wij de Zaligmaker verwachten, namelijk de Heere Jezus Christus”* [r. 270-324]
- a) Het gaat om Christus [r. 270-273]
 - b) Aanvechting en troost [r. 274-292]
 - i. Aanvechtig met de wederkomst [r. 274-279]
 - ii. Troost in de aanvechting [r. 280-292]
 - c) Gaat het ons om Christus? [r. 293-295]
 - d) Christus wil Zich kwijt [r. 296-321]
 - i. Juist aan armen [r. 269-300]
 - ii. Hij komt in Zijn Woord met Zijn hulp en genade [r. 301-306]
 - iii. Groot als armen in Hem geborgen worden [r. 307-313]
 - iv. Hij kijkt naar u uit [r. 314-321]
5. *“Velen wandelen anders”* (vs. 18) [r. 321-397]
- a) Twee manieren van wandelen [r. 321-335]
 - i. Struikelen over het kruis [r. 328-332]
 - ii. De gekruisigde kostelijk boven alles [r. 333-335]
 - b) Ook in de gemeente van Zoetermeer wandelen velen anders: Waarschuwingen [r. 366-379]
 - i. Op het punt van huwelijk en gezin [r. 343-364]
 - ii. En op ander punten [r. 365-368]
 - iii. Ontdekking [r. 369-374]
 - iv. Bekering [r. 375-379]
 - c) Zalig als ons eigen ik uit het middelpunt verdwijnt en we een thuis komen bij God hebben. [r. 380-397]

9.4 BESCHRIJVING PREEK E

9.4.1 *De context* (r. 1-85)

De prediker zet de preek expliciet in vanuit de context (r. 1-7). Vanuit het woordje “maar” wijst hij op de tegenstelling met

de "Joodse dwaalleraren" (r. 8-12), die "in naam de Heere Jezus" aanvaard hadden, maar "de felste bestrijders waren" van het kruis (r. 12-16). Dit duidt hij als een "verschrikkelijke mogelijkheid" (r.14-15). "Vijanden van het kruis van Christus" (vers 18) legt hij uit als: niet meegekruisigd willen worden, een godsdienst die alleen het paradijs wil, maar geen vijandschap, tranen, strijd tegen de zonde "die we in ons" dragen (r. 16-23). Tegelijk roemen deze dwaalaren in wetsonderhouding en zweven ze "door lucht en wolken" (r. 23-27).

De prediker geeft aan dat we niet generaliserend moeten zeggen dat we allemaal vijanden van het kruis van Christus zijn. Hij wijst erop dat het zo aangrijpend is dat Paulus er over weent (r. 27-33, vgl. vers 18).

De prediker geeft aan dat de beste manier van iemand vermanen is "als God ons hart breekt – omdat we zelf niet beter zijn" en we het einde zien "van die man of die vrouw . . . die gaat verloren . . . als er geen verandering komt." De prediker geeft aan dat Paulus dát voor zich ziet. Hij haalt (impliciet) vers 19 aan: hun einde is het verderf, hun God de buik (r. 34-40). Hier wordt Paulus als voorbeeld voor de gemeente genomen.

Vervolgens gaat de prediker naar aanleiding van deze woorden in op de aard van de dwaalleraren. Hij geeft aan dat het hier waarschijnlijk gaat over Joodse dwaalleraars die de spijswetten nauwkeurig onderhielden (r. 41-47). De prediker geeft aan dat het misschien wat verwarrend is ("hoe moeilijk dat ook is" r. 48) maar hij kan zich niet aan de indruk onttrekken dat het ook kan gaan over "libertijnen" met een "antinomistische trek" (r. 51-52), het zijn niet alleen mensen "die van lekker eten en drinken houden" (r. 41) maar die ook breder "het vlees" de ruimte bieden, "hun wellusten kweken", "hun lichaam als instrument misbruiken" waarvoor hij het volgende onderdeel van vers 19 aanhaalt: "hun heerlijkheid ligt in hun schande." Dit kan of slaan op de besnijdenis of op leven "in wellusten, hier en nu" (r. 55-65).

Dit actualiseert de prediker: "het lijkt wel alsof Paulus in deze tijd gestaan heeft" (r. 66) met aan de ene kant "een mens moet dít en moet dát" en aan de andere kant "een zondvloed van vuil, ongerechtigheden" waar niemand "immuun tegen is, want we dragen alles in ons hart rond" (r. 74).

De prediker geeft aan dat hij niet kiest voor óf Joodse dwaalleraren óf Griekse antinomisten. Deze kunnen ("voor mijn besef") aan elkaar grenzen en in elkaar overgegaan (r. 75-77, r. 83). Waar iemand zelf "de wet wil onderhouden, daar snijdt God vaak zijn heilige neus en oren af en laat zien dat wij onbekwaam zijn tot enig zaligmakend goed en geneigd tot elke vorm van kwaad. Het zou niet de eerste keer zijn dat een zelfheilig mens valt in grove en grote zonden [...] zodra een mens meent dat hij een haar beter is dan een ander, dan is God al lang weg" (r. 77-85).

9.4.2 *Onze wandel (r. 86-130)*

De prediker geeft voor de woorden “*onze wandel*” drie alternatieve vertalingen: *staat* (“van het Koninkrijk Gods, waarvan het centrum is de plaats waar God woont”), het *domicilie* of *bewijs van inschrijving* (in de burgerlijke stand, geïllustreerd met het gemeentehuis van Zoetermeer) en *burgerrecht* (r. 86-105). De prediker toont aan dat deze vier mogelijkheden met elkaar samenhangen: uit de staat vloeien burgerrechten voort en dat wij hebben “te leven overeenkomstig onze staat” (r. 106-110).

De prediker geeft historische achtergrond over Filippi als “Fremdkörper”, “kolonie”, “vooruitgeschoven post van het Romeinse Rijk” (r. 110-116). Hij benoemt dit als “prachtig beeld” voor “de Kerk Gods op aarde”: een “bruggenhoofd”, een “voorbode”, dat “hemel en aarde” “in vernieuwde vorm” “tot het Koninkrijk Gods zullen gaan behoren” (r. 117-120). Hij actualiseert het beeld door te vergelijken met het omsloten worden van Zoetermeer door Den Haag (r. 121-128). Hij parafraseert vers 20: “Wij hebben onze staat, ons domicilie, onze burgerrechten en ons burgerschap boven en wandelen dienovereenkomstig” (r. 129-130).

Een rode draad door dit deel van de preek is de herhaalde opmerking dat het woordje “maar” wijst op een tegenstelling (r. 8, 86, 131).

9.4.3 *Is in de hemelen (r. 132-269)*

De prediker stelt de vraag wanneer de wandel in de hemelen is gekomen (r. 132). Hij geeft hier op twee antwoorden. Ten eerste met Christus hemelvaart: Hij heeft “het centrum van de Kerk verlegd” (r. 132-134). Hij verklaart dit vanuit de eenheid van Christus en Zijn volk. Hij veronderstelt dat de hoorders weten dat Christus nooit zonder Zijn volk is. Hij draagt mensen op Zijn hart: “Als Hij aan het kruis hangt is de hele Kerk in Hem meegekruisigd. Als Hij in Zijn graf ligt is de hele Kerk met Hem mee begraven. Als Hij opstaat is Zijn hele Kerk met Hem mee opgestaan. Als Hij ten hemel vaart is Zijn hele Kerk met Hem verplaatst in de hemel.” (r. 135-141).

Dit noemt hij de grote Copernicaanse wending. Waarbij hij ingaat op de omwenteling in het denken na Copernicus en aangeeft dat de hemelvaart een veel grotere omwenteling of revolutie is (r. 142-148).

Ten tweede komt er bij de bekering een wandel in de hemelen. Paulus kwam er “toen hij voor Christus werd gesteld” achter “dat hij de gemeentereiniging nodig had” (r. 149-151). De prediker zegt: “Hebben wij allemaal” (r. 151). Hij vergelijkt wat Paulus zegt in vers 7 en 8 met het meegeven aan het grof vuil van een

pakket: voorrechten, Jood-zijn, afkomst uit de stam van Benjamin, opvoeding, onberispelijk zijn voor de wet, ijver (r. 151-160).

De prediker geeft aan hoe bijzonder dat is ("Dat is even wat") en voegt daaraan toe "als dat in Zoetermeer ook gebeurde" (r. 161). Hij geeft aan dat we onze afkomst niet hoeven te verachten maar dat we ons er ook niet op voor kunnen laten staan. Onze kerkgang, dat we "niet de eerste de beste zijn", onze "ijver" en "overgave" is "vuilnis" (r. 162-166). Hierop introduceert de prediker de tegenwerping: "maar is dat niet te gek?" De prediker geeft aan dat Paulus er ook iets voor terug kreeg en dat hij dit alleen deed toen "hij ontdekte dat Christus alleen zijn gerechtigheid was" (r. 167-169). De prediker veronderstelt dat de gemeenteleden weten hoe Paulus "dat geleerd heeft". In Handelingen 9 heeft Paulus "alles aan de gemeentereiniging meegegeven" en gezegd "allemaal vuilnis, schade en drek." (r. 169-173). Hij kreeg er "de uitnemendheid van Christus" voor terug (r. 174). De prediker roept de gemeente op hier hun hart naast te leggen omdat het Woord van God "separerend" (r. 175-176).

9.4.3.1 *In de tegenwoordigheid van God*

De prediker legt "onze wandel is in de hemelen" uit als "in de tegenwoordigheid Gods" [r. 177-178]. De prediker maakt met voorbeelden duidelijk wij zondigen omdat we denken dat we een blinde God hebben: een jongen die geld steelt (r. 179-184), huwelijkstrouw die "meer en meer" geschonden wordt – de prediker noemt dat aangrijpend (r. 185-187). Luiklakken en dagdieven denken dat hun baas hen niet ziet, maar, vraag de prediker: "Zou die God u niet zien?" (r. 188-190). Hij geeft in de vorm van tegenwerping aan dat er meer te noemen is, maar dat dit maar eens genoemd moet worden (r. 190-191).

Vervolgens veralgemeniseert de prediker dat wij "van afkomst allemaal" denken "dat we een blinde God hebben. Dat komt omdat wij blind zijn." De prediker geeft aan dat God alles ziet, dat Zijn ogen gericht zijn tegen hen die kwaad doen, maar met welgevallen rusten op die Hem vrezen (r. 192-196).

De prediker stelt "Gemeente, wij leven voor het aangezicht van God." (r. 197). Hij vraagt: "Zijn christenen dan bijzonder mensen?" en hij antwoordt dat ze ondanks alle overeenkomsten in gesprekken met anderen een "afgrondelijk" verschil kunnen voelen. Bij de vraag waar dat in zit, wijst hij op "de gemeentereiniging" en de "uitnemendheid" van Christus als "enige Zaligmaker. Dat is een gebeuren. Ook in ons. Dat gaat dwars door je heen" (r. 197-205). Het verschil wat er "van God uit", "ook zichtbaar", is zorgt voor vijandschap van anderen. "Dat heeft de Heere God ons Zelf beloofd" (r. 205-209).

9.4.3.2 *Wat bij deze wandel hoort*

Op de vraag waaraan een christen te herkennen is, antwoordt de prediker dat een christen niet vertrouwt op mensen maar op de Heere alleen. Hij benadrukt “alleen” en geeft als reden “we sterven ook alleen.” Hij roept de gemeente op daar erg in te hebben (r. 211-214).

God geeft “in die wandel” allerlei doornen, moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen en oefeningen, zodat wij alleen op Hem blijven zien (r. 216-218), vooral in het gebed r. 215. Want “een christen” “heeft niet veel nodig heeft om de lucht in te gaan” (r. 215-216).

De prediker laat de hoorder tegenwerpen dat in de Bijbel ook staat “hoe kleeft mijn ziel aan het stof” en legt uit dat dit inderdaad een waarschuwing is om niet aan het geschapene vast te zitten. De prediker beschrijft de verhouding tussen een christen en de zonde. Aan de ene kant is het nog “een hebbelijkheid die heel zijn bestaan doortrekt” ook een christen “is vleselijk verkocht onder de zonde” (r. 225-226). Maar een christen leeft niet in zonde, het is een – ernstig en vreselijk – incident (r. 227). En “als de zonde hem te grazen heeft dan zou hij bijna stikken.” Hij hapt naar adem als een vis op het droge: “Laat mijn ziel leven, zo zal zij u loven” (r. 228-231). De prediker geeft aan dat “wij het meest hemelsgezind zijn als wij met onze neus het dichtst tegen de grond worden gedrukt en en uit alle nood en benauwdheid gedurig roepen tot de levende God” (r. 232-236).

De prediker voert Jezus sprekend in: “Wees daar maar blij om, dat uw namen geschreven staan in het boek des levens.”² Hij geeft aan dat het dan niet zo erg meer is wat mensen zeggen, of dat onze namen uit allerlei registers worden geschrapt (r. 237-241).

De prediker geeft aan dat burgerrechten worden verleend uit genade. Dit verbindt hij aan een open genadetroon, omdat Jezus een bloedspoor trok en ons voorging (r. 242-247). Christus zegt: “Ik ben dag en nacht voor jou te spreken” (r. 246-247) De prediker roept op toe te gaan om geholpen te worden (vgl. Heb. 4:10c).

De prediker vraagt: “Weet u wat zo erg is?” en antwoordt: “Dat wij er zo weinig behoefte aan hebben” (r. 248). Hij geeft aan dat “wij ellendig en arm en jammerlijk en naakt” zijn (r. 249-205) en dat God “burgerrechten”, “toegang” geeft om in “en door Christus voor God te verschijnen” (r. 250-251). Het noemt dit een “wonderbaarlijke wandel” (r. 252).

De prediker geeft aan dat God de behoefte (aan deze wandel) schept (r. 249). Hij geeft het voorbeeld van Paulus die “in zijn eigen godsdienst, zijn zelfbehagen” wandelde. Er zijn “heel wat

² Een verwijzing naar Lukas 10:20b: “verblijdt u veel meer, dat uw namen geschreven zijn in de hemelen.” De link met de wandel in de hemelen is duidelijk maar de prediker verandert juist van “de hemelen” in: “in het boek des levens.”

spetters afgesprongen" voordat God het monster van zelfbehegen en hoogmoed, dat we allemaal in ons meedragen, bij ons heeft doodgeslagen (r. 252-257). We zijn "vreselijk hoogmoedige mensen" (r. 257). Toen Christus aan Paulus verscheen en hij "er erg in kreeg dat Christus alleen zijn gerechtigheid voor God was", "toen was het in één keer afgelopen." (r. 257-260).

Hier voegt de prediker nog aan toe: "En wat is het dan groot wanneer God ons oefent in die wandel" (r. 261) De prediker geeft aan dat dit "onderwijs" geeft "van de verhoogde Christus" (r. 264)

Tegenover deze tijd "waarin alles gezet is op de kaart van hier en nu" – niet straks: hij citeert een spotter die gezegd heeft: "Nú willen we het hebben en laat God de hemel maar voor de engeltjes houden" – laat de prediker Paulus zeggen dat onze wandel "nu" al in de hemel is (r. 264-269).

9.4.4 *waaruit wij de Zaligmaker verwachten, namelijk de Heere Jezus Christus (r. 270-324)*

De prediker grijpt nu terug op het leven van een christen. Hij zegt: "Dat is even wat": "je doet je werk als een ander, hopelijk nog wat beter" – "en dat je zegt: Nee, het gaat om die gróte Redder en Zaligmaker" (r. 270-273).

Dat dit heel wat is, maakt de prediker duidelijk door te vragen hoe vaak "in een mensenhart" de vragen kunnen "opkomen" – "Ja, God sloeg Zijn hand aan je. Hij trok je. Hij onderwees je. En dan krijg je zoveel vuil in je oog dat je er niets meer van ziet" (r. 275-276) – "Zou dat nou wel houdbaar zijn? Vuurvast voor de dood? Als je nou eens op je eind ben? Wat heb je dan?" (r. 277-278).

Hij beschrijft dat de duivel erbij komt om te zeggen dat God "als een schrikwekkende Rechter zal verschijnen." (r. 278-279) De prediker bevestigt dit, maar vertelt ook dat de duivel niet vertelt dat Christus als Zaligmaker verschijnt en dat Hij met doorboorde handen tot Zijn armen en ellendige zal zeggen: "Ik heb u in beide Mijn handpalmen gegraveerd, uw muren zijn steeds voor Mij"³. De prediker geeft aan dat we alleen hier van kunnen leven en dat het hart daar van op ademt. (r. 281-287)

De prediker waarschuwt: "het zal wat zijn als Hij komt." De tekenen zijn indrukwekkend. Zijn verschijning is machtig. Wij hebben zwaar gezondigd, ons geweten klaag ons aan. De Heere zal alles op Zijn plaats zetten (r. 287-292).

De prediker vraagt of het "ons om Hem" gaat: Zegt uw hart "Heb ik Hem dan heb ik alles. En mis ik Hem dan mis ik alles" (r. 293-295).

³ Jes. 49:16

De prediker maakt duidelijk dat Christus zich kwijt wil, in het bijzonder aan mensen die niet meer met de ongerechtigheid mee kunnen, die altijd onder het Woord zitten, luisteren met hun tenen, maar vragen of het ook voor hen is en angst hebben voor Zijn komst (r. 269-300).

De prediker verkondigt "Hij staat voor u" en komt gedurig in Zijn Woord, daarin openbaart Hij zich in Zijn hulp, kracht en sterkte van Zijn genade (r. 301-306).

De prediker verkondigt dat het groot is "als armen [...] in Christus geborgen worden. Dat is verloren gaan met onszelf, alles kwijt raken, alles los laten. Maar Hij ervoor in de plaats." (r. 307-309). De prediker geeft aan dat de Heere ons dit leer op zijn tijd en wijze maar het is wel nodig: "Dat ge niet op een misschien weggaat. Maar dat ge grond onder de voeten hebt. Dat is het Woord des Heeren: het kleed van de Heere Jezus Christus" (r. 310-313).

De prediker verkondigt: "de Heere Jezus kijkt zo naar u uit. Zijn ogen gaan zo over deze mensen allemaal." De Heere Jezus houdt van kinderen en jonge mensen. "Die dwars in de strijd van het leven staan. Gemeente wat een strijd" (r. 314-318).

De prediker geeft aan dat hij nog veel over de doorboorde handen van de Heere Jezus te zeggen heeft maar het hier nu bij laat (r. 320-321).

9.4.5 *Velen wandelen anders* (r. 321-397)

De prediker zegt: "Ik heb nog wel wat op mijn hart." Vanuit vers 18 "velen wandelen anders" geeft de prediker aan dat de apostel zegt dat er "tweeërlei wandel" en "tweeërlei uitgang, uit het leven" (r. 321-324).

Bij dit anders wandelen gaat het niet over mensen die in de goot liggen. De prediker roept op met erbarmen naar hen om te zien (r. 328-330). Anders wandelen deed bijvoorbeeld ook de rijke jongeling want hij viel over het kruis (r. 330-332). Daarin blijkt het anders wandelen dus te bestaan.

De prediker stelt (hiertegenover) de vraag: "Is die gekruisigde Zelf u ooit kostelijk geworden boven alles? Dat Hij u boven alles uit ging? Als een schat? Als een parel?" (r. 333-335).

De prediker geeft, hoewel hij geen harte kenner is, vanuit "de pastorale praktijk" aan dat ook in Zoetermeer velen anders wandelen: ze hebben hun staat en domicilie niet bij God, geen burgerrechten, ze "wandelen óf in hun eigen gerechtigheid óf in hun ongerechtigheid." Hij grijpt terug op het begin van de preek dat deze aan elkaar grenzen en "Ze zijn allebei even erg" (r. 336-342).

Hij gaat opnieuw in op de huwelijkstrouw. De prediker beschrijft zijn persoonlijke ervaring: het grijpt hem bij de keel wat

er soms openbaar komt, hij vind het afschuwelijk en ontzettend dat er geleefd word naar het patroon van de wereld (r. 343-346).

Hij waarschuwt de jonge echtparen om voorzichtig te zijn met de keuze van vrienden (r. 346-347)

Hij geeft een beschrijving van wat er misgaat: een verkeerde soort gezelligheid, weg gaan "met elkaars vrouwen", elkaar opzoeken in lege verbanden (r. 348-353).

Hij raadt jonge stellen en gezinnen aan: "Vecht voor je huwelijk, voor je jonge gezinnen." Hij stelt de vraag: "Waar leef je nu eigenlijk uit?" Daarbij stelt hij de mogelijkheid hun leven boven gevonden te hebben of het hier te moeten hebben tegenover elkaar. In het laatste geval kom je altijd tekort (r. 354-358). "Of een ander tekort komt daar heb je het niet eens over. Want je bent een grote ras egoïst" (r. 358-359).

Ook geeft hij aan dat ouders hun kinderen in liefde nooit genoeg kunnen vermanen (r. 360-361).

Hij geeft aan dat "in het huwelijks en gezinsleven" een grote schat "verborgen" ligt waar naar gegraven en op zijn tijd voor gevochten moet worden. Hier voegt hij aan toe: "Want God geeft het gemeente, naar Zijn welbehagen" (p. 361-363).

De prediker noemt nog andere manieren van anders wandelen, waarbij hij de zinsnede "velen wandelen anders" drie keer herhaalt: gierigheid en vrekkingheid en roddelen, waarmee ze gezinnen en families openscheuren. Hij sluit af met "ieder heeft genoeg aan zichzelf" en een oproep tot zelf beproeving (r. 365-368).

De prediker geeft aan dat hij de kleingelovigen niet nog meer verslagen wil maken, maar "het gaat er wel om, gemeente dat we ontdekt worden." Hij gebruikt het beeld van een atoombom die elk mens in zijn hart ronddraagt en die alles versplintert, huwelijk, gezin, families, ouders, die mensen kapot maakt (r. 369-374).

Hij spoort aan: "Laten we tot de soberheid ons bekeren, tot de eenvoud het goede genietend uit Gods hand, met dankzegging" (r. 375-376) Nogmaals roept hij de gemeente op: "Let op uw gezinnen. Jongens en meisjes: Let op je toekomstig huwelijksgeluk" (r. 377-378). Hij breidt dit uit: "Let op zoveel wat God je voor de hand zet." (r. 378-379).

De prediker geeft aan nog dieper te gaan met zijn volgende vraag: "Zijt ge aan het eind gekomen?" (r. 380-381). Hij geeft aan wat de hoorder dan zegt: "O God, ik kan niet en ik wil niet ook." en dat de hoorder dan "iets geleerd" heeft "van dat sterven aan de wet" (r. 382-383). De prediker geeft aan dat "de ergernis van het Evangelie" is "dat Christus al Zijn kinderen meeneemt in de stervenswet van Golgotha, en in de opstandingswet van de hof van Jozef van Arimathea" (r. 383-385). Hij noemt dit "het kernpunt" en geeft aan dat hier het onderscheid valt met "al wat

schijn is en al wat er dichtbij komt." "Dat kan een heel eind mee, maar daar laten ze verstek gaan" (r. 386-387).

De prediker verkondigt: "God zij gedankt gemeente, als Hij ons daar[in] meeneemt ... dat we ons eigen vrome of goddeloze ik uit het middelpunt zien weggegooid. En dat wij tot onze verbazing een ander thuiskomen hebben" (r. 388-391).

De prediker geeft aan dat het heel bijzonder is om "een thuiskomen" te hebben. Dat is al zo "in het gewone leven." Door te citeren wat de hoorder dan zegt: "Ik heb een dak boven mijn hoofd: Hij is mijn schild" (r. 392-393) maakt de prediker duidelijk dat "een thuiskomen hebben" inhoudt dat God je schild is.

De prediker stelt dat wij "steeds lager" zakken, maar Hij "in alle oefeningen steeds groter" en hij geeft aan dat de hoorder dan zegt: "Hij, Hij, en nog eens Hij! Zijn Naam zij geprezen!" (r. 394-396). Hij sluit dus af met lof.

9.5 ANALYSE VAN PREEK E

9.5.1 *Triniteit*

In de preek worden vooral gaat het vooral over God en over de Heere Jezus Christus. De prediker houdt deze twee dicht bij elkaar en gaat soms ongemerkt over van de één op de ander. Zo is het niet helemaal duidelijk wie de prediker in regel 279 bedoelt met "Hij" die komt "als een schrikwekkende Rechter". Wat macrosyntaxis betreft slaat het terug op God in regel 275. Tegelijk gaat het om het komen van de Heere Jezus Christus.

In de laatste zinnen van de preek is niet helemaal duidelijk wie "Hij" is (r. 388-397). Aan de ene kant is hier sprake van Christus (r. 383-384) aan de andere kant van God (r. 388). De term God en Heere op zichzelf gebruikt hoeven niet direct één van de Personen specifiek aan te duiden (bijv. r. 210-219). In regel 207-208 lijken de Vader en de Zoon beide verantwoordelijk voor dezelfde daad.

De Heilige Geest wordt in de preek niet genoemd. Werkingen die vaak aan de Heilige Geest worden toegeschreven worden in de preek vooral aan God in het algemeen toegeschreven.

9.5.1.1 *God*

In de preek komt God naar voren als Degene aan wie wij verantwoording schuldig zijn. Hij is de Schepper (r. 222) Die ons het goede geeft (r. 376) en dat naar Zijn welbehagen (r. 363-364). Maar die ons ook verantwoordelijkheden geeft (r. 378-379). Hij is de kenner van het hart (r. 337) die alles ziet en tegen hen is "die kwaad doen" maar welgevallen heeft in "die Hem vrezten" (r. 194-196, vgl. r. 84-85).

Een wandel in de hemelen houdt in leven in verantwoordelijkheid aan God, voor Zijn aangezicht (r. 184, 197, 235) in Zijn tegenwoordigheid (r. 178, 197). Zij zijn “van God uit” onderscheiden zijn van anderen “en dat ook zichtbaar” (r. 209).

Omdat mensen vanuit zichzelf weinig behoefte hebben aan een wandel in de hemelen is het God die deze behoefte schept (r. 248-250). Hij slaat Zijn hand aan ons, trekt ons, onderwijst ons (r. 275). God geeft burgerrechten om in en door Christus voor Hem te verschijnen (r. 250-251). Omdat de belangrijkste verhindering hier hoogmoed lijkt te zijn (r. 84-85, 215-216) ruimt God deze hoogmoed op (r. 252-257, r. 35, r. 79-82). Hij gebruikt moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen en oefeningen om onze ogen op Hem alleen gericht te houden (r. 217-219, r. 261-263). God neemt ons mee in de stervens- en opstandingswet van Christus, zorgt er voor dat ons vrome of goddeloze ik uit het middelpunt wordt weggegooid en dat we een thuiskomen krijgen zodat Hij ons schild is (r. 388-393). Op Zijn tijd en wijze worden armen in Christus geborgen (r. 310).

Wat betreft het Koninkrijk van God, zijn de “hemelen” het centrum waar God woont (r. 92-93) en is Zijn Kerk een door Hem gebouwd bruggenhoofd, de voorbode dat hemel en aarde in vernieuwde vorm tot het Koninkrijk van God gaan horen (r. 117-120). Veder komt God in de preek voor als adres van het gebed (r. 234-235, r. 381-382).

9.5.1.2 *Jezus*

De Heere Jezus Christus is in de tekst (Filippenzen 3:20) en (daarom) in de preek de Zaligmaker die uit de hemelen verwacht wordt (r. 14, 204, 272-273, 281, 290, 313, 319). Hierbij spreekt de prediker ook over Zijn komen (r. 283, 287, 292) en verschijnen (r. 280, 281, 288) Aan de ene kant “als een schrikwekkende Rechter” (r. 279-280), maar aan de ander kant ook als Zaligmaker met doorboorde handen om Zijn armen en ellendigen te troosten (r. 281-285, 320). De prediker noemt Hem dan ook de “grote Redder en Zaligmaker” (r. 272). Hij is ook de “enige Zaligmaker” (r. 14) en als zodanig “uitnemend” (r. 204, r. 174, r. 203).

De prediker geeft aan dat Christus ook komt in het Woord (r. 300-302) Daarin openbaart Hij Zijn hulp, kracht, sterkte en genade (r. 305-306). Het is Zijn kleed (r. 313). Als de verhoogde Christus geeft Hij onderwijs (r. 264). Hij zegt: “wees daar maar blij om: dat uw namen geschreven staan in het boek des levens” (r. 237).

Hij staat voor de gemeente (r. 301) en Zijn ogen zien op hen (r. 314-315). Hij wil zich kwijt (r. 296) en kijkt naar de hoorders uit (r. 314-316). Hij houdt van hen, van jonge mensen en kinderen (r. 316-317). Jezus had ook de rijke jongeman lief (r. 331).

9.5.1.3 *Heilsfeiten*

De meeste heilsfeiten krijgen in de preek een plaats, op Pinksteren na. Christus eerste komst als vervulling van het Oude Testament (r. 43-46). Maar Christus is ook de Gekruisigde (kostelijk als een schat en parel boven alles uit, r. 333-335), aan het begin van de preek gaat het over het kruis van Christus in verband met medegekruisigd zijn en worden (r. 16, 27, 29) aan het einde van de preek komt dit terug als het gaat over de stervenswet van Golgotha en de opstandingswet van de hof van Jozef van Arimathea waarin Christus de Zijnen meeneemt (r. 384-385). Daar gaat het dus ook over Pasen.

Het meegekruisigd, meebegraven, mee opgestaan zijn met Christus en het met Hem verplaatst zijn in de hemel, komt ook ter sprake als de prediker uitlegt dat Christus nooit “zonder Zijn volk” is, Hij draagt Zijn Kerk op Zijn hart (r. 135-141). De Kerk is dus in Hem begrepen.

Dit brengt de prediker ter sprake om uit te leggen dat Christus in Zijn hemelvaart “het centrum van de Kerk verlegd” heeft “met Zichzelf meegenomen” (r. 132-134). Dit noemt hij de grote Copernicaanse wending, omwenteling of revolutie die “ontstond toen Christus zegenend Zijn discipelen en Zijn Kerk achterliet en het domicilie van al Zijn kinderen meenam naar boven.” (r. 142-148).

De betekenis hiervan is: Jezus is ons voorgegaan en Hij heeft een bloedspoor getrokken naar de troon der genade. De troon is open, waardoor wij kunnen toegaan (r. 244-245). Hij zegt: “Ik ben ben dag en nacht voor jou te spreken” (r. 246). God geeft burgerrechten om in en door Christus voor God te verschijnen (r. 251).

De prediker koppelt de hemelvaart en wederkomst van Christus. Christus voer weg met zegenende handen en komt als Zaligmaker met doorboorde handen om Zijn armen en ellendigen te troosten (r. 281-285). De andere kant van de wederkomst is al genoemd: Hij komt ook “als een schrikwekkende Rechter” (r. 279-280) én als “De Heere, de Kurios, Die alles op zijn plaats zal zetten op deze aarde” (r. 291).⁴ De wederkomst is indrukwekkend en machtig: “Want het zal wat zijn als Hij komt. Zo indrukwekkend zijn de tekenen. Zo machtig is Zijn verschijning” (r. 287-288).

9.5.2 *Tekst*

Volgens de prediker is Paulus in polemieek verwickeld met dwaalleraars wat hij laat zien vanuit de tekst en context. Het eerste

⁴ Hoewel dat ook troostvol kan zijn, vgl. Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 52.

woord van vers 20 “maar” geeft een tegenstelling aan. Van hieruit maakt de prediker de sprong terug naar de verzen 18 en 19. Uit deze verzen worden vervolgens een aantal begrippen behandeld waarmee het karakter van deze mensen beschreven wordt [zie structuur van de preek zoals beschreven onder 9.3]. Deze verzen structuren dus de inleiding.

De prediker laat twee mogelijke historische interpretaties naast elkaar staan: aan de ene kant zelfheiliging aan de andere kant antinomisme (r. 75). Hij past dit toe naar deze tijd waarin hij beide ook waarneemt: “het lijkt wel alsof Paulus in deze tijd gestaan heeft” (r. 66). Zo suggereert hij dat Paulus beide houdingen op het oog had. Hij verbindt deze vervolgens theologisch aan elkaar door te stellen dat ze in elkaar overgaan (r. 75-85). De prediker identificeert de gemeente met Paulus wat betreft het wenen uit vers 18 (r. 32-40).

Vers 20 wordt stukje voor stukje stukje behandeld en bepaalt zo de structuur en inhoud van de preek. De prediker geeft vier verschillende vertalingen of betekenissen van het woord πολι-
τευμα. Deze legt hij uit en illustreert hij met moderne voorbeelden (r. 86-105). De prediker beredeneert dat deze vertalingen of betekenissen verbonden zijn (r. 106-110).⁵ Hij plaatst dit begrip in de historische context (vs. 106-116): Filippi was een kolonie, een Fremdkörper, een vooruitgeschoven post van het Romeinse rijk. Vanuit de historische gegevens trekt de prediker nu een lijn naar de Kerk als bruggenhoofd of voorbode van het Koninkrijk Gods (r. 110-120). De prediker lijkt hier dan toch vooral aan staat of burgerschap te denken.

De uitleg van het “wandel in de hemelen” neemt in verhouding het grootste deel van de preek in beslag. De prediker legt “in de hemelen” uit door een vraag aan de tekst te stellen: “wanneer is dat gebeurd?”. Dit beantwoordt hij vanuit het heilsfeit van de hemelvaart en de eenheid tussen Christus en Zijn kerk daarin (r. 132-148). De tweede uitleg die de prediker hierbij geeft is een uitleg vanuit de voorafgaande verzen (“u hebt dat kunnen lezen” r. 150). Hij verbindt de biografische opmerkingen van Paulus in Filippenzen 3 met de ontmoeting van Paulus met Christus (r. 149-150) in Handelingen 9 (r. 170-171). Dit verbindt hij aan een actueel beeld, namelijk de gemeentereiniging.

Op meerdere momenten in de preek grijpt hij impliciet terug op de bredere context van Filippenzen 3 voornamelijk vers 4 tot en met 11 (r. 16-17, r. 202-205, r. 252-260, r. 307-309, r. 338-342, r. 382-390, r. 333-335). Op deze manier beïnvloedt de bredere context ook het taalgebruik in de preek (bijv. “uitnemendheid” vs. 8).

⁵ De vraag is dit een geval is van wat James Barr *illegitimate totality transfer* genoemd heeft [vgl. Silva, 1994, p. 25].

Dat “onze wandel is in de hemelen” betekent “in de tegenwoordigheid Gods” [r. 177-178] is begrijpelijk vanuit het feit dat God in de hemel woont [r. 93] maar de prediker verantwoordt dit verder niet. Van hieruit maakt hij een beweging naar God die alles ziet. Verder legt de prediker het ook uit als: het oog alleen op God gericht houden [r. 210-219]. In dit verband komt dan kort en zeer impliciet de tegenstelling tussen “wandel in de hemelen” in vers 20 en “aardse dingen” aan de orde [r. 220-236].

Het verschil tussen christenen en anderen (r. 197-205) en de vijandschap die daarbij hoort (r. 206-209) die de prediker naar voren haalt komt impliciet ook voort uit de door hem geconstateerde tegenstelling van vers 20 met het vorige.

De prediker legt impliciet verbanden met andere Schriftgedeelten en maakt zo toepassingen (r. 237-247, 284-285). Als hij de wandel uitlegt als burgerrechten namelijk een toegang tot Gods troon speelt Hebreëen 4:10 een rol. De prediker parafraseert regelmatig teksten bijvoorbeeld in regel 237 en 246. Maar ook als hij de tekst aanvult met de woorden “Nú” en “reeds” (r. 268-269). Op deze manier maakt hij duidelijk dat Paulus in de tegenwoordige tijd spreekt.

De prediker vult het verwachten in de tekst zo in dat mensen zeggen dat het om Christus gaat (r. 270-273, vgl. 293-295). Dit verwachten is in de praktijk aangevochten (r. 275-292). De prediker benadert het verwachten in de tekst allereerst als activiteit van Paulus. Deze stelt hij ten voorbeeld aan de kerk van vandaag “die vaak in slaap is gevallen” (r. 303-304). Van verwachten maakt hij de overstap naar komen en zo naar komen in het Woord (r. 301-306) en uiteindelijk naar het verlangen van Christus naar de hoorders (r. 296-321).

Ten slotte keert de prediker opnieuw terug naar de tegenstelling tussen (de wandel in) vers 20 en de voorafgaande verzen en grijpt hij terug op de frase “velen wandelen anders” uit vers 18a (r. 324). Deze frase legt hij dan uit als het tegendeel van vers 20. Daarbij grijpt hij terug op de houdingen aan het begin van de preek beschreven: eigen gerechtigheid en ongerechtigheid (r. 338-342). Hier knoopt de prediker vermaningen tegen de zonde aan vast (r. 343-379) en meer positief: de vraag naar de beleving van de hoorder (r. 380-396).

9.5.3 *Gemeente*

De prediker spreekt de hoorders regelmatig aan met “gemeente”. Hij begint de preek met een appel op de inspanning van de gemeente, namelijk om het hoofdstuk te bestuderen (r. 1-4).⁶

⁶ De aanspraakvorm “ge” die de prediker hier gebruikt (r. 1 en 3) gebruikt hij opnieuw aan het einde van de preek (r. 311-312, 329 381-382, 396).

De prediker wijst de gemeente impliciet op het belang van de Schriftlezing (r. 1-4, r. 150).

De prediker ziet en benadert de hoorders allereerst als zondaren. Wij dragen allen een zondige aard in ons rond (r. 23, r. 74) te vergelijken met een atoombom die alles versplintert (r. 372). We zijn onbekwaam "tot enig zaligmakend goed en geneigd tot elke vorm van kwaad" (r. 80-81). Hij spitst dit toe op de hoogmoed: we zijn allemaal "vreselijk hoogmoedige mensen" (r. 255-257). We hebben vanuit onszelf weinig behoefte aan een wandel in de hemelen (r. 248). We dragen allen een aard in ons rond om een paradijs op aarde te willen hebben en een godsdienst waar we niet te veel last van hebben (r. 17-21).

Hoewel de prediker een aantal algemene uitspraken doet verzet hij zich aan de andere kant ook tegen generaliseren. Bijvoorbeeld zeggen dat we allemaal vijanden van het kruis zijn, noemt hij een doodoener (r. 28-30). Daarmee wordt de ernst (het is "heel wat" r. 28, vgl. ook r. 288-289) weggepoetst.

De prediker verklaart dat wij zonden doen (r. 179-191) uit het feit dat we "van afkomst" allemaal denken dat God blind is. Dat we dit denken komt echter omdat *wij* blind zijn (r. 192-193).

Maar meteen daarna maakt hij wel een onderscheid tussen tussen hen "die kwaad doen" en "hen die" God "vrezen" (r. 192-196). Er is dan ook een "afgrondelijk" verschil tussen christenen en "godsdienstige mensen" (r. 201-205). We kunnen ook in schijn en in naam Jezus als Zaligmaker kunt aanvaarden en tegelijk nog een vijand van het kruis zijn (r. 12-17) wat onder andere tot uiting komt in het willen hebben van het paradijs hier en nu (r. 17-21, 64-65, 265-269) waarbij ons (vrome of goddeloze) ik in het middelpunt van ons bestaan bleef staan (r. 389) egoïsme dus (r. 359). Een godsdienst die niets kost (r. 17-21) waarbij we ons soms laten voorstaan op bijvoorbeeld afkomst of godsdienstige voorrechten (r. 162-166, r. 24, r. 62-64, r. 156-158).

De prediker roept daarom in de preek op tot zelfonderzoek. Hij stelt vragen aan de gemeente: of we alles met de gemeentereiniging hebben meegegeven en Christus er voor terug hebben gekregen (r. 171-176), of we ontdekt zijn aan de zonde en onze wandel in de hemelen is (r. 368), of we aan een einde gekomen zijn (r. 380-383) of het ons om Christus gaat (r. 293-295) en Hij kostbaar voor ons is geworden (r. 333-335) en wat het centrum van ons leven is (r. 355-357). De prediker waarschuwt tegen sterven "op een misschien". De hoorder moet grond onder de voeten hebben, namelijk het Woord van God (r. 311-313).

Ook een christen heeft nog last van hoogmoed (r. 215-216) en blijft "vleselijk verkocht onder de zonde" (r. 225-226). De zonde is "een hebbelijkheid die heel zijn bestaan doortrekt" (r. 227-228). Toch leeft een christen niet in de zonde. De zonde is een ernstig en vreselijk incident (r. 227). "Als de zonde hem te grazen heeft

dan zou hij bijna stikken." Hij hapt naar adem als een vis op het droge: "Laat mijn ziel leven, zo zal zij u loven" (r. 228-231).

De tekst spreekt in de "wij" vorm. De prediker citeert of parafraseert de tekst een aantal keer (r. 129-130, r. 272-273, r. 290, r. 319). Met dit "wij" spreekt hij feitelijk de hele de hele gemeente aan. Dit lijkt ook te gebeuren op enkele andere momenten waarop het over de "wandel in de hemelen" gaat (r. 109-110, r. 197-198, r. 286-289).

Elementen uit de leef- en ervaringswereld van de hoorders worden vooral gebruikt als illustratie om de elementen in de tekst uit te leggen: Het bewijs van inschrijving op het stadhuis (r. 95-97), Zoetermeer vergeleken met Filippi (r. 121-128), de gemeentereiniging als beeld van Paulus ervaring (r.151-154).

De prediker veronderstelt bij de gemeente een zekere kennis. Soms wordt dit duidelijk door opmerkingen als "u weet". Zo veronderstelt hij dat de gemeente weet hoe Paulus tot bekering kwam (r. 170), dat Christus nooit zonder Zijn volk is (r. 135). De opmerking "u weet" of "u begrijpt" (r. 126) kan juist ook een manier zijn om een uitleg in te leiden. De gemeente weet wie Copernicus is, maar de prediker legt het (voor de zekerheid?) uit (r. 142-143).

De prediker peilt een aantal keer de tijd. Zo ziet hij in zijn tijd een tendens zowel van wetticisme als antinomisme (r. 66-74) en is in zijn tijd alles vooral op het hier en nu is gericht (r. 265). Daarnaast gaat hij ook in op concrete problemen die in de gemeente blijken te spelen. Hierbij gaat het vooral om problemen op het gebied van huwelijkstrouw (r. 185-186, r. 343-378). Hij waarschuwt tegen "leven naar het patroon van deze wereld" (r. 346). Jonge mensen gaan "met elkaars vrouwen weg" (r. 351). Omdat de prediker het direct daarna heeft over tekort komen en ras-egoïsme lijkt hij daarmee de houding achter dit probleem bloot te leggen (r. 354-359). In verband hiermee roept hij jonge echtparen op voorzichtig te zijn met het kiezen van vrienden (r. 347). Hij roept op te graven naar de schat in het huwelijk, er op zijn tijd voor te vechten (r. 361-361, r. 376-379). Hij roept de ouders op hun kinderen in liefde te vermanen (r. 360). Als de prediker waarschuwt tegen roddel en wijst hij vooral op de nadelige gevolgen voor familie en gezin (r. 366-367). Ook als hij de zonde in ons hart bespreekt wijst hij op huwelijk, gezin en familie (r. 372-374).

Daarnaast noemt hij ook problemen op het gebied van geld. Hij geeft een voorbeeld van een jongen die geld steelt of niet eerlijk is met afrekenen (r. 179-183). Hij heeft het over gierigheid (r. 365) en roept op tot bekering tot soberheid en eenvoud (r. 375).

De zojuist genoemde concrete vermaningen betrekken evenals de reeds genoemde vragen naar het geestelijk leven de gemeente in de preek. De prediker stelt daarnaast ook vragen om de hoor-

der aan het denken te zetten en te betrekken bij het antwoord dat hij zelf vervolgens geeft (r. 87, r. 137, r. 155, r. 167-168, r. 179-180, r. 185-190, r. 197-198, r. 202, r. 210, r. 248, r. 332, r. 383). Als hij een vraag inleidt met de vraag: “Mag ik u nu eens een centrale vraag stellen?” (r. 333) dan geeft hij tegelijk de relevantie aan van de vraag die hij gaat stellen en nodigt hij de hoorder uit zich te committeren om daar over na te denken. Hij stelt op een gegeven moment een meer open vraag aan de jonge mensen: “Wat doen jullie zaterdagsavonds?”, maar vult deze vervolgens zelf in (r. 348).

Daarnaast komen ook retorische vragen voor, zoals: “Zou die God u niet zien?” (r. 189-190). En vragen die min of meer retorisch lijken zoals: “hoe vaak kan het niet in een mensenhart opkomen?” (r. 274). Hoewel de prediker daarmee suggereert dat dit vaak het geval is, zorgt deze vraag mogelijk ook voor herkenning in de preek, zodat vanuit deze ervaring naar de preek geluisterd kan worden. En het geeft ook ruimte voor hen die de beschreven twijfel niet herkennen om wat beschreven wordt tot zich door te laten dringen. Hier geeft de prediker dan ook ruimte aan vragen van de hoorders zelf, die zij in hun aanvechting kunnen stellen (r. 277-278, r. 300).

De prediker gaat ook in gesprek met de gemeente door tegenwerpingen en bezwaren te presenteren. Als hij, na een aantal concrete zonden genoemd te hebben de hoorder laat zeggen: “Er is veel meer” (r. 190) is dit in zekere zin ook een bezwaar, namelijk tegen het noemen van juist deze voorbeelden. De prediker geeft dat toe, maar verdedigt zich daarmee dat hij “maar eens” een paar dingen wil noemen (r. 190-191).

Op de opmerking dat onder ander ijver en overgave vuilnis zijn komt er een tegenwerping in de vorm van een vraag: “Ja, maar is dat niet te gek?” De prediker legt een bevestigend antwoord op de lippen van Paulus (r. 167) en legt vervolgens uit dat Paulus voor zijn eigengerechtigheid de gerechtigheid van Christus in de plaats kreeg (r. 168-169). Ook op de beschrijving van alleen op God vertrouwen en het oog altijd op hem gericht houden (r. 210-219) komt een tegenwerping in de vorm van een vraag: of de Bijbel niet aangeeft dat onze ziel aan het stof kleeft. De prediker bevestigt deze tegenwerping en zet deze nog sterker aan door uit te leggen dat een christen weliswaar nog zondaar is maar het toch in de zonde niet uithoudt (r.221-231).

Behalve vragen en tegenwerpingen wordt in de preek ook een appel gedaan. Zo zijn er concrete vermaningen aangaande het huwelijk (r. 355, r. 362-363, r. 377-379), maar ook om niet te denken dat we immuun zijn voor de zonde (r. 73-74). Zo vinden we adhortatieven (“laten wij” / “laat ons”) tot bekering (r. 375) en om toe te gaan tot de troon der genade (r. 244-246). Ook de oproep

er erg in te hebben alleen op God te vertrouwen, gemotiveerd door het feit dat we ook alleen sterven.⁷

De prediker biedt de genade van Christus aan de hele gemeente aan. Christus ging de gemeente (“ons”) voor naar de troon van God en zegt tot allen dat Hij te spreken is (r. 246-247). De prediker beschrijft de relatie van Jezus tot de gemeente en dat Hij naar hen uitkijkt (r. 301, 314-317). Hij wil Zich kwijt aan allen, in het bijzonder aan mensen die niet meer met de zonde mee kunnen, intens luisteren naar het Woord maar zich afvragen of het voor hen is (r. 296-300).

9.5.3.1 *Heilstoepassing*

De prediker benadert en beschrijft de bevinding voor een groot deel vanuit de bevinding van Paulus die in de tekstuele context aan de orde is. De prediker stelt hem op meerdere manieren aan de gemeente ten voorbeeld.

Bijvoorbeeld als het gaat om de bewogen manier waarop Paulus de gemeente vermaant. Paulus wordt aangegrepen en weent om de wandel van de dwaalleraars (r. 28-33). De prediker trekt hieruit als les dat we het beste kunnen vermanen “als God ons hart breekt – omdat we zelf niet beter zijn – en tegelijk het ontzettend uiteinde van die man of vrouw voor ons zien” (r. 35-37). Dit onderbouwt hij vervolgens weer met Paulus die “plots voor zich” ziet dat “deze mensen allen naar het verderf gaan”, waarbij hij ter ondersteuning de Schrift citeert (r. 39-40).

Maar ook de ervaring die Paulus in Fillipenzen 3:4-16 beschrijft neemt een belangrijke plaats in. Dit komt in de preek aan de orde als het gaat om de vraag wanneer onze wandel in de hemelen gekomen is. Deze vraag beantwoordt hij op twee manieren, namelijk ten eerste met het heilsfeit van de hemelvaart (r. 132-148) en ten tweede met de beleving van het heil. Hierbij ontstaat een patroon waarbij de prediker beweegt van Paulus naar de gemeente en weer terug.

Paulus kwam er in de ontmoeting met Christus achter “dat hij de gemeentereiniging nodig had.” Wat de prediker meteen toepast met: “Hebben wij allemaal” (r. 149-151). Paulus deed afstand van al zijn religieuze voorrechten en ijver (r. 155-160). Dit past de prediker opnieuw toe op de gemeente van Zoetermeer: “Dat is even wat – als dat in Zoetermeer ook gebeurde” (r. 161-166). De prediker legt vervolgens uit dat Paulus hier niet eerder afstand van deed dan “voordat hij ontdekte dat Christus alleen zijn gerechtigheid was” (r. 168-169) waarna hij weer de Schrift aanhaalt “vuilnis, schade en drek”, maar “de uitnemendheid van Christus” kreeg hij er voor in de plaats. Dit keer maakt de

⁷ Waarbij de redenering impliciet is dat omdat wij alleen sterven, niemand anders, geen mens (vgl. r. 210-212) ons kan helpen.

prediker de beweging naar de hoorder door op te roepen: “leg uw hart er naast” (r. 175). De beleving van Paulus is dus voor de hoorders ook nodig. Dit wordt ook duidelijk als hij iets verderop in verband met het verschil tussen een christen en een godsdienstig mens weer terug verwijst naar “de gemeentereiniging” en de “uitnemendheid van Jezus Christus als onze enige Zaligmaker” (r. 197-203). Hij stelt: “Dat is een gebeuren. Ook in ons. Dat gaat dwars door je heen” (r. 204-205). Het kruis van Christus, vooral het medegekruisigd zijn en worden is het verschil tussen Christus in schijn en naam of in waarheid aanvaarden als enige Zaligmaker (r. 12-17).

De ervaring van Paulus komt nog een keer naar voren in de preek en dan opnieuw in directe samenhang met de ervaring van de hoorders (r. 252-260), hier om te onderbouwen dat wij weinig behoefte hebben aan het “leven van burgerrechten” (r. 242-247). Maar God scheidt die behoefte en geeft in ons “ellendig, arm en jammerlijk en naakt zijn”, “burgerrechten, toegang om in Christus en door Christus voor God te verschijnen.” (r.249-251). De prediker legt uit dat Paulus vroeger wandelde “in zijn eigen godsdienst, zijn zelfbehagen” (r. 252-253).

Hij maakt de toepassing op de hoorder en zichzelf door te stellen dat “er heel wat spetters afgesprongen” zijn voordat God “dat monster” heeft doodgeslagen (r. 253-255). Dit “monster” identificeert hij met hoogmoed (r. 255-256).⁸ De prediker geeft aan dat we hieraan “ontdekt” moeten worden (r. 256-258). De prediker haalt vervolgens weer de ervaring van Paulus aan: “toen Christus hem verscheen, toen het wonder zich voltrok, toen hij er erg in kreeg dat Christus alleen zijn gerechtigheid voor God was, gemeente, toen was het in één keer afgelopen (r. 258-260). Vervolgens gaat hij weer terug naar de hoorders die hun wandel in de hemelen hebben (r. 261-263).

De geestelijke ervaring van de hoorders komt ook onafhankelijk van Paulus aan de orde. Bijvoorbeeld: “God sloeg Zijn hand aan je. Hij trok je. Hij onderwees je” (r. 275). En aan het einde van de preek: “dat we ons eigen vrome of goddeloze ik uit het middelpunt zien weggegooid. En dat wij [...] een ander thuisgekomen hebben” (r. 388-391), dat Hij ons schild is, “dan zakken wij steeds lager. Maar Hij wordt in al de oefeningen steeds meer, steeds meer, steeds groter” (r. 393-395). En: “in Christus geborgen worden. Dat is verloren gaan met onszelf, alles kwijt raken, alles los laten. Maar Hij ervoor in de plaats” (r. 307-309). De prediker keert zich op dit punt tegen al te vaste patronen: “dat leert de Heere op Zijn wijze en op Zijn tijd. Maar denk erom: Het is nodig” (r. 310-311).

⁸ Hoogmoed komt vaker voor in de preek: Mensen willen zelf de wet houden (r. 77-78). Ze denken beter te zijn dan anderen, maar daar is God weg (r. 84-85). Ook christenen gaan gemakkelijk “de lucht” in (r. 215-216).

De prediker geeft herhaaldelijk aan hoe bijzonder het is wat God doet in de heilstoepassing: “En wat is het dan groot wanneer God ons oefent in die wandel” (r. 261), “Dat is even wat” als het je midden in het leven om die grote Redder en Zaligmaker gaat (r. 270-272). “Wat is het groot, als armen [...] in Christus geborgen worden” (r. 307-308). “God zij gedankt gemeente, als Hij ons daar[in] meeneemt” (r. 388-389), en wij “tot onze verbazing een ander thuiskomen” hebben “want dat is wat: Als je een thuiskomen hebt” dan wordt Hij steeds groter en zeg je: “Hij, Hij, en nog eens Hij! Zijn Naam zij geprezen!” (r. 390-397).

Het thema ontdekking komt ook op andere momenten in de preek ter sprake zo moeten we “ontdekt worden dat elk mens een atoombom in zijn hart ronddraagt” (r. 371-372) en heeft de prediker het over “ontdekkingen” (r. 218). God breekt ons hart omdat we niet beter zijn dan anderen (r. 36). Ook laat God mensen die zelf de wet willen houden zien dat we onbekwaam zijn tot enig zaligmakend goed en geneigd tot elke vorm van kwaad (r. 77-82).

God oefent een christen in de wandel in de hemelen (r. 261). Hij geeft in verband met de neiging om “de lucht in te gaan” een christen allerlei doornen, moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen, oefeningen om ons op Hem gericht te houden (r. 215-219). Voor het aangezicht van God leven betekent bijvoorbeeld ook vijandschap van anderen (r. 206-208). Maar dit wordt verzacht doordat onze namen dan geschreven staan in het boek des levens (r. 237-241). We zijn “het meest hemelsgezind” “als wij met onze neus het dichtst tegen de grond worden gedrukt” (r. 232).

Een christen kan aangevochten worden met de wederkomst van Christus. Je kunt niets meer zien van wat God deed in je leven en je afvragen of het wel houdbaar is en de duivel stelt Christus voor als schrikwekkende Rechter, wat Hij ook is (r. 275-280). De tekenen zijn indrukwekkend, Zijn verschijning is machtig. Onze zonden zijn zwaar en ons geweten klaagt ons aan (r. 287-289).

De prediker zet hier de wederkomst als vertroosting tegenover. Christus komt als Zaligmaker met doorboorde handen tot zijn discipelen met woorden van troost (r. 281-285) Dat geeft nu al troost en leven aan de ziel: “Dan ademt het hart op” (r. 286-287). Zo is er midden in de aanvechtingen en aanklachten van het geweten toch de verwachting van Christus (r. 290-292). De prediker spreekt in verband hiermee over het komen van Jezus in Zijn Woord [zie 9.5.1.2].

In de preek wordt een duidelijk verband gelegd tussen het heil en de ethiek. De wandel in de hemelen heeft ook te maken met de dagelijkse handel en wandel. Een christen is iemand met een wandel in de hemelen die leeft in verantwoordelijkheid aan God, voor Zijn aangezicht (r. 184, 197, 235) in Zijn tegenwoordigheid (r. 178, 197). Zij zijn “van God uit” onderscheiden van anderen

“en dat ook zichtbaar” (r. 209). Als het gaat over de manier waarop mensen in hun huwelijk staan dan vraagt de prediker naar de bron van hun leven: “Waar leef je nou eigenlijk uit”. Hij wijst op het centrum van het leven “boven” tegenover gerichtheid op het hier en nu (r. 355-359). Het heilsfeit (met Christus in de hemelen gezet zijn) en de heilservaring van een wandel in de hemelen heeft een heel praktische uitwerking.

9.5.4 *Prediker*

De prediker laat iets van zichzelf zijn door het uitdrukken van gevoel, bijvoorbeeld: “Machtig woord” (r. 110) “dat is wat, dat is ook een revolutie” (r. 171) “wonderbaarlijke wandel” (r. 252).

De prediker identificeert zich soms met de hoorders door het woord “wij” te gebruiken, bijvoorbeeld als het gaat over de zondigheid van de mens [zie 9.5.3]. Een enkele keer gebruikt hij door “u en mij” (r. 254). Hij gebruikt redelijk vaak “ik”.⁹ Vaak is dit *ik* een representatief *ik* of *mij* waarbij de prediker plaatsvervangend spreekt voor de hoorder [zie D]. Dit gebeurt vooral op momenten dat hij (mogelijke) gedachten of belevingen van de hoorder verwoordt (r. 189, 230-231, 294-295, 300, 357, 381-382, 393). Soms gebeurt dit ook zonder dat het woord *ik* of *mij* gebruikt wordt (r. 396).

Op bepaalde momenten gebruikt de prediker een persoonlijk, niet representatief *ik*. Bijvoorbeeld als hij vanuit “de pastorale praktijk” zegt dat “ook in Zoetermeer [...] velen anders wandelen” (r. 336-338). Daarmee zet hij de woorden van de Schrift midden in de gemeente neer. Het gaat hierbij om de relevantie, dus om een *biografisch ik*. Als hij zegt dat het hem “naar de keel” grijpt en dat hij het “afschuwelijk en ontzettend” vindt hoe het er soms voorstaat met de huwelijkstrouw in de gemeente (r. 343-346) dan is er sprake van een verificatorisch *ik*. Het gaat om een krachtige onderstreping van zijn boodschap.

Als hij zegt dat er mensen zijn in Zoetermeer die anders wandelen, dan voegt hij daar in een tussenzin aan toe: “ik ben geen hartekenner” (r. 336-337). Daarmee relativeert hij zijn eigen claim: het is voor zover hij kan waarnemen. Dit kan een *relativerend* of *begrenzend ik* genoemd worden: de prediker relativeert zijn eigen boodschap door duidelijk te maken dat hij voor zichzelf spreekt, het ligt daarmee dicht tegen een *biografisch ik*. Het ligt ook tegen een *verificatorisch ik* aan, maar dan in omgekeerde zin: de prediker relativeert of begrenst zijn claim. Daarmee gaat hij echter wel in persoon achter zijn claim staan: voor zover hij het kan waarnemen is het wel degelijk aan de hand.

⁹ Het woord komt 26 voor in de preek waarbij het niet altijd verwijst naar het ik van de prediker.

Iets vergelijkbaars gebeurt wanneer de prediker waarschuwt tegen een verkeerde vorm van gezelligheid. Hij voegt dan toe: "Ik heb niets tegen gezelligheid. Daar ben ik zelfs heel sterk voor. Maar op een andere wijze" (r. 349-350). Hiermee wil hij een verkeerde uitleg van zijn woorden voorkomen. Ook hier is sprake van een relativering of begrenzing: de prediker wijst niet alle vormen van gezelligheid af, slechts een bepaalde vorm.

De prediker verwoordt zijn claim hier expliciet als eigen mening. Daarmee gaat hij persoonlijk achter de claim staan, in zekere zin doet hij daarmee een beroep op zijn relatie tot de hoorders en misschien op zijn eigen autoriteit. De prediker veronderstelt dat de hoorders het relevant vinden wat hij vindt over gezelligheid. Hierin zit een stukje tegemoet komen van de hoorder. De claim die de prediker maakt komt minder massief over, is persoonlijker en relationeel en daardoor wellicht makkelijker te aanvaarden. Tegelijk is hier de rol van de prediker als prediker van het Woord waarschijnlijk wel verondersteld: de prediker geeft geen blijk van twijfel aan de juistheid van zijn mening, maar gaat er vanuit dat deze overeenkomstig het Woord is.

De prediker ziet zichzelf namelijk wel degelijk als uitlegger van de Schrift (r. 325). Hoewel hij bij zijn exegese bescheiden is. Hij geeft bijvoorbeeld aan dat zijn exegese deels rust op een "indruk" waar hij zich niet van los kan maken (r. 48-51). Waarom hij niet direct kiest, maar op een theologische manier verschillende exegeses bij elkaar brengt (r. 75 e.v.)

Een bescheiden opstelling zien we ook op het moment dat hij vraagt of hij iets vragen mag (r. 333) of zegt dat hij een raad zou willen geven (r. 354-355). Met dit laatste laat hij merken het goede met de hoorders voor te hebben. Iets soortgelijks zien we als de prediker aangeeft dat er nog meer te zeggen is over de doorboorde handen maar dat hij het wilde laten bij wat hij gezegd heeft (r. 321). Hij voegt toe: "Ik heb nog wel wat op mijn hart." Op dat moment presenteert hij de boodschap dus als iets dat hem van het hart moet. Daarin blijkt zijn persoonlijke betrokkenheid. Ook hier is de rol als prediker van het Woord waarschijnlijk wel verondersteld.

9.6 INTERPRETATIE VAN PREEK E

9.6.1 *Individu*

De hoorders beseffen dat er tweeërlei levenswandel is (r. 321-324). De hoorder beseft dat er een verschrikkelijke mogelijkheid is dat we alleen in schijn Jezus aanvaarden, maar ondertussen een vijand van het kruis zijn, omdat we alleen het paradijs willen (r. 8-27). Ze beseffen dat er een groot verschil is tussen een christen en

godsdienstige mensen, waarom de laatsten vijandig zijn jegens de eersten (r. 200-209).

Ze beseffen dat ze niet zelf moeten heiligen maar dat ze onbekwaam zijn tot enig zaligmakend goed en geneigd tot elke vorm van kwaad, dat ze niet moeten menen een haar beter te zijn dan een ander (r. 75-85, 330-332). Ze beseffen dat ze net als Paulus hun voorrechten, afkomst, ijver en eigengerechtigheid kwijt moeten en dat ze daar de gerechtigheid en uitnemendheid van Christus voor terug krijgen (r. 149-176). Alles kwijt raken om in Hem geborgen te worden (r. 307-309). Ze beseffen dat de Grond Gods Woord is (r. 310-313). Ze beseffen dat ze moeten vertrouwen op de Heere alleen en dat God met het oog daarop moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen en oefeningen geeft (r. 211-218, 261-264).

De hoorders beseffen dat concrete zonden voorkomen uit het geloof dat God blind is, maar dat wij blind zijn (r. 177-196). Ze beseffen dat aan de ene kant de zonde het bestaan van een christen doortrekt, maar dat hij toch niet in de zonde kan leven en er bijna in stikt. Dat we het meest hemelsgezind zijn als we uit de nood tot God roepen (r. 225-236).

De hoorders beseffen dat Christus nooit zonder Zijn volk is en dat daarom de hele kerk met Hem in de hemel is (r. 132-148). Ze beseffen dat er een open genade troon is waar ze dan ook heen gaan en dat het erg is als ze daar weinig behoefte aan hebben (r. 242-252). Ze beseffen dat God deze behoefte scheidt (r. 249-260). Ze beseffen dat ze blij mogen zijn als hun namen in de hemel geschreven staan (r. 237-241). En ze danken God als Hij hen mee neemt, hun eigen vrome of goddeloze ik uit het middelpunt weggooit en hen een "thuiskomen" geeft (r. 388-393) en dat Hij de lof moet krijgen (r. 394-396).

Ze worden bemoedigd met Christus komen als Zaligmaker wanneer ze bestreden worden met zijn komst als Rechter (r. 275-292). Ze beseffen dat Christus Zich kwijt wil (r. 269-306, 314-318). Ze onderzoeken zich of het in hun leven om Christus gaat (r. 270-273, 293-295, 333-335) en of ze aan een eind gekomen zijn, iets geleerd hebben van het sterven aan de wet, met Christus. Ze beseffen dat dit het onderscheid is met het in schijn Jezus aannemen (r. 380-387).

De hoorders waken en vechten indien nodig voor hun huwelijk of toekomstig huwelijksgeluk. Ze passen op met de keuze van vrienden. Ze ontdekken dat als ze hun leven nog hier en nu, dus niet boven vinden, ze rasegoïsten zijn (r. 343-363, r.). De hoorders beproeven zich erop of zij gierig zijn of roddelen (r. 365-368). En ze ontdekken dat ze een atoombom in hun hart meedragen (r. 369-374). Ze bekering zich tot de eenvoud en leven in verantwoordelijkheid aan God (r. 375-379).

De hoorder beseft dat iemand vermanen het best gedaan kan worden onder tranen vanuit een besef dat we zelf niet beter zijn

(r. 34-40). Ouders beseffen dat ze hun kinderen in liefde nooit genoeg kunnen vermanen (r. 360-361).

9.6.2 *Gemeente*

De preek bevat niet direct aanwijzingen die de gemeente in haar geheel raken (r. 132-134).

9.6.3 *Samenleving*

Zowel hoogmoedige wettische godsdienst en moralisme als de stortvloed van vuil en ongerechtigheid verdwijnen waar de tekst serieus genomen wordt (r. 66-85). Ook wordt alles niet meer gezet op de kaart van het hier en nu (r. 264-269).

9.7 SAMENVATTING

De preek is uitleggend, waarschuwend en onderzoekend. In deze preek blijkt dat de betekenis van de heilsfeiten voortkomt uit de eenheid tussen Christus en Zijn kerk. Ze zijn én worden met Hem meegekruisigd, meebegraven, met Hem opgestaan, met Hem gezet in de hemel. Dat heeft een objectieve, feitelijke kant in het heilsfeit: hun wandel kwam in de hemelen toen Christus ten hemel voer. Het heeft ook een subjectieve kant in de heilstoepassing: onze wandel komt in de hemelen bij onze bekering. In de ontmoeting met Christus moeten we afstand doen van religieuze voorrechten en ijver, wat alleen kan als we ontdekken dat Christus alleen onze gerechtigheid is. Het heil is niet alleen een gebeuren buiten ons maar ook een gebeuren in ons.

Christus neemt de Zijnen dus mee in Zijn sterven en opstaan, maar ook in Zijn hemelvaart. Zijn hemelvaart is ook een voorgaan naar de troon van God die zo ontsloten is waardoor wij tot de troon kunnen gaan. God geeft burgerrechten om in en door Christus voor God te verschijnen.

De wederkomst heeft een schrikwekkende kant omdat Christus komt als Rechter. Dit kan heel goed aanvechtingen geven bij de gelovigen. Aan de andere kant komt Christus om Zijn armen en ellendigen te troosten. Wat nu al troost en kracht geeft.

Opvallend is in deze preek verder het expliciete verband tussen heil en ethiek. Het heilsfeit van de hemelvaart en de bekering hebben een praktische uitwerking. De wandel in de hemel wordt zichtbaar in de dagelijkse handel en wandel, het is leven in aanwezigheid van en verantwoording aan God. Het centrum van ons leven ligt dan boven bij Christus en niet meer in het hier en nu.

CONCLUSIE

In dit hoofdstuk zal de probleemstelling beantwoord worden. Allereerst volgt hier een synthese van de de bespreking van de vijf gekozen preken. Dit om gemeenschappelijke thema's en patronen in de verschillende preken op het spoor te komen. Vervolgens zal de probleemstelling beantwoord worden. Daarna volgt een bespreking en evaluatie van de gevonden resultaten met het oog op de homiletische praktijk.

10.1 SYNTHESE

10.1.1 *Triniteit*

De preken zijn over het algemeen trinitarisch te noemen. De eer en verheerlijking van de Drie-enige God staat expliciet (preek B en D) of impliciet centraal. Weliswaar komt de Heilige Geest in preek E als zodanig niet ter sprake, daar staat tegenover dat in preek D (over Pinksteren) de aandacht voor de Geest juist overheerst en de Geest meer aandacht krijgt dan de Zoon. In preek B krijgt de Geest niet veel zelfstandigheid. Hij is daar meer Degene door Wie de Vader en de Zoon handelen. Wat trinitarische spreiding betreft gaat het in de andere preken vooral over God in het algemeen en daarna vooral over Christus.

De prediker houdt de Goddelijke Personen redelijk dicht bij elkaar. In preek C blijkt dat Vader, Zoon en Geest ieder op eigen wijze betrokken zijn zowel bij Pasen als bij het levend maken van zondaren. Verschillende keren komt de relatie tussen de Vader en de Zoon aan de orde: als het gaat over de Zalving van de Zoon door de Vader (preek C), of over een belofte die de Vader aan de Zoon geeft (preek D), maar ook in de verzoening die alleen te begrijpen is vanuit de liefde van de Vader en de Zoon. De Vader geeft de Zoon uit liefde tot de Zijnen over in de de dood, de Zoon aanvaard dit vanuit de liefde tot Zijn Vader en de Zijnen (preek B).

10.1.1.1 *God de Vader*

In de preken, vooral in C, D en E, komt Gods transcendentie naar voren: Zijn grootheid en hoogheid, heiligheid en eer (D). Hij is Schepper en Rechter aan Wie wij verantwoording schuldig zijn, die alles ziet en toornt op die kwaad doen, maar ook met welgevallen ziet op die Hem vrezen (E).

Maar het immanente ontbreekt niet: God komt heel dicht bij met Zijn liefde (preek A). Een belangrijk thema is dat God Zichzelf openbaart (preek A). God handelt en openbaart zich allereerst in de geschiedenis van Israël (preek C en D). Hij richt Zijn Koninkrijk op (preek C en E). Dat God Zich openbaart is een wonder omdat de mens tegen God gezondigd heeft (preek A en C). In Christus openbaart God zich en komt Hij in ons bestaan (preek A en D). Hierbij gaat het om de heilsfeiten waarbij Gods opwekking van Christus uit de dood veel gewicht krijgt.

De openbaring van God heeft ook plaats door de prediking (preek A). Meer dan Gods handelen in de geschiedenis valt in de preken de nadruk op Gods handelen met de gemeente en met mensen persoonlijk. In Zijn voorzienigheid geeft Hij het goede (E) maar ook het lijden komt voor de gelovigen uit de hand van God als Vader, niet als straf maar als loutering (B en E).

Meer aandacht dan de voorzienigheid krijgt Gods handelen in de heilstoepassing. Het heil dat tot stand is gebracht brengt hij tot mensen zodat ze er deel aan krijgen (A), Hij spreekt hen aan en doet grote daden aan hun ziel (D). Waar God werkt, en mensen met Hem in contact komen, komen vragen (A, C en D). Bij het bekeren, en tot Zich trekken van mensen handelt God door de Geest: Hij zendt Zijn Geest, roept door de Geest en wekt mensen uit hun doodslaap door de Geest (C). God bekeert en trekt mensen. Daarbij valt dan ondermeer de nadruk op het feit dat Hij hen leert en onderwijst (C, D en E). Hij maakt verborgenheden bekend (A en D) en openbaart mensen het evangelie en Christus in het evangelie door Zijn Geest en Woord (C). Hij werkt het geloof (A).

God gaat weliswaar met ieder mens een eigen weg (D), maar voor ieder mens is het nodig voor Hem te buigen en zich te laten veroordelen. God snijdt alles weg wat we kwijt moeten, vooral onze hoogmoed en ons vrome of goddeloze ik (D en E). Dit is verbonden aan het sterven en opstaan in Christus. God zorgt er dan ook voor dat de Zijnen in Christus geborgen worden en Hij geeft rechten om in en door Christus voor Hem te verschijnen (E).

God en de Geest getuigen tot mensen in de strijd (C) in de moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen en oefeningen. Deze gebruikt God om onze ogen op Hem gericht te houden (E). Hij komt in het hart van Zijn kinderen en vervult hen met de Geest (D). Zo krijgen we een thuiskomen en is Hij ons schild (E). Hij heeft lief met een eeuwige liefde en daarom trekt Hij ook (B).

10.1.1.2 *Christus*

Christus komt in de preken vooral naar voren als Zaligmaker, de betekenis van de naam Jezus (C). Hij is de enige Zaligmaker (E), een machtige Zaligmaker (B), de Redder, Zaligmaker en Verlosser

(C en E). Behalve zijn namen komen ook zijn naturen (A en C) en ambten (C) naar voren.

Christus staat vooral in verband met de heilsfeiten. Hij is God geopenbaard in het vlees (A). Hij kwam in ons bestaan (A) en is daarin solidair met Zijn volk (D). In Hem openbaart de Vader Zichzelf (A) en Zijn liefde en welbehagen (B). Hij legde Zijn heerlijkheid als Zoon van God af, wat vooral bleek aan het kruis (A). Het kruis en lijden komt feitelijk in elke preek, zij het in preek D kort, aan de orde. Aan het kruis droeg Christus de zonde (B, C) als de Zondeloze (A). Uit liefde tot Zijn Vader koost Hij als Lam van God deze weg van lijden en kruis omdat Zijn Vader Hem deze weg wees. Hij is hierin op Zijn Vader gericht. Hier komt de beleving van Jezus Zelf ter sprake (B). Hij droeg de vloek, betaalde de schuld en versloeg de drievoudige dood. Zijn bloed reinigt van alle zonde (B).

Hoewel Zijn heerlijkheid schuil ging in het vlees blijkt Hij de Zoon van God te zijn, als Hij opstaat uit de dood (A). Christus verhoging komt in elke preek aan de orde. Hij is opgestaan (C en D) en opgenomen aan de rechterhand van God (A en D). Pinksteren is dan ook Christusfeest in de verheerlijking (D) en Hij wordt uit de hemelen verwacht als Rechter maar ook als Zaligmaker met doorboorde handen om Zijn armen en ellendigen te troosten (E).

Verder komen de relatie van Christus tot de prediking en tot de Geest naar voren. Niet alleen wordt Christus gepreekt, Hij staat ook achter de prediking (A). In het Woord en de prediking komt Christus Zelf tot ons en spreekt ons aan (B). Hij staat liefdevol voor de gemeente, wil Hij zich kwijt, kijkt hij naar de hoorders uit (E). In het Woord openbaart Christus Zijn hulp en kracht, sterkte en genade (E) en met het Woord wint Hij Zijn vijanden (A). Christus en de Geest verwijzen naar elkaar (D). Hij heeft de Geest verworven waardoor Hij mensen levend maakt (B en C). Hij ontdekt door de Geest aan zonden en is door Woord en Geest dichtbij (C). De nadruk valt sterk op Christus als *sacramentum*. Christus komt in preek B ook even als *exemplum* ter sprake.

10.1.1.3 De Heilige Geest

De Heilige Geest komt vooral als Toepasser van het heil, daarbij gebruikt Hij de Schrift en de verkondiging en is Hij betrokken op Christus. Hij werkt in het hart, wekt vragen en werkt geloof, legt beslag op mensen en zet in contact met Christus. Neemt het heil uit Christus en de Vader en is verantwoordelijk voor de verkondiging ervan. Zo maakt Hij Christus groot. Hij getuigt in en door de Schrift, geeft op die manier inzicht (C). Hij maakt ons het Woord indachtig en we bedroeven Hem als we de Schrift tekort doen (C). Hij verlicht het verstand met het evangelie en doet uit de Schrift Christus kennen (C). Hij wijst naar Christus,

bestraalt Christus, legt Zijn hart open (C en D), geeft inzicht in Zijn lijden (B), maakt deelachtig wat we in Christus hebben en doet ons dat weten (D). Hij verklaart uit het Woord hoe Hij in ons hart werkt (D). Hij is Gids, Leidsman en Leermeester (D) Die troost, sterkt en ondersteunt (B).

10.1.2 *Heilsfeiten*

Hoewel de prediker in de onderzochte preken doorgaans één heilsfeit centraal stelt komen in alle preken ook de andere heilsfeiten aan de orde. Zo wordt er in alle preken zij het soms kort, gerefereerd aan het kruis of het lijden van Christus. Ook de relatie van de andere heilsfeiten tot het kruis kan in iedere preek gevonden worden, hoewel dit soms wel meer impliciet is, bijvoorbeeld als de prediker in preek E zegt dat Christus terug komt met doorboorde handen om de Zijnen te troosten.

In de preek over het lijden komen de andere heilsfeiten het minst aan de orde. Pasen komt in die preek bijvoorbeeld niet expliciet aan de orde. In de andere preken is dat wel het geval. Toch is Pasen impliciet wel aanwezig in preek B, omdat de heerlijkheid en overwinning van Christus in het lijden expliciet aan de orde komen. Deze heerlijkheid en overwinning kan niet los gezien worden van Pasen.

In de Pinksterpreek wordt aan het begin Pinksteren expliciet in verband geplaatst met de andere heilsfeiten, maar verder richt de preek zich geheel op Pinksteren en op de Heilige Geest, terwijl de prediker nog wel zegt dat Pinksteren Christusfeest is. Aan de andere kant komt het heilsfeit van Pinksteren in de andere preken weer niet zozeer aan de orde. In preek C bijvoorbeeld alleen impliciet, als wordt gezegd dat Christus door Zijn Woord en Geest aanwezig is.

In preek C plaatst de prediker de heilsfeiten nadrukkelijk in het bredere verband van de heilsgeschiedenis, waarbij hij Pasen centraal ziet als einde van de beginworsteling en begin van de eindworsteling die uitloopt op Christus wederkomst. Het gaat hierbij om de komst van het Koninkrijk. In de preken komt verschillende keren aan de orde dat de heilsfeiten allereerst Gods handelen zijn aan Israël. Dit wordt vooral duidelijk in preek D.

In zowel preek A als preek D is aandacht voor de engelen, hoewel dat in preek D vooral is omdat ze met Pinksteren zijn teruggetreden, waardoor het volgens de prediker lijkt alsof in de respectievelijk heilsfeiten de uiterlijke luister afneemt en de verborgenheid ervan toeneemt.

10.1.2.1 *Incarnatie*

De *vleeswording* komt vooral ter sprake in preek A en komt ter sprake als oplossing voor het feit dat wij gevallen mensen zijn. Christus kwam in ons bestaan “met al de verschrikkingen vreugden, ziekten, zorgen en zonden”. Hierbij komt ook meteen de dood van Christus ter sprake. Hij kwam onder dezelfde levens- en stervenswet. De openbaring van God in het vlees was dus nodig vanwege de zonde en daarom een veroordeling van het vlees. Omdat het vlees dit niet accepteert loopt de vleeswording op de kruisiging uit. Hij droeg als Zondeloze de zonden.

10.1.2.2 *Lijden en sterven*

Het lijden en sterven komt vooral in preek B en ook wel in C naar voren. De prediker gaat in preek B vooral in op wat het lijden voor Christus Zelf betekende en hoe Hij hier mee omging, daarbij komen zowel het fysieke lijden als het psychisch lijden door zijn vrienden, door de smaad en de angst naar voren, maar ook het geestelijk lijden van de God verlatenheid, Christus heeft in Zijn lijden en sterven de hel doorleefd.

De prediker geeft dan ook aan wat Christus in Zijn lijden en sterven tot stand heeft gebracht. Door de geestelijke dood op zich te nemen heeft Hij macht om dode zondaren levend te maken. Door de straf van de tijdelijke dood op Zich te nemen maakte Hij deze voor Zijn kinderen tot een doorgang naar het eeuwige leven. Hij heeft de dood tenietgedaan en de duivel overwonnen. Door de zonde te dragen en de toorn van God tegen de zonde te doorleven heeft Hij deze gestild, is de schuld betaald, de vloek weggedragen en God verzoend.

De prediker legt nadruk op het plaatsvervangende, de wonderlijke ruil in het lijden. Het doel van de Vader en de Zoon in het lijden is het “bijéén vergaderen” van de kinderen van God.

10.1.2.3 *Opstanding*

De opstanding is in preek A vooral reactie van God op de kruisiging van Zijn Zoon. God rechtvaardigt of rehabiliteert de Zoon door de Geest, laat zien dat Hij toch de Zoon van God is. In preek C bespreekt hij twee gevolgen van de opstanding, namelijk dat hoewel de zonde onoverwinnelijk kan lijken zij overwonnen is: Christus heeft de schuld begraven en de macht, de trekkracht en het boeiende van de zonde verbroken. Het andere is dat Christus Zijn handen vrij heeft en dat door Zijn opstandingskracht zondaren levend worden gemaakt. In preek E noemt hij kort Christus die de Zijnen meeneemt in de stervens- en opstandingswet.

10.1.2.4 *Hemelvaart*

In Zijn hemelvaart heeft Christus ervoor gezorgd dat het "centrum" van de Kerk in de hemel is. Het thuis van de Kerk is voortaan in de hemel. De hemelvaart is een continuering van de verzoening: Christus trok een bloedspoor naar de genadetroon waardoor wij kunnen en mogen toegaan. Christus is dag en nacht voor ons te spreken en God geeft burgerrechten om in en door Christus voor Hem te verschijnen.

Christus zit in triomf op Zijn troon aan de rechterhand van de vader en Hij zorgt er voor dat de prediking effectief zal zijn en geloofd zal worden. Met de verheerlijkte kerk is Hij in heerlijkheid. Tegelijk is Hij in Zijn Kerk op aarde "nog in doodsmarten." Dat wijst wel op de nauwe band tussen Christus en Zijn Kerk.

10.1.2.5 *Pinksteren*

De prediker ziet met Pinksteren een terugtreden van de engelen als boodschappers. Zij luisteren toe nu de gemeente de verkondiging overneemt. De Heilige Geest neemt intrek in het hart van de discipelen waar bloed aan de wanden gestreken is, geeft wijsheid, verstand, inzicht, lof- en dankzegging en Hij doet hen spreken over de grote daden van God in Christus. Pinksteren is dan ook het werk van de verwondering en verbazing. Het wonder van de talen laat zien dat God dichtbij komt. Hij spreekt mensen aan in de taal van hun hart. Als gevolg hiervan is Israël uit het lood geslagen en komen er vragen.

De talen laten ook zien dat Pinksteren het begin is van Gods weg met het evangelie door de wereld. Hij gaat vanuit Jeruzalem tot het einde van de aarde en weer terug naar Jeruzalem. Pinksteren is de vervulling van Gods belofte aan Zijn Zoon om Hem ook de heidenen te geven. Pinksteren is dan ook "Christusfeest in de verheerlijking." Hij wordt verkondigt en verheerlijkt, met de Vader en de Geest. Als gevolg hiervan komt het evangelie ook tot ons en horen ook wij van geslacht tot geslacht de grote werken van God. Dat is een blijvend resultaat van Pinksteren.

10.1.2.6 *Wederkomst*

De geschiedenis loopt uit op de wederkomst. Als alle volken het evangelie gehoord hebben is de wederkomst dichtbij. De prediker koppelt hemelvaart en wederkomst, Christus ging en komt als Zaligmaker om Zijn armen en ellendigen te troosten, maar hij komt ook als "schrikwekkende Rechter" die alles recht zet. De wederkomst is zowel angstaanjagend als troostvol.

10.1.3 *Gemeente*

De prediker spreekt de hoorders vaak aan als gemeente. Zowel in preek A als D is er sprake van de gemeente Gods. Hij ziet de gemeente als verbonden met de gemeente uit de tijd van de Schrift, als onderdeel van de katholieke Kerk. Zij is tegelijk huisgezin en pilaar van de waarheid, God staat achter haar.

De prediker ziet de gemeente niet als een monolithisch geheel, maar is zich bewust van verschillende groepen mensen in haar midden. Belangrijk is het onderscheid tussen hen die wel en die niet wedergeboren zijn, die God wel en niet vrezen, Christenen en godsdienstige mensen, die misschien wel in schijn Jezus erkennen maar toch vijanden van het kruis zijn. Er ligt in de preken dan ook een grote nadruk op de noodzaak van wedergeboorte, geloof en bekering en vooral op het onder God buigen en ons laten veroordelen. Zolang dat niet gebeurt staat bij ons het vrome of goddeloze "ik" in het middelpunt.

De prediker benadert de hoorders allereerst als zondaren. In elke preek komt dit, zij het op verschillende manieren, maar in niet mis te verstane bewoordingen, naar voren. Dat wij zondaren zijn, met een zondige aard, die in opstand zijn tegen God en midden in de dood liggen en geneigd tot alle kwaad en niet in staat zijn tot enig goed. Er is daarom verzet tegen God, tegen Zijn Woord, tegen de prediking, tegen Christus en het kruis. Dat verzet neemt verschillende vormen aan. Er kan een actief verzet zijn of onverschilligheid. En er zijn twee gestalten van verzet die in alle preken naar voren komen, namelijk aan de ene kant goddeloos verzet, ongerechtigheid, antinomianisme en aan de andere kant vroomheid in ongunstige zin, eigengerechtigheid, wetticisme.

Ook Gods kinderen blijven last houden van hun zondige aard maar leven niet meer in de zonde, als zij er in vallen stikken ze bijna en roepen tot God. Dit is in zekere zin een kenmerkend onderscheid voor de kinderen van God. Ook op andere momenten komen dergelijke kenmerken naar voren. Zo komt een aantal keer naar voren dat God vragen werkt in het hart. Als deze vragen, waarbij het om God gaat, bijvoorbeeld de vraag naar de Heilige Geest niet in het hart zijn kan de hoorder er zeker van zijn ongelovig en niet wedergeboren te zijn en onder het oordeel van God.

Hoewel de prediker duidelijk een onderscheid veronderstelt in de gemeente spreekt hij doorgaans de hele gemeente aan. Waarbij hij hen allen oproept om zichzelf te onderzoeken. Ook geeft hij aan dat Christus naar hen allen uitkijkt en verlangt, Hij wil voor hen de Zaligmaker zijn. Wat we in Christus hebben is er voor alle hoorders. De doop maakt toepassing hiervan niet overbodig, maar wijst juist op de noodzaak van de toepassing, van bekering,

voor Christus buigen en eigengerechtigheid verliezen. Af en toe richt de prediker zich meer specifiek tot bepaalde mensen, bijvoorbeeld tot hen die losbandig leven, mensen die het kruis en nog iets anders hebben waar ze op rusten of tot mensen die de liefde van God in Christus kennen.

Ook richt hij zich soms tot mensen in een bepaalde fase van het leven: bijvoorbeeld tot jongens en meisjes of jongeren die naar school gaan, tot grootmoeders in verband met hun kleinkinderen, tot ouders in verband met hun kinderen, tot gehuwden in verband met hun huwelijk.

Binnen de groep van Gods kinderen ziet de prediker ook een onderscheid. Zo blijken er mensen te zijn “die aangeslagen zijn” en “die Jezus zalig spreekt” maar die geen oog hebben voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus (preek B). En er zijn mensen die Jezus “bij de zoom van Zijn kleed hebben aangeraakt” en die christen of christin zijn. “dat dat wil nog niet zeggen dat” zij “met de Heilige Geest vervuld zijn” (preek D).

De prediker heeft over het algemeen een vrij negatief beeld van de gemeente. Hij is bijvoorbeeld negatief over het geestelijk welzijn van de gemeente. Ook Gods kinderen kunnen dor zijn. En er staan “wat dorre bomen” in de gemeente (preek C). Ook is volgens hem de onkunde “ontstellend groot” (preek D). De prediker vermoedt dat de gemeente niet veel aan bijbel lezen of overdenken toekomt, zij moet zich daar voor inzetten.

Hoewel de prediker zich bewust is van dit gebrek aan kennis, vraagt hij in de preek toch aardig wat van de hoorders, bijvoorbeeld gezien het aantal onderwerpen dat de revue passeert. De prediker lijkt soms te veronderstellen dat de gemeente aan een half woord genoeg heeft.¹ Aan de andere kant legt hij ook wel weer dingen uit waarvan hij aangeeft dat de hoorders ze waarschijnlijk wel weten.

De prediker spreekt de hoorders meestal direct aan, met een tweede persoon, ook sluit hij zichzelf vaak in door het gebruik van we of wij. De prediker staat over het algemeen vrij dicht bij de hoorder. Soms vult hij bepaalde reacties voor de hoorder in, bijvoorbeeld de reactie op Gods woorden.

De prediker stelt veel vragen. Vooral vragen die hem de mogelijkheid geven om iets uit te leggen, waardoor de preken levendiger worden en de hoorder aangemoedigd wordt om mee te denken. Ook gebruikt hij retorische vragen, om instemming van de hoorder te krijgen. Daarnaast zijn er ook een vragen waarmee hij de de hoorder meer persoonlijk aanspreekt.

¹ Hij verwijst bijvoorbeeld niet naar de bijbeltekst, terwijl hij wel iets uit de tekst aan het uitleggen is. Dit kan ook een bewuste keuze zijn omdat hij de gemeente ook niet wil overbelasten met een technische exegese. Hoewel hij soms wel weer verschillende mogelijkheden noemt.

Dit zijn vooral vragen naar het geestelijk leven. Deze vragen zijn vooral gericht op ontdekking en zelfonderzoek. Zo vraagt hij de hoorders of ze afstand hebben gedaan van hun eigengerechtigheid en hoe ze tegenover Christus staan. Hij stelt ook vragen naar het functioneren van het christelijk leven bijvoorbeeld hoe het er voor staat met het lezen in de Schrift of het getuigenis naar anderen.

In de meeste vragen zit tegelijk ook een appel. Het appel komt ook naar voren in meet expliciete opdrachten en oproepen. Deze opdrachten nemen soms de vorm van een adhortatief aan waarbij de prediker zichzelf insluit, zoals: "Laten we ons bekeren".

In alle preken vinden we wel opdrachten die gericht zijn op het gebruik van de Bijbel. De prediker vindt dit duidelijk een belangrijk onderwerp. Ook doet de prediker impliciet een appel om zich over te geven aan God. Iets explicieter is het appel om aan Christus te denken, om door Hem tot de troon van God te gaan en om voor Hem te buigen.

Veel opdrachten hebben een waarschuwend karakter. Zo worden de hoorders gewaarschuwd om verloren te gaan. Zij moeten bedenken dat ze sterven moeten, maar zonder Christus onder Gods toorn zijn, dat ze van God geleerd moeten zijn. Ze worden gewaarschuwd zichzelf niet te bedriegen en hun totale verzet te belijden. In dit verband geeft de prediker de hoorders ook expliciete opdrachten om zichzelf te beproeven.

Ook zijn er waarschuwingen tegen de zonde, zowel in het algemeen als meer specifiek. Er zijn waarschuwingen te vinden tegen hoogmoed, zelfoverschatting, luiheid, roddel, en vermaningen rondom het huwelijk en opvoeding. Daarentegen worden de hoorders vermaand naar God te luisteren, te bidden en te waken tegen verharding en om met de Geest vervuld te worden. Verschillende keren spreekt de prediker opdrachten in wensende zin uit. Of voegt hij in verband met een opdracht een wens toe, bijvoorbeeld dat de Geest zal ontdekken en beslag zal leggen op de hoorders.

Behalve dat de prediker vragen stelt aan de gemeente gaat hij ook in op vragen die in de gemeente zouden kunnen leven. Soms benoemt hij vragen die hij niet beantwoordt, soms gaat hij er slechts kort op in. De vragen van de hoorders geven geen richting aan de preek. Als de prediker dieper op een vraag ingaat dan geeft hij geen kant en klaar antwoord. De vraag naar het deel krijgen aan Christus overwinning op de zonden beantwoordt hij enerzijds met de opdracht aan Christus te denken, anderzijds duidt hij de ervaring met de zonde als een stuk pedagogie van Christus om verlossing een wonder te maken. Vragen naar de waarheid van het christendom en het Godsbestaan duidt de prediker uiteindelijk als een stuk achterdocht waar God van bevrijdt.

Met tegenwerpingen van de hoorders doet de prediker ook niet zo veel. De hoorders is wat dit betreft meer adressant dan participant in de prediking.

In preek A en D komen wel enkele tegenwerpingen aan de orde. Deze tegenwerpingen bevestigen de prediker vaak nadat hij ze ingebracht heeft. Zo vergroot hij de spanning die de tegenwerping oproept nog eens. Vervolgens lost hij deze spanning eigenlijk nooit helemaal op. De spanning tussen aan Christus denken en dagelijkse werkzaamheden is volgens hem zelfs kenmerk van het geestelijk leven. Aan de andere kant geeft hij op een tegenwerping dat de zonde onoverwinnelijk is aan dat het wel zo kan lijken, maar dat ze in werkelijkheid door Christus overwonnen is. Op de tegenwerping dat je geen afstand kunt doen van al je eigengerechtigheid, antwoordt hij dat je de gerechtigheid van Christus ervoor in de plaats krijgt.

De prediker is in de preken voortdurend betrokken op de leef- en ervaringswereld van de hoorders. Dat is al het geval in de actualiserende uitleg en de voorbeelden die hij geeft. De prediker raakt maatschappelijke, politieke en internationale problemen af en toe wel aan, maar besteedt er niet echt veel aandacht aan. Hij noemt de zending en de ontwikkeling van het wereld christendom een aantal keer. Maar concentreert zich vooral op de directe context van de gemeente dus op het geestelijk en dagelijks leven en op dingen die de gemeente raken.

Daar hoort uitdrukkelijk ook de secularisatie bij, waar de prediker behoorlijk bezorgd over is. Hij signaleert in de samenleving pluralisme en verzet tegen het christendom. Hij ziet doodsmachten aan het werk en noemt de secularisatie geestelijke zelfmoord. Hij signaleert dan ook nadelige effecten op de gemeente. Aan de ene kant heeft de gemeente er verdriet over, aan de andere kant wordt de gemeente er ook door aangetast en signaleert de prediker een stuk verval, afkalven, verharding. Hij vraagt zich af hoe het verder zal gaan.

Hieruit valt wellicht de aandacht van de prediker voor het geloof in de generaties te begrijpen. Aan ene kant geeft hij aan dat kinderen van God vaak opgroeien in christelijke gezinnen aan de andere kant ook dat godvrezende ouders niet automatisch godvrezende kinderen hebben. Andersom kan iemand die er niets van wist erbij gehaald worden. We kunnen ons niet laten voorstaan op onze afkomst. Hij heeft het over kinderen die afhaken en schoondochters die God niet vrezen. Dit is een thema dat in de preken regelmatig terug komt. Daar staat tegenover dat de prediker gelooft dat God door gaat en dat Zijn Koninkrijk komt.

De prediker gaat verder in op existentiële problemen zoals sterven, verlorenheid en schuld en lijden. Aandacht voor het sterven en de zonde is er in alle preken. Wat het sterven betreft waarschuwt de prediker vooral dat de hoorders er aan moeten denken

en het niet te licht moeten opnemen. Hij geeft aanwijzingen hoe vanuit het evangelie met deze existentiële problemen omgegaan moet worden. Daarnaast komen ook wel meer concrete problemen naar voren, zoals problemen in het huwelijk. Ook hiervoor geeft hij aanwijzingen.

Vooraf de geestelijke ervaring komt uitgebreid aan de orde, bijvoorbeeld door de hoorder sprekend in te voeren. Het gaat daarbij om wat God in het hart werkt: vragen, verlies van onszelf, Christus die centraal komt te staan en uit Wie we alles ontvangen en verwondering over de genade. Verder ook positieve ervaringen met de prediking en met bijbel lezen.

Een aantal keer noemt problemen met de zonde en negatieve ervaringen zoals aanvechtingen, moeite en nood, maar deze vult hij niet altijd concreet in. Dat kan de hoorder ruimte bieden om de eigen ervaring in te vullen. Ook het probleem van het lijden komt aan de orde. Concreet noemt hij rouw en verlies. Maar hij denkt ook aan andere ervaringen van lijden. Hierin wijst hij de weg van overgave, maar zeker niet op een goedkope manier. Hij laat veel ruimte voor worstelingen en wijst daarin op Christus.

10.1.4 *Heilstoepassing*

Zoals viel te verwachten staat in alle onderzochte preken staat de heilstoepassing in relatie tot de heilsfeiten. Dit verband is het sterkst als het gaat over Hemelvaart en Pinksteren. Dit alles is in het licht van de theorie in het geheel niet verassend.²

10.1.4.1 *Incarnatie*

De incarnatie is dat Christus ingaat in heel ons mens zijn met al de vreugden, ziekten, zorgen en zonden. Door dit zo uit te drukken legt de prediker een direct verband tussen het heilsfeit en de existentie van de hoorder. Omdat dit nodig was vanwege de zonde is dit de doodsteek voor ons mensen, niet alleen toen, ook nu. Dit wil het vlees zich niet laten gezeggen en dus komt er vijandschap. Dit zijn directe gevolgen voor de hoorder. De prediker trekt hier een parallel tussen de heilsverwerving en de heilstoepassing. Zoals er voor Jezus geen plaats was, zo is er bij ons voor het Evangelie geen plaats. Ondanks alles werd Christus geboren, zo worden ondanks alles mensen wedergeboren.

10.1.4.2 *Lijden en sterven*

Als we delen in het heil van de Drie-enige God dan is dat omdat Christus heeft geleden. Vanuit de verzoening aan het kruis

² Het doet wel de vraag opkomen in hoeverre de relatie tussen heilsfeiten en heilstoepassing ook in preken van Boer over bijvoorbeeld Abraham functioneert. Dit is een vraag voor vervolgonderzoek.

wordt het heil toegereikt aan mensen die de toorn van God verdienen. Door de liefde tot de zonde, ongerechtigheid en door de eigengerechtigheid is er vijandschap tegen het kruis.

Door de vijandschap is er geen oog voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus. Het kruis moet één grote levende werkelijkheid voor ons worden. Dat Christus voor goddelozen de dood in gaat dat geloof je niet zomaar. Je kunt het niet in je zak steken. Het is iets dat voor je opengaat.

Er is vooral verzet tegen het meegekruisigd worden. Op dat punt zit dan ook het verschil tussen Christus in schijn of in naam en waarheid aanvaarden als enige zaligmaker. Christus roept de hoorders op tot overgave en staken van het verzet. Om de door Christus verworven verlossing op waarde te gaan schatten moeten we gaan beseffen dat we verdiend hebben wat Christus gedragen heeft. Het gaat daarbij niet om de diepte, maar om de uitwerking: de zonde wordt bitter, we erkennen Gods recht, komen onder God.

Deze overgave is noodzakelijk en komt er als een vrucht van het lijden van Christus, vanuit Zijn overgave. Dan kan geen zonde of zwakheid nog in de weg staan en reinigt Zijn bloed van de zonde. Jezus gaat de dood in voor eigengerechte en ongerechte mensen en voor wie zich zo leert kennen is dat een troost. Wie de betekenis van het kruis ontdekt zal in het kruis roemen. In Christus ontvouwt zich het welbehagen van God.

De prediker legt nog een verband tussen het lijden van Christus en het lijden van de hoorders. Ook daarin is overgave een vrucht van Christus lijden die vanuit Zijn overgave voortkomt.

10.1.4.3 *Opstanding*

Zondaren liggen in de doodslaap van de zonde ontzettend ver weg van God af. Dat is tegelijk actief verzet en tegenspraak tegen het evangelie. Dat duurt net zolang tot ze door het evangelie overgebogen worden. In de opstanding heeft Christus de dood overwonnen. Daarom heeft Hij Zijn handen vrij en met Zijn opstandingskracht raakt Hij mensen aan. Hij heeft de levendmakende Geest verworven zodat zondaren levend gemaakt kunnen worden met dezelfde kracht als waarmee de Vader Christus uit de doden heeft opgewekt.

Deze levendmaking is verbonden met de ontmoeting met God, maar ook met het zien van Christus in Zijn heerlijkheid. Het gaat om kennis van Hem als de Levende, vanuit het evangelie door de Geest in geloof en liefde. De prediker vergelijkt de levendmaking met een "dood vallen" aan Christus voeten. Maar dat is wat gebeurt als we Hem zien in Zijn kracht. Christus komt met Zijn leven in de zondaren. Zo kan Paulus zeggen: "Jezus leeft, Timotheüs ... en jij met Hem." Christus leeft dan ook in de zondaar: "Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij".

De hoorder krijgt deel aan, en nut uit, Christus overwinning op zonde, schuld en satan, door geloof in en het in gedachten houden van de opgestane Christus.

Verder heeft Christus in Zijn overwinning op de dood, de dood voor de Zijnen tot een tunnel naar het eeuwige leven gemaakt. De prediker verbindt hier de weg van Christus met de weg van de Zijnen: Hij ging er Zelf door en niemand van Zijn kinderen gaat een weg waar Hij niet eerst was.

10.1.4.4 *Hemelvaart*

Met de hemelvaart van Christus is de wandel van de Kerk in de hemelen gekomen, maar dat gebeurt in hun leven als zij zichzelf verliezen en in Christus gevonden worden.

De verheerlijkte Christus aan Gods rechterhand is de weg tot de Vader. De hoorders worden opgeroepen om op Hem te zien, tot Hem te komen in geloof, en door Hem toe te gaan tot de troon van de genade. Christus nodigt Zelf "Kom tot Mij" en dat is de weg, om met een moordenaarsgeloof tot Hem te bidden: "Gedenk mijner, nu Gij in uw Koninkrijk gekomen zijt."

Christus is als Middelaar aan Gods rechterhand, maar kan toch dicht bij ons zijn door Zijn Woord en Geest. In de prediking is Hij als de verheerlijkte Christus werkzaam. Hij doorsteekt vijanden met het Woord "van de blinkende tegenwoordigheid Gods, en van de afgronden ... in de ziel." Zo breekt Hij het verzet en gaan mensen helemaal gebroken belijden dat ze vijanden zijn. Hij werkt ook het geloof in hun hart, zodat achterdochtige mensen vertouwensvol worden, wanhopige vervuld worden met hoop, mensen die vast zitten bevrijd worden en getroost in het aangezicht van de dood. Ons eigen vrome of goddeloze ik wordt uit het middelpunt weggegooid en we krijgen een ander thuis komen.

Hij is ons schild en "dan zakken wij steeds lager. Maar Hij wordt in al de oefeningen steeds meer, steeds meer, steeds groter" Die oefeningen zijn nodig oefent omdat ook christenen nog de neiging hebben tot hoogmoed. Daarom geeft God doornen, moeilijkheden, zorgen, ontdekkingen en andere oefeningen om hen op Hem gericht te houden, bijvoorbeeld vijandschap van anderen. Maar we zijn het meest op de hemel gericht als we met onze neus tegen de grond gedrukt worden.

De hoorders kunnen zich beproeven met de vraag of ze een schat hebben in de hemel die trekt, wenkt en opwekt. Een christen is niet gericht op het hier en nu, maar heeft het centrum van zijn leven boven. Zo heeft het heilsfeit van met Christus in de hemelen gezet zijn en de beleving daarvan een uitwerking in de ethiek en het dagelijks leven.

10.1.4.5 *Pinksteren*

De Prediker geeft aan dat het bij Pinksteren gaat om de vervulling met de Geest. De prediker legt een relatie met de verzoening: God woont in een hart waar bloed aan de wanden is gestreken. De Geest neemt intrek in het hart van de discipelen, waardoor zij vervuld zijn van wijsheid, verstand, kennis, inzicht en lof- en dankzegging en God verheerlijken. In zekere zin is dit herhaalbaar, want als de Geest werkt in een mensenhart of de gemeente dan gebeuren daar dezelfde wonderen.

De parallel tussen wat er toen en daar in Jeruzalem gebeurde gaat verder dan alleen de vervulling met de Geest. Er was toen en daar een reactie van verzet. En die reactie is er nog. Het is de reactie van godsdienstige mensen die hun godsdienst zien afslachten als God verheerlijkt wordt.

De enig passende reactie is echter radicale bekering, waardoor er een droefheid groter dan welke droefheid ook, en een blijdschap groter dan welke blijdschap ook. De Heilige Geest werkt deze bekering. De Geest doet dingen die we niet thuis kunnen brengen en zorgt dat er vragen komen. Hij komt als een tong van vuur in ons hart zowel ontdekkend als vertroostend. Zolang we niet voor God buigen en ons laten veroordelen leven we in schijnzekerheden, maar de Geest ruimt die, sneller of langzamer allemaal op. Het moet verder gaan dan stemming of gemoedsaandoeningen. Het gaat om onszelf totaal verliezen, zonder meer capituleren doordat de Geest beslag op ons legt en ons in contact zet met de Heere Jezus Christus. God snijdt alles af, juist wat we met allebei onze handen vast willen houden. Dat doet pijn, maar het hoort bij het toepassen van wat we in Christus hebben om ons in het wonder te brengen. Alles gaat mee met de gemeentereiniging, we houden niets over.

Iedereen die Jezus bij de zoom van Zijn kleed aanraakt zodat er kracht van Hem uitging is een christen. Er is verschil tussen het discipel zijn voor en na Pinksteren. Dit heilshistorische verschil blijkt ook een heilsordelijk verschil. Ook nu is nog niet iedere christen met de Geest vervuld. Het gevolg van de vervulling met de Geest is dat er kracht van ons uitgaat al hebben we dat niet in de gaten omdat we juist op God gericht worden en vanuit de verwondering God en Christus groot maken. Door wat er van ons uitgaat gaan anderen vragen stellen. Ook aandacht voor de naaste is een vrucht van Pinksteren.

Bij de vervulling met de Geest hoort ook diepe verwondering over het evangelie en gevoelens die buiten alle maat gaan, een dronken zijn in God.

10.1.4.6 *Wederkomst*

De wederkomst heeft twee effecten op het leven nu. Aan de ene kant is er de verschrikking omdat Christus een schrikwekkende Rechter is en de tekenen van Zijn komst ook schrikwekkend zijn, omdat onze zonden zwaar zijn en ons geweten ons aanklaagt. Ook als God ons troost en onderweest dan is er de aanvechting of dat wel echt of voldoende was. De duivel heeft hier ook een rol. Aan de andere kant is er ook de troost dat Christus komt als Zaligmaker. Dan kan het hart nu al troost van hebben, zodat er toch een verwachting van hen is. Wat het eschaton betreft heeft hij het in preek C over de algemene opstanding waarin de kinderen van God geopenbaard worden. In preek A verbindt hij de verheerlijking van de gelovigen aan de verheerlijking van Christus: als we met Hem lijden zullen we ook met Hem heersen.

10.1.5 *Tekst*

In de preken wordt sterk uitgegaan van de tekst. De preken zijn over het algemeen vooral betogen en weinig narratief. Ook de preken die gaan over narratieve gedeelten, namelijk preek B en D, zijn toch meer betogend van aard.

[Stark, 2005, p. 229-233] zou dit waarschijnlijk tekstcentrische prediking noemen. De tekst bepaalt de structuur en inhoud van de onderzochte preken. De prediker gebruikt de tekst op verschillende niveaus. Hij behandelt de tekst vaak stukje voor stukje maar maakt impliciet wel verbanden tussen de verschillende onderdelen van de tekst duidelijk.

Bij de uitleg is zonder uitzondering de tekstuele context van groot belang. Vaak wordt ook de ruimere tekstuele context, het hele bijbelboek en de hele Schrift bij de exegese betrokken en ook de historische context. De prediker plaatst de tekst in de context en gaat soms heen en weer van tekst naar context.

De achtergrondinformatie die de prediker geeft wordt eigenlijk altijd op een beeldende en actualiserende manier naar voren gebracht. Bijvoorbeeld door de context of achtergrond informatie op enigszins verhalende manier aan de orde te stellen: bijvoorbeeld als hij in preek D het leven van Joden in de diaspora schetst. Hij parafraseert en legt woorden in de mond van personen in de tekst of van de duivel in preek D.

Ook legt hij begrippen uit de tekst met voorbeelden uit en plaatst ze over in de geleefde werkelijkheid van de hoorders: "Godvruchtige" mensen zijn bijvoorbeeld "meelevende mensen" in preek D. Hij gebruikt ook moderne beelden om de tekst uit te leggen. Zo had Paulus toen Hij Christus ontmoette de gemeente-reiniging nodig (preek E).

De taal van de preken wordt voor een groot deel bepaald door de teksten in de Statenvertaling, maar ook door de parafrazen en eigen verwoordingen die de prediker van de tekst geeft. Ook woorden uit de context van het Schriftgedeelte en, nog meer algemeen, woorden uit de hele Schrift bepalen het vocabulaire. In de preken komen regelmatig allusies op bijbelteksten voor. Ook citeert de prediker de Psalmberijming van 1773. Verder komen woorden uit de geloofsleer voor. Toch is het taalgebruik niet echt archaisch te noemen.

De prediker geeft soms meerdere mogelijkheden waarop een tekst kan worden uitgelegd. In die gevallen maakt hij geen keuze maar laat ze min of meer naast elkaar staan en verbindt ze met elkaar. Zijn uitleg is filologisch te noemen doordat hij zich vrij sterk richt op woorden en begrippen. Soms geeft hij een eigen vertaling waaruit hij conclusies trekt. Ook parafraseert hij en vult de tekst aan met verduidelijkende woorden. De exegese blijft hierbij soms impliciet, als hij dingen uitlegt zonder expliciet aan te geven wat hij uitlegt of te verantwoorden hoe hij aan zijn uitleg komt.

Behalve filologisch is de uitleg ook theologisch omdat de tekst niet alleen vanuit de historische en literaire context wordt benaderd. De prediker plaatst de tekst ook binnen het grotere geheel van het bijbelboek en van de Bijbelse theologie. Hij legt verbanden met andere Schriftgedeelten en maakt zo ook toepassingen. Af en toe stelt hij vragen aan het gedeelte die in de context niet direct aan de orde komen. Deze vragen beantwoordt hij dan vanuit de theologie. Behalve naar de Schrift verwijst de prediker soms ook naar de wereldgeschiedenis.

Ook legt de prediker uit door zich het gebeuren in de tekst voor te stellen. Daarbij roept hij algemene ervaringen te hulp en gaat hij in op de psychologie van personen uit de tekst. Dit geeft de geschiedenis reliëf en brengt het direct dicht bij de hoorders. De personen uit de Schrift fungeren als identificatie figuren.

De prediker erkent het verschil in omstandigheden in cultuur en tijd maar omdat het evangelie niet veranderd is kan hij vrij eenvoudig transponeren naar de hoorders van nu. Dit doet hij onder andere door parallellen te benoemen tussen toen en nu. Of door een algemeen principe af te leiden uit de tekst of context en dat vervolgens toe te passen op het heden. Zo als het in de tekst gaat, gaat het altijd ook nu.

De principia die in de exegese naar voren komen worden vaak gedragen door woorden en beelden uit de tekst. In preek B wordt bijvoorbeeld het zwaard een beeld van verzet. Dat wordt vervolgens op verschillende manieren naar de hoorders toe uitgewerkt. Soms maakt hij een brug door iets in de tekst te benoemen. Bijvoorbeeld de spot op de eerste Pinksterdag identificeert hij als verzet. Wat hij vervolgens ook terug ziet in de secularisatie. Over

het algemeen zijn de preken concreet en beeldend te noemen [naar Oskamp & Geel, 1999].

De prediker knoopt op creatieve wijze de ene gedachte aan de andere. Bijvoorbeeld van het verwachten naar Christus gaat hij naar het komen van Christus, dan naar het komen in het Woord en dan naar het verlangen van Christus naar de hoorders (preek E). Van God die de hoorders aanspreekt in hun dagelijkse taal gaat hij naar het dagelijks jargon en naar de dialecten en naar de taal die God leert spreken (preek D). Ook zet de prediker de tekst soms creatief in bijvoorbeeld door de tekst als oproep of als antwoord op een vraag te gebruiken of door de tekst anders af te maken dan in de Schrift gebeurt.

10.1.6 *Prediker*

De preken zijn sterk kerygmatisch en didactisch, de prediker is sterk als uitlegger en verkondiger aanwezig. Hij spreekt als ambtsdrager, dienaar van het Woord, die onderworpen is aan de Schrift. Dit geeft aan de ene kant gezag, de prediker spreekt, zeker op bepaalde momenten, profetisch in Gods Naam. Op andere momenten heeft de prediker daarentegen een meer bescheiden voorzichtige presentatie, waarbij hij zaken bijvoorbeeld expliciet als een eigen gevoel of mening presenteert.

Daardoor gaat hij aan de ene kant persoonlijk achter zijn uitspraken en vragen staan, maar het geeft de hoorders meer ruimte dan met meer proclamerende uitdrukkingen. Het doet meer een beroep op de relatie tussen hoorder en prediker. Deze relatie bekrachtigt de prediking door in de preek op verschillende momenten blij te geven van betrokkenheid bij de hoorders.

De prediker gebruikt vaak *wij* en betreft wat hij verkondigt daarmee ook op zichzelf, bijvoorbeeld als het gaat over de zondigheid van de mens. Hij gaat op een aantal momenten naar de hoorders zitten. Ook dit is een vorm van betrokkenheid.

Regelmatig brengt de prediker ook zichzelf met zijn eigen ervaringen in. Daarbij gaat het om ervaringen op allerlei niveaus van gevoelens bijvoorbeeld verdriet over de secularisatie tot ervaringen vanuit de pastorale praktijk. De prediker benoemt bepaalde dingen met een waarde oordeel, waarin hij ook iets van zijn beleving uitdrukt. Deze oordelen dat verschillen van vreselijk tot mooi, groot en machtig. In bijna alle preken klinkt een toon van verwondering door.

Zowel een representatief, een biografisch en het verifactorisch *ik* komen voor. Als de prediker in preek D toegeeft dingen niet te weten dan zouden we daar eventueel van een confessorisch *ik* kunnen spreken. Aan de classificatie van Josuttis (D) kan een relativerend of begrenzend *ik* worden toegevoegd: de prediker beperkt of relativeert zijn claim om een bepaalde onzekerheid in

te bouwen, of bepaalde tegenwerpingen of misinterpretaties te voorkomen.

De prediker wil in de prediking inleiden in het heilgeheim. Omdat hij dit meer directief dan explorerend doet is het misschien niet juist om dit met mystagogie te verbinden. De prediker beschrijft zelf de prediking als het openen van het Woord en de hoorders in de Schrift van kamer tot kamer leiden om hen vol verbazing de wonderen van Gods genade te laten zien.

10.2 BEANTWOORDING VAN DE PROBLEEMSTELLING

De probleemstelling luidt, enigszins ingekort: *Op welke manier komen de heilsfeiten, de heilstoe-eigening en het verband hiertussen naar voren in een selectie van vijf preken van dominee G. Boer* Vanuit het onderzoek is het nu mogelijk deze vraag in enkele hoofdlijnen te beantwoorden.

10.2.0.1 *Verstaanskader*

In de onderzochte preken worden de heilsfeiten en het nut daarvan voor de hoorders steeds geplaatst binnen het kader van de problematiek van de zonde. De heilsfeiten en de heilstoepassing zijn de oplossing voor de problematiek van de zondigheid en verlorenheid van de mens. Verschillende aspecten van deze problematiek komen ter sprake: er is een afstand tussen God en mensen mensen zijn vervreemd van God, God is vertoerd vanwege de zonde, mensen zijn vol verzet en vijandschap tegen God, ook wijst de prediker verschillende keren op de dood. In correlatie met deze problematiek komen dan de openbaring van God, de verzoening met God, het overwonnen worden door God en de enige troost in leven en in sterven aan de orde.

Vooraf de menselijke tegenstand tegen Gods rechtvaardigheid en tegen de genade komt in elke preek nadrukkelijk aan de orde. Daarbij noemt de prediker op de een of andere manier altijd zowel ongerechtigheid en goddeloosheid als eigengerechtigheid en een verkeerd soort vroomheid.

10.2.0.2 *Communio cum Christo*

Verschillende aspecten van de heilsfeiten komen in de preken aan de orde. Bij de heilsfeiten gaat het om wat Christus heeft gedaan en wat er met Hem gebeurde. Het aspect van de betekenis van de heilsfeiten voor Christus Zelf komt in de preken naar voren: Hij heeft Zich vernederd, kwam in ons bestaan met alle verschrikkingen en droeg de zonden (A), in Zijn lijden doorleefde Hij de toorn van God (B), Zijn opstanding is Zijn rehabilitatie, waardoor Hij Zijn handen vrij heeft (A, C) de hemelvaart is Zijn

triomf (A, E), Pinksteren is de vervulling van Gods belofte aan Christus (D).

Ook komt aan de orde wat in de heilsfeiten tot stand is gebracht: In Christus is God uit Zijn verborgenheid getreden (A). Christus heeft God verzoend (B) en heeft de macht om dode zondaren levend te maken (C en B). Hij is gestorven voor onze zonde en opgewekt om onze rechtvaardigmaking (Romeinen 4:25 geciteerd in C, 38-39). Hij overwon de macht van de zonde (D). Hij heeft het centrum van de kerk naar de hemel verlegd en zorgt ervoor dat de prediking effectief is (E). Met neemt de Geest intrek in het hart van de discipelen en stapte God over in alle talen (D). Bij de wederkomst worden alle dingen recht gezet (E).

In preek E blijkt dat de heilsfeiten twee kanten hebben. Paulus kreeg aan de ene kant een wandel in de hemelen toen Christus ten hemel voer. Dat is wat er in het leven van Christus gebeurde. Aan de andere kant kwam zijn wandel in de hemelen toen hij tot bekering kwam. Dat is wat er in het leven van Paulus gebeurde.

Wat er in het leven van Christus gebeurde heeft te maken met de eenheid tussen Christus en de Zijnen. De prediker zegt dat Christus nooit zonder Zijn volk is en hen op Zijn hart draagt: "Als Hij aan het kruis hangt is de hele Kerk in Hem meegekruisigd. Als Hij in Zijn graf ligt is de hele Kerk met Hem mee begraven. Als Hij opstaat is Zijn hele Kerk met Hem mee opgestaan. Als Hij ten hemel vaart is Zijn hele Kerk met Hem verplaatst in de hemel." (E, 137-141). Hij neemt dus de Zijnen mee in de heilsfeiten en dientengevolge is dat wat met Hem gebeurt is ook met de Zijnen gebeurt.

Deze éénheid van Christus met de Zijnen komt in de preken vaker naar voren. Zo verklaart Christus Zich "solidair" met de Zijnen (D, 144-145). Hij komt in ons bestaan, onder dezelfde levens- en stervenswet (A). Aan de andere kant neemt hij Zijn kinderen mee in Zijn stervens- en opstandingswet (E, 383-386). Daarmee duidt de prediker echter een gebeuren aan in het leven van Zijn kinderen. De prediker heeft het ook over een "meegekruisigd zijn", wat dus reeds gebeurd is in Christus en een "meegekruisigd worden", wat dus gebeurt in het leven van de Zijnen, maar waar mensen die Christus niet werkelijk erkennen vijandig tegen zijn (E, 16-17). In deze citaten uit preek A en E zit ook het element van wat de prediker de "wonderbaarlijke ruil" noemt. Aan de ene kant komt Christus onder de wet waar wij aan onderworpen zijn, aan de andere kant komen Zijn kinderen onder de wet waar Hij aan onderworpen was. "Hij nam de vloek van de tijdelijke dood op Zich - dat was een straf - en Hij maakte het voor Zijn kinderen tot een doorgang" (B, 326-327). Het plaatsvervangende element dat in preek B over het lijden sterk naar voren komt is gegrond in de éénheid tussen Christus en de Zijnen.

Misschien kan hier een verband gelegd worden met wat de prediker zegt over het werk van de Heilige Geest als Degene die in ons wil wonen en "ons deelachtigmaken wat we in Christus hebben, in de beloften" (D). Omdat die uitdrukking veronderstelt dat het heil in Christus reeds bewerkt is en dat mensen in dat werk kunnen delen door het werk van de Geest. Ook daar gaat het dus om de éénheid tussen Christus en de Zijnen.

De prediker gebruikt hiervoor ook de uitdrukking "in Christus geborgen worden", wat hij uitlegt als: "verloren gaan met onszelf, alles kwijt raken, alles los laten. Maar Hij ervoor in de plaats" (E) De prediker waarschuwt dat dit nodig is (E, 310-311).

Ook in preek C is er sprake van de éénheid met Christus. Er is een beweging achter Christus aan, ook in de dood. Hij is in de dood geweest en maakt deze tot een tunnel naar het eeuwige leven. En niemand van de Zijnen gaat een weg waar Christus niet eerst was (C, 515-517). In het verlengde hiervan ligt de uitspraak "Jezus leeft ... en jij met Hem" wat Paulus volgens de prediker tot Timotheüs zegt (C, 123-124). Dit leven met Christus heeft de prediker even daarvoor uitgelegd als de levendmakende kracht van de Geest waardoor Christus Zelf opstond uit de dood en waarmee Hij als de Levende wakker maakt uit de geestelijke dood van de zonde (C, 100-108). Dat Timotheüs geestelijk leeft is gebaseerd in het feit dat Christus leeft en levend maakt.

Hier kan ook nog gedacht worden aan de uitspraak dat als we met Christus lijden, we ook met Hem zullen heersen (naar Romeinen 8:17 in preek C, 507). Ook dit is in zekere zin een beweging achter Christus aan, maar ook een beweging met Hem mee. Dit verbindt de prediker vervolgens aan de uitspraak "Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij." (C, 505-509). Behalve dat de gelovige "in Christus geborgen" wordt, leeft Christus dus ook in de gelovige. Deze verbinding met Christus gaat zelfs zover dat hoewel Christus in de hemel is Hij toch "in Zijn lichaam" (de kerk op aarde) "nog in doodssmarten" is (A, 427).

De prediker beschrijft in Preek C dat een effecten van het komen wonen en werken van Christus in de geloven is dat zij de strijd van het geloof gaan strijden. Deze strijd heeft te maken met het één plant worden met Hem in de gelijkmaking van Zijn dood en opstanding.

Kortom het gaat om een verbondenheid aan Christus in geloof en liefde, aan Zijn persoon, aan Zijn werk, aan Zijn lijden, aan Zijn sterven en aan Zijn opstanding (C). Het gaat hierbij ook om kennis van Hem als levende persoon, niet van onze gedachten, maar zoals God Hem openbaart in en door het evangelie en zoals de Geest Hem bestraalt. Deze kennis is actief en werkzaam, het gaat om een aan Hem denken, Hem erkennen, met Hem bezig zijn en Hem gebruiken "waartoe Hij Zich aanbiedt" (C).

10.2.0.3 *Beleving van het heil*

De prediker legt sterk de nadruk op de beleving van het heil. Wie met God in aanraking komt leer de drie stukken van de catechismus. De Bijbel sec is niet genoeg. De tekst moet in het hart komen, het heil hoort in de beleving thuis (A). Wij moeten door God geleerd zijn. God slaat Zijn hand aan mensen, trekt hen, onderwijst hen. De Heilige Geest leidt tot het heil en leidt ook verder, Hij neemt het uit de Vader en de Zoon en doet weten wat in Christus geschonken is (D).

Bij de beleving van het heil hoort ook de kennis van de zonde. Het werk van de Heilige Geest is ontdekkend en vertroostend. Zo moeten we ontdekt worden dat we een atoombom in ons hart ronddragen (C). De prediker legt in preek B de nadruk op de volgorde van ontdekking en verlossing. Om aan de verlossing toe te komen moet eerst geleerd worden dat wij verdiend hebben wat Christus onderging. Hij geeft wel aan dat de diepte van deze kennis afhangt van Gods vrijmacht, maar de uitkomst moet in ieder geval zijn het erkennen van Gods recht en onder God komen (B, 333-346).

Dit element, Gods recht erkennen en onder God komen komt in elke preek naar voren. In preek C geeft hij aan dat "in Christus geborgen worden" hetzelfde is als "Dat is verloren gaan met onszelf, alles kwijt raken, alles los laten. Maar Hij ervoor in de plaats." Ook daar geeft hij aan dat God vrijmachtig is: "dat leert de Heere op Zijn wijze en op Zijn tijd", maar ook daar benadrukt hij de noodzaak: "Maar denk erom: Het is nodig" (C, 307-311). Ook geeft hij aan dat de manier waarop Paulus en Timotheüs Christus leerden kennen verschillend was en dat dit ook met Gods vrijmacht te maken heeft.

In preek D zegt hij zakelijk hetzelfde maar nu van de andere kant benadert: God gaat "weliswaar met ieder mens Zijn eigen weg. Maar dit is gelijk: dat Hij al onze schijnzekerheden opruimt." Bij de één gaat het snel en bij de ander langzaam. "Maar het gaat er allemaal aan. Als het goed is." (D, 328-331).

In preek E geeft hij vanuit de ervaring van Paulus in Fillipenzen 3:4-16 aan dat Paulus in de ontmoeting met Christus alles, "zijn eigen godsdienst, zijn zelfbehagen" zijn eigengerechtigheid als "vuilnis, schade en drek" aan de gemeentereiniging mee gaf en er de uitnemendheid van Christus voor in de plaats kreeg. We moeten aan de hoogmoed ontdekt worden en "er zijn heel wat "spetters afgesprongen voordat God dat monster van hoogmoed heeft doodgeslagen" maar toen Christus aan Paulus verscheen, en " toen hij er erg in kreeg dat Christus alleen zijn gerechtigheid voor God was . . . toen was het in één keer afgelopen." De prediker legt er de nadruk op dat het "een gebeuren" is "Ook in ons. Dat gaat dwars door je heen" Daarom roept de prediker de hoorders

op hun hart er naast te leggen. Dit is het verschil tussen een christen en een godsdienstig mens.

In Preek A komt naar voren dat Christus vijanden in hun hart doorsteekt. Hij vraagt de hoorders of ze beleden hebben één grote tegenstander te zijn. Zij moeten niet half gebroken zijn, want dat is “nog helemaal niet gebroken”. Ze moeten “gedood” worden door het “felle zwaard van de Heilige Geest, van de blinkende tegenwoordigheid Gods, en van de afgronden die er leven in onze ziel” (A, 366-373).

De prediker maakt tegelijk duidelijk dat God Zelf zorgt voor het breken van verzet en tegenstand zodat er een overgave komt. Volgens preek B is dit verdiend door Christus en komt de overgave in het hart voort uit de overgave van Christus aan Zijn Vader.

De prediker maakt duidelijk waarom de ontdekking van zonde en het buigen onder God nodig is. Wij hebben weinig behoefte aan een leven met God en God moet die behoefte scheppen (E). Als mensen zelf de wet willen houden laat God hen zien dat ze onbekwaam zijn tot enig zaligmakend goed en geneigd tot elke vorm van kwaad. Het is noodzakelijk om niet meer in jezelf te wroeten, daar moet een einde aan komen. Christus ontdekt aan zonde door Zijn Geest en wij worden “er tussenuit geknepen, een stervensweg.” Voor mensen die niets hebben is het evangelie hoopvol (C). In ons “ellendig, arm en jammerlijk en naakt zijn” geeft God “burgerrechten, toegang om in Christus en door Christus voor God te verschijnen” (E). Door een woord waardoor alle “zonden en alle ellende en al ons niets zijn van ons afgenomen” en we ons “geborgten” weten “in de ontfermingen Gods” (A).

In elk van de preken klinken duidelijk tonen van verwondering. De prediker spreekt uit hoe bijzonder het is wat God doet. Dan gaat het ook over wat God doet in de heilstoepassing. Het is groot “wanneer God ons oefent” en als het ons “midden in het leven” om Christus gaat, “als armen in Christus geborgen worden.” Tot “onze verbazing” krijgen we “een ander thuiskomen.” De Heere moet gedankt en geprezen worden.

10.2.0.4 *Hermeneutiek*

De prediker maakt een beweging van de tekst en van de historische werkelijkheid achter de tekst naar de hoorder vooral door het trekken van parallellen. Dat geldt ook voor de verhouding tussen de heilsfeiten en de heilstoepassing.

Over de incarnatie zegt hij bijvoorbeeld dat voor Christus geen plaats was in de deze wereld, dat er ook in ons hart geen plaats is, maar dat Christus ondanks dat toch werd geboren en dat ondanks het verzet in ons mensen toch wedergeboren worden.

In de preek over het lijden van Christus trekt hij een parallel tussen Christus en de hoorders. Christus dronk uit de beker van Gods toorn. Willen de hoorders deel krijgen aan het heil dan laat God hen ook iets uit die beker drinken (B, 342-343).³ Ook trekt hij hier een parallel tussen het lijden van Christus en de hoorders. Christus die in ons lijden kwam, wordt als voorbeeld genomen van hoe wij met het lijden om hebben te gaan. Vanuit de overgave van Christus aan de Vader kan er ook bij de hoorders een overgave komen.

Ook bij Pasen is er een parallel tussen het heilsfeit en de heilstoepassing: Christus werd levend werd gemaakt door de Geest en de zondaar wordt ook levend gemaakt door de Geest. Iets soortgelijks is ook aan de orde bij de hemelvaart. Christus ging voor naar de hemel en trok een bloedspoor naar de genadetroon. Als de verheerlijkte Christus is Hij de weg tot de Vader. Nu mogen de hoorders door Hem toegaan over het bloedspoor naar die troon. Zij krijgen - in hun ellendig, arm, jammerlijk en naakt zijn - burgerrechten om in en door Christus voor God te verschijnen.

Aan de ene kant is het Pinksterfeest een heilsfeit en zoals de discipelen de Heilige Geest ontvingen was uniek en enig en in die mate, zo vol en rijk, was de Geest nog niet uitgestort. Maar het Pinksterfeest is niet onherhaalbaar. Waar de Geest heden ten dage werkt daar gebeuren dezelfde wonderen. Opnieuw een parallel, maar nu gegrond in het werk van de Geest.

De discipelen waren ook voor het kruis discipelen, maar met Pinksteren worden ze met de Geest vervuld, ook nu is niet iedere christen met de Geest vervuld, maar dit kan wel gebeuren.

De prediker trekt een parallel tussen de ervaring van Petrus en de hoorders. Dat gebeurt ook in preek B waar de prediker een parallel trekt tussen Petrus die God een handje wil helpen en soortgelijke zondige houdingen bij de hoorders. De discipelen fungeren dus als identificatie figuren. Dat is in preek E ook het geval met Paulus en zijn ervaring.

De parallellen die de prediker trekt hebben een theologische basis in de eenheid met Christus en in het werk van de Geest. Op die beide berust dan ook de identificatie met de discipelen.

10.2.0.5 *De Prediking*

In elk van de onderzochte preken komt het belang van het Woord expliciet aan de orde. Daarbij gaat het om het lezen, en onderzoeken van de Schrift - dat is zelfs een toetssteen waaraan de hoorders hun geloof kunnen beproeven (C) - maar het gaat vooral om de prediking zelf: het heil bereikt de hoorder niet "dan door de verkondiging van het evangelie" (C). De prediking is een essentiële stap bij de toepassing van het heil.

³ Zij het op een andere wijze dan Christus.

De prediker maakt in de preken verschillende keren duidelijk hoe de prediking geworteld is in en voortvloeit uit de heilsfeiten. Dit wordt in de preken vooral in verband met Hemelvaart en Pinksteren uitgewerkt: Het is de verhoogde Christus die achter de prediking staat en het is de Geest die doet verkondigen. Maar het gaat ook breder om de prediking van de engelen die de heilsfeiten steeds begeleide en de prediking door de apostelen met Pinksteren. Daarna ook om het Schrift worden van deze prediking. In Preek A wordt deze Schriftwording van het Woord dan ook gezien als een stap volgend op de vleeswording van het Woord.

De Schrift wordt steeds verbonden aan Christus en de Heilige Geest. Zij roepen beiden in en door het Woord. De hoorders worden tot het verworven heil genodigd. De Vader reikt het heil toe aan mensen die de toorn verdienen. In verband hiermee klinkt de waarschuwing het heil niet te verwerpen door aan de zonde vast te houden. Christus roept op het verzet te staken.

Vrucht van de heilsfeiten komt er via de prediking. De wedergeboorte komt tot stand door Woord en Geest. ontdekking aan zonde is door Woord en Geest. De Geest gebruikt het Woord, Hij verklaart ons leven uit het Woord en het Woord verklaart wat de Geest inwendig doet.

De prediker gebruikt vaak de aanduiding “evangelie”, een hoopvolle boodschap van vrije genade voor mensen die niets hebben. Het evangelie beweegt tot het geloof doordat deze genade wordt voorgesteld en verkondigt. De Heere zorgt dat het geloofd wordt, dat mensen geraakt worden en de waarheid van God erkend wordt, dat achterdochtigen vertrouwensvol worden. Door de prediking krijgen de hoorders “onbedriegelijke zekerheid” de zekerheid ligt vast in de verbinding tussen heilsfeiten, prediking en geloof. Verder heeft het evangelie ook een uitwerking op sociaal terrein: het verzoent met God maar ook mensen onderling.

10.2.1 *Conclusie*

Het antwoord op de probleemstelling kan nu kort als volgt geformuleerd worden:

In deze vijf geselecteerde preken, gehouden door dominee Boer in Zoetermeer, komen de heilsfeiten, de heilstoe-eigening en het verband tussen die beide naar voren:

- *Vanuit de éénheid tussen Christus en de zijnen.* Dit is een belangrijk dragende theologisch principe dat steeds terugkomt en van waaruit de betekenis van de heilsfeiten, de verwerving van het heil, de toepassing van het heil in hun onderlinge relatie begrepen en uitgelegd worden. Dit prin-

cipe heeft een brede inhoud en wordt in de preken op verschillende manieren uitgewerkt. Het gaat bijvoorbeeld zowel om Christus die de Zijnen meedraagt in de heilsverwerving als om de inwoning van Christus in de Zijnen in de heilstoepassing. Ook het werk van de Heilige Geest als Toepasser staat in het kader van de éénheid van Christus met de Zijnen. Hij verwierf de Geest en Hij past samen met de Geest toe.

- *Vanuit een hermeneutiek die gegrond is in deze éénheid tussen Christus en de Zijnen, maar ook in het werk van de Heilige Geest dat hetzelfde blijft.* Hierdoor kan de prediker op verschillende momenten en op verschillende manieren parallellen trekken tussen het gebeuren in de heilsfeiten en het gebeuren in de heilstoepassing.
- *Met een grote nadruk op de noodzaak van het Woord en vooral de prediking als het middel waardoor het heil ons bereikt en waardoor de Heilige Geest het heil toepast.*
- *Met een grote nadruk op de noodzaak van bevinding, vooral wat betreft het buigen onder en het erkennen van het recht van God.*
- tegen een achtergrond van de verlorenheid van ons mensen en met tonen van verwondering over het grote werk van God.

10.3 EVALUATIE

Hier zullen de preken kort besproken worden in het licht van de theorie en de voorschriften uit de homiletiek. Ook zal de vraag gesteld worden naar de relevantie van deze preken voor de homiletische situatie vandaag.

10.3.1 *In het licht van de theorie*

Als we de onderzochte preken zien in het licht van de besproken theorie dan valt op dat Boer de richtlijnen die bijvoorbeeld Dijk [1955] geeft voor het overgrote deel in de praktijk brengt. Zie voor deze aanwijzingen paragraaf 3.2.1 op bladzijde 23.

Zo belicht Boer het werk van Christus in het licht van de opdracht van de Vader. Centraal staan Christus gehoorzaamheid en het plaatsvervangende. Het verzoenende aspect is belangrijk. In het lijden is er al de overwinning. Door de opstanding van Christus kunnen Zijn lijden en sterven vruchten dragen. Hij heeft, zoals Boer het formuleert, "Zijn handen vrij."

Op de zondag na hemelvaart behandelt Boer een tekst die daarmee in verband staat, zoals Dijk [1955] wil. Daarin wordt

duidelijk dat Christus in de hemel juist voor zijn kerk op aarde de bron van vrede en troost is, dat Hij als voorloper naar de hemel ging en een hemelse gezindheid in ons hart werkt. Ook ontbreekt het eschatologische element niet. Wat de wederkomst betreft, hierbij betreft Boer ook de algemene opstanding en vernieuwing van de wereld, maar hij zegt er relatief niet zo veel over.

Over Pinksteren zeggen Boer en Dijk hetzelfde: het is Christusfeest. Müller [1996] geeft aan dat de Pinksterprediking niet gaat over de Geest maar over Jezus, naar het voorbeeld van Petrus Pinksterpreek. Boer noemt deze preek van Petrus als argument om Pinksteren Christusfeest te noemen, maar zoals we gezien hebben gaat in de praktijk zijn Pinksterpreek toch meer over de Geest, hoewel steeds gerelateerd aan Christus.

Dijk waarschuwt tegen een uitsluitende aandacht voor het individu. Hij wil bijvoorbeeld ook aandacht voor de worsteling in zending en evangelisatie. Nu heeft Boer ook zeker aandacht voor de kerk, voor ontkerkelijking, voor het christendom wereldwijd, de zending en mensen zonder christelijke opvoeding die tot bekering komen, ook vergeet hij het Koninkrijk van God niet. Ook wijst hij op de botsing die ontstaat waar de Geest werkt. Maar bij dat alles ligt de nadruk in de preken van Boer toch duidelijk op het individu.

Ook wat zijn bespreking van de personen in de Schrift betreft, is de uitwerking van Boer geheel zoals Dijk het graag ziet: hij behandelt ze in relatie tot Christus, zodat Christus de hoofdpersoon blijft.

Boer benadert net als Dijk de heilsfeiten heel duidelijk als geschiedenis. Boer bespreekt duidelijk de historische betekenis van de tekst, er is geen sprake van “vervluchting” en “pneumatisering.” Wel gaat hij soms ver in zijn actualisering. Bijvoorbeeld als het zwaard van Petrus een symbool wordt van verzet, vroom verzet maar ook van goddeloos verzet, of als hij het spreken van verschillende talen door de apostelen vergelijkt met een Katwijker en een Veluwenaar die in hun dialect over de werken van God aan hun ziel spreken. Het gaat misschien te ver om dit vergeestelijking of spiritualisering te noemen omdat de historische betekenis blijft staan en besproken wordt. Het is misschien eerder een recontextualisering van bepaalde theologische principia uit de tekst met behulp van de tekst.

Boer heeft, zoals Dijk wil, aandacht voor de voortgang van de heilsgeschiedenis en heilsopenbaring. Dijk geeft aan dat de heilsfeiten éénmalige en uniek zijn, dat de gelovigen van toen in een andere heilshistorische context leefden en dat daarmee in de prediking rekening gehouden moet worden, ook als het gaat om hoe de gelovigen van toen het heilsgebeuren beleefden. Boer heeft uitdrukkelijk aandacht voor de historische bijzonderheden in de tekst. Hij waarschuwt evenals Dijk voor stemmingen. Ook de

aandacht voor de prediking als voortkomend vanuit de heilsfeiten is iets waar Dijk ook wijst.

In de preken benoemt Boer zowel het verschil tussen toen en nu als het unieke van de heilsfeiten echter hij identificeert de hoorders in de preken haast één op één met de discipelen en apostelen. Ook nu kunnen er blijkbaar mensen zijn zoals Petrus, met hetzelfde verzet tegen Christus lijden en het kruis, met dezelfde eigengerechtigheid, die weliswaar “aangeslagen zijn” en “die Jezus zalig spreekt” maar die toch “geen oog” hebben “voor de noodzaak van het kruislijden van de Heere Jezus Christus” (B, 195-202). De prediker wekt niet de indruk dat deze stand in het geestelijk leven beperkt was tot hen die voor het kruis leefden. De heilshistorische verandering van Pinksteren, de vervulling van de discipelen met de Geest, blijkt ook heilsordelijk te zijn: ook nu kunnen er christenen zijn die toch niet met de Geest vervuld zijn.

Dijk [1955] waarschuwt tegen “een speculatieve of niet-speculatieve maar dan toch klaar-betogende ontleding van wat de Heiland” in Zijn lijden “doorworsteld heeft en hoe Hij door deze diepten gegaan is” [p. 332]. Weliswaar omschrijft Boer het lijden van Christus niet plastisch maar hij gaat wel in op de beleving van Christus Zelf, bijvoorbeeld welke aanvechtingen Jezus had, dat Hij toch koos voor de gruwelbeker uit liefde tot Zijn Vader. Deze beleving van Christus Zelf haalt de prediker uit de tekst en dat dit aan de orde komt is niet alleen legitiem maar zelfs wezenlijk voor bijvoorbeeld preek B, omdat Christus op belevingsniveau ook als exemplum fungeert.

Boer gebruikt net als Dijk voor de heilstoepassing het woord *vrucht*. Ook komt nadrukkelijk aan de orde: “onze houding tegenover Christus lijden; het besef van onze doemwaardigheid [...] de vrede des harten [...] en roemen [...] in het gevloekte kruis van Christus” [Dijk, 1955, p. 334]. Evenals Dijk benadert Boer Pasen als heilsfeit waarin “de uitwerking en de toepassing [...] ligt opgesloten” [p. 344]. Christus wekt de Zijnen op door Zijn kracht. Dijk en Boer citeren beide de tekst “ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij.” De vraag “Wie is de levende Heer voor mij?” wordt nadrukkelijk gesteld. Ook heeft Boer aandacht voor het werk van de Geest.

Als we de geselecteerde preken bekijken in het licht van de aanwijzingen die Müller [1996] geeft dan zien we ook een aantal overeenkomsten. Zo komt nadrukkelijk de verhouding tot de eigen dood en tot de overwinning van Jezus op die dood aan de orde. Interessant is ook dat Boer in preek A net als Müller [1996] de bijbeltekst benadert als een geloofsuitspraak van de gemeente. Zij het dat Boer daarbij expliciet aangeeft dat dit wel door de Geest geïnspireerd is. In zekere zin gaat hij net als Müller [1996] vanuit de tekst weer naar de beleving. Ook bij Müller [1996] valt de nadruk op het Woord waarin we de levende Heere

ontmoeten. Deze aanwezigheid vormt bij beiden de grondslag voor de prediking. Waar Müller [1996] echter zegt dat het niet zozeer om de beleving gaat, maar vooral de nadruk legt op de gehoorzaamheid aan het Woord daar legt Boer juist de nadruk op de beleving van het heil. Wel wil Müller [1996] een persoonlijk christendom en geen vanzelfsprekendheid. Dat is iets wat Boer steeds benadrukt.

Zowel Müller [1996] als Allen [1992] geven aan dat het didactische aspect bij de heilsfeiten sterk aan de orde is. Dat is in de selectie van preken inderdaad wel het geval. Dat kan ook te maken hebben met het feit dat er bijvoorbeeld maar één preek over een narratieve tekst geselecteerd is.

De conclusie kan hier zijn dat in het licht van de aanwijzingen van Dijk [1955] en Müller [1996] de geselecteerde preken op het punt van de heilsfeiten theologisch geslaagd te noemen zijn.

Onder de *interpretatie* van de verschillende preken blijkt dat Boer zijn preken vooral richt op het individu. Boer heeft relatief veel minder aandacht voor de gemeente als gemeenschap en voor de samenleving. Niet dat deze elementen helemaal afwezig zijn. Boer heeft bijvoorbeeld wel enige aandacht voor de secularisatie en de gevolgen daarvan voor de gemeente en de samenleving. Wat dat betreft doet hij een poging de tijd te peilen.

Zoals we in paragraaf 3.3.2.5 hebben gezien ligt de nadruk in de homiletiek van Hoekstra [1926/1973] ook op het individu. Een vraag die hier verder niet beantwoord kan worden is hoe deze geringe aandacht voor gemeente en samenleving te verklaren valt. In hoeverre is het onbewust en dus min of meer een blinde vlek? Of heeft dit eenvoudig te maken met een bepaalde visie op prediking? In hoeverre met de theologie die achter deze visie zit?

10.3.2 *In het licht van de modernere homiletiek*

In de recente praktisch theologische literatuur is, zoals beschreven in paragraaf 3.3, weinig aandacht en belangstelling voor vragen rondom de toe-eigening van het heil. Volgens Verboom [1989] had Thurneysen [1946] als laatste nog wel enig belangstelling voor dit thema, maar daarna is het uit de aandacht verdwenen. Dit is een reden waarom ik bij het weergeven van het theoretisch kader vooral uitkwam bij de oudere literatuur van Hoekstra [1926/1973] en Dijk [1955].

Stark [2005] bespreekt Hoekstra [1926/1973] in haar hoofdstuk over "Woord en Geest bij neo-calvinisten" [p. 153-162]. In het volgende hoofdstuk ("Het Woord van God en de dienst van mensen") komt zijn terug op Hoekstra in verband met zijn reactie op Barth [p. 174-176]. Ook het werk van Dijk [1955] bespreekt zij in relatie tot de dialectische theologie [p. 176-178]. Zij meent dat hij "de lijn van Hoekstra, met diens ruimte voor de inzichten van ps-

cychologie en sociologie, weer terug” buigt “naar de traditioneel gereformeerde basis: naar de Schrift alléén.”

Tot de zestiger jaren van de vorige eeuw lag de nadruk in de homiletiek sterk op de openbaring van God. Van daaruit wordt de prediking vormgegeven. De prediker heeft slechts het Woord na te spreken. Hierdoor blijven de hoorders met hun ervaringen buiten beeld. Thurneysen richtte zich zelfs expliciet tegen het afstemmen op de zogenaamde “behoefte en ervaring van de hoorders ... voor wie de levende Christus ‘Wurscht’ is” [Stark, 2005, p. 164].

Vanaf de jaren zestig voltrekt zich echter een *empirische Wende* in de theologie en ook in de homiletiek. De hoorders worden in de prediking niet langer uitsluitend als aangesprokene benaderd, maar zij krijgen meer aandacht als actieve handelende subjecten met hun eigen ervaringen en reacties.

Ernst Lange bijvoorbeeld neemt in de preekvoorbereiding niet langer primair de tekst maar primair de hoorder of de ‘homiletische situatie’ als uitgangspunt. Pas als de hoorders in hun situatie en met hun existentiële aanvechtingen geëxegeseerd zijn, kan de tekst beluisterd worden en het evangelie ontdekt worden en spreken tot de werkelijkheid van de hoorders. De prediker is daarmee “als het ware vertegenwoordiger van de hoorders die hun situatie inbrengt in het gesprek en die er niet voor terugdeinst om de confrontatie met de tekst aan te gaan” [Stark, 2005, p.186]. Andere homileten die Stark [2005] in dit verband bespreekt zijn Jaap Firet [p. 187-189], Gijs Dingemans [p. 189-191] en Henning Luther [p. 191-192].

De preken van dominee Boer zijn duidelijk van voor deze ontwikkeling. Het is niet zo dat dominee Boer de hoorders niet aanspreekt in de situatie waarin zij zich bevinden, of dat hij niet betrokken is op hun leefwereld. Dat is hij wel, maar wel op een bepaalde manier. De richting is bijna continu vanuit de boodschap naar de hoorder. Zo heeft de prediker bijvoorbeeld, zoals reeds opgemerkt, niet buitengewoon veel aandacht voor existentiële vragen, twijfels en tegenwerpingen.

Er zijn wel momenten waarop de prediker ervaringen van de hoorder inbrengt. Ook wel ervaringen die haaks op de tekst staan. Bijvoorbeeld als hij zegt dat de dood ons kraakt (C, 510-514), maar hij brengt dit in als gegeven en niet als ervaring. Daardoor blijft de preek ook hier vooral éénrichting verkeer: vanuit de boodschap naar de hoorder.

Ook zijn er niet veel momenten waarop hij vanuit de aanvechting van de hoorder spreekt. Op een gegeven moment heeft de prediker het bijvoorbeeld wel over mensen die zichzelf vastgemaakt hebben en zichzelf vergelijken met vogels die verward zitten in een net (A, 385-389). Maar hij beschrijft alleen dat zulke mensen bevrijd worden door de prediking. Opnieuw brengt hij

dit niet in vanuit de ervaring van hoorder en gaat hij er niet op in *hoe* de prediking dan bevrijdend werkt voor de concrete hoorder die wellicht met die ervaring voor hem zit. Met andere woorden, de ervaring van de hoorder is in deze preken eigenlijk zelden of nooit het uitgangspunt waarmee de prediker de tekst confronteert.

Ook vult de prediker bepaalde ervaringen voor de hoorder vrij snel in. Als hij al een open vraag stelt, bijvoorbeeld aan de jonge mensen, wat zij op zaterdagavond doen (A, 348) dan spreekt hij daarna slechts één groep jonge mensen aan, namelijk zij die met elkaars vrouwen weg gaan (A, 351). Daarmee gaat hij aan de mogelijkheid voorbij dat er wellicht ook andere jonge mensen in de gemeente aanwezig zijn. Dit heeft onder andere opnieuw te maken met de beweging die de prediker maakt vanuit de boodschap naar de hoorder, waardoor hij een groep hoorders “vergeet” of alle hoorders op één hoop veegt.

10.3.3 *Praktische relevantie*

De vraag die hier tenslotte nog beantwoord moet worden is welke relevantie de resultaten van dit onderzoek hebben voor de homiletische situatie van vandaag?

Verboom [1989] verklaart het verdwijnen van de aandacht voor de heilstoe-eigening vanuit een aantal tendensen in de theologie van na de tweede wereldoorlog: de vraag naar de genade van God is veranderd in een vraag naar zin en zijn van God. Of de mens werkt mee aan het heil, waarbij het heil soms horizontalistisch ingevuld wordt. Ook wijst hij op universalistische tendensen bijvoorbeeld bij Karl Barth [p. 67-68].

10.3.3.1 *Godsvraag of vraag naar de toepassing.*

In de onderzochte preken, namelijk in preek A, komt de vraag naar het bestaan van God aan de orde, en wel in verband met de toe-eigeningsvraag. Aan de ene kant geeft Boer aan dat “crises en twijfels” mode zijn, aan de andere kant is het soms ook een stuk nood (A, 460-462). Hij verbindt in preek A twijfel aan het bestaan van God met wantrouwen jegens God in de toe-eigening (A, 374-390). Voor Boer lijken het twee uitingen te zijn van hetzelfde wantrouwen, dezelfde achterdocht, hetzelfde verzet jegens God, dat alleen door Woord een Geest overwonnen wordt.

De vraag naar het Godsbestaan in relatie tot de toe-eigeningsvraag komt ook ter sprake in de briefwisseling tussen Boer en Berkhof [van der Graaf, 2005, p. 261-265]. In die briefwisseling geeft Boer aan dat het antwoord op de vraag “Is er wel een God?” slechts de weg baant naar de vervolgvragen “Wie is deze God? Hoe leer ik Hem kennen? Hoe kom ik met Hem in het reine?” Dit zijn

vragen die hij in preek A ter sprake brengt als legitieme vragen (A, 151-158). Boer vindt dat Berkhof ophoudt waar het begint Want “dieper dan de aangevretenheid van de moderne mens in deze cultuurfase, gaat de ontdekking van de Heilige Geest, wanneer wij gesteld worden in de ontmoeting met de levende God, die ons verbrandt in onze problemen en aanvechtingen, en de grondvraag aan de orde stelt, namelijk onze schuld.” We staan zo zegt Boer niet voor God “als mensen van de twintigste eeuw maar als goddelozen en vijanden” [van der Graaf, 2005, p. 262].

Berkhof stelt dat God ons met Zijn genade al voorgekomen is. En hij meent dat de prediking in de Gereformeerde Bond de mens naar zichzelf teruggedrijft of op zichzelf terug werpt om hem zo pas naar Christus uit te drijven [p. 264]. Boer antwoordt hierop dat de levende ontdekking de mens niet naar zichzelf teruggedrijft maar naar God uitdrijft en Hem voor God neerlegt met de vraag: “Wat moet ik doen om zalig te worden?” Christus moet aan de zondaar worden voorgesteld en aangeboden. Omdat Christus handelend aanwezig is geeft dit gezag aan de prediking. En moet in de prediking aan de ene kant gevraagd worden: “Is Hij u als Christus der Schriften ontdekt?” en aan de andere kant: “Deed uw verantwoordelijkheid u reeds bukken voor Hem?” Op die manier dwingt de prediking tot zelfonderzoek [p. 265].

10.3.3.2 *Actualiteit*

In de onderzochte preken doet Boer consequent wat hij in de briefwisseling met Berkhof stelt. Op dit punt stellen de preken van Boer een vraag aan de prediking van onze tijd en kunnen wij iets van Hem leren.

In de onderzochte preken is de vraag naar de toepassing vanuit de hoorders niet verondersteld. De prediking geeft niet in eerste instantie antwoord op de vraag hoe we met God in het reine komen. Het is eerder andersom: Boer stelt de vraag aan de hoorders of zij voor Christus gebogen hebben en zo met God in het reine gekomen zijn. Hij probeert op die manier eerder duidelijk te maken dat de toepassing van het heil noodzakelijk is.

De uitkomsten van het onderzoek zijn dan precies punten waarop Boer nog actueel is en wij van hem kunnen leren:

- De grote nadruk op de noodzaak van de toepassing van het heil, de bevinding en het buigen onder God is nog even actueel. Als het al zo zou zijn dat de toe-eigeningsvraag verdrongen is door de vraag naar het Godsbestaan dan doet dit, als het onderscheid tussen heilsverwerving en toepassing een wezenlijk onderscheid is, niet af aan de noodzaak om dit onderwerp aan de orde te stellen. Misschien moet dit in onze tijd nog wel explicieter en met meer nadruk gebeuren dan in de tijd van dominee Boer.

Wel is er in onze tijd misschien meer toelichten en toeleiding nodig. Boer klaagt in zijn preken al over het gebrek aan kennis en over wat mensen van de preken maken. Hoewel in de loop van de tijd het opleidingsniveau van gemeenteleden waarschijnlijk is toegenomen is de vraag of dit met de kennis van de Schrift en gereformeerde theologie ook het geval is. Hier zal in de preken van vandaag wel rekening mee moeten worden gehouden.

- Boer legt in de preken de nadruk op de noodzaak van het Woord en de prediking als openbaringsmiddel en als heilsmiddel. Dit is een gereformeerd gegeven waar de legitimiteit van de prediking op stoelt. De noodzaak om de prediking te legitimeren en de noodzaak ervan in de prediking aan te tonen is sinds de tijd van dominee Boer niet afgenomen maar eerder toegenomen.
- Het meest leerzaam is misschien nog wel de hermeneutiek die dominee Boer in zijn preken gebruikt. De heilsverwerving en de heilstoepassing staan in verband door de éénheid van Christus met de Zijnen. Zoals ook in de preken blijkt kan dit op zeer veel verschillende manieren en naar diverse kanten worden uitgewerkt. Ook de parallellen die dominee Boer gebruikt zijn gegrond in het theologische principe van de éénheid met Christus.

APPENDIX A: BESCHIKBARE AUDIO EN DE SELECTIE

A.1 AUDIO PREKEN

De audio preken die mij ter beschikking gesteld zijn gingen vergezeld van een lijst waarop de behandelde teksten vermeld staan. De nauwkeurigheid van de lijst heb ik niet gecontroleerd. Hier onder een lijst van bepreekte teksten, gescheiden door een puntkomma.

Gen. 32:28-30; 24-26; Num. 11:26-30; I Sam. 3:10; I Kon.17:7-10a; 10b-13; 16; 21-25; 18:21-25; 1-16; 40; 41-46; 19:6-8; 9-14; 15-18; 19-21; 20:40a; 21:20; I Kron. 29:14; Ps. 1; 27:4; 39:8; 51:3; 51:13b-15; 65; 94:1-2; 103:15-18; 121; Spr. 30:7-10; Jes. 14:32; 44:3-5; Eze. 3:16-17; Hos. 14:6; Mic 6:1-8; Mal 4:2; 6; Matt. 1:1-3a; 1:18-21; 2:1-13; 3:12; 22:11-12; 26:63; 27:15-18; 31-32; 46; 64; 28:5-6; Mark. 5:27-28; Luc. 1:24-29; 46-50; 67-69; 2:6-7; 13-14; 15; 22-24; 25-28; 29-32; 48-49; 7:37-38; 9:32-38; 17:11-19; 19:5-6; 22:31-32a; 39-47; 46; 24:5; 23-29; Joh. 1:14; 7:14; 15:1-3; 18:11; 12; 19:23-24; 20:11-15a; 15b-18; 21:17; Hand. 1:13-14; 2:5-13; 2:7-8,12; 16-18; 38-39; 7:54-60; 20:28; Rom. 5:5-7; 9-10; I Cor. 11:28-29; 15:1-4; 5-12; 12-29; II Cor. 12:7-8; 9b-10; Fil. 2:14; 3:20; I Tim. 3:16; II Tim. 2:8; Heb. 1:11-12; 4:14-15; 16; 11:5; 9-10; 13; 17-18; 20; 22 (2x); 23; 24-27; 27 I Pet. 1:2-9; I Pet. 2:21; Openb. 12:13-17; 13:17.

A.2 AUDIO PREKEN OVER DE HEILSFEITEN

Vanuit bovenstaande lijst zijn teksten geselecteerd waarbij verbanden met de heilsfeiten aan te wijzen zijn. Voor het gemak zijn de teksten geordend naar het kerkelijk jaar, maar dat wil niet zeggen dat dominee Boer deze teksten ook bepreekt heeft in de bewuste periode van het kerkelijk jaar. Van sommige teksten is dat wel, van de meeste niet duidelijk. Deze informatie is hier niet weergegeven omdat dit niet direct relevant is voor het onderzoek. De uiteindelijk geselecteerde teksten zijn uit onderstaande tabel weg gelaten. De teksten met een ster hebben een zwakke relatie met de bewuste categorie, in die zin dat ze of uit de tabel verwijderd moeten worden of bij een andere categorie geplaatst kunnen worden.

Advent	Mal. 4:2*; 4:6*; Luk. 1:24-29; Matt. 1:1-3a
Kerst	Matt. 1:18-21*; Matt. 2:1-13; Luk. 1:46-50*; 1:67-69*; 2:6-7; 2:13-14; 2:15; 2:22-24*; 2:25-28; 2:48-49*; 2:29-32; Joh. 1:14
Lijdenstijd	Luk. 7:37-38*; 9:32-38*; 22:31-32*; 22:39-47; Matt. 26:63; 27:15-18; 27:31-32; Joh. 18:12; 19:23-24; 1 Pet. 2:21*
Goede Vrijdag	Matt. 27:46*; Luk. 23:46;
Hemelvaart	Heb. 4:14-15
Pasen	Matt. 27:64; 28:5-6; Luk. 24:5; 24:23-29; Joh. 20:11-15a; 20:15b-18; 21:17; Rom. 5:5-7*; 5:9 10*; 1 Cor. 15:1-4*; 15:5-12; 15:12-29; 1 Pet. 1:2-9*
Weeszondag	Hand. 1:13-14*
Pinksteren	Jes. 44:3-5*; Num. 11:26-30*; Hand. 2:7-8, 12; 2:16-18; 2:38-39

Tabel 1: Aan de heilsfeiten gerelateerde teksten waarover een audio-preek van G. Boer beschikbaar is.

B

APPENDIX B: CLASSIFICATIE VAN LIJDENSPREKEN

Zwanzger [1985] onderscheidt negen soorten van lijdenspreken:

Karakterisering "Het kruis als..."	Kernwoorden	Representant(en)
"uitdrukking en voorbeeld van weloverwogen morele godsdienstigheid" [p. 49-60]	laat rationalisme	Ch.F. von Ammon J.F. Röhr, M.F. Schmaltz
"oerbeeld van het leven en de opdracht van de gemeente in navolging van haar Verlosser" [p. 61-84]		F.D.E. Schleiermacher
"bewijs van de liefde van God en aanbreken van de Koninklijke heerschappij van Christus" [p. 85-100]	heilshistorisch realistisch	J.Ch. Blumhardt G. Menken
"bewijs van de heiligheid van God en vermaning tot heiliging van de mens" [p. 101-115]	didactisch wettisch	J.T. Beck J.Ch.G.L. Krafft
"openbaring van de vrije genade van God en oproep tot geloof" [p. 116-136]	reformatorisch soteriologisch existentieel	H.F. Kohlbrügge L. Hofacker
"hulp tot zelfbeproeving en aansporing tot boete" [p. 137-160]	opwekking	F.A.G. Tholuck F.W. Krummacher W. Hofacker
"fundament van de belijdenis van de kerk" [p. 161-180]	traditioneel apologetisch orthodox	C. Harms
"bron van de heilservaring van de gemeente" [p. 181-208]	ervaringsbetrokken kerkelijk- Luthers	G.Ch.A. v. Harleß G. Thomasius, W. Löhe K.A.G. v. Zetzschwitz
"basis en richtsnoer van het christelijke leven" [p. 209-243]	ethisch idealistisch humanis- tisch liberalisme	K. Schwarz A. Bitzius, H. Lang

Tabel 2: Overzicht van soorten van lijdenspreken in de 19e eeuw volgens [Zwanzger \[1985\]](#).

BIBLIOGRAFIE

- à Brakel, W. (1717). ΛΟΓΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ *dat is Redelyke Godsdienst, in welke de Goddelijke waerheden des Genaden verbonds worden verklaert, tegenpartyen beschermt, en tot de practyke aengedrongen.* Zierikzee: Nicolaas Lonis.
- Allen, R. (1992). Chapter 21: Preaching and the Christian Year. In M. Duduit (Red.) *Handbook of contemporary preaching*, (pp. 236–244). Nashville, Tennessee: Broadman Press.
- Balke, W. (1962). Enkele overwegingen bij het heilsfeit van Pasen. *Theologia Reformata*, V, 25–41.
- Balke, W. (1992). De beide predikanten Kievit: Een persoonlijke herinnering. In *Heel het woord en heel de kerk: Schetsen uit de geschiedenis van de vaderlandse kerk*, kap. 18, (pp. 194–203). Kampen: De Groot Goudriaan.
- Boer, G. (2007). *Worstelen met God: Preken over Jacob en Paulus.* Kampen: De Groot Goudriaan.
- Boer, G. (2009a). *Het gericht op de Karmel: Bijbellezingen over de profeet Elia.* Apeldoorn: De Banier.
- Boer, G. (2009b). *Het hart naar boven.* Apeldoorn: De Banier.
- Boer, G. (2010a). *Een vreemdeling in Kanaän: Preken over het leven van Abraham.* Kampen: De Groot Goudriaan.
- Boer, G. (2010b). *Getroost leven en sterven: De eerste zeven zondagen van de catechismus.* Apeldoorn: De Banier.
- Breit, H., & Nörenberg, K.-D. (1975). *Festtage: zur Praxis der christlichen Rede. Mit Beiträgen von Herbert Breit, Georg Kretschmar, Wilfried Joest, Manfred Josuttis, Klaus-Dieter Nörenberg, Gerhard Sauter.* München: Chr. Kaiser.
- Brienen, T. (1974). *De prediking van de Nadere Reformatie: een onderzoek naar het gebruik van de klassifikatiemethode binnen de prediking van de Nadere Reformatie.* Amsterdam: Bolland.
- Calvijn, J. (2009). *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst: Deel 1.* Houten: Den Hertog.
- Calvinus, I. (1864). *Corpus Reformatorum: Volumen XXX: Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia: Volumen II: Institutio christiana religionis.* Brunsvigae: C.A. Schwetschke et filium.

- Chapell, B. (2005). *Christ-Centered Preaching: Redeeming the Expository Sermon*. Baker Academic, second edition .
- Cheong, I.-G. (1994). *Die Auferstehung Jesu: ein Vergleich zwischen Osterpredigten aus Korea und Deutschland*. Ph.D. thesis, Universität Bonn.
- Dennison, W. D. (1979). Indicative and imperative: The basic structure of pauline ethics. *Calvin Theological Journal*, 14(1), 55–78.
- Dijk, K. (1955). *De dienst der prediking*. Kampen: J.H. Kok.
- Dijk, K. (z.j.). Heilsorde. In F. Grosheide, J. Landwehr, C. Lindeboom, & J. Rullmann (Red.) *Christelijke Encyclopædie voor het Nederlandsche Volk: Tweede deel: Ebal–Hyzop*, (pp. 524–525). Kampen: J.H. Kok.
- Doerne, M. (1955). *Er kommt auch noch heute: Homiletische Auslegung der alten Evangelien*. Berlin: EVA, 4. neu bearb. Auflage.
- Dreher, B. (1951). *Die Osterpredigt: von der Reformation bis zur Gegenwart*. Freiburg: Herder.
- Edwards, J. A., & Lampert, M. D. (1993). *Talking data: Transcribing and coding in discourse research*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Engemann, W. (2011). *Einführung in die Homiletik*. Tübingen: Francke, 2. vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage.
- Graafland, C. G., & Moehn, W. H. T. (1993). 'Hij verslindt de dood': Over God en het lijden in een preek van prof. dr. M.J.G. van der Velden. In J. H. van de Bank, R. Brouwer, A. H. Looman-Graaskamp, A. Noordegraaf, & C. van der Zwaard (Red.) *Lijden en belijden: Over 'de derde gestalte van het antwoord'; Feestbundel ter gelegenheid van het afscheid van prof. dr. M.J.G. van der Velden*, (pp. 62–80). Zoetermeer: Boekencentrum.
- Gravemeijer, E. (z.j.). *Leesboek over de gereformeerde geloofsleer: Tweede deel*. Utrecht: H. Ten Hoove.
- Greidanus, S. (1988). *The Modern Preacher and the Ancient Text: Interpreting and Preaching Biblical Literature*. Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Heppe, H. (1958). *Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche: Dargestellt und aus den Quellen belegt*. Neukirchen: Neukirchner Verlag, Kreis Moers.
- Hoekstra, T. (1926/1973). *Gereformeerde homiletiek*. Amsterdam: Ton Bolland.

- Jansen, J. (z.j.). Heilsfeiten. In F. Grosheide, J. Landwehr, C. Lindeboom, & J. Rullmann (Red.) *Christelijke Encyclopædie voor het Nederlandsche Volk: Tweede deel: Ebal–Hyzop*, (p. 522). Kampen: J.H. Kok.
- Josuttis, M. (1975). Theologische Erwägungen zur Osterpredigt. In H. Breit, & K.-D. Nörenberg (Red.) *Festtage: zur Praxis der christlichen Rede. Mit Beiträgen von Herbert Breit, Georg Kretschmar, Wilfried Joest, Manfred Josuttis, Klaus-Dieter Nörenberg, Gerhard Sauter.*, (pp. 100–117). München: Chr. Kaiser.
- Knibbe, D. (1682). *Manuductio ad oratoriam sacram: Doctorum præceptis, exemplis perpetui et concionibus quibusdam paradigmaticis concinnata et illustrata. In usum S.S. Theologiæ Studiosorum.* Lausannæ: apud David Gentil, editio tertia.
- Krause, O. (1965). *Die Osterpredigt nach dem Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart.* Gütersloh: Gütersloh Verlagshaus G. Mohn.
- Kuyper, A. (z.j.). *Dictaten dogmatiek: Locus de salute, ecclesia, sacramentis.* Grand Rapids: J.B. Hulst.
- Long, T. G. (2005). *The witness of preaching.* Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press.
- Mildenberger, F. (1984). *Kleine Predigtlehre.* Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Monshouwer, D. (1998). Markeringen van de tijd. In P. Oskamp, & N. Schuman (Red.) *De weg van de liturgie: tradities, achtergronden, praktijk*, (pp. 99–126). Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Muis, J. (2008). De prediking en de dogmatiek. In H. van der Meulen (Red.) *Als een leerling leren preken: Preekvoorbereiding stapsgewijs*, (pp. 71–79). Zoetermeer: Boekencentrum.
- Müller, H. M. (1996). *Homiletik: Eine evangelische Predigtlehre.* Berlin: W. de Gruyter.
- Muller, R. A. (1985). *Dictionary of Latin and Greek theological terms: Drawn principally from protestant scholastic theology.* Carlisle: Paternoster Press.
- Niebuhr, H. R. (1951). *Christ and culture.* New York: Harper.
- O'Brien, P. T. (1991). *The Epistle to the Philippians: A commentary on the Greek text.* The New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans.
- Oskamp, P., & Geel, R. (1999). *Concreet en beeldend preken.* Bussum: Coutinho.

- Pleizier, T. T. J. (2010). *Religious involvement in hearing sermons: A grounded theory study in empirical theology and homiletics*. Delft: Eburon Academic Publishers.
- Powers, W. R. (2005). *Transcription techniques for the spoken word*. Lanham, Maryland: AltaMira Press.
- Quade, A. (1994). *Ostern in Bremen gepredigt: theologische Predigtanalysen*. Bremen: Edition Temmen.
- Ridderbos, H. N. (1966). *Paulus: Ontwerp van zijn theologie*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok N.V.
- Robinson, H. W. (2001). *Biblical Preaching: The Development and Delivery of Expository Messages*. Baker Academic, second edition.
- Schuts, J. (1709). *Het bescheyden deel der siecken, ofte een onderwysing, hoe ieder siecken na sijn staet behoort behandelt te worden, op datse op de rechte-gronden, de vertroosting des H. Geests mochten ontfangen; en op een goeden weg ter heerlijkheyt ingeleyd worden..* Amsterdam: De weduwe Gijsbert de Groot, den vierden druck vermeerdert .
- Silva, M. (1994). *Biblical words and their meaning: An introduction to lexical semantics*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- Stark, F. (2005). *Proeven van de Preek: Een praktisch-theologisch onderzoek naar de preek als het Woord van God*. <http://hdl.handle.net/1871/9062>. Laatst bezocht 9 juni 2012.
- Teitler, H. (1993). Julianus de Afvallige: Ficta et facta. *Hermeneus*, 65, 161–167.
- Teitler, H. (2009). *Julianus de Afvallige: Nieuw licht op de christenvervolgingen..* Amsterdam: Athenaeum-Polak & van Genneep.
- Thurneysen, E. (1946). *Die Lehre von der Seelsorge*. Zollikon-Zürich: Evangelischer Verlag.
- Trillhaas, W. (1964). *Evangelische Predigtlehre*. München: C. Kaiser.
- van der Graaf, J. (2005). *Passie voor het evangelie: Leven en werk van ds. G. Boer*. Heerenveen: Groen.
- van Harten, P. H. (1986). *De prediking van Ebenezer en Ralph Erskine: Evangelieverkondiging in het spanningsveld van verkiezing en belofte. The preaching of Ebenezer and Ralph Erskine: preaching of the Gospel in the tension between election and promise*. 's-Gravenhage.

- van Mastricht, P. (1725). *Theoretico-practica theologia, qua, per singula capita theologica, pars exegetica, dogmatica, elenchtica et practiaca, perpetua successione conjugantur: Tomus primus*. Trajecti ad Rhenum: W. van de Water, J. van Poolsum, J. Wagens, G. van Paddenburg.
- van Ruler, A. A. (1971a). De bevinding: Proeve van een theologische benadering. In *Theologisch Werk*, vol. III, kap. III, (pp. 43–60). Nijkerk: Callenbach.
- van Ruler, A. A. (1971b). Ultra-gereformeerd en vrijzinnig. In *Theologisch Werk*, vol. III, kap. VI, (pp. 98–163). Nijkerk: Callenbach.
- van 't Spijker, W. (1993). De kerk. In T. Brienen, K. Exalto, C. Graafland, B. Loonstra, & W. van 't Spijker (Red.) *Theologische aspecten van de Nadere Reformatie*, (pp. 209–277). Zoetermeer: Boekencentrum.
- Velema, W. H. (1989). De toeëigening van het heil in de prediking. In W. Velema (Red.) *Delen in het heil: Over de toeëigening van het heil in Christus*, (pp. 41–65). Kampen: Kok Voorhoeve.
- Verboom, W. (1989). De toeëigening van het heil in het pastoraat. In W. Velema (Red.) *Delen in het heil: Over de toeëigening van het heil in Christus*, (pp. 66–85). Kampen: Kok Voorhoeve.
- Weyel, B. (1999). *Ostern als Thema der Göttinger Predigtmeditationen: eine homiletische Analyse zu Text und Wirklichkeit in der Predigtarbeit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Wiederkehr, D. (1982). In G. Schüepp (Red.) *Handbuch zur Predigt*, (pp. 247–268). Zürich: Benziger.
- Wisse, G., & Baars, A. (2007). *De heilsfeiten: Van Advent tot Pinkstertriumf*. Kampen: De Groot Goudriaan.
- Wöhrle, S. (2006). *Predigtanalyse: Methodische Ansätze - homiletische Prämissen - didaktische Konsequenzen*. Münster: Lit verlag.
- Zwanzger, W. (1985). *Christus für uns gestorben: die evangelische Passionspredigt*. Stuttgart: Calwer.